

ANNE BEREST

PREMIUL RENAUDOT AL LICEENILOR 2021
PREMIUL GONCOURT ALEGEREA STATELOR UNITE 2022
MARELE PREMIU AL CITITORILOR *ELLE* 2022

Cartea poștală

TREI

FICTION
CONNECTION

ANNE BEREST

PREMIUL RENAUDOT AL LICEENILOR 2021
PREMIUL GONCOURT ALEGEREA STATELOR UNITE 2022
MARELE PREMIU AL CITITORILOR *ELLE* 2022

Cartea poștală

TREI

FICTION
CONNECTION

FICTION
CONNECTION

COLECȚIE COORDONATĂ DE
Magdalena Mărculescu

Anne Berest

Cartea poștală

Traducere din limba franceză de
Diana-Alina Ene

Editori:

Silviu Dragomir

Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:

Magdalena Mărculescu

Redactare:

Carmen Botoșaru

Design și ilustrație copertă:

Andrei Gamarț

Director producție:

Cristian Claudiu Coban

Dtp:

Dan Crăciun

Corectură:

Irina Mușătoiu

Cristina Spătărelu

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimțământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.

Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Editura Trei SRL.

Titlul original: La Carte postale

Autor: Anne Berest

Copyright © Éditions Grasset & Fasquelle, 2021

Copyright © Editura Trei, 2022

pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-1479-5

ISBN (EPUB): 978-606-40-1617-1

Mama și-a aprins prima țigară din ziua aceea — era țigara ei preferată, cea care-ți pătrunde adânc în plămâni după ce de-abia te-ai trezit. Apoi a ieșit din casă, să admire plapuma albă ce acoperea întregul cartier. Cu o noapte în urmă, căzuseră cel puțin 10 centimetri de zăpadă.

A rămas afară multă vreme, să fumeze, în ciuda frigului, profitând de atmosfera ireală ce plutea deasupra grădinii. Totul i se părea frumos — nimicul din jur, estomparea culorilor și a contururilor.

Deodată, a auzit un zgomot, înăbușit de zăpadă. Poștașul tocmai aruncase scrisorile pe jos, la picioarele cutiei poștale. Încălțată doar cu papucii, mama s-a dus să le strângă, foarte atentă unde pune piciorul ca să nu alunece.

Cu țigara în gură încă, fumul răspândindu-se dens în aerul înghețat, s-a grăbit să se întoarcă în casă, să-și încălzească degetele umflate de frig.

A aruncat o privire rapidă peste plicuri. Tradiționalele felicitări, majoritatea de la studenții ei, o factură de gaz, câteva reclame. Erau și câteva scrisori pentru tata — colegii de la CNRS și doctoranzii lui îi urau un An Nou fericit.

Printre plicuri — corespondență absolut obișnuită la acel început de ianuarie — era și ea. Cartea poștală. Strecurată printre scrisori, absolut nevinovată, ca și cum s-ar fi ascuns ca să nu fie zărită.

Ceea ce a mirat-o de la început pe mama a fost scrisul: ciudat, stângaci, cum nu mai văzuse niciodată până atunci. Apoi, a citit cele patru prenume scrise unul sub altul, ca o listă.

Efraim

Emma

Noémie

Jacques

Patru prenume: ale bunicilor materni, al mătușii și al unchiului ei. Toți patru fuseseră deportați cu doi ani înainte de a se naște ea. Muriseră la Auschwitz, în 1942. Și iată că apăreau în cutia noastră poștală, 61 de ani mai târziu. În acea zi de luni, 6 ianuarie 2003.

— Oare cine mi-ar fi putut trimite oroarea asta? s-a întrebat Lélia.

Mamei i s-a făcut foarte frică, de parcă era amenințată de cineva ascuns în negura unui trecut îndepărtat. Mâinile au început să-i tremure.

— Uite, Pierre, uite ce-am găsit în cutia de scrisori!

Tata a luat cartea poștală, și-a apropiat-o de ochi ca s-o studieze mai bine, dar nu era semnată, nu dădea nicio explicație.

Nimic. Doar prenumele alea.

La vremea aceea, în casa alor mei, adunam corespondența de pe jos, ca pe niște fructe prea coapte căzute din pom — cutia poștală era atât de veche, că nu mai ținea nimic în ea, ca o adevărată sită, dar nouă ne plăcea și-așa. Nimănui nu-i trecea prin cap s-o schimbe. În familia noastră, problemele nu se rezolvau în felul ăsta, obiectele aveau dreptul la tot atâta respect cât aveau și ființele umane.

În zilele ploioase, scrisorile sfârșeau prin a se uda. Cerneala se dilua și cuvintele deveneau indescifrabile. Cel mai rău era cu cărțile poștale, dezbrăcate ca niște adolescente, fără haine de iarnă.

Dacă autorul acelei cărți poștale ar fi folosit un stilou ca să ne scrie, mesajul lui ar fi căzut pradă uitării. Oare știuse asta? Textul era scris cu pix negru.

În duminica următoare, Lélia a convocat întreaga familie, adică pe tata, pe surorile mele și pe mine. În jurul mesei din sufragerie, scrisoarea a trecut

din mână-n mână. Am rămas tăcuți mult timp — lucru neobișnuit în cazul nostru, mai ales la masa de prânz, duminică. În familia noastră, se găsește mereu cineva care să aibă ceva de zis, care să vrea s-o spună exact atunci și acolo. De data asta, nimeni n-a știut ce să creadă despre mesajul venit de nicăieri.

Cartea poștală era absolut banală, una pentru turiști, cu o fotografie a Operei Garnier, dintre cele pe care le găsești cu sutele la tutungerii sau pe suporturile de fier de pe trotuare, peste tot în Paris.

— De unde până unde Opera Garnier? a întrebat mama.

Nimeni n-a știut ce să-i răspundă.

— Ștampila e cea a oficiului poștal de la Luvru.

— Crezi c-am putea merge să ne interesăm acolo?

— E cel mai mare oficiu poștal din Paris. Imens. Ce te aștepți să-ți spună...

— Oare au făcut-o special?

— Da, majoritatea scrisorilor anonime sunt trimise de la Luvru.

— Dar nu e de ieri, are cel puțin 10 ani, am remarcat eu.

Tata a îndreptat-o spre lumină. A studiat-o câteva secunde, foarte atent, trăgând apoi concluzia că fotografia data din anii '90. Concentrația culorilor, un roșcat saturat, dar și absența panourilor publicitare din jurul Operei, îmi confirmau supoziția.

— Aș spune chiar de la începutul anilor '90, a precizat tata.

— Ce te face să crezi asta? a întrebat mama.

— Faptul că, în 1996, autobuzele SC10 cu verde și alb, asemenea celui pe care-l vedeți în planul îndepărtat al imaginii, au fost înlocuite cu RP312. Cu

platformă. Și cu motorul în spate.

Nimeni nu s-a mirat că tata cunoștea istoria autobuzelor pariziene. N-a condus niciodată o mașină — deci, cu atât mai puțin un autobuz —, dar meseria lui de cercetător l-a antrenat să cunoască o mulțime de detalii din domenii pe cât de heteroclite, pe atât de specializate. Tata a inventat un dispozitiv ce măsoară influența lunii asupra mareelor terestre, iar mama a tradus din Chomsky tratate de gramatică generativă. Ca urmare, știau o cantitate inimaginabilă de chestii, de cele mai multe ori inutile în viața cotidiană. Cu unele excepții, ca în acea zi.

— De ce să scrii o carte poștală și apoi să aștepți 10 ani ca s-o trimiți?

Au continuat să-și pună întrebări. Pe mine, pe de altă parte, cartea poștală mă lăsa rece. Totuși lista cu prenumele mi-a atras atenția. Oamenii aceia era strămoșii mei și eu nu știam nimic despre ei. Nu știam prin ce țări trecuseră, ce meserii avuseseră, vârsta la care fuseseră uciși. Dacă cineva mi-ar fi arătat o poză cu ei, nu i-aș fi putut recunoaște din mulțimea de necunoscuți. M-a cuprins un sentiment de rușine.

La finalul prânzului, părinții mei au pus cartea poștală într-un sertar și n-am mai vorbit niciodată despre ea. Eu aveam 24 de ani și mintea ocupată cu o viață de trăit și cu povești de scris. Mi-am șters din minte amintirea cărții poștale, fără a abandona totuși ideea că, într-o bună zi, va trebui s-o întreb pe mama despre istoria familiei noastre. Dar anii treceau și eu nu-mi găseam niciodată timp s-o fac.

Până când, 10 ani mai târziu, urma să nasc.

Colul mi se deschisese prea devreme. Trebuia deci să stau întinsă, pentru a nu grăbi venirea pe lume a copilului. Părinții mei mi-au propus să merg câteva zile la ei, unde puteam să stau și să nu mișc un pai. În acea stare de așteptare, m-am gândit la mama, la bunica, la toată linia de femei care născuseră înaintea mea. Atunci am simțit nevoia să ascult povestea înaintașilor mei.

Lélia m-a condus în biroul întunecat unde-și petrecea marea majoritate a timpului, acea încăpere care mi-a evocat întotdeauna imaginea unui pânțec, plin de cărți și clasoare, scăldat în lumina de iarnă a periferiei pariziene, cu aerul greu de fum de țigară. M-am instalat în umbra bibliotecii și a obiectelor ei fără vârstă, amintiri acoperite de o perdea de cenușă și praf. Mama a luat o cutie verde, pătată de negreală, din zecile de cutii cu dosare, identice. Încă din adolescență, știam că acele cutii aliniate pe etajere conțineau mărturii ale poveștilor sumbre din trecutul familiei noastre. Mă duceau cu gândul la niște mici sicrie.

Mama a luat o foaie de hârtie și un pix — asemenea tuturor cadrelor didactice pensionare, ea continua să fie profesoară în orice situație, chiar și în rolul de mamă. Lélia fusese foarte iubită de studenții ei de la Facultatea Saint-Denis. În epoca binecuvântată în care putea fuma în clasă în timp ce predă lingvistica, făcea un lucru care-i fascina pe elevi: reușea, grație unei dexterități nemaiîntâlnite, să fumeze toată țigara fără să-i cadă scrumul, formând astfel un cilindru gri la capătul degetelor. Fără să aibă nevoie de scrumieră, așeza pe catedră țigara fumată, înainte de a-și aprinde alta. O cascadorie ce impunea respect.

— Te previn, mi-a spus ea, ceea ce o să auzi e o poveste hibridă. Unele fapte sunt considerate certe, dar te voi lăsa pe tine să evaluezi cantitatea de ipoteze personale care au condus în final la această reconstituire — de altfel, apariția unor documente noi ar putea completa ori modifica substanțial teoriile mele. Evident.

— Mamă, i-am spus eu, nu cred că fumul de țigară e bun pentru creierul copilului.

— Ba bine că nu! Eu am fumat un pachet pe zi în timpul celor trei sarcini ale mele și se pare că n-am adus pe lume niște retardați.

Răspunsul ei m-a făcut să râd. Lélia a profitat ca să-și mai aprindă o țigară și să înceapă povestea lui Efraim, Emma, Noémie și Jacques — cele patru prenume de pe cartea poștală.

CARTEA 1

Pământul făgăduinței

Capitolul 1

— Totul începe ca în romanele rusești, cu o poveste de dragoste tristă, a spus mama. Efraim Rabinovich o iubea pe Anna Gavronsky, a cărei mamă, Liba Gavronsky, născută Yankelevich, era o verișoară nemțoaică a familiei. Dar pasiunea respectivă nu era pe gustul soților Gavronsky...

Lélia m-a privit, observând că nu înțelegeam nimic. Și-a pus țigara în colțul buzelor și, cu un ochi pe jumătate închis din cauza fumului, a început să răsfoiască dosarele.

— Uite, o să-ți citesc scrisoarea asta și-o să-nțelegi mai bine... A fost scrisă de sora mai mare a lui Efraim, în 1918, la Moscova:

Dragă Vera,

Părinții mei au o grămadă de probleme. Ai auzit de povestea aia cu Efraim și verișoara noastră Anyuta? Dacă nu, pot să ți-o împărtășesc în cel mai strict secret, deși se pare că unii dintre noi sunt deja la curent. Pe scurt, An și dragul nostru Fedia (care a făcut 24 de ani acum două zile) s-au îndrăgostit. Ai noștri au suferit teribil, s-o ia razna, nu alta. Mătușa nu știe nimic, ar fi o catastrofă dacă ar afla. Ei se întâlnesc mereu cu ea și se chinuie cumplit. Dragul de Efraim o iubește mult pe Anyuta. Dar îți mărturisesc că nu am deloc încredere în sentimentele ei. Astea sunt noutățile de pe la noi. Uneori sunt sătulă de toată povestea asta. Bun, draga mea, trebuie să mă opresc. O să duc scrisoarea la poștă eu însămi, ca să mă asigur că va pleca spre tine...

Cu drag,

Sara

— Dac-am înțeles bine, Efraim a fost nevoit să renunțe la acea primă iubire?

— Și de aceea, i-au găsit repede o altă logodnică, și anume pe Emma Wolf.

— Al doilea prenume de pe cartea poștală...

— Exact!

— Era și ea o rudă îndepărtată?

— Nu, nicidecum. Emma era din Łódź. Era fiica unui mare industriaș, proprietar al mai multor fabrici de textile, Maurice Wolf. Mama ei se numea Rebecca Troțki. Fără legătură cu revoluționarul.

— Spune-mi, cum s-au întâlnit Efraim și Emma? Pentru că Łódź e la mii de kilometri depărtare de Moscova.

— Multe mii de kilometri! Fie că părinții au apelat la shadhanul sinagogii, adică la pețitoare, fie că familia lui Efraim era kest-eltern pentru Emma.

— *Kest ce?*

— *Kest-eltern. În idiș. Cum să-ți explic... Îți amintești de limba inuiților?*

Când eram mică, Lélia mi-a spus că la eschimoși existau 52 de cuvinte pentru a denumi zăpada. Se folosea qanik când era vorba de zăpada care cade, aputi când era deja căzută și aniou când era folosită ca apă...

— Ei bine, în idiș, a adăugat mama, există diferiți termeni pentru a spune „familie“. Folosim un anumit cuvânt pentru a denumi „familia“ propriu-zisă, altul pentru „familia prin alianță“ și altul pentru „cei pe care-i considerăm parte din familie“, chiar în absența legăturilor de sânge. Dar mai există un cuvânt, aproape intraductibil, care ar putea însemna „rudele de lapte“ — di kest-eltern, adică un fel de „familie-gazdă“ —, pentru că

exista tradiția ca, atunci când părinții își trimiteau un copil departe, la studii superioare, să-i caute o familie care să-l găzduiască și să-l hrănească.

— Familia Rabinovich era deci kest-eltern pentru Emma.

— Iată..., dar las-o așa deocamdată și nu-ți face griji, într-un final vei înțelege...

Foarte devreme, Efraim Rabinovich renunță la religia părinților săi. Adolescent, devine membru al partidului socialist revoluționar și le declară sus și tare părinților că nu crede în Dumnezeu. Din spirit de revoltă, face tot ce le este interzis evreilor în ziua de Iom Kipur: fumează, se bărbierește, bea și mănâncă.

În 1919, are 25 de ani. E un tânăr modern, zvelt, cu trăsături fine. Dacă n-ar avea pielea atât de închisă la culoare și mustața atât de neagră, l-ai putea confunda cu un rus adevărat. Un inginer strălucit, de-abia ieșit de pe băncile universității, după ce scăpase de acel numerus clausus ce limita la 3% numărul evreilor admiși în învățământul superior. Vrea să ia parte la marea aventură a progresului, are ambiții mari pentru țara și poporul său, cel rus, împreună cu care vrea să participe la Revoluție.

Pentru Efraim, a fi evreu nu înseamnă nimic. El se definește, înainte de toate, ca socialist. De altfel, trăiește la Moscova, ca un moscovit. Acceptă să se căsătorească la sinagogă doar pentru că acest lucru e important pentru viitoarea lui soție. Dar o previne pe Emma:

— Nu vom trăi în spiritul religiei.

Tradiția impune ca, în ziua căsătoriei, la finalul ceremoniei, mirele să spargă un pahar, cu piciorul drept. Gestul amintește de distrugerea Templului din Ierusalim. Apoi mirele poate să facă un legământ. Efraim își jură să și-o șteargă din memorie pe Anyuta. Dar privind cioburile de sticlă împrăștiate pe jos, i se pare că inima lui este cea care zace acolo, zdrobită în mii de bucăți.

Capitolul 2

În acea zi de vineri, 18 aprilie 1919, tinerii căsătoriți au părăsit Moscova ca să meargă la dacha lui Nachman și Eshter Rabinovich, părinții lui Efraim, la 50 de kilometri distanță de capitală. Dacă Efraim a acceptat să sărbătorească Pesah, adică Paștele evreiesc, a fost ca urmare a insistențelor tatălui său și pentru că soția lui era însărcinată. Va profita de ocazie ca să le dea vestea fraților și surorilor lui.

— Emma era însărcinată cu Miriam?

— Exact, cu bunica ta...

Pe drum, Efraim îi povestește soției lui că Pesah e sărbătoarea lui preferată. Copil fiind, era fascinat de misterul ei, de rădăcinile amare, apa sărată și merele cu nuci, de scorțișoara și mierea, așezate pe un platou în mijlocul mesei. Îi plăcea când tatăl lui îi povestea cum dulceața merelor trebuia să le amintească evreilor să nu aibă încredere în confort.

— În Egipt, insista Nachman, evreii erau sclavi, adică: aveau adăpost și hrană, un acoperiș deasupra capului și mâncare pe masă. Înțelegeți? Libertatea e ceva nesigur. Se obține cu suferință. Apa sărată pe care o punem pe masă în seara de Pesah reprezintă lacrimile celor ce s-au scuturat de lanțuri. Iar rădăcinile amare ne amintesc că libertatea este, în esență, dureroasă. Fiule, ascultă-mă, în momentul în care vei simți mierea pe buze, întreabă-te: cine sau ce anume mă înrobește?

Efraim știe că spiritul lui revoluționar s-a născut acolo, odată cu poveștile tatălui său.

În seara aceea, ajungând acasă la părinții lui, se grăbește spre bucătărie, ca să simtă aroma blândă a pâinilor matzah, acele turte nedospite făcute de Katerina, bătrâna bucătăreasă. Emoționat, îi ia mâna ridată și o pune pe pânțelele tinerei lui soții.

— Uită-te la el, îi zice Nachman lui Esther, care observă scena, fiul nostru e mândru precum un castan ce-și arată fructele tuturor trecătorilor.

Părinții i-au invitat pe toți verii Rabinovich din partea lui Nachman și pe toate verișoarele Frant din partea lui Esther. De ce atâta lume? se întreabă Efraim, uitându-se la cuțitul de argint care strălucește după ce-a fost frecat ore întregi cu cenușă din șemineu.

— I-au invitat și pe Gavronsky? o întreabă neliniștit pe sora lui mai mică, Bella.

— Nu, răspunde ea, ascunzându-i faptul că cele două familii se pusese de acord să evite o întâlnire față în față între verișoara Anyuta și Emma.

— Dar de ce au chemat atâția veri anul ăsta... Vor să ne anunțe ceva? continuă Efraim, aprinzându-și o țigară ca să-și ascundă tulburarea.

— Da, dar nu mă întreba. N-am voie să vorbesc despre asta înainte de cină.

*

În seara de Pesah, tradiția cere ca patriarhul să citească cu voce tare Hagada, adică povestea ieșirii din Egipt a poporului evreu condus de Moise. La finalul rugăciunilor, Nachman se ridică și lovește paharul cu un cuțit.

— Dacă insist în seara asta asupra ultimelor cuvinte ale Cărții, zice el adresându-se tuturor celor de la masă, „Reconstruiește Ierusalimul, cetatea sfântă, în zilele acestea și ajută-ne să intrăm în el“, e pentru că eu, capul familiei, am datoria să vă avertizez.

— În legătură cu ce, tată?

— Că e timpul să plecăm. Trebuie să părăsim toți această țară. Cât mai curând posibil.

— Să plecăm? întreabă copiii lui.

Nachman închide ochii. Cum să-i convingă pe copiii lui? Cum să găsească vorbele potrivite? În aer plutește un miros acru, ca un vânt rece ce suflă anunțând gerul ce va să vină, ceva invizibil, aproape imperceptibil, dar e acolo, a reapărut mai întâi în coșmarurile lui, acele coșmaruri populate de amintirile tinereții, când se ascundeau în spatele casei, împreună cu alți copii, în unele nopți de Crăciun, pentru că oamenii beți veneau să-i pedepsească pe cei care-l omorâseră pe Iisus. Intrau prin case violând femeile și omorând bărbații.

Violențele se potoliseră când țarul Alexandru al III-lea întărise antisemitismul de stat, prin Legile din Mai, în urma cărora evreii erau privați de majoritatea libertăților. Nachman era un bărbat tânăr, când li se interzisese aproape totul. Interdicție de a merge la universitate, de a se deplasa dintr-o regiune în alta, de a da nume creștine copiilor, de a face teatru. Acele măsuri umilitoare satisfăcuseră populația și, vreme de 30 de ani, fusese mai puțină vărsare de sânge. Ca urmare, copiii lui nu cunoscuseră teroarea zilelor de 24 decembrie, când gloata se ridica de la masă cu dorința de a ucide.

Dar, de câțiva ani, Nachman simțise revenind în aer un iz de pucioasă și de putreziciune. Gărzile Negre, acel grup monarhist de extremă dreaptă, condus de Vladimir Purișkevici, se organizau în umbră. Fostul curtean al țarului aducea în discuție teze despre ideea unui complot evreiesc. Aștepta momentul potrivit ca să apară din nou. Iar Nachman nu credea că acea nouă Revoluție, înfăptuită de copiii lui, va reuși să înlăture vechile dușmăni.

— Da. Să plecăm. Copii, ascultați-mă cu atenție, zice el calm: es'shtikt shlekht drek — miroase a rahat până la cer.

La acele cuvinte, furculițele încetează să se mai miște în farfurii, copiii se opresc din pălăvrăgeală și se face liniște. Nachman poate, în sfârșit, să vorbească.

— Majoritatea sunteți proaspăt căsătoriți. Efraim, tu o să fii în curând tată pentru întâia oară. Sunteți plini de elan, curajoși — aveți toată viața înaintea voastră. E momentul să vă faceți bagajele.

Se întoarce spre soția lui, pe care o strânge de mână:

— Esther și cu mine am decis să plecăm în Palestina. Am cumpărat o bucată de pământ în apropiere de Haifa. O să cultivăm portocali. Haideți cu noi! Și-o să vă cumpăr și vouă pământ.

— Nachman, chiar vrei să pleci pe pământul lui Israel?

Copiii Rabinovich nu și-ar fi putut imagina una ca asta. Înainte de Revoluție, tatăl lor făcea parte din Prima Ghildă a Negustorilor, adică se număra printre pușinii evrei care aveau dreptul să se deplaseze liber în țară. Era un privilegiu incredibil să poată trăi în Rusia ca un rus. Își construisese o poziție de invidiat în societate, pe care acum voia s-o abandoneze pentru a se exila la celălalt capăt al pământului, într-o țară deșertică, cu un climat ostil, ca să planteze portocali? Ce idee nebunească! El, care nu știe nici măcar să curețe o pară fără ajutorul bucătăresei...

Nachman ia un creionăș pe care-l înmoaie între buze. Privindu-și în continuare descendenții, adaugă:

— Bun. O să fac un tur al mesei. Și vă voi porunci fiecareia dintre voi, ascultați-mă bine, să-mi spuneți o destinație. O să cumpăr bilete de vapor pentru toată lumea. O să părăsiți această țară în următoarele trei luni, m-ați înțeles? Bella, o să-ncep cu tine, e simplu, tu vii cu noi. Deci, voi nota: Bella, Haifa, Palestina. Efraim?

— Aștept să se pronunțe frații mei mai întâi, răspunde acesta.

— M-aș vedea în Paris, zice Emmanuel, cel mai mic din familie, balansându-se cu dezinvoltură pe scaun.

— Evitați Parisul, Berlinul, Praga, zice serios Efraim. Acolo, locurile cele bune sunt ocupate de generații. N-o să găsiți unde să vă stabiliți. Vă vor considera ori prea străluciți, ori nu destul.

— Eu nu-mi fac griji, am deja o logodnică și mă așteaptă acolo, răspunde Emmanuel, ca să facă lumea să râdă.

— Bietul meu băiat, se enervează Nachman, o să ai o viață de porc. Stupidă și scurtă.

— Prefer să mor la Paris decât în gaura de cur a lumii, tată!

— Ohhh, ridică Nachman mâna la el, Yeder nar iz klug un komish far zikh: Orice imbecil se crede deștept. Să știi că nu glumesc. Hai! Dacă nu vreți să veniți cu mine, încercați în America și acolo va fi foarte bine, adaugă el suspinând.

Cowboy și indieni. America. Nu, mulțumesc, gândesc copiii Rabinovich. Peisaje prea vagi. Cel puțin, Palestina știau cum arată, era scris în Biblie: o grămadă de pietre.

— Uită-te la ei, îi spune Nachman nevestei sale. Parcă sunt niște cotlete cu ochi! Gândiți-vă puțin! În Europa nu veți găsi nimic. Nimic. Nimic bun. În timp ce în America, în Palestina, o să găsiți cu ușurință de lucru!

— Tată, întotdeauna îți faci griji pentru nimic. Cel mai rău lucru care ți se poate întâmpla aici e ca, eventual, croitorul tău să devină socialist!

E drept că, uitându-te la Nachman și la Esther, așezați unul lângă altul ca două prăjituri în vitrina cofetarului, e greu să ți-i imaginezi fermieri într-o lume nouă. Stau drept, apretați impecabil. Esther e cochetă încă, în ciuda părului alb pe care și-l poartă într-un coc jos. Nu refuză nici șiragurile de perle, nici cameele. Nachman poartă întotdeauna faimoasele lui costume

trois-pièces făcute la cei mai buni croitori din Moscova. Are barba albă ca vata și întreaga lui fantezie se exprimă în cravatele cu picățele, pe care le asortează cu batistele de buzunar.

Exasperat de reacțiile copiilor săi, acesta se ridică de la masă. Vena de la gât i s-a umflat atât de tare, că pare pe punctul de a exploda pe frumoasa față de masă a lui Esther. Trebuie să se ducă să se întindă pentru a-și calma inima ce i-a luat-o razna. Înainte de a închide ușa sufrageriei, le cere tuturor să se gândească bine, apoi trage concluzia:

— Trebuie să înțelegeți un lucru: într-o zi, toți vor vrea să ne facă să dispărem.

După acea retragere teatrală, conversațiile se reiau vesele în jurul mesei, până târziu în noapte. Emma se așază la pian, dând puțin în spate scaunul, din cauza burții. Tânăra femeie e absolventă a prestigiosului Conservator Național de Muzică. Dar ar fi vrut să devină fizician. N-a reușit, din cauza acelui *numerus clausus*. Speră din tot sufletul că pruncul pe care-l poartă va trăi într-o lume unde va putea alege ce studii să urmeze.

Legănat de bucățile muzicale interpretate de soția sa în salon, Efraim discută politică cu frații și surorile lui, lângă foc. Petrecerea e atât de plăcută, legăturile de sânge se sudează, în timp ce ei îl iau cu blândețe peste picior pe patriarh. Cei din familia Rabinovich nu știu că sunt ultimele ore pe care le petrec împreună.

Capitolul 3

În ziua următoare, Emma și Efraim părăsesc dacha familială, toți își iau la revedere binedispuși, promițându-și să se revadă curând, înainte de sosirea verii.

Emma privește peisajul pe fereastra trăsurii. Se întreabă dacă nu cumva socrul ei are dreptate, dacă n-ar fi totuși mai prudent să plece în Palestina. Numele soțului ei figurează pe o anumită listă. Poliția poate să-l aresteze în orice moment.

— Ce listă? De ce era urmărit? Pentru că era evreu?

— Nu, în acel moment, nu. Ți-am spus că bunicul era un socialist revoluționar. Or, după Revoluția din Octombrie, bolșevicii au început să-și lichideze foștii camarazi de arme: menșevicii și socialiștii revoluționari erau urmăriți.

Întors la Moscova, Efraim este deci nevoit să se ascundă. Găsește un loc în apropierea apartamentului său, pentru a-și putea vizita soția din când în când.

În seara aceea, intenționează să facă o baie, înainte de a pleca. Pentru a acoperi zgomotul curgerii apei în chiuveta de zinc din bucătărie, Emma se așază la pian, apăsând viguros pe clapele de fildeș. Se teme de vecini și de turnători.

Deodată, se aud bătăi în ușă. Lovituri seci. Autoritare. Ea se îndreaptă spre intrare, cu mâna pe pânțele umflat.

— Cine e?

— Îl căutăm pe soțul tău, Emma Rabinovich.

Emma îi întârzie pe milițieni pe hol, pentru ca Efraim să aibă timp să-și aranjeze lucrurile și să se instaleze într-o ascunzătoare construită de el, un fund de dulap fals, în spatele păturilor și a rufăriei familiei.

— Nu-i acasă.

— Lasă-ne să intrăm!

— Tocmai făceam baie, dați-mi voie să mă îmbrac.

— Cheamă-l pe soțul tău! ordonă agenții care încep să dea semne de nerăbdare.

— Nu mai știu nimic de el de mai bine de o lună.

— Știi unde se ascunde?

— Nu, n-am nici cea mai vagă idee.

— O să spargem ușa și o să răscolim toată casa.

— Ei bine, dacă-l găsiți, salutați-l din partea mea!

Femeia deschide ușa și-și scoate burta în afară, sub nasul milițienilor.

— Uitați-vă și voi cum m-a lăsat... în starea asta!

Agenții intră în apartament. Emma observă că șapca lui Efraim a rămas pe fotoliul mare din salon. Se preface că-i vine rău. Simte șapca strivindu-se sub greutatea ei. Inima îi bate frenetic.

— Bunica ta, Miriam, era doar un fetus, dar tocmai aflase ce înseamnă să-ți pătrundă frica până-n rărunchi. Organele Emmei se strânseseră în jurul ei.

*

La finalul percheziției, tânăra femeie rămâne imperturbabilă:

— Nu vă mai conduc, altfel mi-e teamă c-o să mi se rupă apa! se adresează ea agenților, foarte palidă. Și-o să fiți nevoiți să mă ajutați să nasc.

Aceștia pleacă blestemând toate femeile însărcinate. La capătul unor minute lungi de tăcere, Efraim iese din ascunzătoare și-și găsește nevasta lungită pe covorul de lângă foc, încovrigată — burta o doare atât de tare, încât nu se poate ridica. El se teme de ce-i mai rău. Îi promite Emmei că, în cazul în care pruncul supraviețuiește, vor pleca la Riga, în Letonia.

— De ce Letonia?

— Pentru că tocmai își câștigase independența. Iar evreii se puteau instala acolo fără să fie supuși legilor comerciale.

Capitolul 4

Bunica ta, Miriam, Mirochka pe numele de alint, s-a născut la Moscova, pe 7 august 1919, potrivit Oficiului pentru Refugiați care-i va întocmi actele la Paris. Data e incertă din cauza diferențelor dintre calendarul gregorian și cel iulian. Așa că nu și-a cunoscut niciodată ziua exactă a nașterii.

A venit pe lume în acea strălucire blândă a lui leto, care înseamnă „vară“ în rusă. S-a născut într-o valiză, cum s-ar spune, în timp ce părinții ei își pregăteau marea plecare la Riga. Efraim studiase rentabilitatea comerțului cu caviar și se pregătea să demareze o afacere profitabilă. Pentru a se stabili în Letonia, cei doi tineri au vândut tot ce aveau: mobilă, veselă, covoare. Mai puțin samovarul.

— Vorbești despre samovarul din salon?

— Exact. Și care a traversat mai multe granițe decât am făcut-o noi două la un loc.

Soții Rabinovich părăsesc Moscova în toiul nopții, îndreptându-se spre graniță pe drumuri de țară — cu bebelușul într-o șaretă ce se clatină de colo-colo. Călătoria e lungă și grea, aproape 1 000 de kilometri, dar se îndepărtează de miliția bolșevică. Emma o distrează pe micuța Mirochka, îi șoptește povești la ceasurile spaimelor nocturne, dă la o parte cuverturile pentru a-i arăta pe deasupra șaretei:

— Se spune că noaptea coboară, dar nu-i adevărat, uite, întunericul iese încet din pământ...

În ultima noapte, cu câteva ore înainte de a ajunge la graniță, Efraim are o senzație ciudată: atelajul e prea ușor. Întoarce capul și observă că șareta a dispărut.

Când a simțit că șareta se desprinde, Emma n-a putut striga, de teamă să nu fie reperați. Așteaptă ca soțul ei să se întoarcă, neștiind de cine anume îi este mai frică, de bolșevici ori de lupi. Dar Efraim revine. Și atelajul reușește să treacă frontiera înainte de a se lumina.

— Uite, îmi spune Lélia. După moartea lui Miriam, am găsit niște documente la ea în birou. Ciorne, scrisori începute... așa am descoperit povestea cu șareta. Care se termină astfel: Totul e în regulă în zori, la acea oră cenușie, ce precede răsăritul. Apoi, odată ajunși în Letonia, am petrecut câteva zile în închisoare din cauza formalităților administrative. Mama încă mă alăpta, dar nu păstrez nicio amintire urâtă despre laptele ei cu gust de secară și hrișcă, din acele zile...

— Următoarele fraze sunt aproape de neînțeles...

— E începutul Alzheimerului. Uneori, am petrecut ore întregi încercând să înțeleg ce se ascunde în spatele unei greșeli gramaticale. Limba e un labirint în care memoria se poate pierde.

— Știam povestea cu șapca pe care a fost nevoită s-o ascundă de milițieni. Miriam mi-a scris-o sub formă de basm când eram mică. Se numea „Episodul cu șapca“. Dar nu știam că e o poveste adevărată. Credeam c-a inventat-o ea.

— Poveștile acelea puțin triste pe care vi le scria bunica pentru zilele de naștere erau toate episoade din viața sa. Mi-au fost de mare folos pentru reconstituirea unor evenimente din copilăria ei.

— Dar, în rest, cum ai reușit să recompui întreaga poveste, cu atâta precizie?

— Am pornit de la mai nimic, de la câteva fotografii cu legende indescifrabile, de la frânturi de confidențe ale bunicii, împrăștiate pe bucăți de hârtie, pe care le-am găsit după moartea ei. Cercetări la Arhivele Franței, la începutul anilor 2000, mărturii ale lui Yad Vashem și ale supraviețuitorilor din lagăre, toate m-au ajutat să recompun viața acelor ființe. Totuși nu toate documentele au fost credibile, ducându-mă adesea pe piste false. S-a întâmplat și ca administrația franceză să facă greșeli. Doar coroborarea permanentă și minuțioasă a documentelor, cu ajutorul celor de la Arhive, mi-a permis să stabilesc fapte și date.

Am ridicat ochii spre imensa bibliotecă. Cutiile de documente ale mamei, care mă înspăimântau în trecut, s-au transformat brusc în arcanе ale unei cunoașteri vaste ca un continent. Lélia parcursese istoria, ca și cum ar fi străbătut țări. Însemnările de călătorie desenau în ea peisaje interioare pe care trebuia să le vizitez, la rândul meu. Punându-mi mâna pe burtă, i-am cerut în tăcere fiicei mele să asculte atentă, odată cu mine, continuarea acestei povești de demult care o privea și pe ea.

Capitolul 5

La Riga, mica familie se instalează într-o casă drăguță din lemn, situată pe strada Alexandra, nr. 60-66. Emma e apreciată de vecini, se integrează bine. Ea îl admiră pe soțul ei, care se lansează în comerțul cu caviar.

— Soțul meu are suflet de antreprenor și simțul relațiilor, le scrie ea cu mândrie părinților din Łódź. Mi-a cumpărat un pian ca să-mi retrezesc degetele amorțite. Îmi dă toți banii de care am nevoie și mă încurajează să dau lecții de muzică fetițelor din cartier.

Grație vânzărilor de caviar, cuplul își cumpără o dacha pe Bilderlingshof, asemenea familiilor din înalta societate letonă. Efraim îi oferă soției sale luxul unei doici nemțoaice, care o ajută și la treburile casei.

— În felul ăsta, vei putea munci mai mult. Femeile trebuie să fie independente.

Emma profită și merge la marea sinagogă din Riga, vestită pentru cântăreții și corurile ei. Îi spune soțului că e vorba doar să-și găsească aici noi eleve. Nu ca să se roage. La sfârșitul slujbei, i se pare uimitor că aude vorbindu-se polona. Regăsește aici vechi familii din Łódź și atmosfera provincială din orașul ei natal. Ca și cum ar putea aduna firimituri ale propriei copilării.

Află de la bârfitoarele de la sinagogă că verișoara Anyuta s-a măritat cu un evreu neamț și trăiește în Berlin.

— Nu-i spune soțului tău și, mai ales, nu învia amintirea fostei tale rivale, o sfătuiește Rebbetzin, nevasta rabinului, însărcinată să le sfătuiască pe nevestele din comunitate.

Efraim, pe de altă parte, primește vești extrem de încurajatoare de la părinții lui. Livada lor de portocali prosperă. Bella s-a angajat costumieră la

teatrul din Haifa. Frații lui, împrăștiați prin toată Europa, și-au făcut situații. În afară de cel mai mic, Emmanuel. La Paris, acesta vrea să devină actor de cinema — Deocamdată, scrie fratele lui, Boris, nu i s-a dat niciun rol. Are deja 30 de ani și mă îngrijorează. Dar e încă tânăr, sper să reușească. L-am văzut în câteva filmări. E capabil, va progresa.

Efraim cumpără un aparat foto, pentru a immortaliza chipul lui Miriam. Își îmbracă fata ca pe o păpușă, cu cele mai frumoase hăinuțe, și, în păr, îi pune cele mai bogate panglici. Cu rochițele ei albe, fetița e prințesa regatului din Riga. O copilă mândră și cuceritoare, conștientă de importanța pe care i-o dau părinții — adică, lumea întreagă.

Când treci prin fața casei familiei Rabinovich, de pe strada Alexandra, notele pianului se răspândesc în aer — vecinii nu se plâng niciodată, din contră, apreciază muzica. Săptămânile trec, fericite, ca și cum totul a devenit mai ușor. Într-o seară, de Pesah, Emma îi cere voie lui Efraim să facă un platou pentru cină.

— Te rog! Nu vei citi rugăciunile, doar ieșirea din Egipt.

Acesta sfârșește prin a accepta și-i arată lui Miriam în ce fel se așază ouăle, rădăcinile amare, bucățile de măr cu miere, apa sărată și un os de miel în centrul platoului. Intră în joc pentru o seară și spune povestea lui Moise, exact cum o făcea tatăl lui odinioară.

— De ce este seara asta diferită de toate celelalte? De ce mâncăm rădăcini amare? Micuța mea, Pesah ne învață că evreii sunt un popor liber. Dar că această libertate are un preț. Sudoare și lacrimi.

Pentru aceeași seară, Emma a pregătit mațah după rețeta Katerinei, bătrâna bucătăreasă a socrilor ei. Vrea ca soțul ei să regăsească aroma delicioasă a meselor din copilărie. Efraim e într-o dispoziție excelentă, o face să râdă pe fetiță, imitându-l pe bunicul ei:

— Ficatul tocat e cel mai bun remediu împotriva tuturor nenorocitelor de probleme ale vieții, zice el cu accentul rusesc al lui Nachman, înainte de a-și îndesa în gură bucățele de ficat de pui.

Dar, în mijlocul râsetelor, simte deodată o durere în piept — Anyuta. O imagine îi trece prin fața ochilor, verișoara lui pe care și-o imaginează sărbătorind Pesah împreună cu familia ei, cu soțul, poate cu un bebeluș, aplecați asupra cărților de rugăciuni, în jurul unei mese luminate de lumânări.

Cât de frumoasă trebuie să fi făcut-o maturitatea, gândește el. Și mai frumoasă! O umbră îi întunecă trăsăturile, iar Emma remarcă imediat.

— Te simți bine? întreabă ea.

— Ce-ar fi să mai facem un copil? răspunde el.

10 luni mai târziu, Noémie — cea din cartea poștală — se naște la Riga, pe 15 februarie 1923. Această surioară, care o detronează pe Miriam și regatul ei, are fața rotundă a mamei sale, rotundă ca o lună.

Grație banilor proveniți din vânzarea de icre de sturion, Efraim cumpără un spațiu în care să instaleze un laborator experimental. Vrea să creeze mașinării noi. Petrece seri întregi explicându-i, cu ochi strălucitori, soției sale principiile invențiilor lui.

— Mașinile vor constitui o revoluție. Le vor elibera pe femei de muncile împovărătoare din gospodărie. Ascultă aici: În familie, bărbatul e burghezul; femeia joacă rolul proletarului, nu ești de acord? întreabă el, continuând să citească din Karl Marx, chiar dacă el însuși e patron, proprietarul unei afaceri înfloritoare.

— Soțul meu e asemenea electricității, le scrie Emma părinților săi, călătorește peste tot pentru a răspândi lumina progresului.

Dar Efraim, inginerul, progresistul, cosmopolitul, a uitat că un străin tot străin rămâne. Teribila greșeală pe care o comite e aceea de a crede că poate fi fericit oriunde. În anul următor, 1924, un baril de caviar stricat îi aruncă afacerea în pragul ruinei. Neșansă ori o mână condusă de gelozie?

Imigranții ăștia sosiți într-o șaretă au devenit prea repede persoane importante. Cei doi Rabinovich devin persona non grata în Riga majoritarilor goy. Vecinii din curtea Binderling îi cer Emmei să înceteze să mai deranjeze lumea din cartier cu acel du-te-vino de eleve. Aceasta află de la cunoștințele ei de la sinagogă că letonii l-au luat în vizor pe soțul său și că vor continua să-l șicaneze până când nu va mai avea altă soluție decât să plece. Femeia înțelege că trebuie să-și facă din nou bagajele. Dar unde să se ducă?

Emma le scrie părinților ei, dar veștile din Polonia nu sunt bune. Tatăl, Maurice Wolf, pare îngrijorat din pricina grevelor care izbucnesc peste tot în țară.

— Știi bine, fata mea, că n-ar exista fericire mai mare decât să te știu aproape de mine. Dar nu pot fi egoist, iar datoria de tată îmi cere să vă spun că, probabil, ar trebui să mergeți și mai departe, tu, soțul tău și copiii.

Efraim îi trimite o telegramă fratelui său mai mic, Emmanuel. Dar, din nefericire, acesta locuiește în Paris în apartamentul unor prieteni pictori, Robert și Sonia Delaunay, care au și un băiețel. Îi scrie atunci lui Boris, fratele mai mare, refugiat la Praga, asemenea multor altor membri ai Partidului Socialist Revoluționar. Dar acolo situația politică e prea instabilă și Boris nu-l sfătuiește să meargă.

Efraim nu mai are nici bani, nici alternative. Cu moartea în suflet, trimite o telegramă în Palestina: Venim.

Capitolul 6

Pentru a ajunge în Țara Făgăduinței, trebuie să călătorești din sudul Rigăi vreo 2 500 de kilometri în linie dreaptă. Să traversezi Letonia, Lituania, Polonia și Ungaria, după care iei vaporul din România, de la Constanța. Călătoria durează 40 de zile. Asemenea celei a lui Moise la muntele Sinai.

— Ne vom opri la părinții mei în Łódź. Aș vrea să le prezint pe fete familiei mele, își anunță Emma soțul.

După ce traversează lacul Ludka, Emma își regăsește orașul natal, care-i lipsise atât de mult! Efervescența traficului, printre troleibuze, mașini și droshky ce se intersectează într-un vacarm infernal, sperie copiii, dar o extaziază pe Emma.

— Fiecare oraș are mirosul lui, îi zice ea lui Miriam. Închide ochii și inspiră!

Aceasta coboară pleoapele și simte parfumul liliacului și al gudronului din cartierul Baluty pătrunzând-o, împreună cu efluviile de ulei și săpun de pe străzile din Polesie, cele de mâncare cholent ieșind din bucătării, și, de peste tot, praful de pe țesături și scame ce plutesc afară, pe ferestre. Traversând cartierele muncitorești ale evreilor, Miriam descoperă pentru prima oară acei bărbați îmbrăcați în negru, nori de păsări austere, cu bărbile lor întunecate, buclele ce saltă la urechi ca niște resorturi, cu tzitzit-urile — ciucurii ce cad peste lungile caftane de rep — și pălăriile mari de blană pe cap. Unii poartă pe frunte o filacteră, ca un degetar mare și negru, misterios.

— Ce sunt ăștia? întrebă Miriam care, până la vârsta de 5 ani, n-a mai intrat niciodată într-o sinagogă.

— Oameni ai bisericii, răspunde Emma cu respect, studiază Textele.

— Și căroră nimeni nu s-a învrednicit să le spună că trăim în secolul XX! râde Efraim.

Miriam savurează imaginile fantasmagorice ale cartierului evreiesc. Privirea unei mici vânzătoare de prăjituri cu mac, o fetiță de vârsta ei, îi rămâne gravată în minte, la fel ca și femeile bătrâne, așezate direct pe jos, cu fulare colorate pe cap, vânzând fructe stricate și piepteni fără dinți. Se întreabă cine ar putea cumpăra lucrurile alea atât de murdare?

În această perioadă, anii '20, străzile din Łódź par ieșite din alt veac, dar și dintr-o carte veche de povești bizare, dintr-o lume populată de personaje în același timp minunate și înspăimântătoare, o lume periculoasă, unde la fiecare colț de stradă răsar hoți isteți și frumoase femei ușoare împodobite cu pene, unde oamenii trăiesc împreună cu animalele pe străzi labirintice, fiicele rabinilor vor să studieze medicina, iar amorezii lor părăsiți se răzbună pe viață, unde crapii vii înoată în bazine, începând dintr-odată să vorbească la fel ca în legendele idiș, unde se șoptesc povești despre oglinzi negre și unde poți mânca pe stradă pâinici proaspete cu unt și brânză albă.

Miriam își va aminti toată viața acea aromă ușor grețoasă a vânzătorilor de gogoși cu ciocolată în căldura orașului în fierbere.

Familia ajunge apoi în cartierul polonez, unde se aude și bătaia războaielor de țesut. Dar primirea e cel puțin brutală.

— Hep hep Iudelor, aud în drum.

O bandă de copii, urmăriți de câini, aruncă în ei cu pietricele. Miriam e lovită cu una ascuțită direct în ochi. Câteva picături de sânge îi pătează frumoasa rochiță de călătorie.

— Nu-i nimic, îi zice Emma, sunt doar niște copii, niște imbecili.

Încearcă apoi să-i șteargă sângele cu batista, dar fetei îi rămâne un punct roșu sub ochi, ce se va învineți. Părinții încearcă s-o îmbărbăteze. Dar Miriam înțelege că aceștia se simt amenințați de „ceva“.

— Ia uitați-vă, zice Emma, încercând să distragă atenția fetelor, clădirile roșii sunt ale fabricii bunicului vostru. Pe vremuri, a făcut o călătorie în Shanghai ca să studieze diverse tehnici de țesut. O să vă facă o cuvertură din mătase.

Apoi fața ei se întuneacă. Pe pereții filaturii vede niște inscripții vopsite de mână: WOLF=LUP=PATRON EVREU.

— Nu-mi mai vorbi despre asta, suspină Wolf îmbrățișându-și fata. Polonezii nu mai vor să lucreze în aceeași hală cu evreii — se detestă reciproc. Dar cel pe care-l detestă mai presus de oricine sunt eu! Nu știu dacă doar pentru că sunt patronul, ori pentru că sunt evreu...

Acest climat nociv nu-i împiedică pe Emma, Efraim, Miriam și Noémie să petreacă zile fericite în dacha familiei Wolf, situată între Piotrkow și malurile Pilcái. Toată lumea se preface că se simte bine și subiectele de conversație se învârt în jurul copiilor, a vremii și a meselor. Emma exagerează, de dragul părinților, entuziasmul de a pleca în Palestina, explicându-le cât de nemaipomenită e această nouă aventură pentru soțul ei, care-și va putea fructifica acolo toate invențiile.

E seara de șabat, familia Wolf a pregătit o masă magnifică pentru cină, și bunele poloneze se grăbesc la bucătărie, doar ele au dreptul să aprindă focul și să facă tot ce le este interzis evreilor în acea seară. Emma le regăsește fericită pe cele trei surori. Fania a devenit dentist și s-a măritat cu un Rajcher. Frumoasa Olga e medic și e căsătorită cu un Mendels. Maria e logodită cu un Gutman și se pregătește și ea să facă studii de medicină. Emma rămâne cu gura căscată în fața frățiorului ei, Viktor, pe care nu l-a mai văzut de o grămadă de timp. Adolescentul a devenit un tânăr cu barbă buclată, s-a însurat și s-a stabilit ca avocat în strada Zeromskieco, nr. 39, aproape de centrul orașului.

Efraim a adus cu el impresionantul aparat fotografic ca să immortalizeze acea zi, în care întreaga familie Wolf pozează pe trepte, în fața casei lor de vacanță.

— Uite, îmi spune Lélia. Hai să-ți arăt fotografia!

— E tulburătoare.

— Nu-i așa?

— Ba da. Fețele par să se șteargă, zâmbetele de-abia mijesc. Ca și cum conștiința dezastrului ar pluti în aer.

În fotografie, bunica Miriam e o fetiță cu fundă în păr, rochiță și pantofiori albi, cu capul înclinat într-o parte.

— Am găsit-o absolut întâmplător, îmi spune mama. La nepotul unui prieten de-al lui Miriam. În ziua când a fost făcută, mi-a mărturisit el, adulți și copii se jucaseră împreună în grădină. Mi-am pierdut o batistuță. Miriam mai adăugase că, în acea zi, în toiul jocului, un gând îi traversase mintea: „Cel ce va câștiga partida va trăi cel mai mult“.

— E o premoniție cam morbidă și, în același timp, un jurământ bizar pentru un copil de 5 ani... Chiar își amintea asta?

— Da, pot spune că-și amintea perfect, 60 de ani mai târziu. De altfel, gândul ăsta a urmărit-o toată viața.

— De ce să-i împărtășească acel secret unui necunoscut? Ea, care nu vorbea niciodată cu nimeni, ciudat!

— Nu, dacă te gândești bine, nu e atât de ciudat...

Am apropiat fotografia de ochi ca să văd mai bine toate acele fețe. De-acum, puteam recunoaște fiecare persoană. Efraim, Emma, Noémie, dar și pe Maurice, Olga, Viktor, Fania... Acele fantome nu mai erau în întregime

abstracte, doar niște cifre în cartea istoriei. Am simțit o contracție foarte puternică în stomac, care m-a făcut să închid ochii. Lélia s-a îngrijorat.

— Vrei să ne oprim?

— Nu, nu... e-n regulă.

— Nu ești prea obosită? Ai curajul să asculți mai departe?

Am dat din cap în semn că da.

Am arătat spre burtă.

— Peste câteva decenii, copiii fetei mele vor găsi, la rândul lor, aceste fotografii. Atunci, și noi vom părea că aparținem unei lumi foarte vechi. Poate chiar mai vechi...

A doua zi de dimineață, Emma, Efraim și cele două fete pleacă într-o călătorie de aproape 2 000 de kilometri. E prima dată când Miriam merge cu trenul. Stă cu fața lipită de geam ore întregi. Cu nasul și obrajii striviți, nu se mai satură de spectacol, are impresia că trenul inventează doar pentru ea peisaje și, pe măsură ce acesta înaintează, ea creionează povești în minte. Gările orașului i se par impresionante. La Budapesta, crede că a intrat într-o catedrală. Gările din provincie i se par, din contră, doar niște case de păpuși, cu cărămizile lor roșii și obloanele din lemn vopsite în culori vii. Într-o dimineață, la trezire, pădurile de fag au fost înlocuite cu un drum săpat în stâncă, atât de strâmt, încât pereții amenință să cadă peste ei. Puțin mai departe, pe un pod înecat în ceață, Miriam îi spune mamei:

— Uite, mamă, mergem pe deasupra norilor!

De 100 de ori pe zi, Emma le spune fetelor să stea cuminți ca să nu deranjeze vecinii. Dar Miriam fuge pe culoare, unde are mii de aventuri de trăit, mai ales la ora meselor, când zdruncinăturile trenului fac să se verse farfuriile pe rochiile femeilor și pe cămășile bărbaților. Miriam e încântată, cu acea bucurie vindicativă pe care o au copiii în fața nenorocirilor adulților.

După vreo oră, Emma pleacă în căutarea ei. Traversează unul câte unul compartimentele unde familiile joacă partide de cărți ori se ceartă în mii de limbi. Această plimbare pe culoarele trenului îi amintește de unele similare prin Łódź, pe vremuri, cu părinții și surorile ei, primăvara, când viața domestică se revărsa prin ferestrele deschise.

— Oare când ne vom mai revedea? se întreabă ea.

O găsește pe Miriam la capătul vagonului, certată de masiva matrioșka ce supraveghează samovarul. Se scuză și o duce pe fetiță în vagonul-restaurant, unde, într-o atmosferă de popotă, se mănâncă în fiecare zi aceeași mâncare, varză și pește. Un domn povestește în rusă întâmplări fantastice despre Orient Expres.

— E cu totul altceva decât stârvul ăsta! Parcă intri într-o cutie de bijuterii. Totul strălucește! Iar paharele sunt din cristal de Baccarat! Ziare din toată lumea te așteaptă la micul dejun, și croasanți calzi. Lucrătorii au ținute albastru-închis cu auriu, asortate la culorile tapițeriilor...

În noaptea aceea, Miriam adoarme legănată de mișcarea trenului și visează că se află în interiorul unei ființe vii, un schelet formidabil cu vene de oțel. Apoi, într-o bună dimineată, călătoria ia sfârșit.

Ajunsă în portul Constanța, Miriam e foarte dezamăgită că Marea Neagră nu e neagră. Familia se îmbarcă la bordul pachebotului Dacia al Serviciului Maritim Român, compania navală a statului român ce asigură o linie de pacheboturi de lux rapide pe ruta Constanța-Haifa. Emma admiră elegantul vapor alb cu două coșuri subțiri ce se înalță spre cer, asemenea brațelor unei mirese.

Croaziera e foarte confortabilă, și ea profită de ultimele momente de rafinament european, înaintea sosirii pe Pământul Făgăduinței. În prima seară, iau cina în marele salon al restaurantului, cu un meniu excelent, terminat cu un desert de mere dulci confiate cu miere.

Capitolul 7

Când îi zărește pe socrii ei, Nachman și Esther, la coborârea de pe pachebot, Emma are un sentiment ciudat.

Unde sunt costumele trois-pièces? Colierele de perle? Gulerele de dantelă și cravatele cu buline? Soacra ei poartă un pulover diform, iar Nachman niște pantaloni răsuciți peste pantofii vechi și scâlțiați.

Emma se uită la soțul ei, ce se întâmplă? Socrii ei s-au schimbat atât de mult, viața de agricultori le-a transformat trupurile. S-au îngrășat și au făcut mușchi. Trăsăturile le sunt mai pronunțate și pielea arsă de soare li s-a ridat.

— Seamănă cu niște indieni, își spune ea.

Râsul exploziv al lui Nachman răsună în bucătărie, în timp ce caută disperat sticla pe care a pregătit-o pentru venirea lor la Migdal.

— Din pământ suntem făcuți și în pământ ne întoarcem, zice el, luând-o pe Emma de braț — dar, până una-alta, e bine să bei o vodcă! Sper că nu mi-ați uitat murăturile!

Borcanul de sticlă a străbătut patru frontiere, fără să se spargă. Emma scoate din valiză malosol'nyye, ceea ce în rusă înseamnă „puțin sărate“.

Castraveții plutesc în apă sărată, aromatizați cu bețe de cuișoare și chimen dulce, și sunt preferații lui Nachman.

— Tata s-a schimbat mult, își spune Efraim uitându-se la el, s-a îngrășat, e mai blând, râde cu plăcere... Laptele învechit devine brânză...

Apoi, se uită în jur, prin casă. Totul e rudimentar.

— Haideți să vă arăt oranjeria! zice Nachman, foarte mândru de el. Să mergem! Veniți!

Fetițele aleargă spre canalele care șerpuiesc, fluvii în miniatură, pe toată plantația, cât vezi cu ochii. Pe gardurile de piatră brută pun cu grijă un picior în fața altuia, cu brațele întinse ca acrobații, ca să nu cadă în șanțurile de irigații.

Muncitorii se miră văzându-le pe nepoatele patronului, ai căror pantofi plini de praf se scufundă pe alei. La ora siestei, merg să se odihnească la umbra roșcovilor cu trunchiuri groase și răsucite, aspre, ale căror flori roșii-carmin pătează hainele — Miriam își va aminti că din semințele lor se poate face o făină cu gust de ciocolată.

Odată adunate, explică Nachman, portocalele sunt transportate cu o căruță în niște hangare mari, unde femeile, așezate direct pe sol, le învelesc. Una câte una. O treabă grea și de durată. Își umezesc degetele ca să lipească rapid „hârtia pentru citrice“, acea hârtie japoneză subțire ca o foiță de țigară.

Efraim și Emma au același sentiment ciudat care nu i-a părăsit de la sosire. Se așteptau la clădiri noi și strălucitoare. Dar totul e neîngrijit. Constată că afacerile nu merg așa de bine precum le spuneau părinții lor în scrisori. Palestina nu e un rai pentru Rabinovich. În realitate, Nachman și Esther nu prea reușesc să facă plantația profitabilă.

Efraim a venit cu multe proiecte în valiză. Schițe de mașini. Speranțe pentru brevetare. A sperat că tatăl lui va putea să-i finanțeze pe loc punerea în practică a ideilor. Din nefericire, dificultățile materiale ale părinților lui îl obligă să-și găsească un serviciu.

E angajat imediat în Haifa, la o uzină electrică, Palestine Electric Corporation, cu ajutorul comunității evreiești foarte unite.

— Și, da, acum sunt sionist! îl anunță Nachman pe fiul său, cu mare mândrie.

Apoi merge să caute o carte citită, răscită și adnotată, pe care i-o întinde lui Efraim.

— Iată adevărata revoluție!

Cartea se intitulează Statul evreilor. Autorul, Theodor Herzl, prezintă în ea fundamentele creării unui stat independent.

Efraim n-o citește. Își împarte timpul între oranjeria părinților săi, la care trebuie să dea o mână serioasă de ajutor, și munca lui de inginer la PEC. Nu-i rămân decât puține seri să se ocupe de treburile personale. Adesea, adoarme cu capul pe planurile invențiilor.

Emma suferă văzând visurile soțului ei sufocate din fașă. Ea însăși încetează să cânte la pian, din lipsa instrumentului. Pentru a nu uita cu totul tehnica, îl roagă pe Nachman să-i construiască o claviatură din resturi de lemn. Fetițele ei învață să cânte în tăcere, la un pian-fantomă.

Ea și Efraim se consolează văzând cât de fericite sunt Miriam și Noémie trăind această viață în aer liber. Le place să se plimbe pe sub palmieri, trăgându-și buncii după ele. Miriam vizitează parcul copiilor din Haifa și învață ebraică; Noémie, la fel. Mișcarea sionistă încurajează practicarea limbii.

— Vrei să spui că, înainte, evreii nu vorbeau ebraica în mod curent?

— Da. Ebraica era doar limba textelor religioase.

— Ca și cum Pascal, în loc să traducă Biblia în franceză, i-ar fi încurajat pe oameni să vorbească latina?

— Exact. Așa că ebraica e al treilea alfabet pe care Miriam învață să-l scrie și să-l citească. La vârsta de 6 ani, știe deja să se exprime în rusă, germană,

grație doicii ei din Riga, ebraică, știe ceva arabă... și înțelege idiș. Pe de altă parte, nu știe o boabă de franceză.

În luna decembrie, pentru Hanuka, sărbătoarea luminilor, cele două surori învață să confecționeze lumânări în portocale, făcând un fitil cu tijă în coaja goală a fructului. Pe care îl îmbibă cu ulei. Riturile liturgice punctează anul copiilor, Hanuka, Pesah, Sucot, Kippur... Apoi, un nou eveniment, un frățior, pe 14 decembrie 1925. Itzhak.

După nașterea fiului ei, Emma reia în mod deschis legătura cu religia. Efraim nu are puterea să se opună — protestează în felul lui, bărbierindu-se în ziua de Kippur. Pe vremuri, mama lui suspina când el îl provoca pe Dumnezeu. Dar, de atunci încolo, nu-i mai face reproșuri. Toată lumea își dă seama că Efraim nu se simte bine, epuizat de căldură și de drumurile perpetue între Migdal și Haifa. Pare să se îndepărteze tot mai mult de el însuși.

Trec cinci ani în felul acesta. Ca un ciclu. Puțin mai mult de patru ani în Letonia. Aproape cinci în Palestina. În contrast cu Riga, unde declinul s-a produs destul de rapid, situația lor în Migdal se degradează an de an, încet, dar sigur.

— Pe 10 ianuarie 1929, Efraim îi scrie fratelui său Boris o scrisoare pe care o să ți-o arăt. Îi mărturisește că aventura palestiniană e un dezastru pentru el și părinții lui. E lefter și lipsit de perspective de orice fel, fără să știu încotro mă îndrept și ce voi pune pe masă mâine pentru copiii mei. Adaugă: Plantația părinților noștri a făcut o mulțime de datorii.

Pesah în Palestina nu seamănă cu cel din Rusia. Tacâmurile de argint au lăsat loc unor furculițe vechi, cu dinți îndoiți. Efraim se uită la tatăl lui care șterge de praf o Hagada cu fiecare an mai degradată. Totuși, se simte mișcat văzându-și fetele citind după puteri povestea ieșirii din Egipt, din cartea prea mare pentru mânuțele lor.

— În ebraică, Pesah înseamnă a trece pe deasupra, explică Nachman. Pentru că Sfântul Duh a trecut pe deasupra caselor evreilor pentru a-i salva. Dar mai semnifică și o altă trecere, cea a Mării Roșii, drumul poporului evreu devenit poporul iudeu, ori trecerea de la iarnă la primăvară. O renaștere.

Din vârful buzelor, Efraim repetă cuvintele tatălui său, pe care le știe pe de rost. Le-a auzit în fiecare an. Aceleași cuvinte, aceleași fraze, de aproape 40 de ani.

— 40 de ani în curând..., se miră el.

În seara aceea, mintea îi dă întâlnire cu amintirea verișoarei lui. Anyuta. Niciodată nu-i pronunță numele cu voce tare.

— *Mah Nichtana? Ce e deosebit? În ce fel e diferită seara asta de toate celelalte? Am fost sclavii faraonului din Egipt...*

Întrebările rostite de copii îl pun pe Efraim pe gânduri. Deodată, i se face teamă, teamă că o să moară în această țară, fără să-și fi împlinit destinul. În noaptea aceea, nu poate dormi. Tristețea îl copleșește. Acest sentiment devine apoi un peisaj mental în care se cufundă uneori zile întregi. Are impresia că viața lui, adevărata lui viață, n-a început niciodată.

Primește și scrisori de la fratele lui, care-i agravează starea.

Emmanuel e mai fericit ca oricând. Și-a depus dosarul de naturalizare în Franța, cu ajutorul lui Jean Renoir, care i-a dat o scrisoare de recomandare. Joacă în filme și începe să devină cunoscut. Locuiește cu logodnica lui, pictorița Lydia Mandel, pe strada Joseph-Bara, nr. 3, în arondismentul 6, între străzile Assas și Notre-Dame-des-Champs, foarte aproape de cartierul Montparnasse. Citind scrisorile, Efraim are impresia că aude în depărtare sunetele vesele ale unei petreceri la care fratele lui se distrează fără el.

Emma remarcă schimbarea lui de comportament. Cere sfatul lui Rebbetzin de la sinagogă.

— Nu-i vina ta că soțul tău e troyerik¹. E din cauza aerului din țara asta: e ca un animal, forțat să trăiască la o latitudine care nu se potrivește temperamentului său. Nu va putea face nimic cât timp veți rămâne aici.

— E prima dată când nevasta rabinului nu spune prostii, confirmă Efraim. Are dreptate, nu-mi place țara asta. Îmi lipsește Europa.

— Foarte bine, spune Emma. Hai să mergem în Franța!

El îi ia capul în mâini și o sărută apăsător pe buze. Surprinsă, ea râde, cu un râs care nu mai răsunase din gâtul ei de multă vreme. În aceeași seară, Efraim reîncepe să-și studieze planurile, pe masa din bucătărie. Pentru a cuceri Parisul, nu urma să ajungă acolo cu mâna goală, ci cu o invenție: o mașină pentru brutari, ce accelerează procesul de dospire a aluatului pentru pâine. Doar Parisul e capitala baghetelor, nu? Din acel moment, nu se mai gândește decât la proiectele lui. Redevine acel inginer strălucit, capabil să lucreze la invențiile lui zi și noapte, fără să obosească.

În ziua aceea de iunie 1929, Emma își caută fetele ca să le dea vestea. Le zărește de departe, mergând una în spatele celeilalte, ca două mici gimnaste în echilibru, pe parapetul din pământ alb care mărginește canalul ce aduce apa miraculoasă din Marea Galileei. Le ia pe Miriam și Noémie deoparte, în hambarul plin de portocale. Mirosul lor de petrol e atât de puternic, încât se păstrează în părul fetițelor până seara, când continuă să plutească în dormitorul lor.

Emma desface una dintre hârtiile de împachetat, pictată cu un vapor în alb și roșu.

— Vedeți acest vapor care ne transportă portocalele spre Europa? Ei bine, o să-l luăm și noi! Va fi o adevărată aventură să descoperim lumea.

Apoi, ia o portocală în mână.

— Imaginați-vă că acesta e globul pământesc!

Sub ochii fetelor, îndepărtează coaja, rupând-o în bucăți mici, pentru a desena uscatul și oceanele.

— Vedeți, noi suntem aici. Și... vom merge... aici. În Franța! La Paris!

Mai ia și un cui, pe care-l înfige în pulpa fructului.

— Iar aici e Turnul Eiffel!

Miriam își ascultă mama, atentă la acele cuvinte noi: Paris, Franța, Turnul Eiffel. Dar, dincolo de discursul entuziast, înțelege.

Va trebui să plece. Din nou. Asta e. Miriam s-a obișnuit. Știe că, pentru a nu suferi, trebuie să mergi tot înainte și să nu întorci niciodată, dar niciodată, privirea.

Mica Noémie începe să plângă. Pentru ea e teribil să-și părăsească bunicii, zeii aceluia paradis populat cu măslini și curmali, unde, în brațele lor, își face siesta la umbra rodiilor.

— Totul e pregătit, tată, zice Efraim. Emma va petrece vara în Polonia, apoi va veni și ea la Paris. Nu și-a văzut familia de multă vreme și vrea să li-l prezinte pe Itzhak. În timpul ăsta, eu voi pleca în Franța, pentru a pregăti sosirea fetelor și a găsi o locuință.

Nachman își clatină barba de nea de la dreapta la stânga. Plecarea asta i se pare o idee extrem de proastă.

— Ce crezi c-o să câștigi plecând la Paris?

— O avere! Cu mașina de pâine.

— Nimeni n-o să te vrea.

— Tată... nu se spune „Fericit ca un evreu în Franța?” Țara asta a fost întotdeauna bună cu noi. Dreyfus! Toată lumea s-a ridicat să-l apere pe acel

mic evreu necunoscut!

— Doar jumătate de țară, fiule. Gândește-te și la cealaltă jumătate...

— Încetează... în momentul în care o să am destui bani, trimit după voi.

— Nu, mulțumesc. Besser mit un klugn dans gehenem eyder mit un nar dans ganeydn... Mai bine un înțelept în infern decât un prost în paradis.

1 Trist, în ebraică. (N.t.)

Capitolul 8

Emma și Efraim se găsesc în portul Haifa, exact în același loc unde debarcaseră cu cinci ani în urmă. Au un copil în plus și câteva fire de păr alb. Emma s-a mai împlinit la șolduri și la piept, Efraim e slab ca un țâr. Au îmbătrânit și poartă haine uzate. Dar nu contează, această plecare le dă sentimentul că au din nou 20 de ani.

Efraim se îmbarcă pentru Marsilia, de unde va pleca spre Paris. Iar Emma pentru Constanța, spre Polonia.

Părinții ei se extaziază văzându-l pe Itzhak, micuțul pe care nu-l cunosc. Maurice, bunicul, îl învață să meargă pe magnificul peron din piatră cioplită sau să se cațere pe gardurile de iederă. Emma decide ca, de acum încolo, să-l numescă Jacques pe Itzhak — sună șic în franceză.

— Trebuie să știi că toate personajele din această poveste au mai multe prenume, ortografiate diferit. Mi-a trebuit ceva timp să înțeleg, în scrisorile pe care le citeam, că Efraim, Fedia, Fedenka, Fiodor și Theodore erau... una și aceeași persoană! Ascultă la mine, doar după 10 ani am realizat că Borya nu e vreo verișoară Rabinovich. Ci Boris! Bun, dar nu te-ngrijora, o să-ți fac o listă cu echivalentele, ca să te poți descurca. Vezi tu, de-a lungul secolelor, evreii din Rusia au preluat diferite caracteristici ale sufletului slav. De exemplu, gustul acesta pentru schimbarea prenumelor... și, bineînțeles, refuzul de a renunța la iubire. Suflet slav.

În vara aceea, a anului 1929, familia Wolf primește vizita unui frate de-al lui Efraim, unchiul Boris. Acesta vine din Cehoslovacia ca să stea câteva

zile în Polonia cu nepoatele și cumnata sa. Probabil că și el fuge de bolșevici.

În tinerețe, unchiul Boris fusese un adevărat Boivik — un activist. La vârsta de 14 ani, crease în liceul lui un Kruski, un cerc politic. Devenit șef al Organizației Militare a PSR, al armatei a 12-a, vicepreședinte al Comitetului Executiv al Sovietelor de pe Frontul de Nord, a fost și deputat al Sovietului țăranilor și membru al Adunării Constituante, din partea PSR.

— Dar, subit, după ce-și sacrificase 25 de ani din viață în slujba Revoluției și după ce cunoscuse beția înaltelor funcții politice... s-a retras. De pe o zi pe alta. Ca să devină țăran.

Pentru Miriam și Noémie, unchiul Boris e eternul unchi Boris. Cu pălăriile lui nostime de paie și capul lucios ca un ou. Acesta a devenit fermier, naturalist, agronom și colecționar de fluturi. Călătoriile îi permit să-și aprofundeze cunoștințele despre plante. Acest unchi cehovian e iubit de toată lumea. Fetițele fac plimbări lungi cu el în pădure, descoperind denumirea latinească a florilor și proprietățile ciupercilor. Învăță cum să imite sunetul unei trompete, cu un fir de iarbă pus între degete. Trebuie ales lung și gros, ca să producă sunete.

*

— Uită-te la fotografiile astea, îmi zice Lélia, au fost făcute în acea vară. Miriam, Noémie și verișoarele lor poartă rochii din bumbac făcute după același tipar, cu mâneci scurte, din stofă înflorată, și șorțuri albe.

— Îmi amintesc de cele pe care ni le făcea Miriam când eram mici.

— Da, vă puneam să pozați în acele rochii tradiționale, ca să vă facă fotografii precum cea de aici. În rând, de la cea mai mare, la cea mai mică.

— Poate că, văzându-ne, își amintea de Polonia. Țin minte că, uneori, cădea pe gânduri.

Capitolul 9

La bordul pachebotului care-l duce din Haifa spre Marsilia, Efraim încearcă o senzație stranie. Se fac deja 10 ani de când n-a mai călătorit singur. Singur în pat, singur cu cartea în mână, singur să mănânce când are chef. În primele zile, pândește mereu în jur prezența copiilor, râsetele lor și chiar certurile. Și apoi, dintr-odată, imaginea delicată a verișoarei lui vine să umple spațiul gol. Îi bântuie gândurile, pe tot parcursul traversării. Pe punte, urmărind cu privirea spuma valurilor din siajul vaporului, își imaginează scrisorile pe care i le-ar fi putut scrie... An... dragă Anyuta, Anuchkaia, omiduța mea... îți scriu de pe vaporul care mă duce spre Franța...

Ajuns la Paris, Efraim se întâlnește cu fratele lui mai mic, Emmanuel, care a obținut cetățenia franceză. Acesta are un nou nume de familie pe genericul filmelor. Acum se numește Manuel Raaby — nu Emmanuel Rabinovich.

— Ești complet idiot, trebuia să-ți iei un nume franțuzesc! se miră Efraim.

— A, nu! Mie-mi trebuia un nume de artist! Poți pronunța Woua-a-baie în americană.

Efraim izbucnește în râs, pentru că fratele lui e orice, numai american nu.

Emmanuel lucrează cu Jean Renoir. A avut o scurtă apariție în Mica vânzătoare de chibrituri, iar acum joacă unul dintre rolurile principale din Tire-au-flanc, o comedie antimilitaristă turnată în Algeria. Va apărea și în Noaptea răscrucii, după un Maigret al lui Simenon.

Trecerea la filmele cu sonor îl obligă să lucreze la dicție, pentru a scăpa de accentul rusesc. Ia și lecții de engleză și e fascinat de Hollywood.

Grație relațiilor sale, a găsit o casă pentru Efraim aproape de studiourile cinematografice din Boulogne-Billancourt. Așa că, la sfârșitul verii, cei cinci Rabinovich, Efraim, Emma, Miriam, Noémie și cel pe care de acum îl vom numi Jacques, ajung în strada Fessart, nr. 11.

La începutul anului școlar 1929, fetele nu merg încă la școală. Un preceptor vine acasă să le învețe franceza. O vor stăpâni mult mai repede decât părinții lor.

Emma dă lecții de pian copiilor din cartierele bogate. Se fac deja cinci ani de când n-a mai cântat la un instrument adevărat. Efraim reușește să intre în consiliul de administrație al unei societăți de inginerie de automobile, Societatea de Carburanți, Lubrifianți și Accesorii. Un început bun pentru intrarea în afaceri.

Totul merge foarte repede, foarte bine, ca în primii ani din Riga. Trec doi ani. Efraim îi trimite o scrisoare tatălui său, în care se felicită pentru decizia luată.

La 1 aprilie 1931, familia părăsește Boulogne și se mută la porțile Parisului, pe Bulevardul Brune, la nr. 131, aproape de Poarta Orléans. Imobilul, nou construit, dispune de tot confortul modern, gaze, apă și electricitate. Efraim e fericit să le poată oferi un asemenea lux soției și copiilor săi. E fascinat de croaziera galbenă, o expediție organizată de familia Citroën între Beirut și China.

— O familie de evrei din Olanda, care vindea lămâi înainte de a face avere din diamante și apoi automobile... Citrons, Citroën!

Destinul acestora îl fascinează și vrea și el să se naturalizeze în Franța. Știe că demersurile vor fi lungi, dar e hotărât să le parcurgă până la capăt.

Mai decide ca fetele să studieze în cea mai bună școală din Paris. În primăvară, familia este primită de directoarea Liceului Fénelon pentru o vizită. Fondată la sfârșitul secolului al XIX-lea, este prima instituție laică „de excelență”, pentru fete.

— Profesorii sunt foarte exigenți cu elevele, îi previne aceasta.

Celor două mici străine care, în urmă cu doi ani, nu vorbeau franceza le va fi foarte greu să reușească acolo.

— Dar nu trebuie să vă descurajați.

Trecând prin dreptul ferestrei exterioare a sălii de sport, familia observă brațe și gambe de fete învârtindu-se în tăcere prin aer, asemenea unor fluturi de noapte.

Miriam și Noémie sunt impresionate de clasa de desen, decorată cu capete de statui grecești din ipsos.

— Ai zice că ești la Luvru, îi spun ele directoarei.

Fetele regretă că nu pot mânca la cantină. Refectoriul e atât de frumos, cu fețe de masă albe, coșuri de pâine din răchită și mici buchete de flori. Seamănă cu un restaurant.

La Fénelon, disciplina e strictă și ținuta frumoasă e obligatorie. Bluză crem cu numele și clasa brodate cu fir roșu, fără machiaj.

— Este interzis să fiți așteptate la ieșirea din școală de vreun băiat, chiar dacă e doar fratele, anunță sec directoarea.

Sub scara impunătoare, statuia în bronz a lui Oedip orb, condus de fiica lui, Antigona, le fascinează pe fete.

Când ies în stradă, Efraim se ghemuiește ca să le ia pe cele două fete de mână:

— Trebuie să fiți primele din clasă, s-a înțeles?

În septembrie 1931, fetele încep anul școlar în micile clase de la Fénelon. Miriam are aproape 12 ani, iar Noémie, 8. Pe fișa de înscriere, se poate citi:

„Palestiniene de origine lituaniană, fără naționalitate“.

Pentru a ajunge la școală, cele două iau metroul în fiecare dimineață. 10 stații separă Poarta Orléans de Piața Odéon, apoi traversează Curtea Rohan care dă în strada Éperon. Drumul durează cam o jumătate de oră, fără să se grăbească. Îl fac de patru ori pe zi: externe fiind, trebuie să se întoarcă la prânz acasă ca să mănânce, în nici 20 de minute. Cantina costă mai mult decât biletele de metrou.

Drumurile acestea zilnice reprezintă niște încercări pentru fete. Le parcurg împreună, ca doi soldați curajoși. Miriam e întotdeauna atentă ca Noémie să nu pățească ceva la metrou. Noémie, la rândul său, e întotdeauna acolo, gata să atragă simpatia celorlalți copii în recreație. Funcționează asemenea unui guvern al unui mic stat, în care ele înseși sunt regine.

— În 1999, când mi-am făcut dosarul ca să intru la cursurile preparatorii la Fénélon, știai că Miriam și sora ei fuseseră eleve acolo cu 70 de ani în urmă?

— Nici vorbă, închipuie-ți... nu ajunsesem acolo cu investigațiile mele. În caz contrar, ți-aș fi spus, normal.

— Nu crezi că e surprinzător?

— Ce anume?

— Pe vremea aceea, visam să intru la Fénélon, îți amintești? Eram atât de hotărâtă în momentul în care îmi pregăteam dosarul! Ca și cum...

Familia se mută încă o dată, în februarie 1932. Efraim a găsit un apartament mai mare, pe strada Amiral Mouchez, nr. 78, la etajul cinci al unui imobil din cărămidă, care există și azi. Un apartament cu patru camere, bucătărie, baie, toaletă și hol, gaze, apă și electricitate. Au și telefon: GOB(elins) 22-62. La parter, e un oficiu poștal. Imobilul se învecinează cu parcul

Montsouris, la doi pași de gara Cité Universitaire. Fetele nu mai au de mers decât două stații ca să ajungă la liceu, ceea ce le îmbunătățește substanțial traiul cotidian. E suficient apoi să traverseze Grădinile Luxemburg, pe lângă manejul de cai de lemn, unde poți deschide lanțurile.

Pentru Emma, e a cincea oară când se mută de când a devenit mamă. De fiecare dată, e o provocare — să aranjezi totul, să triezi, să speli, să împachetezi. Nu-i place, când ajunge într-o casă nouă, să-și caute tabieturile ca pe niște obiecte pierdute.

Lunile trec, fetele cresc și se afirmă. Jacques, copilul cel mic, rămâne un băiețel dolofan ținându-se de fustele mamei.

Viitorul pare promițător. Miriam are 13 ani și își dorește să studieze la Sorbona, după ce dă bac-ul. Seara, îi povestește surorii sale mai mici despre viața care le așteaptă. Bistrourile pline de fum din Cartierul Latin, Biblioteca Sainte-Geneviève. Și-au pus în minte că trebuie să împlinească destinul ratat al mamei lor.

— O să locuiesc într-o cameră din faimoasa stradă Soufflot.

— O să pot veni să stau cu tine?

— Sigur că da, o să ai camera ta, chiar lângă mine.

Și toate aceste povești le fac să tremure de încântare.

Capitolul 10

O elevă de la Fénelon organizează un ceai aniversar pentru colegele de clasă. Toate fetele sunt invitate. Toate, în afară de Noémie. Care vine acasă cu obraji roșii de furie. Efraim e și mai supărat decât ea pentru că nu a fost invitată la acea aniversare, organizată de o veche familie franceză în vila lor din arondismentul 16.

— Adevărata noblețe e cea a cunoașterii, explică el. În timp ce acele domnișoare se vor îndopa cu prăjituri, noi o să mergem să vizităm Luvrul.

Efraim merge furios cu cele două fete spre carusel. Pe Podul Artelor, un tip îl oprește brusc, apucându-l de braț. Tatăl copilelor e gata să se înfurie. Îl recunoaște însă pe un amic din Partidul Socialist Revoluționar, pe care nu l-a mai văzut de aproape 15 ani.

— Nu te duseseseși să locuiești în Germania în momentul proceselor? îl întreabă el.

— Ba da, dar am plecat acum o lună, și am venit aici cu soția și copiii. Acolo, situația e dificilă pentru noi, nu știi?

Bărbatul îi povestește despre un incendiu produs în zilele precente și care a devastat sediul Parlamentului. Comuniștii și evreii au fost, bineînțeles, acuzați. Apoi îi mai spune despre ura antisemită a nou-alesului Partid Național Socialist al Muncitorilor în Reichstag.

— Vor să elimine evreii din funcțiile publice! Da! Pe toți! Cum, nu știai?

În aceeași seară, îi spune Emmei:

— Tipul ăsta e genul care se stresează pentru orice, după câte-mi amintesc..., temperează el povestea, pentru a nu o înfricoșa.

Dar Emma e îngrijorată. Nu e prima dată când aude spunându-se că evreii sunt nedreptățiți în Germania, mai serios decât s-ar crede. Și-ar dori ca soțul ei să afle mai multe.

A doua zi, Efraim merge la chioșcul de ziare de la Gara de Est ca să cumpere gazetele germane. Citește articolele în care evreii sunt acuzați de toate relele. Și, pentru prima oară, descoperă noua față a cancelarului Adolf Hitler. Întorcându-se acasă, își rade mustața.

Capitolul 11

Ziua de 13 iulie 1933 e momentul festivității de premiere de la Liceul Fénelon. Profesorii s-au strâns în jurul doamnei director, care tronează pe estrada decorată cu frumoase cocarde tricolore. Corul elevilor cântă Marseilleza.

Miriam și Noémie stau în față, umăr la umăr. Noémie are fața rotundă a mamei sale, dar finețea trăsăturilor moștenită de la tatăl ei. E o fetiță fermecătoare, zâmbitoare și poznașă. Fața lui Miriam e mai severă. Serioasă, dreaptă, e mai puțin populară în recreații. Dar, în fiecare an, e aleasă șefa clasei de către colegi.

Doamna director anunță premiul de excelență, premiile întâi, cele pentru elevii merituoși și panourile de onoare. În discurs le dă ca exemplu pe surorile Rabinovich, care au avut un parcurs remarcabil din prima zi a sosirii lor în școală.

Miriam, care are aproape 14 ani, primește premiul de excelență la clasa ei și premiul întâi și al doilea la toate materiile, în afară de sport, croitorie și desen. Noémie, de 10 ani, primește și ea felicitări.

Emma se întreabă, aproape neliniștită, dacă toate astea nu sunt prea frumoase ca să fie adevărate. Efraim, la rândul lui, e copleșit. Din acel moment, fetele lui vor face parte din elita pariziană.

— Mândru ca un castan care-și arată fructele trecătorilor, ar fi spus Nachman.

După ceremonie, acesta decide ca întreaga familie să se întoarcă pe jos în strada Amiral Mouchez.

Frumusețea Grădinilor Luxemburg, în acea zi de 13 iulie, e irezistibilă. În atmosfera plină de pace a acelor grădini tipic franțuzești, unde fluturii zboară sub privirile statuielor reginelor Franței și femeilor sale ilustre, copilașii fac primii pași, clătinându-se nesiguri pe lângă bazinele pline de vaporeșe de lemn. Familiile se întorc în pace la casele lor, profitând de frumusețea straturilor de flori și de murmurul fântânilor. Lumea se salută cu un semn din cap, domnii își ridică pălăriile, iar soțiile lor își zâmbesc cu grație, în fața băncilor verde-oliv care așteaptă fesele studenților de la Sorbona.

Efraim o ține pe Emma de braț, cu o strânsoare fermă. Nu-și poate crede încă ochilor că face parte din acest decor tipic franțuzesc.

— În curând, va trebui să ne găsim un nou nume, spune el privind departe, spre orizont, foarte serios.

Această încăpățănare de a obține cetățenia franceză o sperie pe Emma, care strânge cu putere mâna ultimului său născut, ca pentru a se apăra de soartă. Se gândește la cuvintele pe care le-a auzit în timpul discursului directoarei, spuse cu voce scăzută de anumite mame, pe la spatele lor:

— Ce oameni vulgari, așa de mândri de copiii lor!

— Au o părere așa de bună despre ei înșiși!

— Vor să ne strivească, împingându-și fetele să ocupe primele locuri.

Seara, Efraim le propune soției și fetelor sale să meargă, ca orice buni francezi, să danseze la balul din cartier organizat de ziua Căderii Bastiliei.

— Fetele au făcut o treabă atât de bună, așa că avem ce sărbători, nu?

În fața stării de spirit bune a soțului ei, Emma își alungă gândurile rele.

Miriam, Noémie și Jacques nu și-au mai văzut niciodată părinții dansând. Așa că-i privesc cu uimire cum se avântă în acordurile petrecerii.

— 13 iulie, Anne, ține minte această dată, ziua de 13 iulie 1933 e una de sărbătoare pentru cei cinci Rabinovich, aș putea spune chiar o zi de fericire deplină.

Capitolul 12

A doua zi, pe 14 iulie 1933, Efraim află din presă că Partidul Nazist a devenit în mod oficial unicul partid din Germania. Articolul precizează că va fi impusă sterilizarea persoanelor cu infirmități fizice și mentale, pentru a proteja puritatea rasei ariene. Efraim închide ziarul și decide că nimic nu-i va putea strica ziua și excelenta stare de spirit.

Emma și copiii își fac bagajele. Vor petrece sfârșitul lunii iulie în Łódź, la familia Wolf. Maurice, tatăl Emmei, îi oferă lui Jacques Talitul său, marele șal de rugăciune al bărbaților evrei:

— Astfel, își va purta bunicul pe spate în ziua în care va citi din Torah, îi spune el fiicei sale, referindu-se la ceremonia de Bar Mitzvah a celui mai mic dintre copiii ei.

Cadoul îl desemnează pe Jacques drept moștenitorul spiritual al bunicului său. Emoționată, Emma ia șalul străvechi, rărit de trecerea timpului. Și totuși, când îl aranjează în valiză, simte cu vârful degetelor că acest cadou ar putea să-i învenineze căsnicia.

În august, ea și copiii petrec vreo 15 zile la ferma experimentală a unchiului Boris în Cehoslovacia, în timp ce Efraim rămâne la Paris, profitând de liniștea din apartament ca să-și pună la punct mașina pentru pâine.

Acea vacanță le produce copiilor Rabinovich o bucurie profundă. Mi-e dor de Polonia, scrie Noémie, câteva zile mai târziu, la întoarcerea în Paris. Ce bine ne-am simțit acolo! Mi se pare că mai simt și acum parfumul trandafirilor unchiului Boris. O, da! Mi-e dor și de Cehoslovacia, de casă, de grădină, de pui, de câmpuri, de cerul albastru, de plimbări, de țara întreagă.

Anul următor, Miriam se prezintă la concursul general de spaniolă. E a șasea limbă pe care o stăpânește. E interesată și de filosofie. Noémie, pe de altă parte, e pasionată de Litere. Scrie poezii în jurnalul ei intim și redactează povestiri. Obține premiul întâi la limba franceză și la geografie. Profesoara, dra Lenoir, notează că aceasta are „reale calități literare“ și o încurajează să scrie.

— Ce bine ar fi să fiu publicată într-o zi! visează fata închizând ochii.

Adolescentă acum, poartă părul lung și negru în codițe împletite, ridicate în coroană pe cap, în stilul tinerelor intelectuale de la Sorbona. O admiră pe Irene Nemirovsky ce se făcuse cunoscută cu romanul David Golder.

— Am auzit că nu e un exemplu de bună evreică, se neliniștește Efraim.

— Nici vorbă, tată... nici măcar n-o cunoști.

— Mai bine ai citi cărți care au câștigat Premiul Goncourt, și mai ales romancieri francezi.

Pe 1 octombrie 1935, Efraim depune statuturile societății sale, SIRE, Societatea Industrială de Radio și Electricitate, cu sediul pe strada Brillat-Savarin, nr. 10-12, în arondismentul 13. La Tribunalul de Comerț din Paris, unde este înregistrată, formularul indică faptul că Efraim e „palestinian“. SIRE e o societate cu răspundere limitată, cu un capital de 25 000 de franci, constituită din 250 de acțiuni, fiecare valorând 100 de franci. El posedă jumătate, iar cealaltă jumătate e împărțită între alți doi asociați — Marc Bologoski și Osjasz Komorn, amândoi polonezi. La fel ca el, Osjasz face parte din Consiliul de Administrație al Societății de Carburanți, Lubrifianți și Accesorii cu sediul în Faubourg Saint-Honoré. Societatea e sub lupa celor de la contraspionaj.

— Mamă, așteaptă! Așteaptă, zic eu, deschizând fereastra camerei pline de fum. Nu ești obligată să intri în toate detaliile.

— Totul e important. Aceste detalii mi-au permis să reconstitui puțin câte puțin destinul familiei, și îți reamintesc că eu nu sunt de partea nimănui, răspunde Lélia, aprinzându-și o țigară de la chiștocul celei anterioare.

Jacques, care are aproape 10 ani, începe anul școlar supărat. Se închide în camera lui și nu vrea să vorbească cu nimeni. Din cauza unei fraze rostite de unul dintre colegi, în pauză:

— Trage de ureche un evreu și toată lumea va auzi prost.

Pe moment, n-a înțeles ce însemnau acele cuvinte. Apoi, un elev din clasa lui l-a urmărit pentru a-l trage de ureche. După care, și alți băieți i-au urmat exemplul.

Poveștile astea nu-i plac deloc lui Efraim, care începe să se enerveze.

— Toate astea, le zice el fetelor, se întâmplă din cauza evreilor germani care sosesc la Paris. Francezii se simt invadați. Da, da, vă spun eu că așa e.

Fetele se împrietenesc cu Colette Grés, o elevă de la Fénelon, al cărei tată tocmai murise în mod violent. Efraim se bucură că fetele s-au împrietenit cu o goy. Îi sugerează și Emmei să ia exemplu de la ele.

— Trebuie să facem eforturi pentru dosarul nostru de cetățenie. Evită să frecventezi prea mulți evrei...

— Atunci nu mai dorm nici cu tine în pat! îi dă ea replica.

Fetele izbucnesc în râs. Efraim, nu.

Prietena lor, Colette, locuiește împreună cu mama ei pe strada Hautefeuille, colț cu Écoles, la etajul doi al unui imobil cu o curte pavată și un turn medieval. Noémie și Miriam petrec după-amiezi lungi într-o ciudată cameră rotundă, înconjurată de cărți, continuând să viseze la viitor. Noémie va fi scriitoare. Iar Miriam, profesoară de filosofie.

Capitolul 13

Efraim urmărește îndeaproape ascensiunea lui Léon Blum. Adversarii politici, ca și presa de dreapta, sunt împărțiți. Blum este catalogat drept un lacheu josnic al bancherilor din Londra, prieten cu Rothschild și cu alți bancheri evident evrei. Merită împușcat, scrie Charles Maurras, dar în dos. Articolul are urmări.

Pe 13 februarie 1936, Léon Blum e atacat pe bulevardul Saint-Germain de membrii Acțiunii Franceze și de Cameloții Regelui, care, recunoscându-l, îl rănesc la ceafă și la picior. Îl și amenință cu moartea.

La Dijon sunt vandalizate vitrine și mai mulți negustori primesc, în aceeași săptămână, următoarea scrisoare anonimă: Aparții unei RASE care vrea să ducă Franța de răpă și să facă REVOLUȚIE în țara noastră, care nu este și țara ta, pentru că tu ești evreu, iar evreii nu au patrie.

Câteva luni mai târziu, Efraim își procură pamfletul lui Louis-Ferdinand Céline, Fleacuri pentru un masacru. Vrea să înțeleagă ce tot citesc francezii — s-au vândut peste 75 000 de exemplare, în doar câteva săptămâni.

Cu cartea în mână, se instalează într-o cafenea. Și, ca un adevărat parizian, comandă un pahar de Bordeaux — el, care nu bea niciodată alcool. Începe să citească. Un evreu e făcut din 85% tupeu și 15% vid... Evreilor nu le e deloc rușine cu rasa lor, ci dimpotrivă, pentru numele lui Dumnezeu! Religia, vorba, rațiunea lor de a fi, tirania, tot arsenalul de privilegii de neînchipuit... Efraim face o pauză, cu un nod în gât își termină paharul de vin și mai comandă unul. Nu știu ce tumbel de „jidăni” (i-am uitat numele, dar era unul jidan) și-a dat osteneala, în vreo cinci ori șase numere ale unei publicații așa-zis medicale (în realitate, slugi de evrei), ca să-și bată joc de lucrările și de „grosolăniile” mele, la nivel psihiatric. Efraim simte că se

sufocă, gândindu-se la numărul de persoane care cumpără această logoree delirantă. Iese în stradă clătinându-se, aproape să-i vină rău. Se întoarce pe jos pe bulevardul Saint-Michel, sprijinindu-se de gardul Grădinilor Luxemburg. În tot acest timp, se gândește la acel pasaj din Biblie care-l înspăimânta în copilărie:

Și Dumnezeu i-a zis lui Abraham: urmașii tăi vor fi pentru totdeauna străini pe un pământ care nu va fi al lor. Vor fi robi și vor suferi timp de 400 de ani.

Capitolul 14

Miriam termină școala cu diploma în buzunar și cu premiul Asociației foștilor elevi de la Fénélon, decernat în fiecare an elevei ideale, neprețuite din punct de vedere moral, intelectual și artistic.

Noémie trece în clasa următoare cu felicitări din partea profesorilor. Jacques are la Liceul Henri IV rezultate mai puțin strălucite decât surorile lui, dar se descurcă foarte bine la gimnastică. În decembrie, face 13 ani, vârsta pentru Bar Mitzvah. E ceremonia cea mai importantă din viața unui evreu, trecerea la vârsta adultă, intrarea în rândul bărbaților. Dar Efraim nici nu vrea s-audă de așa ceva.

— Am depus un dosar ca să obținem cetățenia franceză! Iar tu vrei să te lansezi în rituri folclorice? Ești căzută în cap? o ceartă el pe Emma.

Această problemă provoacă o fisură în sânul cuplului. E cel mai profund dezacord pe care l-au avut de la începutul căsătoriei. Emma trebuie să se resemneze să nu-și vadă niciodată fiul făcând miniane, cu umerii acoperiți de Talitul pe care i l-a oferit bunicul lui. E foarte dezamăgită.

Jacques nu înțelege prea bine ce se întâmplă, nu știe nimic despre liturgia evreiască, dar simte în adâncul sufletului că tatăl lui îi refuză ceva, fără să poată explica exact ce anume.

Băiatul își sărbătorește cei 13 ani pe 14 decembrie 1938. Fără să meargă la sinagogă. În al doilea trimestru, notele încep să-i scadă. Ajunge ultimul din clasă, iar acasă se refugiază în fustele mamei, ca un copil. În primăvară, Emma începe să se îngrijoreze.

— Jacques nu mai crește, remarcă ea. A încetat să se mai înalțe.

— O să crească, răspunde Efraim.

Capitolul 15

Efraim se concentrează pe cererea de cetățenie, pentru el și familia lui. Depune un dosar la autoritățile competente, cu recomandarea scriitorului Joseph Kessel care-i scrie o scrisoare. Avizul comisarului de poliție e favorabil: Bine asimilat, vorbește fluent limba. Date favorabile de la serviciile de informații...

— În curând, o să devenim francezi...

Pe documentele completate pentru serviciul administrativ sunt pentru moment „palestinieni de origine rusă“.

Efraim e încrezător, și totuși trebuie să mai aștepte câteva săptămâni pentru a primi un răspuns oficial. Între timp, și-a ales deja alt nume. Unul care sună ca al unui erou de roman din secolul al XIX-lea: Eugène Rivoche. Uneori, îl rostește printre dinți, uitându-se în oglinda de la baie.

— Eugène Rivoche. Ce elegant, nu ți se pare? o întreabă el pe Miriam.

— ...dar cum l-ai ales?

— Bine, îți spun... ai citit vreodată prin vreo carte de genealogii, de exemplu, că suntem verișori cu Rothschild?

— Nu, tată, răspunde Miriam râzând.

— Trebuia, deci, să găsesc un nume cu aceleași inițiale: ca să nu fiu obligat să-mi schimb toate cămășile și batistele!

Efraim simte că porțile Parisului se deschid în fața lui. Se străduiește să-și popularizeze invenția, mașina de pâine. A depus câte un brevet în Germania și Franța, la Ministerul Comerțului și Industriei, pe cele două

nume, Efraim Rabinovich și Eugène Rivoche. Îi explică despre asta lui Jacques:

— Vei vedea, fiule, că în viață trebuie să știi să gândești în viitor. Ține minte treaba asta. Să fii cu un pas înainte e mai util decât să fii genial.

— La început, îmi spune Lélia, nu înțelegeam de ce existau în arhive două brevete identice, cu aceeași dată, dar pe nume diferite. Era un adevărat mister. Mi-a trebuit timp să realizez că cele două nume se refereau în realitate la una și aceeași persoană.

Efraim Rabinovich, alias Eugène Rivoche, a inventat, deci, o mașină care reduce timpul necesar fabricării pâinii. Aceasta permite accelerarea procesului de dospire a aluatului. Și câștigarea a două ore pentru fiecare lot copt, ceea ce înseamnă enorm pentru ziua de muncă a unui brutar!

Destul de curând, lumea începe să se intereseze de mașină. În Daily Mail apare un articol amplu despre invenția lui Efraim, intitulat A Major Discovery, pe care o să ți-l dau să-l citești. Acesta informează că, în apropiere de Noisiel se fac experimente, la inițiativa industriașului și senatorului de Seine-et-Marne, Gaston Menier — da, chiar acel Menier, cu ciocolata ce-i poartă numele — pentru a demonstra performanțele mașinii. Efraim visează la un succes fulminant, asemenea celui înregistrat de Jean Mantelet, care tocmai inventase prima sa mașinărie de făcut piure de legume. Moulinex-ul.

Așteptând ca brevetul pentru aluat de pâine să câștige notorietate, Efraim-Eugène se lansează în noi aventuri științifice — cercetările în legătură cu dezagregarea mecanică a sunetului. Acesta vrea să fabrice bobine pentru radiourile cu cristal de galenă. Cumpără un lot de 30 de radiouri, care-i invadează apartamentul. Le învață pe fete să le monteze și să le demonteze, ceea ce lor li se pare foarte amuzant.

Câteva săptămâni mai târziu, cererea de cetățenie a familiei Rabinovich e respinsă. Efraim e zguduit și asaltat de dureri de-a lungul esofagului și în spatele sternului. Încearcă să înțeleagă de unde vine acest refuz. Este sfătuit să depună, din nou, un dosar mai complex, peste șase luni.

Din acel moment, începe să vadă agenți ai administrației ascunși în spatele fiecărui stâlp din Paris — pregătiți să-i pună sub semnul îndoielii completa „asimilare“. Îndepărtează tot ce i-ar putea trăda originea străină. Înainte, îi era rușine să-și pronunțe numele. Acum, evită să o facă. Dacă aude vorbindu-se pe stradă rusește, idiș sau chiar germană, trece pe partea cealaltă. Emma nu mai are voie să meargă la piață pe strada Rosiers. Efraim face eforturi să-și piardă accentul rusesc și să ajungă să vorbească precum copiii săi — „cu accent din Nord“.

Singurul evreu pe care-l mai frecventează e fratele său.

— Mi-e din ce în ce mai greu să obțin roluri, îi explică Emmanuel. Sunt prea mulți evrei pe ecrane, asta auzi spunându-se. Nu știu ce se va întâmpla cu mine.

Efraim își amintește cuvintele tatălui său rostite în urmă cu 20 de ani:

— Dragii mei copii, miroase a rahat până la cer.

Așa că se hotărăște să acționeze. Cumpără o casă la țară, pentru a se îndepărta de Paris. Găsește o fermă, în Eure, în apropiere de Évreux, numită Drumeagul, în cătunul Les Forges. E o clădire frumoasă, cu acoperiș de ardezie, pivniță, puț, hambar și iaz, pe un teren de puțin peste 25 de acri.

— Vă rog să fim discreți, le cere el nevastei și copiilor când ajung în sat.

— Cum adică discreți, tată? Ce vrei să spui?

— Vreau să spun să nu strigăm în gura mare că suntem evrei! zice el cu acel accent rusesc care, mai mult decât la toți ceilalți membri ai familiei, îi trădează imediat originile.

Dar în acea vară din 1938, un vânt de Yiddishkeit va sufla peste casa lor din Eure. Pentru că bătrânul Nachman sosește din Palestina ca să-și petreacă vacanța cu nepoții săi.

— Nu are față de evreu, suspină Efraim, văzându-și tatăl debarcând în Normandia. Arată ca 100 de evrei la un loc.

Capitolul 16

Văzând starea în care se găsește grădina, bătrânul Nachman își scutură barba lungă și albă. Trebuie să se apuce de treabă, să facă straturi pentru legume, să aducă puțul în stare de funcționare, să transforme micul hambar în coteț de păsări. Trebuie plantate și flori, pentru nora lui, Emma, care iubește buchetele frumoase. Aceasta din urmă îl sfătuiește ca mai curând să se odihnească și să nu se mai agite atâta.

— *Kolzman es rirt zikh an aiver, klert men nit fun kaiver. Atâta vreme cât mai pot să mă mișc, n-am ajuns încă în mormânt, răspunde el.*

Cu mânecele suflecate, se apucă să ia la cazma pământul Normandiei.

— E unt în comparație cu cel din Migdal! zice el râzând.

Mâinile lui par să dea viață plantelor. La cei 84 de ani ai săi, e cel mai vrednic din familie, sprinten ca un pițigoi, dă ordine pe care toată lumea le ascultă cu veselie. Mai ales Jacques, care de-abia face cunoștință cu acest bunic. Fără să se plângă vreodată, băiatul cară roabe pline cu moloz, sapă, pune semințe și bate cuie în scânduri, de dimineața până seara. La ora prânzului, bătrânul și adolescentul rămân în grădină, ca să mănânce pe șantier, asemenea muncitorilor agricoli.

— Avem treabă, îi explică ei Emmei, care le propune să mănânce mai confortabil în bucătărie.

Jacques descoperă irezistibilul accent al bunicului său, modul lui de a vorbi periind cerul gurii până în laringe. Descoperă și idișul, acea limbă cu termeni dulci care se rostogolesc în gâtul lui Nachman ca niște bomboane. Băiatul iubește acei ochi albaștri-cenușii ce strălucesc ca două mărgele de sticlă, cu nuanța lor ștearsă, de o culoare melancolică și îndepărtată, spălată

de soarele din Migdal. Nepotul cade sub vraja acestui bunic din Palestina. Esther n-a venit, nu mai suportă călătoriile lungi, din cauza reumatismului.

Emma observă încântată corpul firav și încordat al băiatului care se agită în jurul staturii masive și greoaie a bătrânului. Uneori, Nachman încremenește, inima i-o ia razna și-și duce mâna la piept. Atunci, Jacques dă fuga, de teamă ca bunicul să nu cadă printre unelte. Dar Nachman își revine și dă ochii peste cap:

— Nu te mai îngrijora așa, băiete... am de gând să mai trăiesc mult și bine!

Apoi, adaugă, făcându-i cu ochiul:

— Chiar și numai de curiozitate.

În timpul ăsta, Miriam, studentă la filosofie, citește cărțile din programă. Noémie a început să scrie un roman și o piesă de teatru. Stau una lângă alta, pe șezlonguri, cu pălării de paie pe cap, așteptând-o pe prietena lor Colette, care își petrece vacanța la numai câțiva kilometri depărtare, într-o casă pe care tatăl ei a cumpărat-o cu puțin timp înainte de moarte.

După ce lucrează cu temei, pleacă toate trei cu bicicletele, la plimbare prin pădure, apoi se întorc seara ca să mănânce împreună cu familia. Atmosfera e de mare bucurie. Unchiul Emmanuel vine și el în vizită — s-a despărțit de pictorița Lydia Mandel ca să locuiască cu Natalia, o vânzătoare de la „Toutmain“ — magazinul de pe Champs-Élysées, nr. 26 — originară din Riga. S-au mutat pe strada Speranței, la numărul 35, în arondismentul 13.

— Vezi ce frumoasă e viața, când încetezi să-ți faci probleme din orice? își întreabă Emma soțul, aprinzând o lumânare.

Efraim acceptă ca, în fiecare vineri, soția lui să prepare câteva hallot, pâini de Sabbath, pentru a-i face plăcere lui Nachman.

— Ești trist că fiul tău nu crede în Dumnezeu? îl întreabă Jacques pe bunicul său.

— Înainte, eram. Dar acum îmi spun că important e că Dumnezeu crede în tatăl tău.

Emma constată că Jacques crește în fiecare zi cu un centimetru. E poreclit Jack și vrejul de fasole. Trebuie să-i confecționeze pantaloni noi și, până atunci, îmbracă unii de-ai tatălui său. Vocea i se schimbă și îi apar peri roșcați pe obraji. El, care nu fusese interesat niciodată de nimic, în afară de fotbal și de jocul cu bile, descoperă că părinții lui au fost odată tineri, că au trăit în mai multe țări, în Rusia, Polonia, Letonia și Palestina. Pune întrebări despre familie, vrea să afle numele verișorilor săi răspândiți prin toată Europa. Bea vin, chiar dacă nu-i place gustul, doar ca să-i imite pe adulți.

— Cum ai reușit să-l faci pe fiul nostru să crească așa de repede? îl întreabă Emma pe socrul ei.

— E o întrebare foarte bună, la care îți voi da un răspuns la fel de bun. Înțelepții spun că trebuie să educi copilul ținând cont de caracterul lui. Or, Jacques are un caracter foarte diferit de cel al surorilor sale, nu-i plac regulile de la școală, nu vrea să învețe doar ca să învețe, e un băiat care trebuie să înțeleagă utilitatea imediată a propriilor acțiuni. E ceea ce englezii numesc un late bloomer. Vei vedea. Băiatul tău va fi un constructor. Mai târziu vei fi foarte mândră de el.

În seara aceea, adulții povestesc întâmplări din trecut, savurând câte un pahar de șliboviță adusă din Palestina. Emma se gândește că Nachman nu îndrăznește niciodată să vorbească despre familia Gavronsky. Asta de 20 de ani încoace. 20 de ani de când socrul ei evită subiectul în prezența ei. Așa că, dintr-un amestec de orgoliu, alcool și sfidare, îl întreabă cu aerul cel mai detașat din lume:

— Și mai aveți vești despre Anna Gavronsky?

Nachman își drege glasul și se uită pe furiș la fiul său.

— Da, da, răspunde puțin încurcat. Anyuta trăiește în Berlin cu soțul și singurul lor băiat. Era să moară la naștere, copilul fiind prea mare. Cred că, din nefericire, nu a mai putut face alți copii după aceea. La un moment dat, voiau să plece toți trei în Statele Unite, dar nu mai știu cum a rămas treaba.

La aceste cuvinte, Efraim nu-și poate imagina ce-ar fi putut simți dacă ar fi aflat de eventuala moarte a Anyutei. Simplul gând îl face să tremure din tot corpul. E atât de bulversat, că în momentul când sunt gata să se bage în pat, nu-și poate ascunde tulburarea:

— De ce i-ai pus acea întrebare tatălui meu?

— Mi se părea umilitor. Evită mereu subiectul, ca și cum ea mi-ar mai fi încă rivală.

— Nimic mai greșit.

Da, nimic mai greșit, gândește Emma.

Efraim se lasă copleșit de amintirea verișoarei sale, toată luna august. Anyuta apare în căldura fiecărui moment de siestă. Revede în minte grația taliei fetei, atât de subțire, că o putea cuprinde în palme, atingându-și degetele de fiecare parte. Și-o închipuie goală, oferindu-i-se.

La sfârșitul verii, familia se pregătește pentru întoarcerea la Paris. După două luni de vacanță, casa trebuie închisă. Grație lui Jacques și lui Nachman, grădina s-a transformat într-o fermă agricolă în miniatură. Jacques îi mărturisește bunicului său dorința de a deveni inginer agronom.

— *Shein vi di zibben velten! Magnific! îl felicită Nachman. Ai veni să lucrezi cu mine la Migdal!*

— Nachman, zice Emma, mai rămâneți câteva săptămâni cu noi. Ați putea profita de Paris, e atât de frumos în septembrie!

Dar bătrânul refuză:

— *Un gast iz vi regen az er doi' ert tsu lang, vert er a last. Un invitat e ca ploaia, când stă prea mult, devine o bătaie de cap. Vă iubesc, copiii mei, dar trebuie să merg să mor în Palestina, fără martori. Da, da, ca un animal bătrân.*

— Încetează, tată, zice Efraim, n-o să mori...

— Vezi, Emma, soțul tău e ca toți bărbații! Știe că va muri, și totuși refuză s-o creadă... Știți ce? Anul viitor, o să veniți să-mi vedeți mormântul. Și veți profita de asta ca să vă instalați în Migdal. Pentru că Franța...

Nu-și termină fraza și taie aerul cu mâna, ca și cum și-ar fi alungat din față niște muște invizibile.

Capitolul 17

În septembrie 1938, copiii Rabinovich reîncep anul școlar. Miriam studiază filosofia la Sorbona, Noémie trece de prima parte a bacalaureatului la Fénelon și se înscrie la Crucea Roșie, iar Jacques e în clasa a patra la Colegiul Henri IV.

Efraim încearcă să facă progrese cu dosarul de cetățenie — dar are impresia că, la fiecare nouă întâlnire cu administrația, face un pas înapoi. Se ivește mereu o nouă problemă, o hârtie care lipsește, un detaliu de clarificat. Se întoarce supărat de la una dintre audiențe și își lasă pălăria la intrare, mișcând agitat din cap de la stânga la dreapta. Își aduce aminte de expresia pe care o folosisese tatăl lui:

— O grămadă de oameni. Dar nicio persoană adevărată printre ei.

La începutul lui noiembrie, începe să se îngrijoreze serios din cauza numărului de refugiați veniți din Germania. Evenimente teribile i-au obligat pe evrei să părăsească țara, de pe-o zi pe alta. Unii au plecat doar cu ce puteau căra într-o valiză, lăsând restul în urmă. Efraim suspină și nici nu mai vrea să audă de ei.

— Pentru că știu deja esențialul: toți evreii ăștia care debarcă în Franța nu-mi vor ușura problema cu dosarul.

Câteva zile mai târziu, Emma se întoarce acasă cu o veste ciudată.

— M-am întâlnit cu verișoara ta, Anna Gavronsky, e la Paris cu fiul ei. Au fugit din Berlin. Soțul ei a fost arestat de poliția germană.

Efraim e atât de surprins, că rămâne fără cuvinte, așezând carafa cu apă pe masă, pierdut.

— Unde ai văzut-o? sfârșește el prin a întreba.

— Te căuta, dar îți pierduse adresa, așa că s-a dus la mai multe sinagogi. A... dat de mine.

Efraim nu mai discută faptul că soția lui frecventează încă lăcașurile de cult, în ciuda recomandărilor lui.

— Și ai vorbit? mai întreabă el, febril.

— Da. I-am propus să vină la noi la cină, împreună cu băiatul. Dar a refuzat.

Efraim simte o contracție în piept, ca și cum cineva l-ar fi apăsât foarte tare.

— De ce?

— A zis că nu poate accepta invitația, pentru că n-ar fi capabilă s-o întoarcă.

El o recunoaște pe Anyuta în acel răspuns, așa că izbucnește într-un râs nervos.

— Chiar și în mijlocul haosului, ea trebuie să se gândească la bunele maniere. O adevărată Gavronsky...

— I-am explicat că suntem din familie și că nu obișnuim să gândim în felul acesta.

— Ai făcut foarte bine, răspunde Efraim ridicându-se de pe scaun atât de brusc, că-l răstoarnă la pământ.

Emma mai are să-i spună ceva foarte important. Strânge în pumn, în buzunar, o bucată de hârtie pe care Anyuta i-a dat-o, cu adresa hotelului unde s-a instalat împreună cu fiul ei. Femeia ezită să-i dea soțului acel mesaj. Verișoara e încă foarte frumoasă, corpul nu i s-a deformat de la

sarcină. E adevărat că fața i s-a ridat puțin, iar pieptul nu mai pare atât de generos ca altădată, dar e încă extrem de dezirabilă.

— I-ar plăcea să mergi să o vezi, sfârșește ea prin a spune, întinzându-i hârtia.

Efraim recunoaște numaidecât scrisul delicat, rotund și frumos al verișoarei sale. Și asta îl tulbură foarte tare.

— Ce crezi c-ar trebui să fac? o întreabă el pe Emma, vârându-și mâinile adânc în buzunare, ca să-și ascundă tremuratul.

Femeia îl privește în ochi:

— Cred că ar trebui să mergi.

— Acum? ezită el.

— Da. A zis că vrea să părăsească Parisul cât mai curând.

Efraim își ia repede haina și-și pune pălăria pe cap. Simte cum întreg corpul i se încordează, sângele îi fierbe în vene, ca în tinerețe. Traversează Parisul, Sena, ca și cum ar pluti, cu gândurile amestecându-i-se în minte, gambele își regăsesc musculatura de altădată, și merge repede spre nordul orașului. Înțelege că așteptase acest moment, că sperase și se îndoise în același timp, de o grămadă de vreme. Ultima dată când a văzut-o pe Anyuta a fost când a anunțat-o oficial că se va însura cu Emma, în 1918. Cu aproape 20 de ani în urmă. Ea mimase surpriza, chiar dacă era deja la curent cu planurile vărului ei. La început, plânsese puțin, în fața lui. Plângea ușor, dar el tot fusese bulversat.

— Un cuvânt din partea ta și anulez căsătoria.

— Vai de mine! răspunsese ea, trecând de la plâns la râs. Ce dramatic poți fi! E urât, dar mă faci să râd... haide, haide, doar o să rămânem veri pe vecie, nu?

Pentru Efraim era o amintire urâtă. Foarte urâtă.

*

Hotelul în care stătea Anyuta se afla în spatele Gării de Est și aproape că era o ruină.

Ciudat loc pentru o Gavronsky, își zise Efraim, observând starea covorului, la fel de obosit ca și femeia de la recepție.

Ascunsă în spatele geamului, aceasta caută în registru, dar nu o găsește pe verișoara lui printre oaspeții hotelului.

— Sunteți sigur că acesta e numele?

— Mă scuzați, v-am dat numele de fată...

Efraim realizează că e incapabil să-și amintească numele soțului. Îl știuse, dar îl uitase.

— Încercați Goldberg, nu, Glasberg! Dacă nu cumva e Grinberg...

Starea de nervozitate îl împiedică să gândească, dar tocmai atunci se aude clopoțelul de la intrarea în hotel. Se întoarce și o vede pe Anyuta, făcându-și apariția într-un mantou de blană pestriță și o tocă din leopard-de-zăpadă. Aerul rece i-a înroșit obrajii și i-a întins pielea, dându-i acel aer de prințesă rusoaică, care înnebunește bărbații. Ține în brațe câteva pachete drăguț ambalate.

— A, ai venit deja, zice ea, ca și cum s-ar fi despărțit în ajun. Așteaptă-mă în salon, merg să-mi duc lucrurile în cameră.

Efraim rămâne cu gura căscată, interzis, în fața acestei apariții aproape supranaturale, deoarece i se pare că Anyuta nu s-a schimbat deloc în ultimii 20 de ani.

— Comandă-mi și mie o ciocolată caldă, fii drăguț! Scuză-mă, dar nu mă așteptam să apari atât de repede, îi mai spune ea într-o franceză adorabilă.

Efraim se întreabă dacă fraza respectivă reprezintă un reproș. Trebuie să recunoască faptul că s-a comportat ca un câine ce aleargă în întâmpinarea stăpânului.

— Într-o dimineață, eu și soțul meu ne-am trezit, explică Anyutaându-și ciocolata cu guri mici, că toate vitrinele negustorilor evrei de pe strada de lângă noi erau sparte. Era plin de cioburi peste tot pe trotuar, tot cartierul strălucea ca un cristal. Nici nu-ți poți imagina, n-am mai văzut așa ceva în viața mea. Apoi, am primit un telefon prin care eram informați că un prieten al soțului meu fusese asasinat, în fața nevestei și a copiilor, în propria casă, în toiul nopții. Când am închis, la ușă sunau polițiștii, care l-au luat pe soțul meu. Chiar înainte de a pleca, m-a obligat să-i promit că voi părăsi imediat Berlinul, împreună cu fiul nostru.

— Bine a făcut, răspunde Efraim, care bate nervos cu picioarele în marginea scaunului.

— Ți dai seama? Nici măcar nu am avut timp să-mi las lucrurile în ordine. Am plecat, pur și simplu. Cu o singură valiză. În cea mai mare grabă.

Sângele îi bubuie atât de tare în tâmples, încât nu se poate concentra asupra afirmațiilor verișoarei sale. Anyuta are exact aceeași vârstă ca și Emma, 46 de ani, dar pare o fetiță. Se întreabă cum e posibil așa ceva.

— Vom pleca spre Marsilia cât mai curând posibil și de acolo ne vom îmbarca pentru New York.

— Cu ce te pot ajuta? întreabă Efraim. Ai nevoie de bani?

— Nu, ești un înger. Am luat toți banii pe care soțul meu îi pregătise pentru ca eu și fiul meu, David, să ne putem instala imediat în Statele Unite. Nu știm, de altfel, pentru cât timp...

— Încă o dată, eu cu ce te pot ajuta?

Anyuta își așază palma pe antebrațul lui. Gestul îl tulbură atât de tare, că nu se poate concentra pe ce anume îi spune.

— Dragul meu Fedia, trebuie să pleci și tu.

Efraim rămâne tăcut câteva secunde, neputându-și lua ochii de la mânuța Anyutei, așezată pe mâneca hainei lui. Ungھیile ei roz-sidefat îl farmecă. Se imaginează pe un pachet de lux, împreună cu ea și David, pe care l-ar trata ca pe copilul său. Simte briza mării și sirena vasului înviorându-l. Impactul imaginii e atât de puternic, încât vena de la gât i se umflă.

— Vrei să plec cu tine? întreabă el.

Anyuta se uită la vărul ei, încruntându-se. Apoi, izbucnește în râs. Dinții mici îi strălucesc.

— Nu! Vai, mă faci să râd! Nu știu cum reușești! Cu tot ce ne e dat să trăim. Dar să revenim la lucruri serioase... Ascultă-mă! Va trebui să pleci cât mai curând posibil, împreună cu soția ta. Și copiii. Puneți-vă lucrurile la punct, vindeți tot. Schimbați în aur tot ce obțineți. Și luați bilete de vapor spre America.

Râsul ei, șuierat ca al unei păsărele, sună în urechile lui într-un fel insuportabil.

— Ascultă-mă, mai adaugă ea scuturându-i brațul. Ceea ce ți-am spus e foarte important. Am luat legătura cu tine ca să te avertizez, să te pun la curent. Nu vor doar să părăsim Germania. Nu e vorba doar de a ne alunga, ci de a ne distruge! Dacă Adolf Hitler reușește să cucerească Europa, nu vom mai fi în siguranță nicăieri. Nicăieri, Efraim! M-ai auzit?

Dar Efraim nu mai aude decât acel râs ascuțit, ușor răutăcios, același ca în urmă cu 20 de ani, când îi propusese să-și anuleze căsătoria pentru ea. În acest moment, nu vrea decât un singur lucru, să se îndepărteze de această femeie, la fel de pretențioasă ca întreaga familie Gavronsky.

— Ai puțină ciocolată la coțul gurii, îi zice el, ridicându-se de la masă. Dar am înțeles mesajul și-ți mulțumesc. Acum, trebuie să plec.

— Deja? Voiam să ți-l prezint pe fiul meu, David.

— Imposibil, soția mea mă așteaptă. Îmi pare rău, nu mai am timp.

Efraim observă cât e ea de vexată pentru că o părăsește așa devreme. Și vede lucrul acesta ca pe o victorie.

— Ce credea? C-o să-mi petrec seara la hotel? Poate chiar la ea în cameră?

Pe drumul de întoarcere, Efraim ia un taxi, ușurat să vadă în oglinda retrovizoare cum se îndepărtează de hotel. Începe să râdă, un râs ciudat. Șoferul crede că e beat. Într-un fel, chiar așa și e, beat de o libertate recent regăsită.

— N-o mai iubesc pe Anyuta, își zice, vorbind tare, ca un nebun, pe bancheta din spate. Ce ridicolă, repetând frazele soțului ei ca un papagal, soțul fiind fără îndoială un tip impozant și bogat, unul dintre acei patroni insuportabili ce amplifică sentimentul de ură la adresa evreilor. Și apoi, nici nu mai e așa de frumoasă. Ovalul feței i se lasă, la fel și pleoapele. Parcă avea și niște pete maro pe mâini...

Începe să transpire în mașină, corpul lui eliminând toată iubirea pentru verișoara lui, prin fiecare por.

— Ai venit deja? se miră Emma, care nu se aștepta ca soțul ei să se întoarcă așa de repede.

Își curăță apoi în tăcere legumele, ca să-și ocupe mâinile tremurânde.

— Da, răspunde Efraim sărutând-o pe frunte, fericit să găsească iar căldura apartamentului, aromele de la bucătărie și zarva copiilor pe hol.

Niciodată căminul său nu i se păruse atât de primitiv.

— Anyuta voia să mă anunțe că va pleca în America. N-avea rost să ne petrecem seara împreună. E de părere că și noi ar trebui să facem toate aranjamentele și să fugim din Europa cât mai curând posibil. Tu ce zici?

— Dar tu? întreabă Emma.

— Nu știu, aș vrea să aflu ce crezi și tu.

Emma se gândește multă vreme. Se ridică de la masă și pune legumele în oala cu apă, simțind cum aburii îi ard fața. Apoi, se întoarce spre soțul ei.

— Te-am urmat peste tot. Dacă trebuie să plecăm și să luăm totul de la capăt, te voi urma încă o dată.

Efraim o privește cu dragoste. Cum de-a meritat o soție atât de devotată și fidelă? Cum a putut să iubească pe altcineva? Se ridică și o ia în brațe.

— Uite ce cred eu. Dacă verișoara mea Anyuta ar fi avut cunoștințe din sfera politică, am fi știut de mult. Cred că e prea sensibilă. Ceea ce se întâmplă în Germania e groaznic, bineînțeles... dar Germania nu e Franța. Nu le poți confunda. Știi ce? Ochii ei păreau ai unei femei nebune. Pupile dilatate și tot tacâmul. Și apoi, ce să facem în America? La vârsta noastră? Tu o să calci rufe în New York? Pentru un ban în plus! Și eu? Nu, nu, nu, sunt deja prea mulți evrei acolo. Toate posturile bune or fi deja ocupate. Emma, nu vreau să-ți impun așa ceva.

— Ești sigur?

Efraim reflectează serios câteva secunde, apoi trage concluzia:

— Ar fi o mare prostie. Să plecăm exact când suntem pe punctul de a obține cetățenia franceză. Să nu mai vorbim despre asta. Cheamă copiii la masă!

Capitolul 18

După 11 ani de muncă, unchiul Boris a pus la punct un aparat care poate determina sexul puilor înainte de a ieși din ou. Observând evoluția păienjenișului ouălor, acele filamente roșii ce constituie venele viitorului pui, poate prezice dacă va fi o găină sau un cocoș. O adevărată revoluție, comentată în ziarele cehe precum Prager Presse, Prager Tagblatt, un ziar praghez francofil sau Narodni Osvobozeni.

La începutul lunii decembrie a anului 1938, Boris vine din Cehoslovacia ca să-și depună brevetele de invenție în Franța. Firma lui Efraim, SIRE, va efectua lucrările științifice. Cei doi frați se închid zile întregi în birou ca să redacteze documentele. Sunt într-o stare de excitație care se repercutează asupra tuturor celor din familie. Emma are timp să respire — soțul ei încetează pentru o vreme să-și descarce furia pe cei din administrație.

Pentru vacanța de Crăciun, toată familia pleacă la țară, în casa din Forges, Normandia.

— Un adevărat colhoz! Văd că Nachman a trecut pe-aici! exclamă unchiul Boris când ajung. Dar e loc de mai bine...

Devenit țăran după ce fusese membru de frunte al PSR, unchiul știe totul despre viața animalelor. Datorită lui, mica fermă a familiei Rabinovich prosperă. Boris cumpără pui și câțiva porci. Miriam și Noémie îl adoră pe acest mare visător. Adulții fără urmași îi fascinează pe copii și-i fac să se simtă bine.

Emma ar fi vrut să sărbătorească Hanuka în familie, dar cei doi frați se opun. Confruntată cu această coaliție și observând starea bună de spirit a soțului ei, nu mai insistă.

— Dar vă promit, copii, anunță Efraim, că, în momentul în care vom obține cetățenia franceză, vom sărbători Crăciunul și vom cumpăra un brad!

— Și un staul cu Pruncul Iisus? întreabă Miriam ca să-l ia peste picior.

— Nu... să nu exagerăm..., dă el înapoi, privindu-și soția.

Când se întorc la Paris, pe 5 ianuarie 1939, Boris primește o invitație de la Universitatea din Maryland pentru a participa la viitorul Congres al Agriculturii, Speeding Up Production, Seventh World's Poultry Congress. E o mare recunoaștere a meritelor sale și, pentru a sărbători evenimentul, Efraim deschide o sticlă de șampanie. Emmanuel vine să cineze pe strada Amiral Mouchez. Își informează frații că intenționează să plece în Statele Unite ca să-și încerce norocul la Hollywood.

— Azi, regret că nu l-am ascultat pe tata când ne-a spus să plecăm în America. Aș fi avut succes precum Fritz Lang, Lubitsch, Otto Preminger sau Billy Wilder, care au plecat la timp... Dar eram prea tânăr și am crezut că știu eu mai bine...

Însă Boris și Efraim îl sfătuiesc să mai aștepte puțin, să se mai gândească.

*

Întors în Cehoslovacia, unchiul Boris le trimite nepoatelor și fratelui său niște cărți poștale îngrijorătoare.

Situația din Europa se degradează.

— Nu am realizat până acum, scrie el.

În martie, Germania invadează Cehoslovacia. Boris e captiv în țară și obligat să renunțe la Congresul din Maryland. Grozavă decepție. Își

amintește de discuția cu Emmanuel, întrebându-se dacă nu ar fi trebuit să-l încurajeze să plece în State înainte ca acest lucru să devină imposibil.

Nachman cere întregii familii să meargă la el în Palestina, pentru a petrece vacanța de vară a anului 1939. Dar Emma și Efraim, care-și amintesc acele săptămâni teribile de caniculă copleșitoare, preferă să rămână în răcoarea reconfortantă a casei lor din Normandia. Și apoi, Efraim mai speră încă să obțină cetățenia: o călătorie la Haifa n-ar da bine la dosar.

În luna mai, Franța se angajează să ajute din punct de vedere militar Polonia, în cazul unui atac german. Emma le scrie în fiecare zi părinților ei în Łódź. Nu-și dezvăluie nimănui temerile, mai ales copiilor.

În timpul vacanței, Miriam începe să picteze mici tablouri cu natură moartă, coșuri cu fructe, pahare de vin și alte deșertăciuni. Vorbind despre lucrările ei, preferă sintagma englească: still life. Noémie scrie în jurnalul intim, cu conștiinciozitate, în fiecare zi. Iar Jacques studiază Sinteze de agronomie de Lasnier-Lachaise. La începutul lunii septembrie, în ajunul întoarcerii lor la Paris, Miriam și Noémie merg la Évreux pentru a-și face provizii de guașe și pânze.

În timp ce merg pe jos, pe lângă biciclete, trecând pe lângă impozanta clădire a Casei de Economii, fetele aud răsunând clopotele din marele Turn cu Ceas. Bătăi repetate și prelungi, interminabile. Apoi, clopotele tuturor bisericilor încep să bată în cor. Când ajung în fața negustorului de ustensile de pictură, îl văd trăgând precipitat, cu zgomot, oblonul de fier.

— Întoarceți-vă acasă! le strigă el surorilor.

Un țipăt răzbate printr-o fereastră deschisă.

Miriam își va aminti de zarva produsă, o declarație de război.

Cele două fete se grăbesc să se întorcă pe biciclete la fermă. Pe drum, peisajul rural e neschimbat. Indiferent.

Familia Rabinovich, care era pe punctul de a închide casa, își desface valizele. Nu se vor întoarce la Paris, din cauza amenințărilor cu bombe.

Părinții merg la primărie ca să-și declare casa din Forges ca locuință principală. Ceea ce le va permite lui Noémie și Jacques să frecventeze școala din Évreux.

Se simt mai în siguranță la țară, iar vecinii sunt foarte drăguți. Le e ușor să se hrănească din grădina de legume plantată de Nachman, iar de la găinile lui Boris au ouă mari și proaspete. În tot acest haos, Efraim se felicita că a cumpărat din vreme ferma.

O săptămână mai târziu, Noémie și Jacques încep școala. Noémie e în ultimul an. Jacques, într-a treia. Miriam face naveta la Paris unde studiază filosofia la Sorbona. Emma își aduce un pian ca să exerseze gamele. Duminica, Efraim joacă șah cu soțul învățătoarei.

— Suntem în război, repetă soții Rabinovich, ca și cum sensul acelor cuvinte ar fi sfârșit prin a deveni tangibil în viața lor absolut normală.

Pentru moment, sunt doar niște cuvinte auzite la radio, citite în ziare, repetate printre vecini ori la cafenea.

Într-o scrisoare adresată unchiului Boris, Noémie scrie: Totuși, chiar n-am niciun chef să mor. E așa de bine să trăiești când cerul e atât de albastru!

Săptămânile trec așa, într-o atmosferă ciudată, e neliniștea profundă a momentelor de tulburare, când în depărtare bubuie tunetul ireal al războiului. Și masa abstractă a morților de pe front.

— Printre hârtiile lui Miriam, am găsit câteva pagini dintr-un caiet al lui Noémie. Scrie: Iar restul lumii merge mai departe, mănâncă, bea, doarme, își vede de viață, și asta-i tot. A, da, suntem conștienți că unii se bat undeva. Și cum vrei să mă afecteze pe mine, care am tot ce-mi trebuie? Fără glumă, lumea moare de foame acolo, ne spunem, îmbuibându-ne cu

delicatese de toate felurile. Dă-i înainte, vreau să ascult muzică și învârt butonul radioului înlocuind știrile cu vocea fermecător ugitoare a lui Tino Rossi. Ce succes! Indiferenți, complet indiferenți. Refuzând să vedem, candizi și inocenți. Ne certăm, zbierăm mult, ne luptăm, ne revenim, și, în tot acest timp, oamenii mor.

Nemții au invadat Polonia. Francezii și englezii lansează ofensive palide, nepărând să-și creadă ochilor. E un fel de „război fals“, pe care englezii îl numesc the phoney war. Un ziarist francez confundă primul cuvânt cu funny și întreaga poveste devine de-acum înainte „un război ciudat“.

Tatăl Emmei, Maurice Wolf, îi scrie fetei sale, povestindu-i despre campania din septembrie și intrarea blindatelor în orașul Łódź. Familia Wolf va trebui să se mute pentru a-și lăsa casa ocupanților germani și poate chiar să le cedeze filatura și frumoasa dacha unde, pe treptele de piatră, Jacques a învățat să facă primii pași. E dureros să-ți imaginezi soldații germani urcând scările sau călcând în picioare tufe de iederă. Întregul oraș e reorganizat și cartierele sunt divizate în zone. Miasto, Baluty și Marysin sunt rezervate evreilor. Familia Wolf e nevoită să se mute în Baluty, într-un mic apartament. Este stabilită o oră de stingere. Locuitorii nu au voie să iasă din case între 7 seara și 7 dimineața.

Efraim, ca majoritatea evreilor din Franța, nu înțelege ce anume se pune la cale.

— Polonia nu e Franța, îi repetă el soției.

La finalul anului școlar, războiul ciudat ia sfârșit. Examenele sunt amânate sau anulate. Fetele nu știu cum își vor lua diplomele. Efraim află din ziar că nemții au ajuns în Paris — amenințare stranie, în același timp îndepărtată și apropiată. Primele bombardamente. Pe 23 iunie 1940, Hitler se hotărăște să viziteze orașul, împreună cu arhitectul său personal, Speer, pentru ca acesta din urmă să se inspire din Paris pentru proiectul Welthauptstadt

Germania, altfel spus Germania, capitala lumii. Adolf Hitler vrea să facă din Berlin un oraș model, reproducând cele mai importante monumente din Europa, dar de 10 ori mai mari decât originalele, printre care Champs-Élysées și Arcul de Triumf. Monumentul lui preferat e Opera Garnier, cu arhitectura ei neobarocă.

— Are cea mai frumoasă scară din lume! Parcă și văd femeile, în toaletele lor scumpe, coborând prin fața soldaților ce alcătuiesc un fel de gard viu... Domnule Speer, trebuie să construim și noi așa ceva!

Nemții nu sunt la fel de entuziaști la ideea lui Hitler de a veni în Franța. Soldații armatei de Ocupație vor fi nevoiți să-și părăsească patria, căminul, soțiile și copiii. Propaganda nazistă lansează o amplă campanie publicitară. Ideea e să promoveze calitatea vieții din Franța. O expresie idiș e răstălmăcită cu cinism pentru a deveni slogan nazist, *Glücklich wie Gott in Frankreich* — Fericit ca Dumnezeu în Franța.

Familia Rabinovich nu se întoarce în Paris după anunțarea armistițiului din 22 iunie 1940. Își urmează drumul spre vest și se opresc câteva săptămâni în Bretagne, la Faouët, în apropiere de Saint-Brieuc. Fetele sunt surprinse la început de mirosul de alge și sare de pe plajă. Apoi se obișnuiesc. Într-o dimineață, marea s-a retras în larg, cât vezi cu ochii. N-au mai văzut așa ceva niciodată. Rămân o vreme cu gura căscată.

— Ai spune că și marea se teme, zice Noémie.

Timp de câteva zile, ziarele nu mai apar, așa că ocuparea Parisului devine ceva ireal, mai ales când poți profita de ultimele raze de soare pe plajă. Cu ochii închiși. Și fața întinsă către mare. Freamătul valurilor și al copiilor ce fac castele de nisip. Ultimele zile din august creează mai mult ca oricând impresia difuză că aceste momente fericite nu se vor mai întoarce niciodată. Zile fără griji, momente furate timpului. Acea senzație neplăcută a sfârșitului, că tot ce-ai trăit e deja amintire.

Capitolul 19

Începutul anului școlar 1940. Franța trebuie să treacă la ora Germaniei. Directivă de la Berlin. Administrația trebuie să dea toate ceasurile înainte, așa că se creează haos, mai ales la mersul trenurilor. Scrisorile trebuie și ele timbrate cu suprataxa Deutsches Reich, iar zvastica flutură pe clădirea Camerei Deputaților. Școlile sunt rechiziționate, se instaurează restricții de circulație de la 9 seara la 6 dimineața, iluminatul public nu mai funcționează în timpul nopții, iar pentru cumpărături apar cartelele de rații. Civili trebuie să-și camufleze toate ferestrele, acoperindu-le cu satin negru sau cu vopsea, pentru a nu atrage atenția avioanelor aliate. Soldații nemți fac verificări. Zilele se scurtează. Pétain devine șeful statului francez. Duce o politică de reconstrucție națională și semnează prima „lege privind statutul evreilor“. Așa începe totul. Cu primele ordonanțe germane din 27 septembrie 1940 și cu legea din 3 octombrie. Miriam va scrie mai târziu, rezumând situația:

— Într-o zi, totul s-a schimbat.

Particularitatea acestei catastrofe rezidă în paradoxul lentorii și brutalității ei. Privești în urmă și te întrebi de ce n-ai reacționat mai devreme, când mai era încă timp. Îți spui: cum am putut fi atât de încrezător? Dar e prea târziu. Legea din 3 octombrie 1940 consideră evreu orice persoană rezultată din trei bunici de rasă evreiască sau din doi bunici de aceeași rasă, dacă soțul/soția este evreu/ evreică. Ea interzice evreilor meseriile din sectorul public. Profesorii, personalul din armată, agenții statului, angajații autorităților publice — toți trebuie să plece din funcție. Li se mai interzice să publice articole în ziare. Ori să exercite meserii în domeniul artei spectacolului: teatru, cinema, radio.

— Nu exista și o listă de autori interziși la vânzare?

— Ba da, „lista Otto“, după numele ambasadorului Germaniei la Paris, Otto Abetz. Care stabilea lista cu toate cărțile retrase din librării. Figurau pe ea, evident, toți autorii evrei, dar și comuniști, francezii „deranjați“ pentru regim, cum ar fi Colette, Aristide Bruant, André Malraux, Louis Aragon, și chiar și morți, precum Jean de la Fontaine...

Pe 14 octombrie 1940, Efraim e primul care merge să se înregistreze ca „evreu“ la Prefectura din Évreux. El, Emma și Jacques au numerele de ordine 1, 2 și 3 din registrul mare, cu foi cu pătrățele. Neprimind cetățenia franceză, familia figurează ca fiind de „evrei imigranți“. În ciuda faptului că trăiesc de mai bine de 10 ani în Franța. Efraim speră că administrația franceză își va aminti într-o zi de promptitudinea cu care el s-a supus ordinelor. Trebuie să-și decline identitatea și să-și precizeze profesia, ceea ce devine o problemă. Ordonanțele germane interzic evreilor funcțiile de „antreprenor, director și administrator“. Așa că nu poate spune adevărul: că se află la conducerea unei mici firme de inginerie. Totuși, nu-i vine să se declare fără loc de muncă. Așa că iată-l obligat să mintă și să-și inventeze o profesie, alegând dintre cele de pe lista aprobată. Alege „legumicultor“ — el, care detestase atâta viața de agricultor, în Palestina. Semnând în registru, mai scrie pe margine că e mândru de cei ce s-au luptat cu nemții în 1939-1940 și mai semnează încă o dată. Fetelor li se pare jenantă atitudinea lui. Le e rușine de gestul lui ridicol.

— Ai impresia că Pétain o să citească registrul?

Ele refuză să meargă la recensământ. Efraim se supără, fiind convins că fetele nu realizează pericolul în care se află. Emma e bulversată. Își imploră fiicele să se supună. Patru zile mai târziu, pe 18 octombrie 1940, acestea sfârșesc prin a merge la prefectură ca să semneze, fără tragere de inimă, în registrul de recensământ. Se declară fără religie și li se atribuie numerele 51 și 52. Primesc legitimații noi, pe care scrie „evreu“, eliberate de Prefectura din Évreux la 15 noiembrie 1940, cu număr de înregistrare 40 AK 87577.

Emmanuel mai speră încă să poată pleca în America. Dar trebuie să facă rost de bani pentru traversare — nu mai are niciun contract de când i s-a interzis să mai joace în filme. Nu știe de unde să ia banii și, în așteptare, nu merge la recensământ. Pe Efraim îl enervează fratele lui mai mic, care caută întotdeauna să iasă în evidență.

— E obligatoriu să te prezinți la prefectură, îi atrage el atenția.

— Chestiile administrative îmi dau fiori reci, răspunde Emmanuel aprinzându-și cu nonșalanță o țigară. Să le ia naiba!

*

— Emmanuel nu a fost să se înregistreze?

— Nu, a ales să rămână în ilegalitate. Vezi tu, Nachman și Esther și-au făcut toată viața lor griji pentru el, întrucât era un copil superficial care nu voia să învețe și nici să facă lucrurile ca toți ceilalți. Și totuși, chiar această superficialitate îl va salva. Uită-te la Efraim și la el! Frați, dar atât de diferiți! Asemenea eroilor din mitologie. Efraim a fost întotdeauna muncitor, fidel soției, preocupat de binele comun. Emmanuel nu și-a ținut niciodată promisiunile făcute femeilor, dispărând la cea mai mică problemă, și-l interesa Franța la fel de mult ca prima lui cămașă. În vreme de pace, cei ca Efraim pun bazele unei națiuni — pentru că fac copii și-i cresc cu dragoste, răbdare și inteligență, zi după zi. Sunt garanția funcționării unui stat. În vremuri de haos însă, cei ca Emmanuel salvează națiuni — deoarece nu se supun niciunei reguli și fac copii pe unde se nimerește, pe care nu-i recunosc și nici nu-i cresc... dar le supraviețuiesc.

— Ce groaznic că Efraim se supune unui stat care-i pregătește pieirea!

— Dar el nu știe asta. Nu poate nici măcar să-și imagineze.

O altă ordonanță anunță că imigranții aparținând rasei evreiești vor fi trimiși în lagăre, cu domiciliu forțat. Textul e scurt, prea scurt. Și neclar. De ce trebuie trimiși în lagăre? Cu ce scop? Zvonurile sugerează plecări în Germania la muncă, fără alte precizări. Evreii imigranți și fără profesie sunt considerați excedentari pentru economia națională. Așa că vor servi ca mână de lucru în țările învingătorilor.

*

— ...E important de asemenea că primele deportări privesc doar „evreii imigranți“.

— Chestie gândită bine, presupun...

— Bineînțeles. Francezii asimilați sunt sprijiniți de societate. Dacă ordonanțele ar fi început prin a ataca evreii „francezi“, lumea ar fi reacționat mai acut — prieteni, colegi de serviciu, clienți, soți... Gândește-te ce s-a întâmplat cu afacerea Dreyfus.

— Străinii însă au mai puține rădăcini în țară... sunt deci „invizibili“...

— Aceștia trăiesc în zona gri a indiferenței. Cine să se supere dacă-i ataci pe niște Rabinovich? Unii care nu cunosc pe nimeni în afara cercului lor familial! Ceea ce avea să conteze, la început, în jocul acelor ordonanțe era să facă din evrei o categorie „aparte“. Cu multe alte subcategorii. Străinii, francezii, tinerii, bătrânii. Un întreg sistem bine gândit și organizat.

— Mamă... există totuși un moment în care nu mai poți spune „n-am știut“.

— Indiferența atinge pe toată lumea. În prezent, față de cine suntem indiferenți? Pune-ți întrebarea! Ce victime, care trăiesc în corturi, sub poduri de peste autostradă sau în parcuri departe de oraș, sunt invizibile pentru noi? Regimul de la Vichy încearcă să rupă evreii de societatea franceză, și reușește...

Efraim e convocat la prefectură. În afara acestei deplasări, nu i se permite să călătorească.

E chemat pentru a revizui informațiile privitoare la el și la familia lui.

— La precedenta întâlnire, v-ați declarat „legumicultor“, spune funcționarul care-l primește.

Efraim se simte prost, știe că a mințit.

— Câte hectare aveți în proprietate? Aveți angajați? Lucrători agricoli? Ce mașini folosiți?

Așa că e obligat să spună adevărul. În afară de mica grădină, de trei găini, patru porci și o mică parcelă cu zarzavaturi pe care o împarte cu un vecin... n-ar putea spune că posedă vreo mare proprietate agricolă.

Persoana însărcinată să aducă la zi fișa lui Efraim se grăbește să șteargă mențiunea „legumicultor“ cu creionul. Scrie pe margine: Dl Rabionovich posedă o proprietate de 25 de ari pe care are câțiva meri. Crește câteva găini și iepuri pentru consum personal.

— Înțelegi logica? E redutabilă.

— Da, te obligă să minți, apoi te acuză că ești mincinos. Te împiedică să lucrezi, apoi îți se spune că ești un parazit.

— Pe fișă, mențiunea „legumicultor“ e deci înlocuită cu „fp“, adică „fără profesie“. Și iată cum Efraim e transformat în șomer apatrid, ce profită de fructele unui pământ franțuzesc pe care a vrut să și-l „însușească“, dar care n-ar fi trebuit să-i aparțină niciodată. Și asta nu e totul. Nu mai e nici măcar „apatrid“, ci „de origine nedeterminată“.

— Înțeleg. A fi apatrid e totuși ceva. Pe când originea nedeterminată... asta e un lucru dubios.

În același moment, firmele și bunurile evreilor sunt puse sub sechestru. Comercianții și patronii trebuie să meargă ei înșiși să se declare la comisariatul din cartier. E ceea ce ei numesc „arianizarea întreprinderilor“. Efraim trebuie să cedeze SIRE unor geranți francezi — cu tot cu invenții, brevete, ale lui și ale fratelui său, adică 20 de ani de muncă —, totul ajungând pe mâna Societății Generale a Apelor.

În timp ce toată această uriașă plasă de pescuit e țesută fir cu fir de statul francez și de ocupanți, viața surorilor Rabinovich merge mai departe, în elanul ei vital. Noémie scrie o povestire pe care i-o citește fostei sale profesoare de la Fénelon, domnișoara Lenoir, care are cunoștințe la edituri. Evident că ar trebui să-și găsească un pseudonim, dar fata crede în talentul ei. Miriam, pe de altă parte, cunoaște la Sorbona un tânăr pe nume Vicente. Acesta are 21 de ani, tatăl lui e pictorul Francis Picabia, iar mama, Gabriële Buffet, e una dintre reprezentantele intelighenției pariziene. Nu sunt părinți, sunt genii.

Capitolul 20

Vicente Picabia e un tânăr care a crescut singur, ca o buruiană ce le face viața amară grădinarilor, ca o păpădie pe care nimic n-o sufocă. S-a fofilat peste tot de la naștere până la cei 21 de ani, nedorit de nimeni, precedat peste tot de o reputație proastă, disprețuit de profesori, aruncat dintr-un internat într-altul. Copil fiind, a rămas adesea singur la intrarea școlii când se lua vacanța, moment în care toți colegii mergeau acasă. Părinții lui nu apăreau, prea ocupați să fie ei înșiși copii.

Gabriële petrecea cât mai puțin timp posibil cu acest ultim copil al ei, pe care-l considera absolut anost. Ea nu avea nimic să-i spună și aștepta să devină mai interesant, înainte să-l cunoască cu adevărat. Vicente era născut mult după frații și surorile lui, fără îndoială printr-un accident, părinții lui fiind deja despărțiți de multă vreme. Mama lui l-a trimis la internat la École des Roches, din Verneuil, în Eure, o școală modernă cu metode de predare englezești, centrată pe sport în aer liber și pe activități în atelier. Citise și ea, ca toată lumea, bestsellerul lui Edmond Demolins, tradus în peste opt limbi, În ce constă superioritatea anglo-saxonilor?, a cărui copertă a patra dădea răspunsul pe loc, stricând tot suspansul: Ține de educație.

În ciuda acestor inițiative, Vicente n-a învățat nimic la École des Roches. Își căuta cuvintele, repetând la infinit începutul frazei. Nu reușea să se concentreze și, când trebuia să citească cu voce tare în fața clasei, literele și cuvintele se inversau.

— Dar școala nu ajută la nimic, băiete. Important e să trăiești, să simți, îi zicea mama lui.

— Nu-ți bate capul cu ortografia, îi repeta tatăl. Frumusețea e să inventezi cuvinte.

Când o întâlnește pe Miriam, în octombrie 1940, Vicente n-are nicio diplomă, nici măcar licența. Înainte de război, spăla vase într-un restaurant. Acum, vrea să devină ghid montan și poet. Problema e însă gramatica. A pus un anunț la Sorbona, căutând un student care să-l mediteze. Și așa a cunoscut-o pe Miriam. Cei doi erau născuți la un interval de trei săptămâni, Miriam în august, în Rusia, iar Vicente pe 15 septembrie, la Paris.

— Nu e întâmplător, i-am spus Léliei.

— Ce vrei să spui?

— Nu e întâmplător că eu m-am născut pe 15 septembrie, exact ca tatăl tău.

— Știi, putem defini hazardul din trei puncte de vedere. Dacă se referă la evenimente extraordinare, aleatorii sau accidentale. Tu în ce categorie te încadrezi?

— Nu știu. Am impresia că o amintire ne trimite spre locuri cunoscute de înaintașii noștri, ne împinge să celebrăm date importante din trecut sau să apreciem persoane a căror familie — fără ca noi să știm — a avut cândva legătură cu a noastră. Poți să numești treaba asta psihogenealogie sau să crezi în existența unei memorii a celulelor... dar eu nu vorbesc de hazard. M-am născut într-o zi de 15 septembrie, am făcut clasele preparatorii la Fénélon, apoi studiile la Sorbona, locuiesc pe strada Joseph-Bara, ca unchiul Emmanuel... Lista detaliilor e tulburătoare, mamă.

— Se poate... cine știe?

Miriam și Vicente își dau întâlnire de două ori pe săptămână la cafeneaua Écritoire, în Piața Sorbona. Fata aduce Gramatica Vaugelas, caiete și stilouri. Vicente apare cu mâinile în buzunare, părul în dezordine și emanând un ciudat miros de grajd. Se îmbracă și mai ciudat, într-o zi cu o capă veche, a doua cu un costum de vânător de munte, dar niciodată de două ori la fel. Miriam n-a mai văzut niciodată un astfel de personaj.

Foarte curând, realizează că Vicente are o problemă de dicție, împleticindu-se la cuvintele dificile. Îi este greu să se concentreze, dar e simpatic și dezarmant. Adoră să-i atace seriozitatea de profesoară, făcând glume. Tânăra izbucnește în râs în mijlocul termenilor neregulați și a acordului participiului trecut.

Vicente comandă groguri. Ușor amețit, inventează fraze absurde pentru dictări, demonstrează caracterul illogic al regulilor gramaticale. Face haz de seriozitatea bombastică a studenților de la Sorbona, imită profesorii ce-și beau ceaiul în mod savant.

— Ne-ar fi mai bine la piscina Lutetia, trage el concluzia, vorbind tare.

La finalul lecției, îi pune fetei întrebări, în rafale, despre părinții ei, despre viața în Palestina, despre țările prin care a trecut. O pune să repete aceeași frază în toate limbile pe care le cunoaște. Apoi o privește, concentrat. Nimeni nu se interesase vreodată de Miriam cu atâta intensitate.

Pe de altă parte, el se confesează doar puțin. Tot ce află fata e că a renunțat la slujba de „vânzător ambulant de barometre“.

— M-au concediat după o lună. Aș fi fost un vânzător mult mai bun de cărți. Îmi plac autorii americani. Ai auzit de The Savoy Cocktail Book?

Încă din primele zile, Miriam se simte tulburată de frumusețea feței lui de spaniol, de părul negru și de umbrele de sub ochi, ca niște mărci ale unei dureri vechi. Moștenește trăsăturile de la bunicul lui, un tip flegmatic care n-a muncit o oră în viața lui; subțire ca un tânăr toreador, căsătorit a doua oară cu un șoricel de la Operă, de vârsta fiicei lui. Și el avea cearcăne.

După câteva săptămâni, întâlnirile lor devin pentru Miriam singurul lucru care contează. În jurul ei, spațiul se contractă, la fel și timpul, odată cu interdicțiile de circulație, cu ultimul metrou, cu magazinele închise, cărțile cenzurate, călătoriile interzise, cu toate acele bariere. Dar ea nu mai suferă de când cu Vicente, noul său orizont.

Ea, care n-a fost niciodată cochetă, devine acum. În această perioadă de penurie, când trebuie să-ți speli hainele cu apă rece și fără săpun, reușește să-și procure un tub de șampon Edjé pe jumătate gol și o sticlă de parfum, care o costă toate economiile ei, Soir de Paris de la Bourjois, cu miros de trandafiri de Damasc și violete, supranumit „elixirul iubirii“, care se bucurase de un succes răsunător încă din momentul lansării pe piață.

Văzând flaconul, Noémie înțelege că sora ei a cunoscut pe cineva. Supărată că nu i-a mărturisit nimic despre asta, fantazează. Trebuie să fie vorba despre un bărbat însurat sau despre un profesor de la Sorbona, gândește ea.

Într-o zi, Vicente nu apare la întâlnire. Miriam așteaptă, nerăbdătoare să înceapă lecția, machiată, parfumată. Apoi începe să se îngrijoreze, poate că elevul ei e prizonier la metrou, din cauza vreunei alarme? După patru ore de așteptare, o năpădește un sentiment de umilință și-i pare rău că a ratat cursul lui Gaston Bachelard despre filosofia științelor.

Data următoare, în momentul în care ajunge la cafenea, chelnerul o informează că „tânărul cu care se întâlnea de obicei“ a lăsat un plic pentru ea. În interior, o foaie, cu niște rânduri mâzgălite cu creionul. O poezie.

Știi, femeile

Nu trebuie să încerci să le oprești lângă tine

Sunt precum suvițele de păr

Poți să le întârzi plecarea

Dar sfârșesc întotdeauna prin a se-ndepărta.

Tu, tu nu te porți ca toate celelalte

Din ce timp ai ieșit?

Prietenii ce mă-nconjoară îmi dau impresia că

Nu există nimeni în viața mea.

Tu ești luna cu ochi negri

Am atâtea să-ți spun,

Dar am uitat totul.

Sunt la capătul puterilor

Capul mi se-nvârte

Mai am țigări, dar bricheta nu-mi mai merge

Iar chibriturile din lumea întreagă sunt înmuiate de lacrimi

Viața nu e opusul morții

Poate sunt surori vitrege care nu au

aceeași mamă.

Începutul tuturor lucrurilor

Tu sau eu

Sfârșitul a toate

Nu mai am cerneală.

Din fericire pentru tine?

Pe spatele foii, Vicente a scris expres cu greșeli de ortografie: „Teinvit la o petrechere la mamamea mâi-ne seară. Vin-o!“ Miriam râde, dar inima începe să-i bată cu putere.

— Adresa e trecută, dar nu mi-a scris ora, îi zice Miriam lui Noémie, arătându-i scrisoarea. Ce spui, ce-ar trebui să fac? N-aș vrea să ajung nici prea devreme, nici prea târziu.

Noémie înțelege pe dată: sora ei e îndrăgostită de un poet frumos, care organizează petreceri acasă la mama lui.

— Pot merge cu tine?

— Nu, nu de data asta, răspunde Miriam în șoaptă, ca pentru a-și atenua vina.

Cum să-i explice surorii sale că noaptea aceea e a ei, că vrea s-o trăiască singură, măcar de data asta? Ele au fost întotdeauna două, dar pentru povestea asta nu e o cifră posibilă.

Rănită, Noémie se simte disprețuită. Îl detestă pe acest bărbat care o îndepărtează de sora ei. Detestă faptul că scrie poeme frumoase și bizare. Miriam ar trebui să se logodească cu un student împreună cu care să-și pregătească examenele pentru a deveni profesoară de filosofie. Poezii, fiii de pictori, marginalii sunt pentru ea. Pentru ea ar trebui să scrie bărbații poezii, să organizeze petreceri vesele, ea, frumoasa lună cu ochi negri. Se închide la ea în cameră și scrie furioasă în caietele pe care le are ascunse sub pat.

În seara următoare, Miriam o roagă pe prietena ei s-o ajute să-și decoloreze părul de pe picioare. Cu o mână sigură, Colette îi trasează cu creionul negru o linie pe gambe, pentru a simula cusătura ciorapilor.

— Poți să-l lași să te mângâie, dar nu prea departe, ori va sfârși prin a înțelege înșelătoria, îi spune ea râzând.

Miriam merge la petrecere, febrilă. Urcând scările, nu aude nici voci, nici muzică. Liniște. Oare a greșit ziua? Stânjenită, sună la ușa apartamentului. Ezită. Numără până la 30 înainte de a pleca, dar, deodată, Vicente apare în

cadrul uşii. Faţa lui frumoasă e întunecată, după toate aparenţele dormea, iar apartamentul e gol.

— Îmi pare rău, am greşit ziua..., se scuză fata.

— Am anulat. Aşteaptă-mă, o să caut o lumânare.

Vicente se întoarce într-un halat oriental ce degajă miros de tămâie şi praf, lumânarea din mână făcând să strălucească miile de oglinjoare cusute pe material. Deschide apoi drumul, în picioarele goale, ca un maharajah.

Miriam pătrunde în apartamentul luminat doar de flacăra lumânării, trece prin camere pline de o grămadă de vechituri, ca într-un magazin de antichităţi, cu tablouri stivuite de-a lungul pereţilor, fotografii așezate pe etajere şi statui africane.

— Nu trebuie să facem gălăgie, zice el în şoaptă, pentru că doarme cineva...

În tăcere, o conduce pe Miriam până în bucătărie, unde, la lumina electrică, fata observă că el e machiat la ochi cu pudră de khol. Vicente deschide o sticlă de vin din care bea direct. Apoi îi întinde ei un pahar. Miriam realizează că e gol pe sub halatul de damă.

— Mi-a plăcut mult poezia, zice ea.

Dar Vicente nu-i spune mulţumesc, pentru că, în realitate, nu e a lui, a furat-o, răsfoind scrisorile lui Francis Picabia către Gabriële Buffet. Chiar dacă sunt divorţaţi de 15 ani, corespondenţa lor încă e una de îndrăgostiţi.

— Vrei? întreabă el arătând spre un coş cu fructe.

Apoi curăţă de coajă o pară, o taie în bucăţi mici, pe care i le întinde lui Miriam, una câte una, mustind de suc, şi pe care tânăra le mănâncă docilă.

— N-am mai avut chef de petrecere, pentru că, azi-dimineaţă, am descoperit că tata s-a recăsătorit. În urmă cu şase luni. Şi nimeni nu mi-a

spus, îi mărturisește el lui Miriam. Nu pot să mă bazez pe nimeni în familia asta.

— Cu cine s-a căsătorit?

— Cu o elvețiancă de origine germană, o tâmpită. A fost bona noastră. Întotdeauna am crezut că bonă se scrie fata lui tata².

Pentru Miriam, e prima dată în viață când întâlnește un băiat ai cărui părinți sunt divorțați.

— N-ai mai suferit niciodată din cauza asta? întreabă ea.

— Mă rog, știi tu, cei ce bârfesc să mă pupe... Tata și elvețianca s-au căsătorit pe 22 iunie! Chiar în ziua armistițiului. Asta spune multe despre legătura lor... Când mă gândesc că nici măcar nu m-au invitat! Dar cu siguranță că pe geamănul meu, da.

— Ai un frate geamăn?

— Nu, dar îi spun așa, geamănul meu, pentru că „frate“, nu reușesc.

Și-atunci Vicente îi povestește lui Miriam ciudata poveste a nașterii sale.

— Părinții mei erau separați, tata se mutase cu amanta lui, Germaine, iar mama locuia aici cu Marcel Duchamp, cel mai bun prieten al tatei. Vezi tu...

Miriam nu vede nimic, dar ascultă. N-a mai auzit asemenea povești.

— Germaine a rămas însărcinată cu Francis, ceea ce și urmărea. Dar când a înțeles că și Gabriële era însărcinată, a făcut un scandal-monstru, întrebându-se dacă Francis nu era încă îndrăgostit în secret de nevasta lui... Francis a liniștit-o spunându-i despre copil că nu era al lui, ci al lui Marcel. Mă urmărești?

Miriam nu îndrăznește să-i spună că nu.

— Cele două au rămas însărcinate în același timp. Mama și amanta. Simplu, nu?

Vicente se ridică să caute o scrumieră.

— Totuși, Germaine se plânga întruna, voia să se mărite cu tata, ca să clarifice situația copilului. Dar Francis a scris pe peretele imobilului unde locuia: „Dumnezeu a inventat concubinajul, Satana căsătoria“. Vecinii au făcut plângere, a fost o întreagă tevatură...

Vincente s-a născut primul. Și Marcel l-a adus pe lume. Poate spera să fie totuși tatăl acestei ființe ready-made? Dar Vicente era negru ca un tăuraș spaniol și nimeni n-a mai avut nicio îndoială că e copilul lui Francis Picabia. Toată lumea a fost foarte dezamăgită. În primul rând, Francis, care a trebuit să-i aleagă prenumele în calitate de tată. Acesta a decis să-l numească Lorenzo. Câteva săptămâni mai târziu, Marcel Duchamp, scăpat de responsabilitate, a plecat în America. Iar cealaltă femeie a născut și ea un copil cu părul negru. Francis a trebuit să-i aleagă și acestuia un prenume, dar fiind în pană de idei, i-a spus tot Lorenzo.

— Trebuie să ne gândim la aspectul practic al lucrurilor.

Vicente își detesta numele și fratele vitreg. Era obligat să-și petreacă vacanțele împreună cu el în sudul Franței, când mergea să-și vadă tatăl. Lui Francis îi plăcea să glumească:

— Vi-i prezint pe cei doi fii ai mei, Lorenzo și Lorenzo.

Vicente suferea mult din cauza asta.

Francis a angajat o tânără bună, Olga Molher, pe care băieții au poreclit-o Olga de Malheur sau Olga Molaire³. Era mai puțin inteligentă decât Gabriële, mai puțin frumoasă decât Germaine, dar știa cum să-l ia pe Francis. Obținea tot ce voia de la el, așa că și-a dezvăluit adevărata natură: nu-i plăcea să se ocupe de copii.

— Nu mă simțeam bine nicăieri și nimeni nu mă voia. Așa că, la vârsta de 6 ani, am încercat să mă sinucid. Eram la internat, am sărit de la etajul doi.

Din nefericire, m-am ales doar cu două coaste fisurate și cu o mână ruptă. Nimeni nu le-a spus părinților mei despre incident. La 11 ani, într-o dimineață, m-am hotărât să nu mă mai numesc Lorenzo, ci Vicente. Iar în 1939, m-am înrolat în regimentul 70, vânători de munte. M-au încorporat soldat clasa a doua. Mama mă învățase să schiez și m-am gândit că va fi mândră de mine, măcar o dată-n viață. Apoi am cerut să merg cu batalionul în campania din Norvegia. Am participat la bătălia de la Narvik. Am fost evacuați în iunie, cu polonezii. Apoi, debarcați în Brest. Vezi tu, nici măcar moartea nu mă voia. Asta a fost.

Vicente taie bucățele de fruct pe care Miriam le mănâncă încet, nerefuzând niciuna, de teamă că el va înceta să mai vorbească.

— La naiba, se vede că plâng? întreabă el, ștergându-și ochii rimelați, cu degetele lipicioase, pline de suc.

Se ridică să ia un prosop, iar Miriam îi ia mâinile și i le duce la gură. Îi linge degetele. El își apropie buzele de ale ei, stângaci, fără să se miște. Ea îi simte torsul gol sub halat. Vicente o ia de mână și o conduce spre o cămăruță de la capătul holului.

— E camera surorii mele Jeanine, poți să rămâi să dormi aici, știi tu, cu interdicția de circulație, îi spune. Vin imediat.

Miriam se întinde îmbrăcată pe patul pe care nu îndrăznește să-l desfacă. Așteptându-l pe Vicente, își amintește mirosul degetelor lui, frumusețea aceea întunecată și arzătoare, sărutul straniu. Cu o căldură necunoscută în vintre, privește zorii pătrunzând prin obloanele închise. Deodată, aude zgomot în bucătărie și se gândește că Vicente face cafeaua.

— Doriți ceva? o întreabă femeia micuță, îmbrăcată în halatul cu oglinjoare indiene pe care-l purta fiul ei în ajun.

Înainte ca Miriam să aibă timp să-i răspundă, Gabriële o servește cu o ceașcă de cafea, adăugând:

— Ați lăsat mizerie în bucătărie.

Miriam roșește observând sticla de vin goală, cojile de fructe și mucerile de țigări.

Gabriële o măsoară din ochi. E mai puțin drăguță ca precedenta, micuța Rosie. Fiul ei frânge inimi cu o constanță pe care n-o are decât în acest domeniu.

— Cu el, chestiile astea se termină întotdeauna rău.

Gabriële ar fi vrut ca fiul ei să fie homosexual. I se părea șic și provocator. Îi spunea adesea:

— Cu băieții e mai simplu, crede-mă.

— Ce știi tu despre asta? îi răspundea Vicente agresiv, pentru că nu suporta ca mama lui să vorbească așa de liber.

El avea o frumusețe ce provoca dorința brută, atât la tinerele femei, cât și la domnii în vârstă. La școală, trăise aventurile specifice internatelor, dar și molestările rușinoase din partea profesorilor destrăbălați. Iar când se întorcea acasă, găsea o lume de adulți prea libertină pentru mintea lui de copil, împreună cu mirosul de spermă din așternuturi. Până la urmă, toate astea sfârșiseră prin a rupe ceva în el. Poveștile lui de amor erau întotdeauna bizare. Dar ce să-i faci? se întreba mama lui.

Vicente intră în bucătărie, cu ochii cârpiți încă de somn și cu pleoapele umflate. Vede fața contrariată a mamei lui și, fără să mai reflecteze, o apucă de mână pe Miriam și zice cu o voce solemnă:

— Mamă, ți-o prezint pe Miriam, o să ne logodim.

Miriam și Gabriële se opresc din ce făceau, în același timp, fata simțind cum îi fuge pământul de sub picioare, dar mama rămânând calmă. Nu crede o iotă.

— Ne întâlnim de două luni, adaugă el liniștit. Nu ți-am vorbit niciodată despre ea, pentru că e ceva foarte serios.

— Bine, nu știu ce să zic, răspunde femeia, stânjenită.

— Miriam studiază filosofia la Sorbona, vorbește șase limbi, da, șase, tatăl ei a fost revoluționar, au traversat Rusia în șaretă, au fost închiși în Letonia, au văzut Carpații din tren, au navigat pe Marea Neagră, ea a învățat ebraica la Ierusalim, a strâns portocale cu arabii în Palestina...

— Dar viața ta e un adevărat roman! zice Gabriële, luând puțin peste picior emfaza fiului ei.

— Ești geloasă? întreabă Vicente cu dezinvoltură.

*

Miriam se repede pe străzile Parisului, cu sentimentul că întreaga ei viață s-a jucat într-o singură noapte. Ajunge acasă devreme, ca într-un basm; luna i-a făcut cadou un logodnic. Și nimic nu mai avea să fie la fel începând din ziua aceea, din cauza acelui băiat complicat, dar frumos, de o frumusețe mortală chiar.

² Joc de cuvinte intraductibil: „fille au pair“ – bonă; „fille au père“ - fata lui tata. (N.t.)

³ Malheur - nefericire și Molaire - măsea. (N.t.)

Capitolul 21

În săptămânile următoare, Miriam îl prezintă pe logodnicul ei lui Noémie și lui Colette, la o ciocolată caldă la patiseria Viennoise, din strada École-de Médecine. Colette îl găsește uluitor. Noémie e mai rezervată, resimțind aventura surorii ei ca pe un abandon.

— Fii atentă! Nu te arunca în brațele primului venit, o sfătuiește ea. Îți amintesc că Pétain vrea să interzică divorțul.

Miriam intuiește, în spatele sfatului binevoitor, colții unui acces de gelozie. Nu ripostează.

Vicente își prezintă și el logodnica prietenilor. Aceștia sunt ciudați și prost-crescuți, prizează hașiș, beau, îi detestă pe burghezi, au plete unsuroase și haine în clin și nu se deplasează decât între cei trei „munți”: Montmartre, Montparnasse și vila Montmorency de pe bulevardul Sycomores, unde, în unele nopți, Vicente a dormit acasă la André Gide.

Aceștia o consideră pe Miriam prea serioasă:

— E ternă și mofturoasă. Rosie era burgheză, dar drăguță.

Vicente răspunde cu o frază pe care i-o spusese tatăl lui, în fața unui apus de soare:

— Să n-ai încredere în cheștiile drăguțe. Caută frumusețea!

— Dar ce frumusețe găsești tu la ea?

Acesta își privește prietenii accentuând fiecare cuvânt:

— E evreică.

Miriam e strigătul lui de război. E fragmentul lui întunecat de frumusețe. Cu ea, își bagă picioarele în lumea întreagă. Nemți, burghezi și Olga Moltaire.

Noémie, care fusese întotdeauna o elevă strălucită, începe să dea rateuri la învățătură. Profesorul de germană îi scrie în carnet, la finalul primului trimestru: „Elevă derutantă. Lucrează când foarte bine, când foarte prost“.

Renunță la programul de doi ani postliceal de literatură și științe umaniste, ca să devină audient liber la cursurile de literatură de la Sorbona — în acest fel, apropiindu-se din nou de sora ei. E dispusă să aștepte cu orele în fața amfiteatrului Richelieu, doar pentru a se întoarce acasă cu metroul împreună cu Miriam, ca în vremurile când erau la liceu.

— Mă sufocă, îi spune aceasta din urmă mamei sale.

— Dar e sora ta și ești norocoasă că o ai, răspunde Emma cu o strângere de inimă.

Lui Miriam îi pare rău. Știe că mama nu mai are vești nici de la părinții, nici de la surorile ei, de mai multe săptămâni. Scrisorile trimise în Polonia rămân fără răspuns.

Într-o dimineață, în Łódź, părinții Emmei se trezesc prizonieri. Cartierul lor a fost închis peste noapte, cu bariere de lemn, dublate de sârmă ghimpată. Patrulele de poliție sunt pregătite să împiedice lumea să fugă. Imposibil de intrat, imposibil de ieșit. Magazinele nu mai sunt aprovizionate. Germenii și microbii se răspândesc. Săptămână după săptămână, ghetoul devine un cavou în aer liber. În fiecare zi, zeci de persoane mor de foame sau din cauza bolilor. Trupurile stau grămezi în șarete cu care lumea nu știe ce să facă. Răspândesc mirosuri fetide. Nemții nu mai intră acolo din cauza epidemiilor. Așteaptă. E începutul exterminării evreilor. Prin moarte „naturală“.

Iată de ce Emma nu mai știe nimic nici despre părinți, nici despre Olga, Fania, Maria sau Viktor, fratele ei mai mic.

Noémie se înscrie la un curs de formare intensivă pentru profesori, care-i permite să obțină o diplomă în luna iulie, dacă examenele nu vor fi amânate, și să-și câștige existența permițându-și să și scrie.

— Uită-te la scrisoarea asta! În ciuda interdicției de a scrie aplicată evreilor, ea nu renunță.

Sorbona, ora 9, așteptând profesorul

Dragă mamă, dragă tată, dragă Jacqout,

Acum trei săptămâni, am avut un fel de „șoc sentimental“. De atunci, am scris cu foarte mare ușurință o grămadă de mici poeme în proză.

Din tot ce am scris, sunt cu siguranță cele mai demne de publicat. Pentru că sunt mature și au substanță. I le-am trimis doamnei Lenoir și ieri mi-a cerut să ne întâlnim ca să avem o discuție. I-au plăcut. În anumite momente, mi-a spus că sunt chiar minunate, ceea ce m-a stânjenit... În fine, e foarte entuziasmată.

Biblioteca Sorbona, ora 3:20

Le-a scris la mașină și le-a trimis cuiva pentru o evaluare mai accentuat imparțială, pentru că-i e teamă că ea e prea severă, sau, dimpotrivă, prea îngăduitoare. Ziua de ieri a fost cu adevărat memorabilă pentru mine.

Nu știu exact cum să mă exprim, dar ieri am simțit cu putere că mai târziu, nu în sensul de foarte târziu, ci peste doi, trei ani, sau puțin mai mult, o să scriu și o să fiu publicată.

Oricum, aș fi vrut să vă spun mai multe. Dar nu pot. E prea complicat și, pe moment, prea dureros. Totuși, trebuie să spun că datorez toate astea cuiva. Cu prisosință. Cuiva pe care-l iubesc foarte mult.

Vă îmbrățișez strâns și-l aștept vineri la gară pe Jaquot.

Sărutări.

No

Această scrisoare, nedată, a fost scrisă înainte de iunie 1941. În acel moment, Miriam și Noémie află că un numerus clausus limitează înscrierea studenților evrei la universitate. Sunt obligate să renunțe la Sorbona.

Numerus clausus. Sintagma le șochează. O aud din gura mamei lor, care nu putuse face studii de fizică, așa cum și-ar fi dorit. Cuvintele latinești evocau o perioadă îndepărtată, Rusia, secolul XIX... Nu-și imaginaseră niciodată că treaba asta va putea avea într-o zi legătură cu ele.

La Paris, au loc atentate împotriva soldaților germani. Drept pedeapsă, prizonierii sunt împușcați. Iar teatrele, restaurantele și cinematografele sunt închise pentru o anumită perioadă. Fetele au senzația că nu mai au dreptul să facă nimic.

Câteva zile mai târziu, Efraim află că nemții au intrat în Riga. Marea sinagogă, unde soției lui îi plăcea să meargă să cânte, e incendiată de naționaliști. Au închis oamenii înăuntru și le-au dat foc de vii.

Efraim nu-i spune nimic Emmei. Așa cum și ea ascunde de el că n-a mai primit nicio veste din Polonia. Fiecare îl protejează pe celălalt.

Sunt nevoiți să meargă la prefectură ca să semneze în registru. Efraim, care a auzit că unii evrei sunt trimiși în Germania, îi pune întrebări funcționarului.

— Dar ce fac acolo, mai exact?

Agentul îi întinde un pliant, în care poate vedea un desen cu un muncitor ce privește spre est. Cu litere de tipar, textul zice: Dacă vrei să câștigi mai bine... vino să lucrezi în Germania. Informații suplimentare la: Oficiul Forțelor de Muncă German sau Feldkommandantur sau Kreiskommandantur.

— De ce nu? îi spune el Emmei. Poate că muncind câteva luni, în numele Franței, va fi un punct în plus pentru cetățenia noastră. Va demonstra că facem eforturi și, mai ales, că avem bunăvoință.

Pe culoar, cei doi se întâlnesc cu Joseph Debord, soțul învățătoarei din Forges, care lucrează la prefectură.

— Ce părere aveți? îl întreabă Efraim, arătându-i pliantul.

Joseph Debord aruncă o privire spre dreapta, alta spre stânga, smulge pliantul din mâna lui Efraim și-l rupe în două. Soții Rabinovich îl privesc apoi îndepărtându-se pe culoar.

Capitolul 22

În fața Operei Garnier, fațada unui imobil Art Deco seamănă cu un gigantic pachet de biscuiți roz, cu galeria lui comercială, cinematograful Le Berlitz și sala de dans cu decoruri pictate de Zino. O duzină de muncitori, trapeziști agățați de corzi, ridică un afiș de dimensiuni impresionante. Trecătorii pot descoperi, desenat pe mai mulți metri în înălțime, un bătrân cu degete răsucite și buze pline, ce se agață de un glob pământesc ca și cum ar vrea să-l ia în stăpânire. Cu litere de tipar roșii stă scris: „EVREUL ȘI FRANȚA“. Expoziția e organizată de Institutul de Studii ale Problematicii Evreiești, a cărui principală misiune este să orchestreze o campanie de propagandă antisemită de mare amploare, în numele ocupanților.

Expoziția debutează pe 5 septembrie 1941, încercând să explice parizienilor de ce reprezintă evreii o rasă periculoasă pentru Franța. E vorba de a dovedi „științific“ că aceștia sunt lacomi, mincinoși, corupți și obsedați sexual. Această manipulare a opiniei publice demonstrează că inamicul nr.1 al Franței este poporul evreu. Nu cel german.

Expoziția e pedagogică și ludică. Încă de la intrare, vizitatorii se pot fotografia în fața reproducerii gigantice a unui nas evreiesc. Machetele pun în scenă diferite trăsături tipice: nasuri corioate, buze groase, păr murdar. La ieșire, un perete prezintă fotografii ale diferitelor personalități de origine evreiască: Léon Blum, Pierre Lazareff, Henri Bernstein sau chiar Bernard Natan, ce încarnează toți pericolul evreiesc în toate domeniile de activitate. Franța e simbolizată prin imaginea unei femei frumoase, victimă a generozității sale.

Vizitatorii pot cumpăra apoi un bilet pentru a vedea, la cinema Le Berlitz, documentarul german, supervizat de Goebbels și intitulat Eternul evreu. Scriitorul Lucien Rebatet l-a calificat drept o capodoperă.

Această manipulare a opiniei publice nu rămâne fără consecințe. În luna octombrie, șase sinagogi pariziene sunt aruncate în aer de militanți colaboraționiști susținuți de armata de Ocupație. Pe strada Copernic, bomba distruge o parte a edificiului, ale cărui ferestre sunt smulse. A doua zi, un raport al serviciilor secrete menționează: Anunțul cu privire la atentatele comise ieri asupra sinagogilor nici n-a surprins, nici n-a produs emoție în rândul publicului. Trebuia să se întâmple odată și-odată, se aud voci destul de indiferente.

Aceeași propagandă permite, de asemenea, justificarea măsurilor antisemite, care se intensifică. Familiile care au radiouri trebuie să le predea la prefectură, în timp ce semnează listele. Toate conturile bancare intră în administrarea Serviciului de control al administratorilor provizorii. Încep arestările, mai ales ale polonezilor apți de muncă.

Prefecturile organizează recensământul bunurilor fiecărei familii de pe teritoriul lor, pentru ca statul să poată confisca ce-l interesează. Se decretează că evreii trebuie să plătească o amendă de un miliard de franci.

*

— Așa cum poți constata de pe fișa pe care am găsit-o, familia Rabinovich nu mai avea mare lucru.

Ordonanță privind amenda impusă evreilor

Nume: Rabinovich

Prenume: Efraim, Emma și copiii lor

Rezidență: Les Forges

Dovada obiectelor de valoare sesizabilă fără prejudicii pentru economia generală sau pentru creanțele franceze (argintărie, bijuterii, opere de artă, valori mobiliare etc.):

Un automobil și mobilier de strictă necesitate.

În fiecare duminică, Efraim joacă șah cu soțul învățătoarei.

— Cred că evreii ar trebui să-ncerce să plece din Franța, îi zice el, deplasând un pion pe tablă.

— Nu avem acte și suntem sub arest la domiciliu, răspunde Efraim.

— Poate că... v-ați putea totuși interesa?

— Dar cum?

— De exemplu, ar putea-o face altcineva pentru dumneavoastră.

Efraim înțelege mesajul pe care vrea să i-l transmită Debord. Dar e obișnuit să-și rezolve singur problemele, mai ales pe cele legate de familie.

— Ascultați, îi șoptește Debord, dacă într-o zi apare o problemă... veniți la mine acasă — dar niciodată la prefectură.

Cuvintele acestuia găsesc totuși ecou în mintea lui Efraim, care se gândește la posibilitatea de a pleca în străinătate. De ce să nu se întoarcă în Palestina pentru o vreme, găsind o modalitate de a călători clandestin? Dar Marea Britanie nu le dă voie evreilor să imigreze în Palestina sub protecție britanică. Bărbatul se interesează atunci pentru Statele Unite, dar și politicile acestora în legătură cu emigranții s-au înăsprit. Roosevelt a instaurat o politică restrictivă în acest sens. Un pachebot fugit din al Treilea Reich a trebuit să se întoarcă și miile de pasageri de pe Saint-Louis au ajuns înapoi în Europa.

Peste tot se ridică granițe. Ceea ce era încă posibil cu câteva luni în urmă, nu mai este în prezent.

Pentru a pleca ar fi trebuit să facă rost de bani, dar tot ce le aparține e ipotecat de statul francez. Și apoi, ar trebui să călătorească clandestin, luând din nou totul de la capăt. Efraim se simte prea bătrân pentru așa ceva, nu mai are curajul să-și urce familia într-o șaretă pentru a traversa păduri înzăpezite.

Trupul lui obosit e și el o limitare, o frontieră personală.

Vicente și Miriam se căsătoresc pe 15 noiembrie 1941 la Primăria din Forges, fără prăjituri și fără fotograf. Familia Picabia, pentru care povestea aceasta nu reprezintă un eveniment, nu participă. Miriam poartă o rochie poloneză de-a mamei sale, din in greu, brodată cu roșu. Pentru a ajunge la Primărie, trebuie să străbată întreg orașul. Trecătorii privesc trecând cortegiul familiei Rabinovich, cu alura lor caraghioasă, Noémie și-a pus chiar o pălărioară cu voaletă împrumutată de la doamna Debord, învățătoarea. Iar Miriam, un mileu de dantelă înfășurat ca un fular. Primarului i se pare că seamănă cu saltimbancii aceia pe care-i vezi pe la marginea orașelor, pe jumătate artiști, pe jumătate hoți.

— Evreii ăștia, ce ciudați..., îi zice el secretarei.

Nimeni n-a mai văzut așa ceva în Forges, o nuntă fără slujbă, fără fanfară, dans sau muzică de acordeon. Ceremonia e puțin lipsită de strălucire, de acord, dar o mulțumește pe Miriam: va fi ștearsă de pe lista evreilor din Eure și trecută pe cea din Paris.

Tânăra se instalează deci oficial la Paris, pe strada Vaugirard, într-un apartament de la etajul 5, adică ultimul. Trei camere frumoase, legate între ele printr-un hol lung.

Ca tânără căsătorită, Miriam încearcă să-și construiască un cămin. Dar Vicente nu vrea să-și schimbe nimic din vechile obiceiuri.

— Oprește-te, n-am devenit dintr-odată niște mici burghezi. Și apoi, chiar n-avem nevoie de curățenie.

Totuși, de mâncat trebuie să mănânce. Când nu e la cursuri la Sorbona, Miriam stă la coadă la magazinele alimentare. Ca evreică, nu are voie să meargă la cumpărături în același timp cu francezii: doar între 15 și 16. Cartela de rație DN îi dă dreptul la făină de tapioca, cea DR la mazăre boabe, iar tichetul 36 la mazăre mangetout. Uneori, când îi vine rândul, nu mai e nimic. Așa că se scuză în fața lui Vicente.

— Nu te mai obosi să te scuzi! O să bem, e mai bine decât să mănânci!

Lui Vicente îi place să se pilească pe stomacul gol, așa că o ia pe Miriam cu el prin subsoluri interzise, la Dupont-Latin colț cu Rue des Écoles sau la cafeneaua Capoulade de pe strada Soufflot. Tânăra va scrie: O seară pe strada Gay-Lussac cu Vicente. Gălăgia pe care o făceam deranja vecinii. Au chemat poliția. Eu am sărit pe fereastră. Era beznă. Ajungând pe Rue des Feuillantines, am auzit o patrulă, era formată din doi polițiști francezi. M-am ascuns într-un colț, în întuneric.

Săritura, ascunzătoarea, fuga de poliție: ca un joc grozav din care trebuie să scapi cu viață. Miriam nu se îndoiește de nimic, mai ales de faptul că e invincibilă.

— După război, s-a descoperit un sindrom depresiv care i-a atins pe unii supraviețuitori. Pentru că niciodată nu s-au simțit mai vii decât atunci când se confruntau cu moartea în fiecare clipă. Crezi că Miriam l-a avut și ea?

— ... Tata l-a avut, cu siguranță. Vicente a suferit când s-a întors la „viața normală”. Avea nevoie de adrenalină.

Încet-încet, pe măsură ce administrația își face treaba minuțioasă de despăduchere, încercând să recenzeze fiecare evreu ce trăiește pe pământ

francez, ocupanții continuă să emită noi și noi ordonanțe ce le restrâng din ce în ce mai mult libertățile. E o muncă lentă, dar eficace. Între sfârșitul anului 1941 și cel în desfășurare, 1942, evreii nu mai au voie să se îndepărteze de casă mai mult de 5 kilometri. Stingerea li se dă la ora 20 — și nu au voie să se mute. În mai 1942, purtarea unei stele galbene foarte vizibile pe haine este obligatorie, pentru a ușura munca poliției, care trebuie să verifice dacă aceștia respectă ora stingerii și restricțiile de deplasare.

În semn de protest, studenții de la Sorbona își cos și ei pe haine stele galbene cu inscripția „Filo“. Sunt arestați de poliție în Cartierul Latin. Părinții o iau razna.

— Realizați oare riscurile la care vă expuneți?

Familia Rabinovich stă retrasă la țară, nu mai are dreptul să călătorească, nici să iasă seara ori să ia trenul.

Miriam și Vicente pot face naveta între Paris și Normandia. La dus, pun în valize obiecte de strictă necesitate, iar la plecare, mâncare. Aceste mișcări de du-te-vino sunt ca o gură de aer pentru familie.

Situația cea mai dureroasă e pentru Noémie, mai ales când o vede pe sora ei mai mare luând trenul spre Paris alături de tânărul și frumosul ei soț.

Într-o seară, așezată pe terasa de la Rhumerie Martiniquaise de pe bulevardul Saint-Germain, nr. 166, Miriam stă la un pahar împreună cu Vicente și gașca lui de prieteni. Începe să se facă târziu, iar legea le interzice evreilor să stea pe stradă după ora 20, dar Miriam n-are niciun chef să se despartă de gașca veselă care râde zgomotos, învăluită în aburii alcoolului. E majoră, măritată, femeie în toată firea și vrea să simtă pe propria piele mușcătura libertății. Închide ochii și-și lasă capul pe spate ca să simtă mai bine arsura romului, de la buze până-n fundul gâtului.

Când deschide ochii, poliția e acolo. Controlează documentele. Rapidă ca o viitură. Cu câteva secunde în urmă, s-ar fi putut ridica, să plece — să scape. O clipă mai târziu, e prinsă asupra faptului, terminată. Simte fiori de gheață pe obraji și în ceafă — la subraț. I se pare că se îneacă. Și totuși, parcă-i

vine să râdă. Alcoolul îi dă senzația că tot ce i se întâmplă nu e o scenă din viața reală.

În local, tensiunea crește printre cei aflați pe terasă, prezența oamenilor în uniformă nu e ceva plăcut, clienții manifestând o anumită formă de ostilitate. Bărbații se scotocesc prin buzunare, puțin prea încet, ca să enerveze polițiștii. Femeile oftează, în timp ce-și caută documentele în poșete.

Miriam știe că a încurcat-o. Prin minte îi fulgeră gânduri inutile. Să se închidă în toaletă? Polițiștii ar veni s-o caute și acolo. Să-și plătească băutura și să plece ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat? Nu. Deja au zărit-o. Să fugă? Dar ar prinde-o cât ai clipi. A căzut în capcană. Totul devine absurd. Paharul de rom. Scrumiera. Mucurile de țigări strivite. Să moară simțindu-se liberă, cu un pahar de alcool în față, pe terasa unei cafenele pariziene. Ce absurditate, când viața ți se oprește în loc! Miriam îi întinde polițistului cartea de identitate cu ștampila „EVREICĂ“.

— E ilegal să fiți aici.

Da, știe. E pasibilă de arestare. Poate fi trimisă în aceeași noapte într-unul dintre acele „lagăre“ ciudate, unde nimeni nu știe ce anume se petrece. Se ridică în tăcere. Își ia lucrurile, haina, poșeta, îi face lui Vicente un semn cu mâna, apoi îl urmează pe polițist. Clienții o privesc îndepărtându-se, cu cătușele la mâini. Vreme de câteva minute, lumea se indignează de soarta evreilor.

— Tânăra aceea n-a făcut nimic.

— Legile astea sunt umilitoare.

Apoi râsetele se reiau. Și oamenii își termină de băut cocktailurile cu rom.

Disperat, Vicente pleacă și el, acasă la mama lui, și-i povestește ce s-a întâmplat.

— Dar ce făceați pe stradă? urlă Gabriële. Doi idioți! Aveți impresia că toate astea sunt un joc? Doar îți spuseseam că Miriam n-ar fi trebuit să mai rămână noaptea afară.

— Dar, mamă, e nevasta mea, zice el, nu poate sta închisă în casă în fiecare seară.

— Ascultă-mă bine, Vicente, pentru că nu glumesc. Va trebui s-avem o discuție foarte serioasă, eu și cu tine.

În timp ce mamă și fiu au prima discuție adevărată din viața lor, Miriam e dusă la comisariatul din strada Abbaye, unde-și petrece noaptea. Dimineață, e transferată pe jos la prefectura poliției, în arest, pe Île Saint-Louis, dar fără cătușe. Doarme o a doua noapte la închisoare.

Duminică dimineața, apare un polițist.

Fața bărbatului e dură, de nedescifrat. N-o privește nicio clipă în ochi, se uită doar în pământ. Odată ajunși în stradă, o urcă într-o mașină spunându-i:

— Urcați, fără vorbe.

În timp ce el înconjoară mașina ca să urce la volan, Miriam își simte mirosul cămășii la subraț, realizând, rușinată, că miroase urât, după două zile petrecute în arest.

Îl întreabă dacă o transferă în altă închisoare din Paris. Dar polițistul nu răspunde. Rulează printr-un oraș gol și tăcut. De când parizienii nu mai au voie să circule cu mașina personală, capitala e înspăimântător de liniștită. Cei doi se deplasează urmărind panourile albe cu chenar negru, puse peste tot prin oraș, pentru ca nemții să se poată orienta.

Miriam sfârșește prin a înțelege, plină de neliniște, că bărbatul o duce la gară, pentru că urmează sistematic direcția Der Bahnhof Saint-Lazare. Se întreabă dacă va fi trimisă într-unul dintre acele lagăre aflate departe de Paris. Sinistru.

Tânăra privește pe geam defilarea funcționarilor, trecători cu ochelari aurii, serviete de piele, costume negre și pantofi lustruiți, ce aleargă să prindă unul dintre rarele autobuze, care rulează la ralanti din cauza combustibilului prost. Se întreabă dacă, într-o zi, va mai face și ea parte din ceea ce acum i se pare doar un decor în spatele unei ferestre.

Deodată, mașina se oprește pe una dintre străduțele adiacente. Polițistul scoate din buzunarul uniformei trei monede de 10 franci, pe care i le dă tinerei. Ea îi observă mâinile fine, care tremură.

— Pentru biletul de tren. Mergeți la părinții dumneavoastră, mai spune omul întinzându-i banii.

Fraza e foarte clară. Dar Miriam rămâne cu gura căscată, uitând-se în propria palmă la spicele de grâu de sub deviza Franței: Libertate, egalitate, fraternitate.

— Grăbiți-vă, adaugă polițistul agitat.

— Părinții mei v-au...?

— Fără întrebări, o întrerupe el. Intrați în gară, vă supraveghez eu de aici.

— Lăsați-mă doar să scriu un bilet, vreau să-mi avertizez soțul.

— Așteaptă, mamă, povestea asta cu polițistul mi se pare foarte ciudată. Tu ți-ai imaginat că lucrurile s-au petrecut în felul acesta?

— Nu, draga mea, nu inventez nimic. E vorba despre restituire și reconstituire. Doar atât. Uite! Mă rog, mai degrabă, citește!

Lélia îmi întinde o foaie smulsă dintr-un caiet de școlar, hârtie milimetrică, față-verso. Recunosc scrisul lui Miriam.

E drept că întotdeauna am fost norocoasă. Steaua? N-am purtat-o niciodată. Rhumerie Martiniquaise din Saint-Germain-des-Prés. Oare aveam deja ștampila roșie cu evreică ori era doar numele? O verificare a identității, la o oră târzie, spre 8 seara? Evreii ar fi trebuit să observe stingerea, deci arestare și conducere la comisariatul din strada Abbaye. Am dormit pe umărul unui tip fermecător, proxenet de meserie, Riton cred, iar dimineață, pe jos, fără cătușe ori vreo altă ceremonie, un polițist în civil m-a dus la prefectură, pe Île Saint-Louis. Celor care puteau plăti li se dădea cafea. Eram acolo cu o spanioloaică enormă care-i blestema pe francezi. Aveam ceva bani. Când băiatul cu cafeaua a revenit ca să strângă ceștile goale, a luat odată cu vesela un bilețel pe care i l-am strecurat printre cele câteva monede de bacșiș. „Vă dau tot ce am, rugându-vă să anunțați prezența mea aici la numărul... spunând că mă aflu la prefectură.” Noaptea a trecut, iar duminică dimineață a venit un polițist. „M-au însărcinat să vă duc la gară. Am bani pentru bilet.” N-am mai putut trece pe acasă. Polițistul mi-a dat voie să-i scriu un bilet soțului meu. Mi-a dat înapoi documentele și am plecat spre Forges.

— Îți amintești? Când ți-am spus să reții data de 13 iulie 1933 ca pe o zi de fericire deplină?

— Ziua decernării premiilor la Liceul Fénelon...

— Iată-ne acum exact nouă ani mai târziu. 13 iulie 1942. În Forges.

Capitolul 23

Jacques a fost primit la prima etapă a bacalaureatului — s-a dus în Évreux să-și vadă rezultatele, purtând steaua galbenă pe haină. Pe drumul de întoarcere, el și Noémie au plecat pe biciclete să-i facă o vizită lui Colette ca să-i dea vestea bună.

Ziua a fost foarte caldă. S-au distrat grozav împreună. De când Miriam s-a măritat, Jacques i-a luat locul alături de cele două fete. Lui Noémie îi place această nouă alianță, neașteptată. Își descoperă fratele mai mic, vesel din fire. Colette intenționează să le ceară să doarmă la ea, apoi renunță.

Întorcându-se acasă, cei doi se opresc în piața din Forges, unde se fac pregătiri pentru balul din seara aceea, cu estradă și lampioane.

— Crezi c-o să putem veni să dăm o tură după cină? o întreabă Jacques pe sora lui.

Ea îi zburlește părul în glumă. El se lamentează aruncându-și brațele în aer. Nu suportă să-i fie atins părul.

— Haide, știi deja răspunsul.

Se întorc acasă cu hainele împăturite puse pe portbagaj, ca să nu li se vadă stelele. Și bine fac. Se întâlnesc cu niște nemți pe motociclete și e deja ora stingerii.

Pentru cină, Emma a reușit să găsească ceva bun de mâncare și așază o masă drăguță sub copaci, trebuie să sărbătorească rezultatele lui Jacques. După ce s-a hotărât să devină inginer agronom, învață la fel de bine ca surorile lui.

Emma împodobește masa cu flori, pe care le așază grijulie în mijloc. Miriam e și ea acolo. Nu s-a mai întors la Paris după miraculoasa eliberare din închisoare. Toată familia mănâncă în grădină, în spatele casei. Sunt toți cinci, așezați pe aceleași locuri pe care stăteau la masă în Palestina, în Polonia, apoi în Paris, pe strada Amiral Mouchez — masa e barca lor de salvare. Noaptea pare să nu mai vrea să se lase, aerul din grădină e încă sufocat de căldura zaharisită a zilei.

Deodată, un zgomot de motor străpunge liniștea serii. Se apropie o mașină — nu, sunt două. În grădină, conversațiile se întrerup, urechile se ciulesc ca la animalele speriate. Toți așteaptă ca sunetul să se îndepărteze, să piară. Dar, nu. El persistă, se amplifică. Inimile se strâng. Toți cinci își țin respirația. Aud uși trântite și pocnet de cizme.

Mâinile li se caută pe sub masă, degetele se împletesc, cu inimile sfâșiate. Se aud bătăi în poartă, copiii tresar.

— Toată lumea să rămână calmă, merg să deschid, zice Efraim.

Iese, vede cele două mașini parcate, una cu trei soldați nemți și cealaltă cu doi jandarmi francezi, dintre care unul e însărcinat cu traducerea. Dar Efraim, care vorbește germana, înțelege instrucțiunile și conversațiile.

Jandarmii au venit după copii.

— Luați-mă pe mine în locul lor, le zice imediat polițiștilor.

— Nu e posibil. Să-și pregătească repede câte o valiză pentru drum.

— Ce drum? Unde-i duceți?

— Veți fi informați la vremea potrivită.

— Sunt copiii mei! Trebuie să știu.

— Merg la muncă. Nu le va face nimeni niciun rău. O să puteți primi vești.

— Dar unde? Când?

— N-am venit să stăm la taclale, avem ordin să căutăm două persoane, vom pleca cu cele două persoane.

Două persoane?

Bineînțeles, își spune Efraim, Miriam figurează pe listele din Paris. E vorba despre Noémie și Jacques.

— Toată lumea doarme, zice el. Soția mea e în pat, ar fi mai simplu să veniți mâine-dimineață.

— Mâine e 14 iulie, postul de jandarmi va fi închis.

— Atunci, lăsați-mă doar câteva minute, ca soția și copiii să aibă timp să se îmbrace.

— Un minut, nu mai mult, îl avertizează polițiștii.

Efraim merge liniștit spre casă, gândind intens. Oare să-i ceară lui Miriam să meargă cu ei? E cea mai mare și mai descurcăreață, ar putea pleca împreună cu cei mici ca să-i ajute — n-a reușit să scape singură din închisoare? Ori, dimpotrivă, ar trebui să-i ceară să se ascundă ca să nu riște să fie arestată?

În grădină, toată lumea îl așteaptă în tăcere.

— E poliția. Au venit după Noémie și Jacques. Urcăți și faceți-vă bagajele! Tu, nu, Miriam. Tu nu ești pe lista lor.

— Dar unde vor să ne ducă? întreabă Noémie.

— Să lucrați în Germania. Deci, luați-vă pulovere. Hai, grăbiți-vă!

— Plec cu ei, zice Miriam.

Se ridică dintr-un salt ca să-și facă și ea valiza. Atunci, pe Efraim îl traversează un gând. Amintirea inconștientă și îndepărtată a nopții în care

poliția bolșevică venise să-l aresteze. Emmei i se făcuse rău și el se apropiase de burta ei, temându-se că bebelușul e mort.

— Du-te și ascunde-te în grădină, îi zice, prinzând-o ferm de braț.

— Dar, tată..., protestează Miriam.

Efraim aude polițiștii bătând la ușă ca să intre în casă. O înșfacă pe fată de guler, o strânge mai s-o sufoce, apoi îi ordonă, prinvind-o drept în ochi, cu gura deformată de spaimă:

— Pleacă naibii de-aici! Înțeleș?

Capitolul 24

— De ce au fost arestați copiii Rabinovich... și nu părinții lor?

— Da, pare bizar, pentru că noi avem în minte acele imagini cu familii întregi arestate împreună: părinți, bunici, copii... Dar au existat mai multe tipuri de arestări. Proiectul celui de-al Treilea Reich de a extermina milioane de persoane era atât de vast, încât a fost necesar să-l pună în practică pe etape, de-a lungul mai multor ani. Într-o primă fază, am văzut promulgarea acelor ordonanțe menite să-i neutralizeze pe evrei pentru a-i împiedica să ia atitudine. Ai înțeles scamatoria?

— Da, separarea evreilor de populația franceză, îndepărtarea fizică, pentru a-i face invizibili.

— Chiar și la metrou, unde nu aveau voie să se urce în aceleași vagoane cu francezii...

— Dar nu toată lumea urma să fie indiferentă. Îmi amintesc de o frază a lui Simone Weil: În nicio altă țară, nu a existat un elan de solidaritate comparabil cu cel din Franța.

— Avea dreptate. Numărul de evrei salvați de la deportare în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial în Franța a fost mai mare decât cel din alte țări aflate sub Ocupație. Dar ca să revenim la întrebarea ta, nu, de fapt, la început, evreii nu erau deportați în familie. Primii, cei din 1941, erau doar bărbați în floarea vârstei. Majoritatea, polonezi. Au numit mișcarea Convocarea biletului verde. Pentru că cei îmbarcați primeau o citație de culoare verde.

Luau la început bărbați, voinici, pentru a da credibilitate ideii că-i trimit la muncă. Tineri tați de familie, studenți, muncitori vânjoși etc. Efraim, care avea peste 50 de ani, nu era vizat. Asta le-a permis să elimine în primă fază

bărbații puternici. Cei capabili de luptă, care știau să manevreze o armă. Vezi tu, spuneai că nu înțelegi de ce nu au reacționat, ca niște morți în viață — și că ideea asta e insuportabilă... Ei bine, acești bărbați, „biletele verzi“, nu s-au lăsat luați fără să reacționeze. La început, aproape jumătate dintre ei nu au răspuns convocării. Apoi s-au luptat. Mulți au scăpat — ori măcar au încercat — din lagărele franceze de tranzit în care au fost închiși. Am citit povești despre evadări, lupte teribile cu paznicii. Aproape 3 700 de bărbați cu bilete verzi arestați, aproape 800 de evadați, chiar dacă majoritatea au fost din nou arestați.

Toate astea, calculate pentru a da impresia că e vorba „doar“ despre arestarea evreilor și trimiterea lor la muncă, undeva, în Franța. Nici vorbă că erau asasinați. În mare, au fost asociați cu prizonierii de război. Apoi, pas cu pas, i-au arestat și pe tineri precum Jacques și Noémie, apoi pe cei de altă naționalitate — pentru ca, în cele din urmă, să ajungă acolo toată lumea, tineri, bătrâni, bărbați, femei, străini, localnici... chiar și copii. Insist asupra problemei copiilor... tu știi, fără îndoială, că nemții voiau să-i deporteze pe copii după părinții lor. Pe de altă parte, Guvernul de la Vichy voia să se debaraseze cât mai repede posibil de copiii evrei. Administrația franceză i-a transmis celei germane că ar vrea să vadă în convoaiele destinate Reich-ului și copii. E scris negru pe alb.

Nemții cică au inventat și un nume de cod, Vânt de primăvară, pentru operațiunea menită să accelereze procesul deportării evreilor din Europa de Vest. Ideea inițială era de a-i aresta pe toți în aceeași zi, la Amsterdam, Bruxelles și Paris.

— În aceeași zi! Poți vedea magalomania visului antisemit: să-i arestezi pe toți evreii din Europa în același timp, la aceeași oră!

— Dar lucrurile s-au dovedit mai greu de pus în practică. Pe 7 iulie 1942, a fost organizată la Paris o întâlnire între reprezentanții celor două țări. Nemții și-au expus proiectul. Obligându-i pe francezi să-l execute. Operațiunea prevedea, printre altele, plecarea a patru convoaie de tren pe săptămână, fiecare transportând câte 1 000 de evrei. Adică, 16 000 pe lună, trimiși spre Est — în scopul de a obține, într-un trimestru, un prim

contingent de 40 000 de evrei deportați din Franța. Zic bine un prim contingent. Pentru că obiectivul pentru anul 1942 era de a deporta 100 000 de evrei de pe pământ francez. Și nu ar fi fost decât începutul. Clar, net, precis.

A doua zi după reuniune, comandanții jandarmeriilor din diferite departamente au primit următoarele ordine. Îți citesc nota așa cum a fost scrisă: Toți evreii de la 18 la 45 de ani inclusiv, de ambele sexe, de naționalitate poloneză, cehoslovacă, rusă, germană și anterior austriacă, greacă, iugoslavă, norvegiană, olandeză, belgiană, luxemburgheză, precum și apatrizii trebuie imediat arestați și transferați în lagărul de tranzit din Pithiviers. Nu vor fi arestați evreii recunoscuți ca fiind estropiați, și nici cei cu mariaj mixt. Arestările trebuie executate integral pe 13 iulie, ora 20. Evreii arestați vor trebui livrați la 15 iulie, ora 20, cel târziu, în lagărul de tranzit.

— 13 iulie e ziua arestării copiilor Rabinovich. Noémie avea 19 ani, îndeplinea criteriile. Dar Jacques? El nu avea decât 16 ani și jumătate... or, 18 ani sunt 18 ani... iar administrația respecta de obicei regulile.

— Așa e. Ai dreptate. Jacques nu ar fi trebuit luat. Dar statul francez avea o problemă. În unele departamente, numărul evreilor disponibili pentru deportare nu atingea obiectivele de rentabilitate cerute de nemți. Îți amintești ce ți-am spus? 1 000 de evrei per convoi, patru convoaie pe săptămână. Etc. Se dă de aceea ordinul neoficial ca limita de vârstă a celor arestați să fie extinsă la 16 ani. Cred că de aceea se găsea Jacques pe listă.

— Și Miriam? Ce s-ar fi întâmplat cu ea, dacă s-ar fi prezentat în fața nemților în seara aceea?

— Ar fi fost imbarcată împreună cu fratele și sora ei — pentru a fi atinse...

— ...obiectivele de rentabilitate.

— Dar în seara aceea, ea nu era pe listă, pentru că tocmai se măritase. A fost firul subțire al hazardului, de care leagă fiecare dintre viețile noastre.

Capitolul 25

Strânși unul lângă celălalt, Noémie și Jacques stau pe bancheta din spate a mașinii poliției, îndreptându-se spre o destinație necunoscută. Jacques și-a lăsat capul pe umărul surorii sale mai mari și, cu ochii închiși, își amintește un joc din copilărie, care consta în a găsi serii de cuvinte începând cu aceeași literă, din diferite categorii. Sport, bătălii celebre, eroi. Noémie își ține fratele cu o mână și valiza cu cealaltă. Face în minte o listă cu tot ce a uitat să ia de acasă în graba plecării: pomada Rosat pentru buze crăpate, o bucată de săpun și vesta bordo care-i place atât de mult! Regretă, pe de altă parte, că a luat sticla de loțiune pentru păr Pétrole Hahn a lui Jacques, care ocupă loc inutil.

Își sprijină obrazul de geam și privește străzile satului, pe care le cunoaște pe dinafară. Tocmai în acea noapte, tinerii de vârsta ei merg la bal, în grupuri mici. Farurile mașinii le luminează picioarele și busturile. Fețele, nu. E mai bine așa, i se pare ei.

Noémie își spune că încercarea aceasta va face din ea o adevărată scriitoare, da, într-o zi va scrie despre toate astea. Ca să nu uite, privește cu atenție fiecare detaliu, fetele în picioarele goale, ținându-și în mână încălțările lustruite, ca să nu și le strice prin pietrele drumului, cu sâni umflați de corsajele prea strâmte. Va povesti despre băieții care merg pe lângă biciclete în fața lor și despre cum imită țipete de animale ca să le facă să râdă, despre părul lor dat cu gel, strălucind în lumina lunii. Iar în aer, va descrie promisiunea erotică a dansului, o tinerețe învăluită de abur deși niciunul nu a băut nimic, îmbătată de refrenele cântecelor de bal pe care le aud purtate de vântul aceluia iulie. Vântul greu și parfumat al serii de vară.

Mașina urmează ieșirea din sat în direcția Évreux. La marginea pădurii, doi tineri ies de sub copaci, ca prinși în flagrant de lumina farurilor. Se țin de

mână. Imaginea o rănește pe Noémie. Ca și cum ar fi știut că ei nu i se va întâmpla asta niciodată.

Mașina se afundă în pădure, tăcerea învăluie drumul, apoi casa în care Efraim și Emma au rămas singuri, împietriți de teamă, iar liniștea invadează și grădina în care se ascunde Miriam. Care așteaptă să se întâmple ceva, nici ea nu știe ce anume.

Cândva, mult mai târziu, pe la mijlocul anilor '70, în cabinetul unui dentist, în Nisa, într-o după-amiază fierbinte, Miriam va înțelege brusc ce anume aștepta, întinsă acolo în grădină. Va fi copleșită de amintirea acelei așteptări. Îi va reveni acel gust de iarbă pe buze. Și cel al fricii din vintre. Va înțelege că aștepta ca tatăl ei să se răzgândească. Pur și simplu. Aștepta ca acesta să vină s-o caute și să-i ceară să plece împreună cu Jacques și Noémie.

Dar Efraim nu revine asupra deciziei și, păstrându-și cumpătul, îi spune Emmei să închidă obloanele și să se culce. Nu vrea ca în casă să se instaleze panica.

— Frica te face să iei hotărâri proaste, mai spune el, înainte să stingă lumânările.

Miriam vede cum părinții închid obloanele de la dormitorul lor. Mai așteaptă puțin. Și când înțelege că nimeni nu va veni s-o ia din grădină, în toiul nopții, în liniște, ia bicicleta tatălui ei, chiar dacă e prea mare pentru ea. Strângându-și degetele în jurul ghidonului, simte mâinile lui Efraim strecurându-se în ale ei pentru a-i da curaj — întreaga bicicletă devine corpul tatălui ei, o osatură fină, dar solidă, mușchi rezistenți și supli, capabili să-și conducă fata noaptea întreagă, până la Paris.

E increzătoare, știe că trebuie să profite de generozitatea întunericului și mai ales de bunătatea pădurii, care nu judecă pe nimeni și-i adăpostește la

sânul ei pe toți fugarii. Părinții ei îi povestiseră de atâtea ori fuga lor din Rusia și episodul cu șareta care se desprinsese. Să fugă, să scape, știe ce are de făcut. Deodată, pe marginea drumului zărește forma unui animal, lucru care o face să frânzeze brusc. Se oprește în fața cadavrului unei păsări moarte, al cărei sânge negru se amestecă cu penele desfăcute. Imaginea morbidă o tulbură, ca un semn rău prevestitor. Acoperă cu pământ corpul rotund al păsării, cald încă, apoi recită în șoaptă versurile în aramaică pe care le-a învățat de la Nachman în Palestina, kaddish-ul pentru morți și abia după ce pronunță acele cuvinte rituale găsește puterea să plece mai departe, ea însăși o pasăre, zburând pe drumuri ocolite, ascunzându-se la margini de pădure, fofilându-se cu abilitate, asemenea animalelor pe care le întâlnește în cale — cu ele nu e niciodată singură, sunt tovarășele ei de fugă.

La primele vibrații ale aerului, la primele licăriri fluorescente ale dimineții, zărește, în sfârșit, Zona Parisului. Aproape că a ajuns.

— Zona, îmi explică Lélia, era la origine un teren întins, viran, de jur împrejurul Parisului. O zonă de tir... rezervată tunurilor artileriei franceze. Non aedificandi. Dar, în timp, aici începuse să se așeze toată sărăcimea din capitală, mizerabilii lui Hugo, familii cu o droaie de copii, toți cei pe care marile lucrări ale baronului Haussmann îi alungase din centrul Parisului se înghesuiau aici în barăci, în căbănuțe de lemn ori rulote, în cocioabe înecate în mocirlă și apă murdară ori în căsuțe mizere, peticite. Fiecare cartier avea specificul său, negustorii de vechituri din Clignancourt și salahorii din Saint-Ouen, ȝiganii din Levallois și taxidermiștii din Ivry, negustorii de șoareci, care strângeau rozătoarele și le vindeau laboratoarelor de pe cheiurile Senei pentru experimente. Negustorii de excremente albe, ce le dădeau la kilogram fabricanților de mănuși, care le foloseau la albirea pieilor. Fiecare cartier având comunitatea lui, italieni, armeni, spanioli, portughezi... dar toți porecliți zonarzii sau zonierii.

La ora la care Miriam traversează centura neagră a Zonei, e liniște în locul acela fără apă ori electricitate, dar nu fără umor, pentru că cei ce trăiesc

acolo, înecați în umezeală și mucegai, și-au botezat străzile cu jocuri neverosimile de cuvinte: Miriam traversează astfel „rue-Barbe“, „rue-Bens“ – dar și „rue-scie“.

E ora 6 dimineața, „florile“ Zonei și-au terminat treaba de noapte, muncitorii și artizanii își încep ziua, interdicția de circulație se ridică pentru muncitorii în salopete albastre, care se îndreaptă spre capitală în zori, visând la o cafea cu lapte. Miriam așteaptă împreună cu ei deschiderea porților Parisului, se strecoară în mijlocul unei mulțimi de biciclete ce înaintează, atentă la regulile pe care toți bicicliștii trebuie să le respecte pe străzile capitalei. Să nu ia mâinile de pe ghidon. Să nu bage mâna în buzunar. Să nu ridice picioarele de pe pedale. Să dea prioritate mașinilor cu număr de înmatriculare WH, WL, WM, SS sau POL.

Tânăra traversează un Paris aproape pustiu, puținii trecători părând să se fofileze pe lângă ziduri. Frumusețea orașului îi redă cumva speranța. Răsăritul îi șterge neliniștile, răcoarea zorilor îi spală gândurile negre din timpul nopții.

— Cum de mi-am putut imagina că fratele și sora mea vor fi trimiși în Germania? E absurd. Doar sunt minori.

Își amintește apoi de o noapte, în casa din Boulogne, prima în care locuiseră la întoarcerea din Palestina, în care sora ei nu putuse dormi din cauza unui păianjen de lângă patul lor. În zori însă, realizase că înspăimântătoarea bestie nu era decât un capăt de sfoară înnodat. Astea sunt gândurile negre — fleacuri pe care imaginația le transformă în monștri, la adăpostul întunericului, își spune ea. Iar zorii alungă spaimile prostești ale nopții.

Miriam traversează podul Concorde spre bulevardul Saint-Germain. Nu dă atenție imensului afiș de pe fațada Palatului Bourbon, „Deutschland siegt an allen Fronten“, aureolat de un mare V, de la victorie. Continuă să se gândească la faptul că părinții lor vor reuși să-i recupereze pe Jacques și Noémie, înainte să fie trimiși în Germania.

— Când vor realiza că fratele și sora mea nu știu să facă aproape nimic cu mâinile, nemții îi vor trimite acasă, își spune ea, pentru a-și aduna curajul să urce câte patru trepte odată, cele cinci etaje până la apartamentul ei din strada Vaugirard.

Vicente deschide ușa, într-un nor de fum. O lasă să intre pe Miriam și se întoarce să-și bea cafeaua în salon, adâncit în gândurile ce l-au ținut treaz toată noaptea, așa cum o sugerează ochii încercănați și scrumiera plină de pe masă. Miriam îi povestește febril arestarea lui Jacques și Noémie, întoarcerea ei pe bicicletă la Paris, dar Vicente n-o ascultă, e în altă parte, nici el n-a dormit. Își aprinde o țigară de la chiștocul precedentei, în tăcere, merge în bucătărie să facă o ceașcă de Tonimalt, o băutură pe bază de semințe de malt transformate în fulgi, care înlocuiește cafeaua și pe care o cumpără la un preț exorbitant din farmacie.

— Așteaptă-mă aici, mă întorc, îi zice el întinzându-i ceașca.

Un nor de fum i se ridică deasupra capului când dispare pe hol — iar Miriam își imaginează o locomotivă intrând într-un tunel lung. Apoi, se lungește pe covor, epuizată, o doare tot corpul după noaptea de fugă, pedalând la infinit. Tremură lungită pe jos, pe covorul prăfuit din salon, închide ochii și deodată i se pare că aude zgomote din camera din fund. Vocea unei femei.

— O femeie? O femeie care a dormit în patul meu, cu bărbatul meu? Nu, imposibil.

Și se cufundă în somn, până când un personaj în miniatură, o femeie micuță, o scutură energic ca s-o trezească.

Capitolul 26

— Ți-o prezint pe sora mea mai mare, precizează Vicente, ca și cum statura tinerei femei ar fi putut lăsa loc îndoielilor.

Jeanine e cu trei ani mai mare decât el, dar nu-i ajunge nici măcar până la umăr. Ca și Gabriële. De altfel, lui Miriam i se pare că fiica acesteia îi seamănă într-un fel tulburător, cu fruntea aceea lată, de femeie inteligentă, și buzele subțiri, trădând hotărâre.

— În unele fotografii de arhivă, zice Lélia, mi s-a întâmplat chiar să le confund.

— Cum a fost posibil ca Miriam să nu o întâlnească niciodată pe sora soțului ei?

— Îți reamintesc că în familia Picabia nu s-a interesat nimeni niciodată de conceptul de „familie“ decât poate cu scopul de a desființa această noțiune burgheză. Niciunul dintre ei nu se obosise să asiste la nunta lui Vicente cu Miriam — și apoi, Jeanine era o tânără extrem de ocupată. Cu doi ani în urmă, în 1940, obținuse diploma de asistentă a Crucii Roșii, ca apoi să se alăture secțiunii sanitare a Regimentului 19 de Intendență de la Metz. După armistițiu și până la demobilizarea din decembrie 1940, a fost transferată la secțiunea din Châteauroux, pentru a se ocupa de aprovizionarea lagărelor de prizonieri din Bretania și Bordeaux. Nu e genul inactiv, înțelegi? Tipa conduce ambulanțe. Chiar dacă, din spate, ai putea-o confunda cu un copil de 12 ani.

— Nu ești însărcinată? se interesează Jeanine pe nepregătite.

— Nu, răspunde Miriam.

— Bine. În regulă, o vom putea pune în Citroën-ul mamei.

— În Citroën?

Dar Jeanine nu o bagă în seamă, i se adresează doar lui Vicente.

— Va sta în locul valizelor lui Jean — o să le scoți tu —, ce-ai vrea să-ți spun? Oricum, o vom face imediat, n-avem de ales. Plecăm mâine după ce se ridică interdicția de circulație.

Miriam nu înțelege nimic, dar Jeanine îi face semn să nu pună nicio întrebare.

— Îți amintești de „miracol“, când un polițist a venit să te scoată din închisoare? Acel „miracol“, draga mea, are o față, un nume, o familie și copii. Același miracol avea și un grad, cel de adjutant-șef. Miracol care a fost arestat de Gestapo săptămâna trecută, înțelegi? Deci, asta e situația. Nu poți rămâne în zona ocupată. E prea periculos acum, că știm că poliția te poate căuta, la fel ca pe fratele și pe sora ta. E periculos pentru tine. Deci, și pentru soțul tău. Și pentru mine. O să te trecem în zona liberă. Nu putem pleca azi, pentru că e zi liberă. Mașinile n-au voie să circule. Așa că vom pleca mâine-dimineață, la prima oră, de la mama. Pregătește-te, plecăm la ea, chiar acum.

— Trebuie să-mi anunț părinții.

Jeanine oftează.

— Nu, nu le poți da de știre... și tu și Vicente vă purtați ca niște copii.

Vicente realizează că surorii lui i-a ajuns până peste cap și, pentru prima oară în viața lui, îi vorbește lui Miriam ca un soț:

— Nu te mai obosi să protestezi. Pleci cu Jeanine. Acum. Asta e.

— Pune-ți mai multe rânduri de haine, unele peste altele, o sfătuiește Jeanine, pentru că nu-ți vei putea lua o valiză.

La ieșirea din imobil, Jeanine o apucă pe Miriam de braț.

— Nu pui nicio întrebare, vii după mine. Și dacă ne întâlnim cu poliția, mă lași pe mine să vorbesc.

Uneori, mintea se agață de lucruri inutile. Detalii absurde ne rețin atenția, atunci când realitatea se golește de conținutul său obișnuit, iar viața devine atât de bulversantă, încât nu putem apela la nicio experiență anterioară. Pe când cele două femei coboară strada ce trece pe lângă Teatrul Odéon, creierul lui Miriam fixează o imagine care i se imprimă în memorie: afișul unei comedii de Courteline. Mult timp după război, poate din cauza asocierii fonetice între „culotte“ și “Courteline“, o asociere absurdă de cuvinte, orice referire la dramaturg o va face să se gândească automat la cele cinci perechi de chiloți pe care și-i pusese unii peste alții în ziua aceea și care-i umflau rochia în timp ce mergea pe lângă zidurile teatrului și pe sub arcadele din piatră de culoare cafenie. Cele cinci perechi de chiloți pe care urma să-i poarte un an întreg, până aveau să i se rărească și să i se rupă între picioare.

Odată ajunse acasă la Gabriële, Jeanine îi spune lui Miriam:

— Nu mănânci nimic sărat și mâine-dimineață nu bei nicio picătură de apă, ne-am înțeles?

Jacques și Noémie se trezesc în închisoare, ca niște criminali. Au fost închiși în Évreux, cu o seară înainte, la 23:20, potrivit registrului de evidență. Motivul reținerii: Evrei. Jacques se va numi de acum înainte Isaac. E închis cu Nathan Liberman, un neamț născut la Berlin în vârstă de 19 ani, cu Israel Gutman, un polonez de 32 și cu fratele acestuia, Abraham Gutman, de 39.

Acesta își amintește poveștile părinților lui, și ei au cunoscut închisoarea, când au fugit în Rusia, chiar înainte de a intra în Letonia. Pentru ei, totul se terminase cu bine.

— Au fost eliberați după câteva zile, le povestește el colegilor de celulă pentru a-i îmbărbăta.

În acea zi de 14 iulie, toate unitățile de jandarmi sunt mobilizate. Nemții se tem de manifestațiile patriotice și interzic orice defilare sau reuniune. Transferurile sunt amânate. Jacques și Noémie petrec o noapte în plus în Évreux.

În aceeași dimineață, la câțiva kilometri de închisoarea unde se află copiii lui, Efraim stă în pat cu ochii larg deschiși. Îl obsedează o frază, o frază spusă de tatăl lui, în ultima seară de Pesah pe care o petrecuseră cu întreaga familie. Nachman le spusese: „Într-o zi, vor vrea să ne vadă pe toți dispăruți“.

— Nu... nu e posibil..., gândește el.

Și totuși. Se întreabă de ce nu mai are nicio veste de la socrii lui din Łódź. Ori de la Boris din Praga. Nicio veste de la cunoscuții din Riga. De peste tot, o tăcere de moarte.

Își aduce aminte râsul Anyutei, acel râs plin de cruzime care-l împiedicase să se gândească serios la un plan de fugă. Ea era în America de patru ani deja. I se părea o eternitate. Și el, ce făcuse în acești patru ani? Se lăsase împotmolit într-o situație imposibilă, prins în capcana potopului pe care tocmai îl vedea venind. Încet, dar sigur.

În același moment, la Paris, Miriam e trezită de Jeanine în apartamentul lui Gabriële. A dormit îmbrăcată, așa că se simte ca după o noapte în tren.

Cele două tinere femei ies din apartament și se îndreaptă spre o stradă dosnică, unde le așteaptă o mașină. Gabriële e și ea acolo, înmănușată, îmbrăcată, cu pălărie pe cap și aer hotărât. Ai zice că se pregătește să meargă la raliu cu Citroën-ul ei fals cabriolet, dotat cu un motor în patru

cilindri cu supapă în față. Bancheta din spate e plină până sus de genți și de valize, toate așezate pe un morman de pachete ambalate. Miriam observă forme întunecate rulate în ziare, apoi capetele a patru ciori. Ce imagine stranie! Se întreabă cum o să se așeze în mijlocul aceluiași amalgam, când Jeanine aruncă o privire în dreapta, apoi în stânga, strada e pustie, niciun trecător, nicio mașină la orizont, și, cu un gest al mâinii, îndepărtează gențile pentru a-i arăta lui Miriam o trapă în banchetă.

— Strecoară-te înăuntru, repede.

Miriam înțelege atunci că în spătar a fost construit un fund fals, care duce spre portbagaj.

Împreună cu un prieten mecanic, Jeanine amenajase mașina mamei ei, cu scopul de a crea un spațiu secret, în care se strecoară Miriam. La fel ca Alice în țara minunilor, se micșorează ca să încapă în portbagaj și se ghemuiește în ascunzătoare, dar când vrea să-și întindă picioarele, simte ceva mișcându-se în fundul vizuinii, ceva viu. Se gândește întâi la un animal, dar e un bărbat care așteaptă acolo nemișcat.

Tânăra nu poate să-l vadă în întregime, îl ghicește pe bucăți, privirea senină, de poet, bretonul rotund, ca o tunsoare de preot — și în bărbie o gropiță de clown.

— E Jean Hans Arp, care avea pe vremea aceea 56 de ani.

— Pictorul?

— Da, un prieten al lui Gabriële. Am descoperit acest episod în scrierile lui Miriam, după moartea ei, unde menționa trecerea liniei de demarcație într-un portbagaj cu Jean Arp. Am aflat ulterior că, la acel moment, va ajunge la Nérac, în sud-vestul Franței, unde avea întâlnire cu soția lui, Sophie Taeuber. Ei fug din Paris, pentru că Jean e de origine germană, dar și pentru că sunt genul de artiști numiți „degenerați” — din care cauză riscă să fie arestați.

Lungiți unul lângă celălalt, tânăra și pictorul nu schimbă nicio vorbă, pentru că vremea tăcerii începe chiar în acea zi, cuvinte nepronunțate pentru a se proteja, întrebări nepuse, chiar și sieși, ca să nu se pună în pericol. Jean Arp nu știe că tânăra e evreică. Miriam nu știe că Jean Arp fuge de nazism din motive ideologice.

Mașina înaintează încet în direcția Porții Orléans. Acolo, Jeanine și Gabriële trebuie să se justifice arătând Ausweis-ul, un document care le dă dreptul să călătorească. E unul fals, bineînțeles, pe care îl arată, fără să clipească, soldaților. Cele două femei au inventat o poveste despre o căsătorie. Jeanine trebuie să se întâlnească cu viitorul ei soț, pentru nuntă. În fața soldaților, Jeanine face pe tânăra emoționată, iar Gabriële, pe mama depășită de evenimente. Niciodată mamă și fiică n-au fost atât de fermecătoare, de surâzătoare.

— Dac-ați ști câte valize m-a pus fata mea să pun în portbagaj! Parcă ne-am muta. A vrut să-și ia tot trusoul, pe care pe urmă va trebui să-l aducem înapoi la Paris. Nu vi se pare absurd? Sunteți căsătoriți? Nu vă sfătuiesc.

Gabriële îi face să râdă pe soldați, le vorbește în germană, pe care a învățat-o în tinerețe, pe când studia muzica la Berlin. Lor le place această franțuzoaică efervescentă care li se adresează într-o limbă impecabilă, o feliită, ea le mulțumește, nimeni nu se grăbește, toată lumea stă la palavre. Femeia propune să le dea soldaților una dintre păsările moarte pe care le duce pentru petrecerea de nuntă. Ciorile sunt căutate în zona ocupată, se vând cu până la 20 de franci bucata — numai bune de ciorbă.

— *Willen Sie eins? îi întreabă ea.*

— *Nein, danke, danke.*

Verificarea hârtiilor se termină cu bine, soldații le lasă să treacă. Iar Gabriële demarează calm, fără grabă.

Efraim și Emma Rabinovich n-au dormit toată noaptea, așteaptă dimineața și, odată cu ea, deschiderea birourilor primăriei. Se îmbracă liniștiți. Emma vrea să-i spună ceva soțului ei, dar el îi sugerează cu un semn din mână că, pentru moment, nu poate suporta decât liniștea. După ce termină să se îmbrace, Emma coboară în bucătărie și pune pe masă bolurile pentru copii, lingurile și șervețelele. Efraim o urmărește fără să spună nimic, neștiind ce să creadă. Apoi, pleacă împreună, drepti și demni, la Primăria din Forges. Domnul Brians, primarul, îi primește. E un bărbat mic, cu breton negru lăsat pe fruntea albă, lucind ca o burtă de pește. De când s-au mutat la el în comună, n-are decât o dorință, să-i vadă dispărând.

— Vrem să știm unde au fost duși copiii noștri.

— Prefectura nu ne spune nimic, răspunde edilul, cu vocea lui subțirică.

— Amândoi sunt minori! Aveți, deci, obligația să ne informați în legătură cu locul în care se află.

— N-am niciun fel de obligație. Ar fi bine să-mi vorbiți pe alt ton. Și nu e cazul să insistați.

— Vrem să le dăm bani, pentru eventualitatea în care vor fi nevoiți să călătorească.

— Ei bine, dacă aș fi în locul dumneavoastră, aș păstra banii pentru mine.

— Ce vreți să spuneți?

— Nu, nu, nimic, răspunde omulețul, cu lașitate.

Lui Efraim îi vine să-i spargă fața, dar își pune pălăria pe cap și iese, sperând că buna lui conduită îi va permite să-și revadă copiii curând.

— Și dacă ne-am duce la familia Debord? îl întreabă Emma, la ieșire.

— Ar fi trebuit să ne gândim la asta mai devreme.

Cei doi sună la uşă, dar nu le răspunde nimeni. Aşteaptă o vreme, în speranţa că-i vor vedea pe învăţătoare şi pe soţul ei întorcându-se de la piaţă. Dar un vecin care trece pe acolo le spune că familia Debord a plecat în vacanţa de vară, în urmă cu două zile.

— Domnul ducea valizele şi vă spun că erau grele!

— Ştiţi cumva când se întorc?

— Nu înainte de sfârşitul verii, cred.

— Aveţi vreo adresă unde le-aş putea scrie?

— O, nu, domnule, mă tem că va trebui să aşteptaţi luna septembrie.

Nemţii rechiziţionează benzina. Jeanine şi Gabriële, asemenea tuturor francezilor, trebuie deci să folosească alte lichide care să ajute la funcţionarea motoarelor cu explozie. O maşină se poate deplasa cu coniac Godet, cu apă de colonie, detergent de rufe, dizolvant, sau chiar cu vin roşu. Cele două femei conduc în ziua aceea cu un amestec de benzină, benzol şi alcool din sfeclă.

Mirosurile provenind de la tracţiunea pe faţă i-au adus pe Miriam şi Jean într-o stare de beţie, vecină cu semiconştienţa. Sunt aruncaţi unul peste altul în curbe, salturile maşinii îi propulsează în tăblăria portbagajului. Sculptorul face tot posibilul pentru a se scuza, atunci când braţul sau coapsa lui o strivesc pe tânăra femeie. Îmi pare rău că vă ating, pare să spună din ochi, scuze că m-am lipit de dumneavoastră... Din vreme în vreme, maşina se opreşte pe la vreo margine de pădure. Jeanine îi ajută pe cei doi să iasă. Să se ridice în picioare pentru a-şi pune sângele în mişcare. Apoi, se întorc în portbagaj pentru alte câteva ore. Fiecare kilometru îi duce mai aproape de zona liberă. Dar trebuie să treacă de controalele de pe linia de demarcaţie.

Această linie taie Franţa în două, pe o distanţă de aproape 1 200 de kilometri, împărţind teritoriul, nu fără situaţii absurde — la castelul

Chenonceau, construit în albia râului, intri pe domeniu în zona ocupată, dar te plimbi în parc în deplină libertate.

Gabriële și Jeanine au hotărât să treacă prin Tournus, în Saône-et-Loire, care nu e drumul cel mai scurt pentru a ajunge în Nérac, dar e unul pe care prima dintre ele îl cunoaște ca pe buzunarele ei, l-a parcurs de nenumărate ori în timpul legăturii ei cu Francis, dar și cu Marcel și Guillaume.

Punctul de frontieră pentru a trece „dema“ se găsește în Chalon-sur-Saône. Cele două au prevăzut că vor ajunge pe la ora prânzului, când muncitorii traversează orașul pentru a merge să mănânce acasă.

— Soldații nu vor mai avea chef să facă pe zeloșii, crede Jeanine.

Traversând orașul, trec pe lângă primărie, pe care drapelul nazist flutură ca o amenințare. Femeile se opresc pentru a cere indicații despre drum, apoi merg pe lângă clădirile cazărmii Carnot, rechiziționată pentru trupele naziste și rebotezată „cazarma Adolf Hitler“. Înaintează prin Piața Port-Villiers, unde se plectisește un imens pedestal gol, al cărui bronz a fost luat de ocupanți pentru a fi topit. Fantoma statuii, portretul în picioare al lui Joseph Nicéphore Niépce, inventatorul fotografiei, pare să plutească în aer, în căutarea unchiului său.

Cele două zăresc podul Chavannes, unde se află postul de control, o gheretă de lemn instalată la intrare, chiar în locul în care, în Evul Mediu, se plăteau taxele de drum. Pe partea germană, controlul este asigurat de soldații Serviciului de Pază a Frontierei. Pe cea franceză, de brigăzile mobile de rezervă. Sunt numeroși și par mult mai puțin simpatici decât soldații din Paris. Amplele razii împotriva evreilor care tocmai avuseseră loc în toată Franța ocupată obligă serviciile de poliție să-și dubleze vigilența, din cauza tentativelor de evadare.

Inimile mamei și fiicei bat puternic în piept. Din fericire, așa cum prevăzuseră, nu sunt singurele care vor să treacă frontiera la ora aceea. Numeroși bicicliști traversează în ambele sensuri, riverani ce fac drumul ăsta în fiecare zi, mergând la serviciu și care trebuie să arate Ausweis-urile de „proximitate“, valabile pe o rază de cinci kilometri.

Așteptându-și rândul, Jeanine și Gabriële citesc afișul, lipit în ajun, care precizează ce pedepse se aplică familiilor care ajută persoane căutate de poliție:

1. Toate rudele apropiate de sex masculin în linie ascendentă, ca și cumnații și verii de la 18 ani în sus vor fi împușcați.
2. Toate femeile de aceleași grade de rudenie vor fi condamnate la muncă forțată.
3. Toți copiii până la 17 ani împliniți, ai femeilor și bărbaților de mai sus, vor fi trimiși într-un centru de reeducare.

Mamă și fiică știu ce le așteaptă. Nu e momentul să se descurajeze. Gardienii se apropie de Citroën, pentru control. Cele două le întind permisele false și reîncep povestea cu entuziasmul căsătoriei, rochia de mireasă, trusoul, dota, invitații. Bărbații sunt mai puțin amabili decât cei din Paris, dar sfârșesc prin a le lăsa să treacă — o mamă care-și mărită fata trebuie respectată. Apoi, e rândul nemților, postați la câțiva metri depărtare.

Trebuie să-i convingă să nu desfacă valizele, și să nu deschidă portbagajul. Faptul că Gabriële vorbește perfect germana e un avantaj, soldații sunt impresionați de eforturile pe care le face femeia, care cere noutăți din Berlin, orașul trebuie că s-a schimbat de când făcuse ea studii muzicale, în 1906, ce repede trece timpul, i-a adorat pe berlinezi... Deodată, câinii încep să amușineze în apropierea portbagajului, trag de lese, insistent, lătrând din ce în ce mai tare, vrând să le dea de înțeles stăpânilor că au simțit înăuntru ceva viu.

Miriam și Jean Arp aud cum lovesc tabla mașinii cu boturile lor furioase. Miriam închide ochii și își ține respirația.

Afară, nemții încearcă să înțeleagă de ce au înnebunit câinii.

— *Tut mir leid meine Damen, das ist etwas im Kohheraum. Scuze, doamnelor, la voi în portbagaj e ceva ce tulbură câinii...*

— Da, e din cauza ciorilor! zice Gabriële în germană. Die Krähen! Die Krähen!

Și apucă păsările ce zac pe bancheta din spate. Sunt pentru petrecerea de nuntă! Și le pune sub botul câinilor. Iar aceștia se aruncă asupra prăzii, uitând de portbagaj. Pene negre zboară în toate părțile, iar soldații văd petrecerea de nuntă ajungând în stomacul fiarelor.

Jenați, lasă Citroën-ul să treacă.

În oglinda retrovizoare, Jeanine și Gabriële urmăresc ghereta soldaților făcându-se din ce în ce mai mică — până dispare. La ieșirea din Tournus, Jeanine o roagă pe mama ei să oprească, vrea să-i liniștească pe pasageri. Miriam tremură din toate închieturile.

— E-n regulă, am reușit, zice ea ca s-o calmeze.

Apoi, face câțiva pași pe șosea și-și umple plămânii cu aerul zonei libere. Picioarele i se înmoaie, pune un genunchi pe pământ, apoi pe celălalt. Și rămâne câteva clipe așa, prosternată, cu capul aplecat înainte.

— Hai, draga mea, mai avem încă 600 de kilometri de făcut în noaptea asta, îi zice Gabriële punându-i o mână pe umăr.

E pentru prima dată când demonstrează afecțiune reală pentru unul dintre copiii ei.

Cele două rulează apoi fără oprire. Cu puțin înainte de miezul nopții, la ora stingerii, mașina intră pe o proprietate mare. Miriam simte vehiculul încetinind și aude voci care șușotesc. I se cere să coboare din portbagaj, ceea ce nu e ușor, cu membrele înțepenite. E condusă asemenea unui prizonier într-o cameră necunoscută, unde adoarme fără să mai aibă vreo pretenție.

Când se trezește a doua zi, observă că are vânătăi. Îi e greu să se țină pe picioare, dar se apropie de fereastră. Descoperă un castel a cărui alee

impresionantă e mărginită de stejari uriași. Seamănă cu o mare vila italiană, cu fațada lui cafenie și balustradele de operetă. Ea, care nu călcase nicicând în valea Loirei, descoperă frumusețea luminii umede scânteind printre copaci. Apoi, o femeie intră în cameră cu o carafă și un pahar de apă.

— Unde suntem? o întreabă ea.

— La castelul Lamothe, în Villeneuve-sur-Lot, răspunde necunoscuta.

— Dar unde sunt ceilalți?

— Au plecat dimineață, devreme.

Miriam observă că Citroën-ul nu mai e în curte.

— M-au abandonat aici, gândește ea, înainte de a se lungi pe jos, pentru că picioarele nu mai reușesc s-o susțină.

Capitolul 27

Pe 15 iulie, dimineața devreme, Jacques și Noémie părăsesc închisoarea din Évreux, împreună cu alte 14 persoane. Jacques e cel mai tânăr. Grupul e transportat la sediul Secției a 3-a de Jandarmi din Rouen, unde sunt strânși toți evreii arestați în Eure, după razia din 13 iulie.

A doua zi după-amiază, pe 16 iulie 1942, părinții Rabinovich află că, în aceeași dimineață s-au făcut arestări masive în Paris. Familii întregi au fost luate din pat începând cu ora 4 dimineața, obligate să plece de îndată, doar cu o valiză, sub amenințarea loviturilor. Arestările nu trec neobservate. Serviciul de Informații al Poliției Pariziene notează într-un raport: Chiar dacă populația franceză este, în general, destul de antisemită, judecă sever aceste măsuri, pe care le consideră inumane.

— Iau chiar și tinere mame cu copiii lor, mi-a povestit sora mea care e portăreasă în Paris, îi explică o vecină din sat Emmei. Poliția vine cu lăcătuși, iar dacă familiile refuză să deschidă, intră cu forța.

— Și apoi, adaugă soțul ei, iau legătura cu administratorii imobilelor ca să le spună să închidă gazele în apartamente. Pentru că lumea n-o să revină curând...

— Se pare că i-au dus la Velodromul de Iarnă. Știți despre ce e vorba?

Velodromul de Iarnă, da, Emma știe foarte bine acel stadion, pe strada Nélaton, în arondismentul 15, unde se țin competițiile de ciclism, de hochei pe gheață și meciurile de box. Când Jacques era mic, într-un an, tatăl lui îl dusesese la „Patina de aur“, o cursă de patinaj pe rotile.

— Ce-i cu toată povestea asta? gândește Efraim, începând să se teamă.

Emma și cu el merg din nou la primărie, ca să afle mai multe. Domnul Brians, primarul, se enervează pe cuplul acesta de străini, cu aerul lor demn, care-și petrec timpul bântuind pe holuri.

— Am auzit că evreii au fost adunați în Paris. Am vrea să știm despre copiii noștri, dacă sunt printre ei, îi spune Efraim.

— Pentru asta, avem nevoie de o autorizație specială de deplasare, adaugă Emma.

— Trebuie să vedem la prefectură, răspunde primarul, încuind ușa biroului.

Apoi bea un păhărel de coniac, ca să-și revină. Îi cere secretarei să evite orice contact ulterior cu acești oameni. Tânăra are un nume drăguț, Rose Madeleine.

Capitolul 28

Pe 17 iulie, Jacques și Noémie sunt transferați într-un lagăr de concentrare la 200 de kilometri de închisoarea din Rouen. În Loiret, aproape de Orléans. Drumul durează toată dimineața.

Primele lucruri pe care le văd, când ajung în lagărul de la Pithiviers, sunt turnurile de pază echipate cu proiectoare și sârma ghimpată. În spatele acelor garduri sinistre, se profilează tot felul de clădiri. Totul seamănă cu o închisoare în aer liber, o facilitate militară cu supraveghere strictă.

Polițiști îi coboară pe toți din camion. La intrare, fratele și sora stau la rând, alături de mulți alții, în spatele și în fața lor. Toți așteptând să fie înregistrați. Ofițerul de poliție care completează listele e așezat la o masă din lemn, secondat în misiunea lui de un soldat. Jacques bagă de seamă caschetele lor lustruite. Cizmele lor de piele strălucesc în soarele de iulie.

Jacques este înscris în registru cu numărul 2 582. Noémie, cu 147. Toți completează fișa de conturi speciale: Jacques și Noémie n-au niciun ban la ei. Grupul lor se alătură apoi altora, în curte. La megafoane li se cere să se așeze în rând, în ordine, pentru a asculta regulamentul lagărului. Orarul este în fiecare zi la fel, la 7 cafeaua, de la 8 la 11 curățenie și organizare, la 11:30 masa, de la 14 la 17:30 alte treburi de curățenie și organizare, la 18 masa și la 22:30 stingerea. Li se cere prizonierilor să fie răbdători și cooperanți, li se promit condiții mai bune de trai când vor fi transferați în străinătate, la locurile de muncă. Aici nu e decât un lagăr de tranzit, în care fiecare trebuie să se obișnuiască cu responsabilitățile și cu supunerea. Li se cere apoi să se pună în mișcare spre barăci. Jacques și Noémie descoperă lagărul Pithiviers. Acesta e format din 19 barăci, putând primi până la 2 000 de prizonieri. Clădirile sunt de lemn, toate construite după modelul „Adrian“, după numele lui Louis Adrian — un inginer militar care concepuse acest gen de barăci demontabile rapid, în timpul războiului din

1914–1918. Lungi de 30 de metri, cu un culoar central între două rânduri de paturi cu cadru de lemn, suprapuse, acoperite cu paie. Dormitoarele prizonierilor.

În aceste barăci, vara mori de cald, iarna de frig. Condițiile sanitare sunt deplorabile, bolile circulă la fel de repede precum șobolanii, ce se strecoară cu zecile prin pereți. Râcâitul ghearelor încovoiate se aude pe lemn zi și noapte. Jacques și Noémie descoperă chiuvetele și toaletele care se găsesc afară, dacă poți numi toalete acele latrine în care trebuie să te așezi pe vine pentru a-ți face nevoile deasupra unor fose săpate în ciment. Și trebuie s-o faci de față cu ceilalți.

Bucătăriile și clădirile administrației sunt din piatră. Trecând prin fața infirmeriei, Noémie simte privirea unei femei în halat alb fixată asupra ei, o franțuzoaică de vreo 40 de ani, cu păr buclat, care pare să fi ieșit în pauză afară, pe scări. O privește multă vreme, cu ochii ei deschiși la culoare și pătrunzători.

Jacques și sora lui sunt din nou despărțiți: băiatul stă în baraca 5, iar fata în cea cu numărul 9. Fiecare separare e dureroasă și-i provoacă lui Jacques atacuri de panică. Compania bărbaților nu-i e familiară.

— O să vin să te văd imediat ce pot, îi promite Noémie.

Fata intră la ea în baracă, unde o poloneză îi arată cum să-și atârne hainele ca să nu-i fie furate în timpul nopții. I se adresează într-un dialect aproximativ, iar Noémie îi răspunde în polonă. Prizonierii din iulie 1942 sunt în majoritate evrei străini, polonezi, ruși, nemți, austrieci. Mulți dintre ei nu vorbesc bine franceza, mai ales femeile, care stau cea mai mare parte a timpului acasă. În lagăr, idișul e limba comună, pe care toată lumea o înțelege. De altfel, unul dintre prizonieri e responsabil cu traducerea ordinelor transmise prin megafoane tot timpul zilei.

În timp ce Noémie își aranjează lucrurile, simte deodată o mână înconjurându-i ferm brațul. O încheietură de bărbat. Dar când se întoarce, se trezește față în față cu femeia cu ochi albaștri, care o privea fix în fața infirmeriei.

— Tu, o întreabă aceasta, vorbești franceza?

— Da, răspunde fata mirată.

— Mai vorbești și alte limbi?

— Germana. Și rusa, poloneza și ebraica.

— Și idiș?

— Puțin.

— Perfect. După ce te instalezi, mergi la infirmerie. Dacă soldații te întreabă ceva, le spui că te așteaptă dr. Hautval. Grăbește-te!

Noémie se supune, își aranjează în continuare lucrurile. Și găsește în fundul valizei mica pomadă Rosat pe care crezuse că a uitat-o. Apoi se duce direct la infirmerie.

Ajunsă acolo, femeia cu privire pătrunzătoare îi aruncă un halat alb.

— Pune-ți asta! Și uită-te ce fac eu, îi zice ea.

Fata privește halatul.

— Da, e murdar, afirmă femeia, n-avem ceva mai bun.

— Dar cine e dr. Hautval? întreabă Noémie.

— Eu sunt. O să te învăț tot ce trebuie să știe o infirmieră, trebuie să reții termenii și să respecti regulile de igienă, ai înțeles? Dacă te descurci, vei veni în fiecare zi să lucrezi cu mine.

Până seara, fără pauză, Noémie urmărește munca femeii. Se ocupă cu dezinfectarea instrumentelor. Adolescența înțelege repede că, în esență, sarcina ei constă în a calma, asculta, sprijini femeile care vin la infirmerie. Ziua trece foarte repede, pentru că bolnavele vin fără întrerupere, femei de toate naționalitățile, de care trebuie să se ocupe de urgență.

— E bine, îi zice dr. Hautval la sfârșitul zilei. Memorezi ușor. Vreau să te revăd aici mâine-dimineață. Dar, fii atentă: te apropii prea mult de bolnave. Nu trebuie să le atingi sângele, nici să le respiri miasmele. Dacă te îmbolnăvești, cine mă mai ajută?

— Așteaptă, mamă, de unde știi tu povestea asta despre infirmerie și doctor?

— Nu inventez nimic. Dr. Adélaïde Hautval a existat realmente, a scris și o carte după război, Medicină și crime împotriva umanității. Uite, am cartea aici, ia-o, dacă vrei. Am subliniat anumite pasaje. Vezi, descrie acea zi de 17 iulie când noile prizoniere sosesc în valuri: 25 de femei. Toate străine, venite în Franța. De cum au intrat, am fost impresionată de o tânără, No Rabinovich. Față lituaniană tipică, corp robust, sănătos, solid. Are 19 ani. Imediat îmi rămân ochii la ea. Va deveni cea mai bună colaboratoare a mea.

— E emoționant că această femeie își aduce aminte de Noémie și scrie despre ea.

— O să vezi, vorbește mult despre ea în carte. Această Adélaïde Hautval a fost o Dreaptă între Popoare. În momentul poveștii, avea 36 de ani, neuropsihiatru, fiică de preot, transferată la Pithiviers pentru a se ocupa de infirmeria lagărului. Cartea ei nu e singura mărturie despre Noémie pe care am găsit-o: îi marca pe oameni, pe oriunde trecea. O să-ți povestesc.

La sfârșitul acelei prime zile, dr. Hautval îi dă noii sale infirmiere două bucățele de zahăr alb. Noémie traversează lagărul strângându-le cu grijă în buzunar, se grăbește să i le dea fratelui ei. Dar când îl găsește, Jacques e furios.

— N-ai venit deloc să mă vezi, te-am așteptat toată ziua.

Apoi își bagă în gură cele două bucăți de zahăr și se împlânzește:

— Ce-ai făcut? îl întreabă fata.

— Treburi. M-au trimis la toalete cu cei tineri. Dac-ai fi văzut viermii albi, groși de un deget, uite-atâta, colcăind în fundul latrinelor! Oribil! Trebuie să stropești cu Crésyl, un dezinfectant granulat, dar mie mirosul acru mi-a dat dureri de cap, așa că m-am întors în baracă. Și aici e la fel de oribil. Nici nu-ți imaginezi. Sunt șobolani. Îi poți auzi când te întinzi în pat. Aș vrea să mă întorc acasă. Fă ceva! Miriam, dac-ar fi fost aici, ar fi găsit o soluție.

Noémie nu suportă remarca fratelui ei și-l ia de umeri ca să-l zgâlțâie.

— Și unde e Miriam acum? Hm? Du-te la ea! Să găsească ea o soluție. Hai, du-te!

Jacques își cere scuze, coborându-și privirea. A doua zi dimineață, fata află că lagărul autorizează trimiterea unei scrisori pe lună, de persoană. Decide să le scrie imediat părinților, pentru a-i liniști. Au fost separați deja de cinci zile. Cinci zile lipsite de vești și dintr-o parte, și din cealaltă. Înflorește situația: le spune că ea lucrează ca infirmieră, iar Jacques se poartă frumos.

Apoi, merge la post, pentru o nouă zi de lucru. Când ajunge, doctorița e în plină dispută cu comandantul lagărului, denunțând lipsurile cu care se confruntă echipa ei. Bărbatul răspunde prin amenințări. Noémie înțelege atunci că dr. Hautval nu e angajata lagărului, ci prizonieră. O prizonieră, ca și ea.

— Când a murit mama, în aprilie anul trecut, se confesează ea la sfârșitul zilei, am vrut să merg la Paris pentru înmormântare. Dar nu aveam Ausweis. Așa că am hotărât să trec ilegal linia pe la Vierzon și am fost arestată de poliție. Apoi, închisă la Bourges. Acolo, am văzut un soldat german maltratând o evreică și am intervenit. „Pentru că iei apărarea evreilor, le vei împărtași soarta“, mi-a spus soldatul, foarte deranjat că o femeie, franțuzoică, i se împotrivesc. Am fost nevoită să port steaua galbenă și o banderolă cu inscripția „prietenă a evreilor“. După puțină vreme, lagărul din Pithiviers a anunțat că are nevoie de un medic. În felul

ăsta, am fost trimisă aici, ca să mă ocup de infirmerie. Dar în calitate de prizonieră. Cel puțin, am posibilitatea să dau o mână de ajutor.

— Chiar așa, credeți că aș putea face rost de niște hârtie și un stilou?

— Pentru ce? o întreabă femeia.

— Pentru romanul meu.

— O să văd ce pot face.

În aceeași seară, dr. Hautval îi aduce două stilouri și câteva foi de hârtie.

— Le-am obținut de la administrație, dar trebuie să-mi faci și tu un serviciu.

— Ce anume aș putea face?

— Iată, o vezi pe femeia de colo? Se numește Hode Frucht.

— O cunosc, locuiește în baraca mea.

— Atunci, în seara asta, îi vei scrie o scrisoare pentru soțul ei.

— Toate astea le-ai aflat din cartea doctoriței Hautval?

— În timpul cercetărilor mele, am aflat din întâmplare că Noémie devenise scriitorul public al femeilor din Pithiviers. Întâlnindu-i pe descendenții lui Hode Frucht. Aceștia mi-au arătat scrisorile redactate de Noémie, cu scrisul ei atât de frumos. Știi, ca toate adolescentele, Noémie avea fantezii despre scris. Făcea M mare cu liniile descendente buclate, semn ce se găsește pe toate textele scrise pentru tovarășele din lagăr.

— Și ce anume povesteau femeile în acele scrisori?

— Prizonierile voiau să-și liniștească apropiații, să nu-i tulbure, și atunci le spuneau că totul era bine... adică nu spuneau adevărul. Din cauza asta, scrisorile au fost folosite mai târziu de revizioniști.

Jacques vine s-o vadă pe Noémie la infirmerie. Nimic nu merge bine, un soldat i-a confiscat loțiunea Pétrole Hahn, îl doare burta, se simte singur. Fata îl sfătuiește să-și facă prieteni.

În seara aceea, bărbații de la el din baracă organizează un shabbat, într-un colț al lagărului. Jacques li se alătură, așezându-se undeva în spate. Îi place senzația asta de a face parte dintr-un grup. După rugăciuni, bărbații rămân să discute între ei, ca la sinagogă. Băiatul le aude conversațiile, vorbesc despre trenuri care pleacă. Nimeni nu știe exact unde. Unii cred că spre Prusia Orientală, alții spre regiunea Koenigsberg.

— I-o duce să lucreze în minele de sare din Silezia.

— Eu am auzit ceva de niște ferme.

— Ar fi bine.

— Vorbești prostii. Crezi că te duci să mulgi vacile?

— Pe noi o să ne ducă la abator. Un glonț în ceafă. În fața gropilor. Unul câte unul.

Poveștile astea îl înspăimântă pe Jacques. Îi spune lui Noémie despre ele, care, la rândul ei, o întreabă pe dr. Hautval ce crede despre toate acele zvonuri terifiante. Aceasta o apucă de braț și, privind-o drept în ochi, îi spune ferm:

— Ascultă-mă bine, No, aici numim chestia asta „radio șanț“. Ține-te departe de toate poveștile astea dezgustătoare. Și spune-i fratelui tău să facă același lucru. Condițiile sunt dure aici, avem nevoie de forță ca să rezistăm. Poveștile oribile trebuie ignorate. Înțeles?

— În acel moment, dr. Hautval credea sincer că prizonierii din lagărul Pithiviers erau trimiși în Germania la muncă. În memoriile sale scria: „Mai am încă mult până să înțeleg pe deplin“. O manieră pudică de a vorbi despre ce avea să înfrunte în continuare. Dacă vrei o imagine de ansamblu, citește subtitlul cărții sale: Medicină și crime împotriva umanității: refuzul unui medic deportat la Auschwitz să participe la experimentele medicale. Ia-o, dacă vrei, dar te sfătuiesc să-ți iei un lighean, pentru că te asigur că-ți va veni să vomیți, la modul propriu.

— Dar de ce va fi trimisă dr. Hautval la Auschwitz? Nu era nici evreică, nici prizonier politic.

— Avea gura prea mare, îi apăra prea mult pe cei slabi. Va fi deportată la începutul lui 1943.

17 și 18 iulie sunt zile calde. La infirmerie, treabă multă. Leșinuri, stări de rău, femeile însărcinate au contracții. O unguroaică cere o injecție cu Coramin, e medic și ea, știe că e pe cale să facă o criză cardiacă.

A doua zi, pe 19 iulie, apar primele familii de pe Velodromul de Iarnă. Cele 8 000 de persoane închise de mai multe zile au fost repartizate în diferite lagăre de tranzit, Pithiviers și Beaune-la-Rolande. Pentru prima dată, sunt, în majoritate, mame cu copiii lor. Dar și persoane în vârstă.

— Cu câteva zile înainte de marile razii, la Paris circulasera niște zvonuri. Unii capi de familie reușiseră să fugă. Singuri. Deoarece nimeni nu anticipase că, de data asta, vor fi luate femeile și copiii. Ți imaginezi sentimentul de vină al taților? Cum să trăiești cu așa ceva?

Lagărul din Pithiviers nu are capacitatea să primească atâta lume dintr-odată. Nu mai e loc în barăci, ori vreun pat liber, nimic nu fusese prevăzut sau adaptat la un asemenea aflux.

Autobuzele vin fără întrerupere. Sosirea familiilor provoacă o spaimă care pune stăpânire pe toată lumea, pe prizonierii mai vechi, pe administratori, pe îngrijitori și chiar pe gardieni. Totuși, secretarul general din Ministerul Sănătății trimisese o scrisoare omologului său de la Interne, René Bousquet, pentru a-l avertiza că lagărele din Pithiviers și Beaune-la-Rolande nu sunt amenajate pentru a primi un număr prea mare de prizonieri (...). Aceștia nu-i vor putea caza, nici măcar pentru un timp relativ scurt, decât cu ignorarea celor mai elementare reguli de igienă și cu riscul de a se declanșa, mai ales în sezonul cald, epidemii de boli contagioase. Dar nu e luată nicio măsură de igienă. În schimb, pe 23 iulie, prefectul din Loiret trimite la fața locului încă 50 de jandarmi.

Administrația penitenciarelor nu prevăzuse nimic pentru copiii mici. Nu există hrană adecvată, nici un loc unde să fie spălați ori schimbați. Sau medicamente adaptate vârstei. În căldura acelui iulie, situația mamelor e groaznică. Nu au scutece, apă curată, autoritățile nu s-au gândit că trebuie să trimită lapte — nici recipiente pentru fierberea apei. În urma inspecției, un raport pe această temă este trimis prefectului. Care nu face nimic. În schimb, trimite mai multă sârmă ghimpată, pentru a o dubla pe cea existentă. Jandarmii se tem că cei mici vor scăpa strecurându-se printre fire.

În lagăr, raportul unui polițist menționează: Contingentul de evrei sosit azi se compune, în proporție de 90% cel puțin, din mame și copii. Toți prizonierii sunt foarte obosiți și deprimați după șederea pe Velodromul de Iarnă, unde au dus-o foarte rău, lipsindu-le totul. Când află despre acest raport, Adélaïde Hautval își spune că termenii „foarte obosiți“ și „deprimați“ sunt niște nenorocite de eufemisme. Familiile ajung de la Hipodromul de Iarnă într-o stare de suferință absolută. Au petrecut mai multe zile înghesuite pe un stadion, dormind pe pământ, fără toalete, în tribune șiroind de urină, cu miros insuportabil. Căldura e sufocantă. Aerul, saturat de praf, irespirabil. Bărbații sunt murdari, au fost tratați ca vitele, umiliți, bătuți de polițiști, femeile put și ele din cauza căldurii, cele cărora le-a venit menstruația au hainele pline de sânge, copiii sunt mânjiți de praf

și într-o stare de epuizare de neimaginat. O femeie se sinucisese, aruncându-se din tribune în mulțime. Din cele 10 toalete, jumătate au fost închise din cauza ferestrelor care dădeau în stradă, putând permite evadarea. Nu rămăseseră decât cinci latrine pentru aproape 8 000 de persoane. Din prima dimineață, dădeau pe dinafară, și oamenii fuseseră nevoiți să se așeze pe excremente. Cum nu li se dădea nici mâncare, nici apă, pompierii au sfârșit prin a deschide vanele de incendiu pentru a uda bărbați, femei și copii care mureau literalmente de sete. Nesupunere civică.

Pe 21 iulie, Adélaïde și Noémie asistă la mutarea mamelor cu copii mici în hambare care serviseră până atunci de ateliere, rechizionate și transformate în dormitoare. Unele sunt nevoite să se lungească și pe jos, pe paie. Nu sunt destule linguri și nici gamele pentru toată lumea, așa că supa se pune în conserve goale. Copiilor li se distribuie foste cutii de biscuiți uscați de la Crucea Roșie. Sunt folosite și pentru mâncare, dar și pentru a strânge urina de peste noapte. Copiii se rănesc în metalul care le taie pielea.

Situația sanitară se degradează și epidemiile se propagă. Jacques face dizenterie. Rămâne cât de des posibil în baracă, unde se intră ca „în niște cuști de iepuri, paie, praf, viermi, boală, conflicte, lamentații. Niciun minut de intimitate“, scrie Adélaïde Hautval în memorii. Noémie, pe de altă parte, ajută la infirmeria copleșită de cazuri. Doctorița adaugă: La infirmerie suntem două, eu și No. Avem aici toate bolile posibile: dizenterie gravă, scarlatină, difterie, tuse convulsivă, rujeolă. Jandarmii cer bonuri de benzină pentru camioanele din gara Pithiviers și barăci noi pentru a-i înghesui pe nou-veniți. Nimic nu i-a pregătit pentru ce se întâmplă.

— Ce le povestesc soțiilor când merg seara acasă?

— Istoria nu precizează asta.

Noémie o impresionează pe doctoriță, nu numai cu puterea ei de muncă, dar și cu înțelepciunea sa. Spune adesea că îi e menit să treacă prin încercări

teribile, dând dovadă de mare curaj. Așa simte. De unde această convingere? va scrie dr. Hautval în memoriile ei. Seara, în baracă, Noémie își scrie romanul, până când întunericul o împiedică să mai vadă ceva.

O poloneză vine să-i vorbească:

— Cea care dormea aici, în locul tău. Femeia de dinainte de tine. Scria și ea.

— A, da? Era o scriitoare aici?

— Cum o chema oare? o întreabă poloneza pe altă femeie.

— Nu-mi amintesc decât prenumele, răspunde aceasta. Irène.

— Irène Némirovsky? întreabă Noémie încruntându-se.

— Da, așa o chema! răspunde tânăra.

Irène Némirovsky n-a stat decât două zile în lagărul Pithiviers, în baraca nr. 9. A fost deportată în convoiul 6 pe 17 iulie, adică cu câteva ore înaintea venirii lui Noémie.

Pe 25 iulie, dr. Hautval înțelege, trecând pe holurile administrației, că se pregătește plecarea unui nou convoi. Mii de persoane vor fi trimise în Germania, pentru a desconggestiona lagărul. Se teme că va fi separată de Noémie. No e o infirmieră minunată, scrie ea. Privește viața drept în ochi, așteptând de la ea ceva important, bogat. E gata să se implice în orice, trup și suflet, debordând de posibilități, știind că va fi chemată să fie punctul de referință al multora. Adelaïde Hautval se gândește la o soluție pentru a o păstra pe „No” lângă ea. Vorbește despre asta cu unul dintre șefii lagărului.

— Nu-mi luați această infirmieră. Am pierdut o groază de timp cu formarea ei. E foarte eficace.

— Foarte bine. O să căutăm o soluție. Lasă-mă să mă gândesc!

Scrisoarea pe care Noémie o trimisese părinților ei ajunge în Forges chiar în acea sâmbătă de 25 iulie. Ce ușurare! Efraim își ia stiloul pentru a-i scrie prefectului din Eure. Vrea să știe ce intenționează administrația franceză cu copiii lui. Cât timp vor rămâne în lagărul de la Pithiviers? Ce se va întâmpla apoi, în săptămânile viitoare? Pune scrisoarea într-un plic timbrat, ca să obțină un răspuns.

— Într-o zi, la Arhivele Prefecturii din Eure, am dat peste această scrisoare a lui Efraim. A fost tulburător. Am ținut în mână plicul pe care el l-a trimis, cu timbrul lui de 1,50 franci, cu efigia mareșalului Pétain. Și la care n-a primit niciun răspuns.

— Credeam că arhivele statului au fost distruse după război.

— Nu cu adevărat, să spunem că statul francez a făcut curățenie, îndepărtând mai ales dosarele compromițătoare. Dar trei dintre departamente nu s-au supus ordinelor — printre care, spre norocul nostru, și cel din Eure. Nici nu-ți imaginezi ce mai e acolo, o întreagă lume subterană, una paralelă, încă vie. Tăciuni peste care e de ajuns să sufli, ca să se aprindă din nou.

Zilele trec. Punctate de demersurile pe care Efraim și Emma le fac la primărie pentru a-și notifica prezența. Ce pot face altceva decât să aștepte vești de la copiii lor?

În timpul acesta, dr. Hautval și comandantul lagărului Pithiviers au găsit o soluție pentru ca Noémie să nu se regăsească pe lista viitorului convoi care pleacă. În acea lună iulie a anului 1942, câteva categorii de persoane sunt încă scutite de plecarea la Auschwitz: evreii francezi, cei căsătoriți cu francezi, românii, belgienii, turcii, maghiarii, luxemburghezii și lituanienii.

— Infirmiera dumneavoastră aparține vreuneia dintre aceste categorii?

Adelaïde își aduce aminte că Noémie s-a născut la Riga. Știe că e în Letonia, și nu în Lituania, dar își încearcă norocul. Comandatul nu face diferența între cele două țări.

— Găsiți-mi fișa de intrare care îi dovedește naționalitatea și mă voi asigura că nu pleacă.

Hautval se grăbește spre birourile administrației pentru a recupera fișa. Din nefericire, locul nașterii lui Noémie nu e menționat.

— Încercați, sugerează comandantul, să găsiți actul de naștere. Până una-alta, o să spun că situația ei nu e clară și că plecarea i se amână.

Acesta întocmește, în acea zi de marți, 28 iulie, o listă intitulată: Lagărul Pithiviers: persoane ce par să fi fost arestate din greșeală. Pe care scrie numele lui Jacques și Noémie Rabinovich.

*

— Ai găsit lista asta, mamă?

Lélia confirmă din cap că da. Simțeam că emoția ei era prea puternică pentru a pronunța cuvintele. Încercam să-mi închipui ce anume a putut simți citind: persoane ce par să fi fost arestate din greșeală. Dar uneori nu e posibil nici măcar să-ți imaginezi. Și atunci trebuie doar să ascuți ecoul tăcerii.

Adelaïde Hautval face o cerere specială la administrație pentru a încerca să găsească hârtiile de intrare în Franța ale lui Jacques și Noémie. Nu crede într-o minune, dar câștigă timp.

În lagăr circulă vestea că se pregătește un nou convoi. Unde merg trenurile acelea? Ce se va întâmpla cu copiii? Prizonierele sunt cuprinse de panică. Unele țipă că sunt trimiși la moarte. Răspândesc ideea că vor sfârși toți prin a fi asasinați. Aceste femei, considerate „nebune“, sunt izolate ca să nu contamineze moralul celorlalte. Dr. Adelaïde Hautval scrie în memorii: Una dintre ele susține: o să ne urce în vagoane și apoi, înainte de graniță, vor deraia vagoanele! Aceste cuvinte ne pun pe gânduri. Oare ar putea avea dreptate, acea clarviziune de care dau dovadă câteodată lunaticii?

La Pithiviers se pregătește convoiul nr. 13. Dr. Hautval consultă lista de nume în biroul administrației. Nu are voie, așa că riscă mult. Descoperă că tot grupul de prizonieri din Rouen face parte din convoi. Inclusiv Jacques și Noémie. Încearcă o ultimă dată să-l convingă pe comandant să amâne plecarea fraților Rabinovich.

— Aștept o confirmare a posibilei lor naționalități lituaniene, zice ea.

— Nu mai avem timp să așteptăm, răspunde bărbatul.

Doctorița se înfurie.

— Și eu ce fac fără ea? Suntem copleșiți la infirmerie! Vreți ca epidemiile să se propage și mai mult? Va fi o catastrofă, bolile îi vor atinge și pe gardieni, pe polițiști...

Știe că asta e cea mai mare temere a administrației. Lucrătorii externi nu mai vor să vină din cauza epidemiilor și e din ce în ce mai greu să găsească mână de lucru. Comandantul oftează.

— Nu vă garantez nimic.

Toți prizonierii sunt chemați în curte. Lista de 690 de bărbați, 359 de femei și 147 de copii, anunțată prin megafoane, se termină.

Jacques și Noémie nu figurează pe ea.

Mamele care trebuie să-și lase copiii în lagăr, uneori chiar bebeluși, refuză să plece. Câteva se aruncă la pământ. Una dintre ele e dusă goală de jandarmi, ținută sub un duș rece și apoi readusă în rând, tot fără haine pe ea. Comandantul îi cere doctoriței să calmeze toate aceste femei care fac situația imposibilă — știe că ea are mare influență asupra prizonierelor.

Adelaïde acceptă să le vorbească, cu condiția de a i se da explicații despre felul în care guvernul francez intenționează să trateze copiii. Comandantul îi arată o scrisoare de la Prefectura din Orléans: Părinții vor fi trimiși înainte pentru a pregăti lagărul. Se vor depune toate diligențele pentru asigurarea celor mai bune condiții posibile pentru acești copii. Liniștită de această scrisoare ce oferă garanții de bune tratamente, femeia le promite mamelor că, în curând, copiii li se vor alătura bine sănătoși.

— La final, veți fi împreună.

Jacques și Noémie îi urmăresc pe tovarășii lor din Rouen ieșind pe poarta cea mare. Prin gardul de sârmă ghimpată, îi văd aliniindu-se pe un câmp întins, din afara lagărului. Acolo sunt depozitați de obiectele de valoare, apoi pleacă pe jos spre gara din Pithiviers.

În lagăr, orele care urmează plecării convoiului curg în tăcere. Nimeni nu spune nimic. În toiul nopții, un țipăt sfâșie tăcerea. Un bărbat și-a tăiat venele cu sticla de la cadranul ceasului său de mână.

Capitolul 29

Noémie și dr. Hautval trebuie să se ocupe de îngrijirea copiilor mici ale căror mame au plecat cu ultimul convoi: Eu și No suntem nevoite să asigurăm tura de noapte. De peste tot auzim doar pipi și caca. Aceștia vorbesc între ei limba copiilor din lagăr, pe care adulții n-o înțeleg. Mulți sunt bolnavi: febră, otite, rujeolă, scarlatină, toate bolile copilăriei. Unii au păduchi până și în gene. Cei mai măricei vagabondează prin lagăr, în bandă, zărind din partea de sus a latrinelor obiecte aruncate acolo în ultimul moment de cei obligați să plece și care nu voiau să lase pe mâna jandarmilor prețioasele lor amintiri. Copiii privesc fascinați acele obiecte ce strălucesc în rahat, în găuri, printre șipcile de lemn.

Încă de a doua zi, 1 august, dr. Adelaïde Hautval află că se pregătește un nou convoi. E însărcinată de comandantul lagărului, care lucrează pentru poliția judiciară, să pregătească separarea mamelor de micuții lor.

— Spune-le că, odată ajunși acolo, copiii vor merge la școală.

Femeile refuză să-și părăsească pruncii și o iau razna, îi înfruntă pe gardieni, neținând cont de lovituri. Unele sunt bătute până la inconștiență.

Noémie e însărcinată să coasă numele, prenumele și vârsta copiilor pe niște mici șnururi albe.

— Pentru a înlesni transferul, li se spune mamelor care vor pleca. Ca să vă puteți regăsi copiii, când vi se vor alătura.

Dar copiii nu înțeleg nimic. De-abia puse șnururile, ei și le smulg ori și le schimbă între ei câteva minute mai târziu.

— Cum o să ne găsim din nou copiii?

— Nu-și cunosc numele de familie!

— Cum veți proceda ca să ni-i trimiteți?

Copilașii rătăcesc murdari, debusolați, cu nasul curgând și privirile goale. Jandarmii îi tratează ca pe niște animăluțe. Cu aparatul de tuns, le desenează forme pe cap, le fac tunsori ridicole, adăugând și umilințe peste suferință. Pentru ei e un joc, o distracție.

În hambare, poți recunoaște copiii deja separați de mamele lor, pentru că nu mai plâng. Unii nici nu mai mișcă, pe jumătate amorțiți pe paturile de paie. De o docilitate surprinzătoare, par niște păpuși de cârpă, pierduți, murdari din cap până-n picioare. În jurul lor, se învârt zumzăind nori de insecte, ca și cum s-ar aștepta ca, dintr-o clipă-n alta, carnea vie să se transforme în cadavru. Spectacolul e insuportabil.

Copiii nu răspund când sunt strigați pe nume. Sunt prea mici. Jandarmii se enervează. Un băiat se apropie și întreabă încet dacă se poate juca cu fluierul domnului. Bărbatul nu știe ce să răspundă, se întoarce spre superiorul său.

A doua zi dimineață, doctorul descoperă că Noémie și Jacques sunt pe listele pentru viitorul convoi. Trebuie să-i salveze din nou.

Adélaïde se bazează pe comandantul neamț. E ultima ei șansă. Acesta va veni în lagăr pentru a supraveghea organizarea convoiului. Are autoritate asupra francezilor.

În momentul în care ajunge, femeia îi explică ce pierdere uriașă ar constitui plecarea infirmierei sale, pentru organizarea lagărului.

— De ce?

— Pentru că nu are copii.

— Nu văd legătura.

— Mergeți puțin în hambare și vedeți că nicio mamă n-ar suporta să lucreze acolo. Am nevoie de cineva capabil să-și păstreze calmul.

— Einverstanden⁴, răspunde comandantul. O să dau ordin s-o șteargă de pe listă.

În ziua aceea de 2 august 1942, e foarte cald. Convoiul presupune plecarea a 52 de bărbați, 982 de femei și 108 copii. Mamele deportate fără copiii lor urlă de se aude până în satul Pithiviers. Elevii de școală vor da mărturie, decenii mai târziu, că le-au auzit țipetele în timp ce se jucau în curte, în recreație. În mijlocul acelui haos, numele lui Jacques și Noémie sunt scuipate prin megafoane. Dr. Hautval îl caută furioasă pe comandant, care o asigură:

— N-am uitat ce-am promis, fata nu va pleca. O să fie doar percheziționată, apoi o s-o aduc înapoi.

Femeile sunt regrupate pentru a fi trimise pe câmpul din afara lagărului — copilașii se agață de tot ce pot, se târăsc pe pământ. Jandarmii îi lovesc sălbatic cu picioarele. Unul dintre supraviețuitori își va aminti totuși cum a văzut un jandarm plângând la vederea mânuțelor minuscule încercând să-și croiască drum prin gardul de sârmă ghimpată.

Megafoanele repetă:

— Copiii și părinții vor fi reuniți mai târziu.

Dar mamele nu le dau crezare, formând un roi ce se agită în toate direcțiile. Jandarmii francezi sunt depășiți de situație. Mulțimea ia proporții și se îmbulzește către poarta principală, oamenii se împing și se împing, poarta e pe cale să cedeze. Dar, deodată, se deschide larg și un camion german se oprește în fața mulțimii. Fiecare soldat poartă câte o mitralieră, pe care o îndreaptă spre femei. Cineva e însărcinat să explice la megafoane că toată lumea trebuie să se întoarcă în barăci, pentru a evita o baie de sânge. Mai puțin cei de pe listă, căroră li se ordonă să se alinieze în liniște.

Noémie și Jacques se îndreaptă spre câmpul unde e organizată mulțimea. Sunt puși în rând. Toată lumea trebuie să-și lase pe o masă bijuteriile și banii. Când femeile nu se mișcă destul de repede, li se smulg cerceii direct din urechi. Sunt supuse apoi unui control ginecologic și anal ca nu cumva să ascundă bani înăuntru. Orele trec și soarele arde cu putere deasupra câmpului ce nu oferă niciun fel de adăpost, scrie dr. Hautval, care se neliniștește văzând că Noémie nu mai apare. Sfârșește prin a-l căuta din nou pe comandant:

— Mi-ați promis, au plecat deja de câteva ore.

— Merg să văd, zice acesta.

Din locul în care stă, Noémie observă venirea comandantului neamț. Acesta vorbește cu șefii francezi. Apoi, arată cu degetul în direcția ei. Fata înțelege că vorbesc despre ea, că Adélaïde a reușit să intervină. Comandantul înaintează printre rânduri, îndreptându-se spre ea. Inima începe să-i bată mai tare.

— Tu ești infirmiera?

— Da, răspunde ea.

— Bun, vii cu mine, spune el.

Noémie îl urmează printre rânduri. Apoi, se oprește. Caută în depărtare silueta lui Jacques.

— Și fratele meu? îl întreabă. Trebuie să mergem să-l căutăm.

— El nu lucrează la infirmerie, din câte știu. Hai, mergi înainte!

Fata îi spune că nu e posibil, că nu poate fi despărțită de fratele ei. Enervat, comandantul le face semn jandarmilor că, până la urmă, fata va rămâne pe loc. Convoiul poate pleca spre gară. Se aude un fluierat. Trebuie să se pună în mișcare. În mijlocul câmpului, sfârșiind tăcerea, o voce de bărbat se ridică spre cer:

— *Frendz, mir zenen toyt! Prieteni, suntem niște oameni morți!*

⁴ De acord, în germană. (N.t.)

Capitolul 30

E ora 19. Convoiul nr. 14, care va fi numit convoiul mamelor, se îndreaptă spre gară. Adélaïde Hautval încearcă s-o zărească pe Noémie prin mulțimea care defilează prin fața gardului de sârmă ghimpată, dar degeaba.

În gara Pithiviers, frații descoperă trenul care-i așteaptă, un tren de marfă, ale cărui vagoane au fost construite inițial pentru a adăposti opt cai. Soldații numără bărbații și femeile pe care îi împing înăuntru, până la 80 de persoane într-un vagon. O femeie se zbate, refuzând să urce. Este lovită, alegându-se cu mandibula ruptă.

Apoi, li se explică:

— Dacă vreunul dintre voi încearcă să evadeze în timpul călătoriei, toți cei din vagon vor fi executați.

Trenul rămâne la peron. Miile de oameni petrec o noapte întreagă așteptând, nemișcați, înghesuiți în vagoane. Neștiind ce urmează să li se întâmple. Cei mai norocoși se găsesc în apropierea luminatorului cu grilaj — și pot respira cât de cât. Lui Jacques îi vine să vomite din cauza mirosului, iar dizenteria l-a slăbit. În zori, aude semnalul de plecare. În timp ce trenul se pune încet în mișcare, o voce de bărbat se ridică deasupra vagoanelor:

— *Yit-gadal ve-yit-kadash shemary rabba, Be-al-ma dee vra chi-roo-tary ve-yam-lich mal-choo-tay...*

Sunt primele cuvinte din kaddish derabbanan, rugăciunea pentru morți. Furioasă, o mamă urlă, acoperind cu palmele urechile fiicei sale:

— *Shil im! Faceți-l să tacă!*

Pentru a-și face curaj, tinerii își imaginează ce vor face în Germania.

— Tu ești doctor, vei putea lucra la spital, îi spune o fetiță lui Noémie.

— Dar nu sunt doctor, răspunde adolescenta.

— Tăceți! le atenționează adulții. Economisiți-vă saliva.

Au dreptate. Căldura acelui august devine sufocantă. Prizonierii, înghesuiți unii într-alții, nu au apă. Când mâinile își fac loc afară din vagoane, jandarmii le lovesc cu vârfurile bastoanelor și degetele se rup de grilaj.

Jacques se lungește, lipindu-și obrazul de podea, pentru a respira puțin aer printre scânduri. Noémie se așază deasupra lui ca să-i împiedice pe ceilalți să-l calce în picioare. În orele în care soarele arde cel mai tare, unii se dezbracă, bărbați și femei rămânând în lenjerie, pe jumătate goi.

— Zici că-s animale, se plânge Jacques.

— N-ar trebui să spui așa ceva, îl temperează Noémie.

Călătoria durează trei zile și oamenii sunt obligați să-și facă nevoile în fața tuturor, într-o tinetă. Când aceasta se umple, nu le mai rămâne decât să facă într-un colț, pe o grămadă de paie. Cei care visează să sară din mers n-o fac, ca să nu riște ca toți ceilalți să fie omorâți. Ca să reziste, Noémie se gândește la romanul pe care l-a lăsat în baracă, acel început de roman, pe care îl rescrie în minte, imaginându-și continuarea.

*

La capătul celor trei zile, trenul, care nu dăduse semnal în niciuna dintre cele 53 de gări prin care trecuse, începe să fluiera strident. Și frânează

brusc. Ușile vagoanelor se deschid cu zgomot. Jacques și Noémie sunt orbiți de lumina proiectoarelor, mult mai puternice decât în Pithiviers. Nu văd nimic, nu înțeleg unde se află, aud doar lătratul câinilor care se smucesc în față dând să-i muște. Acestora li se adaugă urletele gărzilor înfuriate, alle runter, raus și schnell, pentru a determina miile de oameni să coboare din tren. Paznicii lovesc cu bastoanele persoanele bolnave lungite pe podea, trebuie să-i trezească pe cei leșinați și să evacueze morții. Noémie primește o lovitură peste gură, și buza i se umflă. Violenta loviturii îi înlătură toate reperele, nu mai înțelege în ce direcție trebuie să meargă și dă drumul mâinii lui Jacques. Apoi îl regăsește, fugind în fața ei, pe rampă. În timp ce o ia la fugă ca să-l ajungă din urmă, sub ploaia de ordine în germană, simte invadând-o dintr-odată un miros îngrozitor, ceva ce n-a mai simțit în viața ei, o miasmă infectă, cu iz de horn și de grăsime arsă.

— Să spuneți că aveți 18 ani, aude Jacques din mulțime, fără să știe de unde.

Cel care-i șoptește acel sfat e unul dintre cadavrele vii, în pijama cu dungi. Uscate, numai piele și os, acele ființe par în întregime golite de sânge. Pe cap, poartă niște șepci rotunde, ciudate, de răufăcători. Au priviri fixe, ca și cum ar fi contemplat cu groază un lucru pe care doar ele îl pot vedea. Schnell, schnell, schnell, repede, repede, repede, gardienii le ordonă să scoată paiele murdare din vagoane.

Când toată lumea se adună pe rampă, bolnavii, femeile însărcinate și copiii sunt dați deoparte. Cei obosiți pot să li se alăture. Pentru ei, apar camioanele care-i vor duce direct la infirmerie.

Dar deodată, totul se oprește. Urlete, lătrături, lovituri de baston.

— Lipsește un copil!

Mitralierele țintesc. Măinile se ridică. Panică totală.

— Dacă un copil a dispărut, îi împușcăm pe toți ceilalți.

Armele strălucesc în lumina reflectoarelor. Trebuie găsit micuțul care lipsește. Mamele tremură. Secunde trec.

— E-n regulă! strigă un bărbat în uniformă ce apare în fața lor.

Acesta ține în mână cadavrul unui nou-născut, nu mai mare decât un pisoi, găsit strivit pe paiele din vagon. Mitralierele sunt coborâte. Mișcarea se reia. Triajul bărbaților și al femeilor reîncepe.

— Eu sunt obosit, îi zice Jacques lui Noémie. Vreau să merg în camioanele pentru infirmerie.

— Nu. Rămânem împreună.

Jacques ezită, dar sfârșește prin a-i urma pe ceilalți.

— Ne vedem acolo, adaugă el îndepărtându-se.

Fata îl privește neputincioasă, dispărând în spatele camionului. Primește din nou o lovitură în cap. Nu e timp de stat. Trebuie să se încoloneze pentru a mășălui spre clădirea principală. Un patrulater din cărămidă, lung de circa un kilometru. În mijloc, un turn cu acoperiș triunghiular, cu poarta de intrare în lagăr. Pare gura larg deschisă a iadului, cu turnuri de pază deasupra, ca doi ochi plini de ură. Un grup de SS-iști interoghează succint nou-veniții. Se formează două grupe, de o parte cei apți de muncă, de cealaltă, cei considerați inutili. Noémie face parte dintre cei selecționați pentru muncă. (În vara anului 1942, tatuajele pe antebrațul stâng nu se practică încă. Doar prizonierii sovietici sunt marcați cu o plăcuță formată din ace dispuse în formă de cifre, aplicată pe piept. Schreiber-ii — deținuții însărcinați să tatueze cifră cu cifră nou-veniții — vor apărea în 1943, permițându-le naziștilor să țină evidența morților și simplificând modul de identificare).

Un ofițer superior se adresează tuturor. Are un costum impecabil, totul strălucește, de la pielea cizmelor la nasturii vestonului. Execută salutul nazist, apoi anunță:

— Vă aflați în lagărul-model al celui de-al Treilea Reich. Aici îi punem să muncească pe toți paraziții care au trăit până acum pe spinarea altora. O să învățați, în sfârșit, să vă faceți utili. Fiți mulțumiți că veți contribui la efortul de război al Reich-ului.

Noémie e trimisă apoi la stânga, în lagărul femeilor, unde trece pe la centrul de dezinfecție, numit „sauna“. Aici, toate femeile sunt dezbrăcate și așezate pe trepte, unele lângă altele. Sunt nevoite să aștepte goale-pușcă, să fie rase la zero — cap, păr pubian —, apoi spălate cu dușul. Doar câteva fete scapă netunse, cele ce vor fi trimise la bordelul lagărului.

Părul lung al lui Noémie, de care era atât de mândră și pe care și-l ridica în creștet ca pe o coroană, cade la pământ. Se amestecă cu al altor femei, formând un imens covor strălucitor. Acest păr va fi folosit, așa cum arată circulara Glücks din 6 august 1942, la fabricarea de șlapi pentru echipajele de pe submarine. Și de ciorapi de pâslă pentru lucrătorii companiilor feroviare.

Hainele nou-veniților sunt adunate în barăcile numite „Canada“, unde sunt triate, împreună cu obiectele care pot avea vreo valoare. Batistele, pieptenii, pământurile și valizele sunt trimise la Oficiul însărcinat cu propaganda nazistă. Ceasurile merg la Oficiul Central al Administrației Economice a SS, de la Oranienburg. Ochelarii, la serviciul sanitar. În lagăre, tot ce poate fi transformat în bani e recuperat și reciclat. Chiar și cadavrele sunt folosite. Cenușa umană, bogată în fosfați, e un bun îngrășământ pentru solul din mlaștinile secate. Dinții de aur furnizează în fiecare zi, după topire, kilograme de aur pur. În apropierea lagărului, e instalată o topitorie de unde lingourile iau drumul seifurilor secrete ale SS din Berlin.

Noémie primește o farfurie și o lingură înainte de a fi condusă în baracă. Cu această ocazie, descoperă lagărul, de 20 de ori mai mare decât cel din Pithiviers. E nevoită să meargă mult, mereu sub supravegherea gardienilor înarmați, sub ploaia de țipete și de lătrături. I se pare că aude viorile unei orchestre, își spune că e imposibil, și totuși zărește niște muzicieni evrei pe o estradă, acompaniind activitățile din lagăr. Ca să se amuze, gardienii i-au îmbrăcat în rochii. Dirijorul poartă una albă, de mireasă.

În barăci, toate femeile sunt tunse la zero, unele chiar sângerează din cauza aparatului de ras. Noémie regăsește paturile cu ramă de lemn, ca la Pithiviers, doar că trebuie să-și împartă culcușul cu cinci sau șase alte fete. Nu sunt paie și trebuie să doarmă direct pe cadru.

Fata o întreabă pe o prizonieră unde se află. La Auschwitz. Noémie n-a mai auzit niciodată numele ăsta. Nu știe unde se află pe hartă. Le explică celorlalte fete că fratele ei a plecat în camionul pentru bolnavi, ar vrea să știe cum l-ar putea găsi. Una dintre prizoniere o apucă de umăr, o duce spre intrarea în baracă și-i arată cu degetul spre coșurile din care iese un fum gros, încărcat de cenușă gri, un fum uleios și negru. Noémie crede că-i indică direcția infirmeriei și speră să-și găsească fratele acolo, a doua zi.

Camionul în care se află Jacques traversează lagărul, în direcția unei mici păduri de mesteceni. Sunt și acolo barăci, unde i se spune că se va putea spăla. Când ajung, cineva îi pune întrebări despre studiile pe care le are. Adulții trebuie să-și declare meseria. Încă vor să-i facă să creadă că vor munci.

Jacques nu minte în legătură cu data sa de naștere, nu-i face să creadă că are 18 ani, așa cum fusese sfătuit. Nu îndrăznește, de teama represaliilor. Sunt conduși apoi către o scară subterană care duce într-o sală, unde se dezbracă. De acolo, se formează o coadă foarte lungă, ca un șarpe enorm, negru, pentru că celor din primele camioane li s-au alăturat cei considerați inapți de muncă.

Jacques află că trebuie să facă un duș cu un produs special, pentru dezinfecție, înainte de instalarea în lagăr. I se întinde un prosop și o bucată de săpun. SS-iștii le spun că, după duș, vor avea dreptul la o masă. Vor putea chiar să se odihnească, să doarmă, înainte să înceapă munca a doua zi. Aceste cuvinte îi dau lui Jacques puțină speranță. Se grăbește, cu cât mai repede va trece prin corvoada dezinfectării, cu atât își va putea umple burta goală. Slăbiciunea fizică explică și ea pasivitatea prizonierilor.

În sala în care se dezbracă, pe toată lungimea pereților se găsesc numere. Jacques se așază pe o mică scândură ca să-și dea jos hainele. Nu-i place să se dezbrace în fața bărbaților. Nu-i place să se uite cineva la sexul lui. Îl jenează corpurile celorlalți. Un SS-ist de gardă, însoțit de un prizonier francez însărcinat cu traducerea, îi spune să rețină numărul sub care își lasă hainele, pentru a le putea găsi mai ușor când iese de la duș. Îi mai spune să-și lase și pantofii acolo.

Totul trebuie împachetat, aranjat cu grijă, pentru a ușura munca celor de la triaj când lucrurile vor fi trimise la Canada.

Schnell, schnell, schnell. Jacques și ceilalți prizonieri sunt presați să mențină ritmul, dar și pentru a nu avea timp să reflecteze, să reacționeze.

Gărzile SS îi împing cu mitralierele pentru a umple sălile de duș cu cât mai multă lume posibil. Jacques încasează o lovitură cu patul puștii, care-i dislocă umărul. Odată camera umplută ochi, gardienii încuie ușile cu cheia. Afară, doi prizonieri din Sonderkommando ridică o trapă pentru a introduce în cameră gaz, Zyklon B, un gaz pe bază de acid cianhidric care acționează în câteva minute. Prizonierii privesc în direcția capetelor dușurilor, care se găsesc în tavan. Foarte repede, înțeleg.

Văd fața lui Jacques, capul lui brunet de copil, căzut pe podeaua camerei de gazare.

Îmi pun palmele peste ochii lui larg deschiși, pentru a-i închide între filele acestei pagini.

Noémie moare de tifos, la câteva săptămâni după sosirea la Auschwitz. Ca și Irène Némirovsky. Istoria nu ne spune dacă s-au întâlnit acolo.

Capitolul 31

La sfârșitul lunii august, Efraim și Emma Rabinovich primesc vizita lui Joseph Debord. Întors din vacanță, a aflat despre copiii familiei Rabinovich, care fuseseră arestați la începutul verii.

— Pot să vă ajut să plecați în Spania, le spune el.

— Am prefera să așteptăm întoarcerea copiilor, răspunde Efraim, conducându-l pe soțul învățătoarei până la ușă.

Apoi intră înapoi în casă. Pune masa, așezând și tacâmurile copiilor. Ca în fiecare zi de după arestarea lor.

Joi, 8 octombrie 1942, la ora 6, cei doi soți aud bătăi puternice în ușa de la intrare. Așteaptă acest moment de multă vreme. Deschid cu calm celor doi jandarmi francezi care au venit să-i ia. O nouă operațiune generală contra evreilor apatrizi tocmai a început.

— Am și numele celor doi jandarmi, îmi spune Lélia. Vrei să ți le spun?

M-am gândit și apoi i-am răspuns mamei că aș prefera să nu.

*

Emma și Efraim sunt gata, și-au pregătit valizele, au făcut curat în casă, au pus cearșafuri peste mobilă ca s-o protejeze de praf. Emma a avut grijă să

îndosarieze hârtiile lui Noémie. A aranjat într-un sertar caietele fetei sale. CAIETE NOÉMIE, a scris pe plic.

Cei doi soți nu protestează, simt, știu că-și vor regăsi copiii. Se predau jandarmilor în toate sensurile cuvântului.

Efraim poartă pe cap o elegantă pălărie de fetru. Emma, taiorul ei albastru-închis, comod, un mantou cu guler de blană, o pereche de pantofi roșii cu toc nu prea înalt, ca să poată merge liniștită. În geanta de mână și-a pus un creion normal, unul mecanic, un briceag, o pilă de unghii, mănuși negre, un portmoneu și o cartelă de alimente. Și toți banii lor.

Au o singură valiză pentru amândoi, cu aproape nimic, doar câteva obiecte care le vor face plăcere copiilor, când se vor întâlni. Emma a luat pentru Jacques un joc Jacks, iar pentru Noémie un caiet nou, cu foi elegante. Copiii vor fi încântați. Soții trec pragul casei din Forges între cei doi jandarmi.

Nu se vor mai întoarce niciodată.

Mașina îi duce la Jandarmeria din Conches unde vor fi închiși timp de două zile, înainte de a fi transferați în Gaillon, un orașel din Eure. Locul unde sunt ținuți prizonierii e un castel renașcentist, pe coasta unui deal ce domină orașul. A fost transformat în închisoare sub Napoleon. Din septembrie 1941, este rezervat comuniștilor, deținuților de drept comun și persoanelor care fac „trafic ilicit de produse alimentare“, adică pe piața neagră. Unii evrei stau acolo în tranzit spre Drancy.

Formalitățile de detenție se fac într-un birou al Jandarmeriei, Efraim la fișa cu numărul 165, iar Emma la 166. Au în posesie 3 390, respectiv 3 650 de franci.

Pe fișa lui Efraim e notat că are ochii „albaștri-ardezie“.

Câteva zile mai târziu, cei doi pleacă din Gaillon. Ajung în lagărul Drancy pe 16 octombrie 1942. Unde li se iau toți banii. În acea zi, mulțimea de

nou-veniți aduce Casei de Depozite și Consemnațiuni 141 880 de franci.

La Drancy, organizarea lagărului e diferită de cea din Pithiviers. Prizonierii sunt organizați nu pe barăci, ci pe trepte. Viața e punctată de sunete de fluier, pe care trebuie să le recunoască: 3 lungi și 3 scurte, apelul șefilor de scară pentru venirea unui număr mic de prizonieri. De 3 ori 3 lungi și 3 scurte, apelul șefilor de scară pentru un număr mare de prizonieri. 3 lungi, închiderea ferestrelor. 2 lungi, serviciu la curățarea cartofilor. 4 lungi, serviciu la pâine și legume. Unul lung, apelul de dimineață și de seară. 2 lungi și 2 scurte, sarcini generale.

În seara de 2 noiembrie, cei apelați sunt în jur de 1 000. Printre ei, Emma și Efraim. Sunt adunați într-un spațiu cu grilaj din curte, unde stau treptele de la 1 la 4. Acestea sunt rezervate plecărilor iminente.

Prizonierii din „treptele de plecare” sunt separați de ceilalți, neavând dreptul să se amestece cu ei. Emma aterizează la treapta 2, camera 7, etajul 3, ușa 280. Înainte de plecare, o ultimă percheziție. E frig, iar femeile trebuie să se prezinte fără încălțăminte sau lenjerie. Astea sunt ultimele ordine, pentru a se evita ascunderea lucrurilor la sosire.

Apoi, Efraim și Emma sunt îmbarcați în autobuze pentru gara Bourget. Asemenea copiilor lor, petrec o noapte așteptând în tren, înainte de plecarea convoiului, care se pune în mișcare pe 4 noiembrie, la 8:55.

Efraim închide ochii. Câteva imagini. Mâinile mamei lui când era copil care miroseau frumos, a cremă. La datcha părinților lui, lumina din copacii dimprejur. La o cină în familie, rochia albă a verișoarei lui, care-i strângea sânii ca doi porumbei închiși într-o colivie de dantelă. Paharul spart cu piciorul în ziua nunții. Gustul caviarului cu care făcuse avere. Bucuria de a-și vedea cele două fețe jucându-se în oranjeria părinților lui. Râsul lui Nachman în grădină, împreună cu fiul lui, Jacques. Mustățile fratelui său Boris, concentrat asupra colecției lui de fluturi. Brevetul pe care-l depusese pe numele Eugène Rivoche și, pe drumul de întoarcere, senzația că viața lui urma, în sfârșit, să înceapă.

Efraim o privește pe Emma. Fața ei e un peisaj pe care îl știe pe dinafară. Îi ia picioarele, picioarele înghețate din cauza frigului din vagonul pentru animale. Și i le încălzește în palme, suflând deasupra lor.

Emma și Efraim au fost gazați imediat după sosirea la Auschwitz, în noaptea de 6 spre 7 noiembrie, din cauza vârstei lor, 50 și respectiv 52 de ani.

— Mândru ca un castan care-și arată toate fructele trecătorilor.

În fiecare săptămână, dl Brians, primarul din Forges, trebuie să trimită o listă la Prefectura din Eure. O listă care se intitulează: „Evrei existenți în acest moment în comună“.

În acea zi, domnul primar scrie, atent la scrisul său rotund și caligrafic, cu satisfacția lucrului bine făcut:

„Zero“.

— Iată, draga mea fiică. Așa s-au sfârșit viețile lui Efraim, Emma, Jacques și Noémie. Miriam n-a povestit nimic despre asta, cât a trăit. Eu n-am auzit-o niciodată pronunțând numele părinților și fraților ei. Tot ce știu am reconstituit cu ajutorul arhivelor, citind cărți și pentru că am găsit diferite ciorne printre lucrurile mamei, după moartea ei. Pe asta, de exemplu, a scris-o în momentul procesului Klaus Barbie. Te las să citești.

Cazul Barbie

Oricare ar fi forma procesului, amintirile revin și tot ce am în această casetă a memoriei se derulează, puțin câte puțin, în ordine sau dezordonat, cu câteva goluri și multă (ilizibil). Amintiri, nu, sunt momente din viață, pe care man hat es erlebt — pe care le-am trăit, le am în mine, îmbibate în ființa mea, ca o amprentă, poate —, dar nu vreau să trăiesc cu ele, pentru că nu mă învață nimic. Orice descriere e incompletă. Ajungem să trăim cu așa ceva, fără să mai punem întrebări, adesea neputincioși, și totuși activi în fața cataclismului. Cel ce supraviețuiește unui accident de avion... oare poate el ști de ce a avut noroc? Dac-ar fi ajuns cu câteva minute mai devreme, sau mai târziu, ar mai fi ocupat același loc norocos? Nu e un erou, a avut doar noroc, atât.

Lucrurile norocoase care m-au salvat:

- 1) În timpul unei verificări a identității în trenul care mă ducea spre Paris, după exod.*
- 2) După stingere, pe strada Feuillantines colț cu Gay-Lussac.*
- 3) În timpul arestării mele la Rhumerie Martiniquaise.*
- 4) În piața de pe strada Mouffetard.*
- 5) Traversarea liniei de demarcație pe la Tournus într-un portbagaj de mașină, alături de Jean Arp.*
- 6) Cei doi jandarmi pe platoul Bououx.*

7) În timpul întâlnirii Fiicelor Calvarului, de la sfârșitul războiului, când am intrat în Rezistență.

Situațiile cele mai banale 1, 4, 6,

cele mai amuzante 2,

o șansă incredibilă 3,

riscantă 5,

risc asumat, organizat 7.

Că aceste situații au fost banale, riscante, amuzante, incredibile sau asumate, norocul a fost de partea mea. Am încercat mereu să-mi păstrez speranța și, pe cât posibil, sângele rece. Amintirea se derulează repede. Scrisul e altceva. Mă opresc aici, pentru azi.

— Personajele sunt niște umbre, trage Lélia concluzia, deschizând fereastra în seara ce se lasă, pentru a-și aprinde ultima țigară din pachet. Nu mai e nimeni care-ar putea spune cum erau în timpul vieții. Miriam a păstrat majoritatea secretelor lor. Dar, în curând, trebuie să o luăm de acolo de unde s-a oprit Miriam. Și să scriem. Hai să facem o plimbare de-o țigară, să luăm aer!

În timp ce o aștept pe Lélia în mașina parcată ilegal la intersecția de la magazinul Vache Noire, unde tutungeria e deschisă după 8 seara, aud un mic zgomot, apoi simt o scurgere ușoară pe coapse în jos. Un firicel de apă caldă îmi iese din corp fără să-l mai pot opri.

CARTEA a II-a

Amintirile unui copil evreu fără sinagogă

— Bunico, tu ești evreică?

— Da, sunt.

— Și bunicul la fel?

— A, nu, el nu e evreu.

— A! Dar mama?

— Da.

— Atunci, și eu?

— Da, și tu.

— Așa mă gândeam și eu.

— Dar de ce te încrunți, draga mea?

— Ceea ce-mi spui mă deranjează foarte tare.

— De ce?

— Pentru că, la școală, lumea nu prea-i iubește pe evrei.

În fiecare miercuri, mama vine la Paris, în mașinuța ei roșie, ca s-o ia pe fiica mea de la școală, în jurul prânzului. E ziua lor, partea lor de zi. Mănâncă împreună, apoi mama o duce pe Clara la judo, după care se întoarce la ea acasă, la periferie.

Ca întotdeauna, am ajuns foarte devreme, înainte de terminarea cursului. E momentul meu preferat din săptămână. Timpul se oprește în sala de sport luminată de neoelele obosite. Jigoro Kano, inventatorul judoului, supraveghează binevoitor micii pui de leu ce se bat pe tatamiurile decolorate de vreme. Printre ei, fiica mea de 6 ani, cu corpul micuț înotând în chimonoul alb, prea mare. O privesc fascinată.

Mi-a sunat telefonul. Nu obișnuiesc să răspund nimănui, dar era mama. Avea o voce febrilă, i-am cerut de mai multe ori să se calmeze ca să-mi explice ce s-a întâmplat.

— E vorba despre o discuție pe care-am avut-o cu fiica ta.

Lélia a încercat să-și aprindă o țigară ca să se calmeze, dar nu-i merge bricheta.

— Du-te și ia chibrituri din bucătărie, mamă.

A lăsat jos receptorul ca să meargă să-și caute un foc, în timp ce fiica mea, cu un gest sigur și energic, trântea la pământ un băiat mai mare decât ea. Am zâmbit, mândrie de mamă — Lélia a revenit la telefon, respirația i s-a potolit pe măsură ce fumul intra și ieșea din plămâni, apoi mi-a reproduș fraza spusă de Clara:

„Pentru că, la școală, lumea nu prea-i iubește pe evrei“.

Urechile au început să-mi vâjâie, îmi venea să-i închid, mamă, te las, cursul Clarei s-a terminat, o să te sun mai târziu. Am simțit saliva caldă urcându-mi în fundul gâtului, sala a început să se clatine și, ca să nu leșin, m-am agățat de chimonoul fiicei mele ca de o plută albă, reușind să fac gesturile specifice unei mame, spunându-i copilei să se grăbească, ajutând-o să se îmbrace în vestiar, împachetând chimonoul, aranjându-l în geanta de sport,

găsindu-i șosetele în manșetele pantalonilor și sabotii căzuți printre bănci, toate acele lucruri în miniatură — încălțări, cutii de mâncare, mănuși legate printr-un fir de lână — concepute să dispară prin toate colțurile. Am luat-o apoi în brațe și am strâns-o din toate puterile la piept, ca să-mi liniștesc bătăile inimii.

„Pentru că, la școală, lumea nu prea-i iubește pe evrei“.

Pe drumul de întoarcere, am văzut fraza plutind pe stradă, pe deasupra noastră, nu prea voiam să vorbesc despre ea, voiam să uit toată conversația, pretextând că n-a avut loc niciodată, m-am strecurat odată cu papucii de casă în rutina seriei, mi-am făcut o armură din baia zilnică, din paste în formă de melcișori cu unt, din poveștile Micului Urs Brun, din spălatul pe dinți — toate aceste activități repetitive care nu lasă timp pentru reflecție. Detașare. Să redevin acea mamă ca o stâncă, pe care poți conta.

Mergând în camera Clarei ca să-i dau un pupic, știam că trebuie să-i pun întrebarea:

— Cum a fost la școală?

În schimb, ceva din interior m-a făcut să mă poticnesc.

— Noapte bună, draga mea, i-am spus stingând lumina.

N-am putut dormi. M-am întors de pe o parte pe cealaltă în așternut, mi-era cald, coapsele îmi ardeau, am deschis fereastra. Apoi m-am ridicat, cu mușchii încordați. Am aprins lumina veiozei de lângă pat, dar continuam să mă simt rău. Am simțit la piciorul patului o apă tulbure și sălcie — o zeamă ce dospea, zeama măloasă a războiului, ascunsă în subteran, urcând prin canalizare și strecurându-se printre scândurile parchetului.

Și-atunci, mi s-a năzărit o imagine. Foarte clară.

O fotografie a Operei Garnier, făcută la apusul soarelui. Ca un flash.

Începând din acel moment, am început investigația. Am vrut, cu orice preț, să găsesc expeditorul cărții poștale anonime pe care mama o primise în urmă cu 16 ani. Ideea de a-l găsi pe vinovat nu mi-a mai dat pace, trebuia să-i înțeleg gestul. De ce a revenit acea scrisoare să mă bântuie exact în acel moment al vieții mele? Poate că era vorba despre acel incident petrecut la școala Clarei. Dar mi se pare totuși că un altul, mai tăcut, a avut legătură cu această poveste. Urma să împlinesc 40 de ani.

Această poveste a drumului parcurs pe jumătate explică și ea încăpățânarea de a duce la capăt investigația, care m-a copleșit pe de-a-ntregul, noapte și zi, timp de luni întregi. Ajunsesem la această vârstă la care o forță obscură ne împinge să privim înapoi, pentru că orizontul trecutului e de acum mult mai vast și misterios decât cel ce se ni se așterne înaintea.

Capitolul 1

A doua zi dimineață, după ce mi-am lăsat fata la școală, am sunat-o pe Lélia.

— Mamă, îți amintești acea carte poștală anonimă?

— Da, mi-o amintesc.

— O mai ai?

— Trebuie să fie pe undeva prin birou...

— Aș vrea s-o văd.

În mod bizar, Lélia nu a părut foarte mirată de cerere — nu mi-a pus nicio întrebare, nu a vrut să știe de ce aminteam dintr-odată de acea poveste atât de veche.

— E la mine, dacă vrei să vii. Haide!

— Acum?

— Când vrei.

Am ezitat, aveam multă treabă, mult de scris. Nu era nicicum o decizie rațională, dar i-am răspuns:

— Vin imediat.

Am văzut că mai aveam două bilete de tren RER în portmoneu. Dar erau expirate. După nașterea fiicei mele, n-am mai mers la părinții mei decât cu mașina. Și doar o dată, de două ori pe an, nu mai mult.

*

Ajungând pe peronul de la Bourg-la-Reine, m-am gândit la sutele, poate miile de ori în care făcusem această călătorie între Paris și periferie. În adolescență, așteptam în fiecare sâmbătă RER-ul exact în acest loc. Minutele păreau interminabile, trenul neajungând niciodată destul de repede pentru a mă duce spre capitală, cu toate promisiunile ei. Mă așezam mereu în același loc, pe ultimele scaune din vagon, la geam, în sensul de mers. Scaunele roșii cu albastru din piele sintetică mi se lipeau de coapse vara. Mirosul de metal și de ouă fierte, atât de caracteristic RER-ului în anii '90, acel miros cu care eram obișnuiți, reprezenta pentru mine libertatea. De la 13 la 20 de ani, am fost atât de fericită în acest tren care mă ducea departe de periferie, cu obrajii în flăcări, entuziasmată de viteză și de zgomotul surd al motoarelor! 20 de ani mai târziu, mă grăbeam, dar în sens invers. Voiam ca RER-ul să mă ducă mai repede la casa mamei, pentru a vedea acea carte poștală.

— Oare de când n-ai mai venit la mine în vizită? m-a întrebat mama, deschizând ușa.

— Îmi pare rău, mamă, tocmai îmi spuneam că ar trebui să vin mai des. Ai găsit-o?

— N-am avut timp s-o caut. Tocmai îmi făceam un ceai.

Eu voiam să văd cartea poștală, nu să beau ceai.

— Întotdeauna ești grăbită, fata mea, a zis Lélia ca și cum mi-ar fi ghicit gândurile. Dar să știi că, la sfârșitul zilei, noaptea se lasă pentru toată lumea. Ai vorbit cu Clara despre ce s-a petrecut la școală?

A pus apă la fiert în ceainic și a deschis cutia de ceai negru chinezesc.

— Nu, mamă. Nu încă.

— E important, știi, nu? Nu poți trece peste așa ceva, mi-a atras ea atenția căutând o țigară în pachetul deja început.

— O s-o fac. Deci, urcăm la tine în birou s-o căutăm?

Lélia m-a invitat în biroul neschimbat de trecerea anilor. În afară de o fotografie cu fata mea, prinsă cu piuneze pe perete, totul era exact ca odinioară. Mobilele acoperite de aceleași obiecte și de aceleași scrumiere, rafturile bibliotecii pline de aceleași cărți și de aceleași bibliorafturi. În timp ce ea a început să caute, eu am luat un borcânel cu rezerve de cerneală neagră, cizelat pe părți și strălucind pe birou ca un obsidian. Era de pe vremea când își schimba ea însăși rezervele, acele timpuri când eu o priveam bătându-și articolele la mașină. Aveam vârsta Clarei.

— Cred că e aici, a zis deschizând un sertar de la birou.

Degetele îi bâjbâiau, răscolind printre foi de carnete de cecuri, facturi de curent electric, agende vechi și o colecție de bilete de cinema, toate acele lucruri pe care le păstrăm și pe care generațiile următoare ezită să le arunce, atunci când golesc sertarele mobilelor după noi.

— Iat-o! Am găsit-o! a exclamat mama așa cum făcea odinioară, când îmi scotea o așchie din picior.

Mi-a întins-o, zicând:

— Și ce anume vrei să faci cu ea?

— Aș vrea să găsesc persoana care ne-a trimis-o.

— Pentru un scenariu?

— Nici vorbă... nu... vreau doar să știu.

Mama a părut surprinsă.

— Dar cum o s-o faci?

— Ei bine, cu ajutorul tău, i-am spus eu ridicând privirea, pentru a arăta spre bibliotecă.

Arhivele din biroul ei sporiseră în ultima vreme.

— Am impresia că numele acela e undeva, acolo.

— Ascultă, poți s-o păstrezi..., dar eu nu prea am timp să mă gândesc la asta.

Mama mă prevenea în felul ei că, de data asta, nu mă va ajuta. Ceea ce părea bizar pentru ea.

— Când ai primit-o, îți amintești că am vorbit cu toți...

— Da, îmi amintesc.

— Nu te-ai gândit la nimeni în particular?

— Nu. La nimeni.

— Nu ți-ai spus, uite, cutare ar fi putut-o trimite?

— Nu.

— Ciudat!

— De ce e ciudat?

— S-ar spune că nu ești curioasă să știi cine...

— Ia-o, dacă vrei, dar nu-mi mai vorbi despre asta, a spus Lélia tăindu-mi vorba.

S-a apropiat de fereastră ca să-și aprindă o țigară — în aer a apărut ceva inflamabil și am simțit că mama încearcă să se calmeze, îndepărtându-se fizic de mine. Și ca o foaie de hârtie al cărei scris apare doar în lumină, în momentul în care s-a așezat la fereastră, am văzut apărând în interiorul ei o cutie din fier, rece, căreia rugina îi pecetluse capacul — mama închisese acolo cartea poștală din motive care acum mi se păreau evidente, dar pe care nu le văzusem până atunci. Ceea ce mama închisese în fundul puțului întunecat din cutia aceea de fier — împrumut cuvintele lui Helen Epstein — era atât de puternic, încât vorbele se destrămau înainte de a-l putea descrie.

— Scuză-mă, mamă, îmi pare rău. Nu voiam să te forțez. Înțeleg că nu vrei să auzi nimic despre această carte poștală. Hai... să bem ceaiul ăla.

Ne-am întors în bucătărie, unde mama mi-a pregătit o sacoșă cu un borcan de castraveți murați Malossol, preferații mei, pe care îi mâncam, copil fiind, la ora 4, la gustare. Îmi plăcea acel amestec de moale și crocant și gustul lor delicat, dulce-acrișor. Lélia ne hrănea cu heringi marinați, pâine neagră feliată, prăjituri cu brânză albă, galettes cu mere, salată de icre, clătite, caviar de vinete și paté de ficat de pasăre. Era felul ei de a perpetua o cultură dispărută. Prin intermediul gustului Europei Mijlocii.

— Hai, te duc cu mașina la gară, mi-a zis ea.

Coborând treptele, am remarcat cutia poștală nou-nouță.

— V-ați schimbat cutia poștală?

— Cealaltă a sfârșit prin a-și da duhul.

Am rămas încremenită câteva secunde, dezamăgită de dispariția bătrânei carcase, ca și cum cineva m-ar fi anunțat că un martor esențial al investigației mele ar fi dispărut pentru totdeauna.

În mașină, i-am reproșat mamei că nu-mi spusese de această schimbare. Lélia s-a mirat și a deschis geamul, și-a aprins o a n-a țigară și mi-a

promis:

— O să te ajut să-l găsești pe autorul cărții poștale. Cu o condiție.

— Care?

— Să rezolvi cât mai curând posibil problemele de la școala fetei tale.

Capitolul 2

De la fereastra trenului, priveam defilarea peisajelor de la periferia de sud, unde recunoșteam fiecare centru comercial, fiecare clădire de locuit sau de birouri. Mi-am amintit că acolo, între Bagneux și Gentilly, se întindea altădată „Zona“ Parisului, cartierul tapițerilor și al împletitorilor de răchită și ratan, pe care Miriam îl traversase pe bicicletă în 1942, pentru a se salva.

După stația Cité U, apăreau clădirile vechi, din cărămidă roșu-portocalie, cu șase etaje. Erau numite HBM, habitations bon marché, strămoașele HLM-urilor, în epocă, locuințe la preț social cu scutire de taxe. Mai există și azi. Soții Rabinovich locuiseră într-una dintre acestea, pe strada Amiral Mouchez, nr. 78, pe vremea când erau considerați „străini“. 75 de ani mai târziu, îndeplinisem eu visul lui Efraim, acela al integrării depline. Nu mai trăiam la periferie, ci în centru. O adevărată pariziancă.

Am scos cartea poștală din geantă și am început s-o studiez. Opera Garnier mi-a adus aminte de anii întunecați ai Ocupației. Cu siguranță că autorul nu alesese întâmplător acest monument. Primul pe care l-a vizitat Hitler la trecerea prin Paris.

Ajungând la stația mea, m-am întrebat dacă nu ar trebui să schimb abordarea. Poate că autorul alesese cartea poștală doar pentru că-i căzuse în mână. Fără un mesaj special. Pentru a-mi desfășura ancheta, trebuia să mă feresc de lucrurile evidente — și mai ales de romantism.

Pe verso, cele patru prenume scrise distanțat, unele sub altele, formând un fel de puzzle cu o scriitură ciudată, mai ales cea a prenumelor ce păreau falsificate în mod deliberat. Nu mai văzusem niciodată un A făcut în felul acela, la finalul prenumelui Emma, ca două litere S scrise invers, care ar fi trebuit poate citite în oglindă în maniera enigmelor lui Leonardo da Vinci.

Fotografia Operei fusese făcută toamna, cu siguranță într-una dintre acele seri călduțe de octombrie, la apus, când felinarele par să fi fost aprinse din greșeală, pentru că cerul e încă la fel de albastru ca vara. De altfel, chiar așa mi-l imaginam pe autorul anonim, o ființă crepusculară, la granița dintre lumi. Într-un fel, asemenea bărbatului luat din spate în prim-planul fotografiei, cu o geantă pe umărul drept. Transparența îi dădea un aer fantomatic. Nici viu, nici mort.

Cartea poștală era cu mult mai veche decât anul în care fusese trimisă, în 2003. Ce anume se întâmplase? Oare se răzgândise în fața oficiului poștal? Simțise nevoia să se mai gândească încă puțin?

Ezită, se pregătește s-o strecoare în cutia poștală, dar se oprește în ultimul moment. Ușurat, poate, ori preocupat, face cale-ntoarsă, ajunge acasă și o pune din nou pe birou. Până în secolul următor.

În seara aceea, după ce am cinat cu fetița mea, am spălat-o, am îmbrăcat-o în pijama, am sărutat-o și am așezat-o în pat, nu i-am cerut să-mi povestească ce se întâmplase la școală. Deși îi promisesem mamei. Dar, încă o dată, ceva m-a împiedicat s-o fac.

În loc de asta, m-am dus în bucătărie, am pus cartea poștală sub lumina hotei și am privit-o multă vreme, ca și cum aș fi sfârșit prin a înțelege.

Mi-am trecut ușor degetele peste carton, cu senzația că mângâi o bucată de piele, membrana unei ființe vii căreia aș fi putut să-i simt pulsul, prima dată slab, apoi din ce în ce mai puternic. I-am invocat, Efraim, Emma, Jacques și Noémie. Cerându-le să mă călăuzească.

Mi-am stors creierul preț de câteva secunde, întrebându-mă din ce unghi să abordez problema. Am rămas în picioare în bucătărie, în liniștea apartamentului. Apoi, m-am dus să mă culc. Alunecând în somn, mi s-a părut că-l zăresc. Pe autorul cărții poștale. Doar o imagine rapidă. În obscuritatea unui apartament vechi, la capătul unui hol întunecat ca fundul unei peșteri, așteptând de decenii, răbdător, să merg să-l caut.

— E ciudat ce-o să-ți spun... Dar, uneori, am impresia că mă împinge o forță invizibilă...

— Cine, un dibbuk⁵? m-a întrebat Georges a doua zi, la prânz.

— Într-un fel, cred că e un soi de fantomă..., dar aș vrea să mă iei în serios!

— Te iau foarte în serios. Știi ceva? Ar trebui să arăți cartea poștală unui detectiv particular,ăștia au metodele lor de căutare, cărți de telefon vechi, canale la care lumea obișnuită nu are acces...

— Dar nu cunosc niciunul, i-am spus eu râzând.

— Ar trebui să apelezi la Duluc Détective.

— Duluc Détective? Ca în filmele lui Truffaut!

— Da.

— Agenția aceea nici nu mai există, era în anii '70...

— Ba da, trec prin fața ei în fiecare dimineață, în drum spre spital.

Îl cunoșteam pe Georges de câteva luni deja. Obișnuiam să mâncăm la prânz împreună, în apropierea spitalului unde e medic. Și ne mai întâlneam uneori sâmbăta seara, când copiii nu erau la noi. Adoram acele momente cu el. Amândoi separați, voiam să ne dăm timp și să profităm de acel început de relație. Nu ne grăbeam nicăieri.

— Să nu uiți de Seder! E mâine, mi-a amintit el la sfârșitul mesei.

Nu uitasem. Era pentru prima dată când urma să ne oficializăm relația. Era și prima dată când voiam să sărbătoresc Pesah. Iar asta îmi dădea o senzație de disconfort: îi spuseseam lui Georges că sunt evreică, dar nu mai precisasem că totuși nu intrasem niciodată în viața mea într-o sinagogă.

La prima noastră cină în doi, îi povestisem istoria familiei mele. Soții Rabinovich, plecați din Rusia în 1919. Iar el îmi povestise despre părinții lui, despre tatăl, născut tot în Rusia, implicat în mișcarea de rezistență a Franc-tireur-ilor și a partizanilor, forță de muncă de imigrație. Discutaserăm ore întregi despre destinele încrucișate ale familiilor noastre. Citiserăm aceleași cărți, ne uitaserăm la aceleași documentare. Ceea ce ne dădea senzația că ne cunoșteam de multă vreme.

După acea seară, făcuse cercetări pe un site de internet pe care-l menționează Mendelsohn în Dispăruții, unde se găsesc documente genealogice ale familiilor așkenaze din secolul al XIX-lea. Georges aflase că, în 1816, în Rusia, un Chertovski se căsătorise cu un Rabinovich.

— Deci, strămoșii noștri se iubeau deja, îmi spusese la telefon. Așa că ei au pus la cale întâlnirea noastră.

Așa absurd cum ar părea, m-am îndrăgostit de Georges în momentul în care a pronunțat acea frază.

Întorcându-mă acasă după prânz, m-am așezat la birou să lucrez, dar eram incapabilă să mă concentrez. Mă gândeam întruna la cartea poștală. Era un fel de reparație pentru cei rămași fără o piatră de mormânt? Epitaful unui mormânt pentru care acest dreptunghi de 15 pe 17 cm era placa? Sau, din contră, era legată de vreo dorință de a face rău? De a produce spaimă? Poem macabru al unui memento mori însoțit de un râs sardonice. Intuiția mea oscila fără întrerupere între două tipuri de interpretări, între lumină și întuneric, legate de imaginea a două statui ce tronează pe frontonul Operei Garnier. Pe cartea poștală, Armonia era luminată, iar Poezia dispărea în noapte, ca două spirite înaripate puse în opoziție de lumină. Așa că, în loc să lucrez, am tastat „Agenția Duluc“ în motorul de căutare Google.

Casă fondată în 1913, anchete, cercetări, filaj Paris.

Portretul oficial al domnului Duluc a apărut pe ecranul computerului, un omuleț brunet, cu față colțuroasă și sprâncene desenate precum coarnele

unui berbec. Mustața excesiv de mare se încolăcea până sub nări, de un negru atât de intens, de-ai fi crezut că e una falsă, din fetru.

Prezentă la aceeași adresă din 1945, în același arondisment al Parisului, Agenția Duluc s-a dezvoltat în timp, diversificându-și ariile de expertiză: anchete și cercetări, în domeniul industrial și pentru particulari. Agenția vă stă la dispoziție 24 de ore din 24, 7 zile din 7. Consultațiile sunt gratuite. Pentru a putea decide, trebuie să știți.

Deviza m-a făcut să reflectez. Am trimis imediat un e-mail cu datele mele:

Bună ziua, vă scriu deoarece am nevoie de serviciile dumneavoastră pentru a-l găsi pe autorul unei cărți poștale anonime, trimise familiei mele în 2003. E foarte urgent și important pentru mine. Aștept un răspuns rapid.

Un minut mai târziu, mi-a sunat telefonul mobil, cu un mesaj de la detectivul agenției. Publicitatea nu era, deci, minciună. 24 din 24, 7 zile din 7.

Bună ziua, mă miră reacția dumneavoastră după 16 ani! În acest moment, sunt pe drumul de întoarcere către Paris și voi ajunge la birou într-o oră. Cu stimă, FF.

După ce am traversat Podul Artelor, am zărit în depărtare o firmă cu litere mari de tipar, verde-fluorescent, pe care o cunoșteam. O văzusem de multe ori strălucind, seara târziu, pe când traversam strada Rivoli în dreptul Luvrului. Unele litere nu se mai aprindeau. DUC DE CIVE. Întotdeauna crezusem că e vorba de vreun club de jazz demodat.

În fața porții din lemn, am găsit o plăcuță de alamă aurită, prinsă exact deasupra dispozitivului cu tastatură: „Anchete“ și „Etajul 1“.

Ușa s-a deschis automat și am mers pe un hol până la sala de așteptare. Nu era nimeni, peste tot liniște. Licența originală a domnului Jean Duluc, fondatorul agenției, pusă în ramă pe perete, confirma că mă aflu în locul

potrivit. Camera era goală, cu excepția câtorva bibelouri expuse într-o vitrină. Mă întrebam dacă obiectele aveau vreo valoare sentimentală pentru detectivul particular sau le cumpărase doar pentru a decora o sală de așteptare. Erau atât de nepotrivite, încât exercitau asupra privitorului un fel de forță hipnotică. Primul era o figurină din porțelan reprezentând vasul chinezesc din seria de benzi desenate Lotusul albastru, din care ieșeau Tintin și Milou. Lângă el, un robinet de sticlă sub care se sărutau două sculpturi de pești roșii și numeroase acvarii în miniatură. Dacă prezența lui Tintin printre bibelouri avea oarecum sens într-un astfel de loc — tânărul belgian nu era detectiv particular, dar, într-un fel, anchetele lui de reporter îl conduceau către rezolvarea unor enigme —, acvariile mi se păreau mult mai misterioase.

Am luat de pe masa joasă pliantul de prezentare a agenției.

Pentru a putea decide, trebuie să știți. Dar căutarea și furnizarea unor informații complete, fiabile, utile, nu e o treabă de amator. E nevoie de multă experiență și suport tehnic, de rigoare și intuiție, de mijloace materiale și umane. Și o garanție totală a confidențialității.

Broșura arăta în continuare că Jean Duluc se născuse pe 16 iunie 1881, în Mimizan, departamentul Landes, și obținuse, 29 de ani mai târziu, licența de detectiv, eliberată de Prefectura din Paris. Numeroasele fotografii sugerau chiar că măsura 1,54 m, deci era un bărbat scund pentru standardele vremii, dar cu mustață foarte lungă, una extraordinară mai precis, în formă de ghidon, în maniera celor din serialul Brigăzilor Tigrului, rulată în formă de melc la capete.

Ușa sălii de așteptare s-a deschis înainte să pot citi finalul textului.

— Urmați-mă, mi-a spus detectivul, respirând greu, ca și cum s-ar fi întors dintr-o urmărire infernală. Trenul a avut întârziere, îmi pare rău.

Drăguț, îndesat, la vreo 60 de ani, cu părul grizonant, Franck Falque purta o pereche de ochelari mari cu rama de baga, pantaloni cu bretele, de catifea maro, mai mult sau mai puțin asortați cu haina, cămașă care nu văzuse fierul de călcat în viața ei, iar el avea o față rotundă, de tip vesel. L-am

urmat în birou, o încăpere așa de îngustă, încât aproape că puteai atinge pereții dacă întindeai brațele. Fereastra dădea spre strada Luvru, cu toată agitația ei.

Dedesubt se găsea un acvariu imens, luminat de neoane albastre, în care înotau vreo 20 de guppy, acei pești de apă dulce originari din America Latină. Toți aveau culori vii, albastru sau galben, iar solzii lor, ajurați cu negru, te duceau cu gândul la ochelarii detectivului. Am dedus deci că Franck avea o pasiune pentru pești... de unde și bibelourile „acvatică” din sala de așteptare.

În spatele biroului, teancuri de dosare puse unele peste altele, ca niște sendvișuri fără umplutură, soioase.

— Deci, acea carte poștală? m-a întrebat el cu un accent din sud-vest, așa cum fără îndoială avea cu un secol în urmă și Jean Duluc, cel ce văzuse lumina zilei în Mimizan.

— Iat-o, am răspuns eu așezându-mă, v-am adus-o.

Am scos-o din geantă și i-am întins-o.

— Deci, mama dumneavoastră a primit această carte poștală anonimă, nu?

— Așa este. În 2003.

Flaque a citit-o cu răbdare.

— Și cine sunt aceste persoane, Efraim... Emma... Jacques și Noémie?

— Sunt bunicii mamei, unchiul și mătușa ei.

— Bun... și niciuna dintre aceste patru persoane n-ar fi putut-o trimite? m-a întrebat el cu un oftat, așa cum un mecanic auto te-ar întreba prima dată dacă nu cumva ai uitat pur și simplu să pui ulei.

— Nu, au murit toți în 1942.

— Toți? s-a mirat el.

— Da. Toți patru. Morți la Auschwitz.

Falque m-a privit, cu o grimasă. N-am înțeles dacă empatiza, ori nu înțelesese bine sensul răspunsului meu.

— În lagărul de exterminare, i-am precizat.

Dar el a rămas tăcut și încruntat.

— Uciși de naziști, am adăugat, ca să fiu sigură că m-am făcut înțeleasă.

— O, la, la, a reacționat el în sfârșit, cu accentul lui din sud-vest. Ce poveste oribilă! De-a dreptul îngrozitoare.

Spunând acestea, a agitat cartea poștală într-o mișcare de du-te-vino, ca pe un evantai. Probabil că nu era obișnuit să audă cuvinte ca „Auschwitz“ și „lagăr de exterminare“ la el în birou. Apoi, a rămas tăcut o vreme, nevenindu-i să creadă.

— Credeți că m-ați putea ajuta să-l găsesc pe expeditor? am repetat, pentru a relansa discuția.

— O, la, la, a repetat el, agitând scrisoarea. Vedeți dumneavoastră, împreună cu soția, ne ocupăm de adultere, spionaj industrial, probleme între vecini... chestii din viața de zi cu zi. Dar nu... de așa ceva!

— Nu faceți niciodată anchete în legătură cu scrisori anonime?

— Ba da, sigur că da, a răspuns el dând energic din cap, dar asta... mi se pare prea complicat.

N-am mai știut ce să spunem, nici eu, nici el. Falque mi-a citit pe față decepția.

— S-a întâmplat în 2003! Ați fi putut să vă treziți mai repede! Cinstit să fiu, stimată doamnă, există puține șanse să-l găsiți în viață pe autorul acestei

expediții...

Mi-am luat haina și i-am mulțumit.

Franck Falque m-a fixat pe deasupra ochelarilor mari din бага. Începuse să transpire și am putut simți că mă voia plecată de-acolo cât mai curând posibil. Totuși, a acceptat să-mi acorde câteva minute în plus.

— Bun, mi-a zis oftând, o să vă spun ce-mi trece acum prin minte... De ce Opera Garnier?

— Nu știu exact. Dumneavoastră aveți vreo idee?

— Credeți că cineva ar fi putut ascunde acolo vreun membru al familiei?

— Sinceră să fiu, nu prea cred... ar fi fost foarte riscant.

— Adică?

— În timpul Ocupației, Opera Garnier era locul preferat de înalții oficiali germani. Fațada clădirii era în întregime acoperită de svastici.

Frank a căzut din nou pe gânduri.

— Familia dumneavoastră locuia în apropiere?

— Nu. Nicidecum. Stătea în arondismentul 14, pe strada Amiral Mouchez.

— Poate era un loc de întâlnire? Făceau parte din Rezistență? Vedeți dumneavoastră... la o stație de metrou sau ceva de genul.

— Da. E posibil. Un loc de întâlnire...

Am lăsat cu bună-știință fraza neterminată, ca să-i dau ocazia să-și continue ideea.

— Aveați muzicieni în familie? m-a întrebat, după câteva secunde de tăcere.

— Da! Emma, cea al cărei prenume îl vedeți acolo, era pianistă.

— Credeți că ar fi putut cânta la Operă, făcând parte din vreo orchestră?

— Nu, era doar profesoară de pian. Nu susținea concerte. Și, după cum știți, în timpul războiului, evreii nu mai aveau dreptul să cânte la Operă. Chiar și compozitorii au fost scoși din repertoriu.

— Ascultați, mi-a mai zis el privind succesiv cele două fețe ale cărții poștale, nu știu ce să vă spun mai mult...

Falque considera că-și făcuse datoria, se uitase cu atenție la mesaj, dar acum voia să mă vadă plecată. Însă am insistat.

— Da, mi-a zis el cu un oftat, ar mai fi ceva...

Apoi și-a șters fruntea în tăcere, cred că deja regreta mărturisirea că se mai gândise la ceva.

— Știți, socrul meu... a fost jandarm... ne povestea mereu despre serviciul lui.

Apoi s-a oprit brusc. Se gândea la ceva foarte îndepărtat, părând pierdut în gânduri.

— Probabil că era foarte interesant, am zis eu ca să relansez discuția.

— Nu, nu vă faceți iluzii. Mai ales că spunea o grămadă de prostii, mereu aceleași anecdote, dar uneori putea fi util, o să înțelegeți de ce. Ați remarcat cumva timbrul?

— Timbrul? Da. Am observat că e pus invers.

— Ei bine. Poate că nu e nimic..., a mai adăugat el, cu o mișcare a capului.

— Vreți să spuneți că ar fi putut fi un gest voluntar?

— Exact.

— Ca un fel de mesaj?

— Da. Ca un fel de mesaj.

Detectivul a privit înainte, iar eu am simțit că-mi va spune niște lucruri hotărâtoare.

— Vă deranjează dacă iau notițe?

— Nu, nu, faceți-o, mi-a spus, ștergându-și ochelarii aburiți. Imaginați-vă că pe vremuri, vreau să spun... în secolul al XIX-lea... lumea plătea corespondența de două ori. O dată pentru a trimite scrisoarea. Și a doua oară pentru a o primi. Înțelegeți?

— Trebuia să plătești pentru a citi? Nu știam...

— Da, chiar la începutul istoriei Poștei. Dar lumea putea refuza scrisoarea primită. Și atunci, nu mai plătea... Apoi, a fost inventat un cod, pentru a nu mai plăti a doua oară. Felul în care era poziționat timbrul pe plic avea o semnificație aparte, de exemplu, dacă îl puneai pe lateral, înclinat spre dreapta, însemna „boală“. Ați înțeles?

— Foarte bine. Nu mai era nevoie să deschizi scrisoarea și nici să plătești taxa. Mesajul era conținut în timbru. Am înțeles bine?

— Exact. Din acel moment, lumea a atribuit un sens poziției timbrului, a adăugat. De exemplu, chiar și în zilele noastre, aristocrații lipesc timbrele invers, în semn de protest. O modalitate de a spune: Jos republica!

— Deci, pe cartea mea poștală, timbrul a fost pus invers în mod deliberat. La asta vă gândiți?

Falque a confirmat din nou, apoi mi-a dat de înțeles că trebuie să-l ascult cu atenție.

— În cazul partizanilor, trimiterea unei scrisori cu timbrul invers însemna: „Citește pe dos“. De exemplu, dacă trimiteau o scrisoare cu textul. „Totul merge bine“, trebuia să înțelegi că, în realitate, „Totul merge prost“.

Apoi, detectivul s-a lăsat din nou pe spate în scaun, scoțând un soi de oftat, ușurat că reușise să scoată ceva de la acea carte poștală.

— OK. Mai e ceva ce nu înțeleg. Dumneavoastră îmi spuneți: „I-a fost trimisă mamei mele“. Și atunci, M. Bouveris cine e? Nu e mama dumneavoastră. Nu?

— A, nu. Nicidecum. „M. Bouveris“ este „Miriam Bouveris“, bunica mea. Ea s-a născut Rabinovich, apoi s-a măritat cu un domn Picabia, cu care a avut-o pe mama. Ulterior, s-a recăsătorit cu domnul Bouveris. Ca să rezumăm, i-a fost trimisă bunicii, dar la adresa mamei. Care se numește Lélia.

— N-am înțeles nimic.

— Bun. Pe strada Descartes, nr. 29, e adresa mamei mele, Lélia. Dar „M. Bouveris“ e bunica mea, Miriam. Ați înțeles?

— Ok, ok, ok, am înțeles. Dar ea ce-a spus despre asta? Miriam?

— Nimic. Bunica a murit în 1995. Cu opt ani înainte să fie trimisă cartea poștală.

Franck Falque s-a oprit un moment să reflecteze, strângând din ochi.

— Spun asta pentru că, la început, când mi-ați arătat scrisoarea, eu am citit... Monsieur Bouveris. Vedeți? „M. Bouveris“ pentru „Monsieur“.

Ideea mi s-a părut absolut plauzibilă.

— Da, aveți dreptate, nu mi-a trecut niciodată prin cap că ar putea fi „Monsieur Bouveris“.

Am luat notițe în carnet, trebuia să vorbesc cu Lélia despre toate astea.

Franck Falque s-a aplecat spre mine. Am simțit că mai puteam profita de intuiția lui de detectiv.

— Bun. Și cine e monsieur Bouveris? Îmi puteți spune mai multe?

— Nu prea. A fost cel de-al doilea soț al bunicii, mort la începutul anilor '90. Cred că era o fire foarte melancolică. A lucrat o vreme în domeniul impozitelor, dar nu sunt chiar sigură.

— Și de ce a murit?

— Nu e prea clar, cred că s-a sinucis. Ca și bunicul, înaintea lui.

— Bunica dumneavoastră a avut doi soți care s-au sinucis?

— Da, cam așa.

— Deci, vreți să spuneți, a zis el ridicând din sprâncenele groase spre tavan, că, în familia dumneavoastră, lumea nu prea moare de moarte bună... Deci, bunicul a locuit la această adresă? m-a mai întrebat, arătându-mi cartea poștală.

— Nu. Miriam a locuit în sudul Franței.

— Atunci, lucrurile se complică...

— De ce?

— Numele bunicii, Bouveris, era scris pe cutia de scrisori a părinților dumneavoastră?

Am dat din cap că nu.

— Și atunci, de ce v-a adus-o poștașul, dacă nu există niciun „M. Bouveris” pe cutia de scrisori?

— Nu m-am gândit la asta... de fapt, e destul de ciudat.

În acel moment, am tresărit amândoi, din cauza soneriei. Un sunet strident. Clientul lui Falque sosise.

M-am ridicat, întinzându-i mâna detectivului pentru a-i arăta toată recunoștința mea.

— Mii de mulțumiri. Cât vă datorez?

— Nimic, a răspuns el.

Înainte de a mă conduce, Franck Falque mi-a dat o carte de vizită uzată:

— Uitați, e un amic, îl puteți suna din partea mea, e specialist în analiza grafologică a scrisorilor anonime.

Am strecurat-o în buzunar. Era timpul să merg la școală. Am luat autobuzul ca să nu întârzii. În timpul călătoriei, m-am gândit din nou la dibukk-ul despre care îmi vorbise Georges, acele spirite tulburate ce intră în corpurile oamenilor ca să trăiască prin ei povești pe cât de impresionante, pe atât de invizibile — regăsind, în felul acesta, senzația de ființă vie.

5 În credința populară evreiască, spirit malefic, sufletul unui mort care posedă o ființă vie. (N.t.)

Capitolul 3

Ținută vestimentară potrivită pentru Pesah.

Am tastat aceste cinci cuvinte în motorul de căutare Google. Pe ecran a apărut Michelle Obama. Așezată la o masă, înconjurată de bărbați purtând kippa. Arbora acel zâmbet sincer pe care i-l știe toată lumea și purta o rochie bleumarin, simplă, destul de asemănătoare cu una de la mine din dulap. Asta m-a liniștit, dându-mi senzația că a cina acasă la Georges nu trebuia să fie neapărat o catastrofă.

Bona a ajuns. În timp ce-i citea o poveste fetei mele, mi-am continuat căutarea. Fotografiile afișate pe ecran arătau cărți în ebraică puse pe mese, farfurii pline cu chestii ciudate. Oase, frunze de salată, ouă fierte tari... Un labirint de simboluri. O lume necunoscută, în care mi-era teamă că o să mă pierd. După discuțiile noastre, Georges credea că eu cunosc rânduiala sărbătorilor evreiești și că știu să citesc în ebraică.

Nu l-am contrazis niciodată.

Era prima dată când ieșeam cu un bărbat evreu. Înainte de el, nu se pusese niciodată problema dacă știam sau nu cum se derulează Sederul, ori dacă-mi făcusem Bar Mitzvah-ul. Numele meu de familie nu era evreiesc, așa că, de fiecare dată când întâlneam un bărbat, după o vreme acesta se mira:

— A! Ești evreică?

Da, contrar oricăror aparențe...

La facultate, m-am împrietenit cu o fată, Sarah Cohen, cu păr negru și pielea închisă. Ea mi-a explicat că bărbații pe care-i întâlnea credeau, de cele mai multe ori, că e evreică. Dar mama ei nu era, și nici ea, conform legii. Sarah dezvoltase un complex legat de treaba asta.

Eu, pe de altă parte, eram evreică, dar nimic nu o sugera. Sarah avea aerul unei evreice, dar nu era, dacă te luai după textele sacre. Râseserăm pe chestia asta. Era absurd. Derizoriu. Și totuși, ne marca viețile.

Cu anii, povestea rămânea complexă, alunecoasă, nesemnând cu nimic altceva. Puteam avea un bunic cu sânge spaniol și un altul breton, un străbunic pictor și altul comandant pe un spărgător de gheață, dar nimic, absolut nimic nu se compara cu faptul că proveneam dintr-o linie feminină evreiască. Nimic altceva nu mă marca mai puternic în ochii bărbaților pe care-i iubisem. Rémi avusese un bunic colaborator. Theo își puneă întrebări în legătură cu posibile origini evreiești ascunse. Olivier părea evreu și adesea îl consideram ca atare. Chiar și în prezent, cu Georges. Nu era niciodată o chestiune minoră.

Am sfârșit prin a-mi găsi rochia bleumarin. Îmi era puțin strâmtă în talie, bazinul mi se lărgise odată cu nașterea. Dar nu mai aveam timp să gălesc alta. Eram în întârziere. Toți invitații erau deja acasă la Georges.

— În sfârșit! a zis el, luându-mi haina, am crezut că nu mai vii. Anne, ți-i prezint pe vărul meu William și pe soția lui, Nicole. Cei doi băieți ai lor sunt în bucătărie. Ți-i prezint și pe François, prietenul meu cel mai bun, și pe nevasta lui, Lola. Din păcate, băieții mei au rămas la Londra, pentru că e perioada examenelor. E trist, va fi primul Seder pe care-l voi petrece fără ei. Iat-o și pe Nathalie, care a scris o carte pe care ți-o voi dăruia. A, a mai făcut el, zărind o femeie apărând în salon, și iat-o pe Déborah!

N-o mai întâlnisem niciodată, dar știam foarte bine cine era. Georges îmi vorbise despre ea în mai multe ocazii.

Privirea ei m-a făcut să înțeleg mai multe lucruri. Că Déborah era o femeie autoritară și sigură pe ea. Și că nu era deloc fericită de prezența mea la masă.

Ea și Georges se cunoșteau de pe vremea rezidențiatului. Pe atunci, Georges era foarte îndrăgostit de ea. Reciproca nu fusese valabilă. Tipa îi

respinsese avansurile. Cum își putuse vreun moment închipui că o fată ca ea s-ar fi putut interesa de un băiat ca el?

— Prefer să rămânem prieteni, îi spusese ea.

Trecuseră mai mult de 30 de ani. Cei doi își trăiseră viețile fără să se piardă vreodată din vedere. Lucraseră în aceleași spitale. Georges avea doi băieți și trecuse printr-un divorț lung. Déborah, o fată și o separare rapidă. Continuaseră să se intersecteze, ca de exemplu la aniversările colegilor medici, fără să-și vorbească direct.

— Nu ne cunoaștem foarte bine, de multă vreme, spunea ea.

— Ne cunoașteam bine odinioară, era el de părere.

Până când, 30 de ani mai târziu, Déborah ajunse să se uite mai bine la el și să înceapă să-l considere interesant.

Crezuse că el va fi foarte fericit să-și regăsească fosta iubire. Dar lucrurile nu se petrecuseră așa, iar Georges îi propusese:

— Chiar aș vrea să rămânem amici.

Déborah ajunsese atunci la concluzia că a-l cuceri pe Georges urma să fie mult mai greu decât crezuse.

— Cu atât mai bine, îi spusese.

Georges avea cu Déborah ceea ce el numea o relație de prietenie, dar care în realitate era un fel de răzbunare, simțindu-se flatat. Fata care-l făcuse să sufere atâta îi făcea acum curte.

Când m-a văzut sosind, Déborah a fost la început surprinsă. Georges îi vorbise despre mine, dar ea nu mă văzuse ca pe o rivală serioasă, dat fiind că nu eram medic. Prezența mea la Serder, cina de Pesah, a făcut-o însă să-și reconsidere părerea. Faptul că Georges nu-și dăduse osteneala s-o prevină, o rănise. Se simțise umilită.

— Să mergem la masă, a zis Georges.

— Să vedem ce se va întâmpla, și-a spus în gând Déborah.

În timp ce bărbații își puneau kippa, ea a făcut o glumă despre diferența dintre Pesahul sefard și cel așkenad, pe care toată lumea a considerat-o foarte amuzantă. În afară de mine, evident. Déborah mi-a pus în evidență ignoranța, scuzându-se:

— Îmi pare rău, glume evreiești...

— Dar Anne e și ea evreică, a zis Georges.

— A, da? Credeam că numele tău de familie e breton..., a replicat ea, circumspectă.

— Mama e evreică, am confirmat eu, roșind.

Georges a rostit rugăciunea în ebraică, inima a început să-mi bată tare, toată lumea îi urmărea cuvintele punctându-le cu câte un Amin, pronunțat O-meyn. Și asta m-a tulburat, pentru că eu credeam că doar creștinii spun Amin. O simțeam pe Déborah pândindu-mi toate gesturile, ce coșmar!

Georges l-a rugat pe unul dintre nepoții lui, care-și pregătea Bar Mitzvah-ul, să explice semnificația platoului de Seder.

— Simbolurile sunt maror, ierburile amare ce ne amintesc de amărăciunea sclaviei egiptene, viața amară a strămoșilor noștri, amintirea suferinței îndurate de evrei în captivitate. Matzah, simbolul entuziasmului cu care evreii și-au redobândit libertatea...

În timp ce băiatul își recita lecția, toată lumea luase loc. Lăsându-mă pe scaun, cusătura rochiei mi s-a sfâșiat pe o parte. Déborah nu și-a putut reține un zâmbet.

— Luați-vă Haggadah-urile, a mai spus Georges, le-am găsit pe cele ale părinților mei. Există câte una de persoană.

Am luat cartea așezată pe farfurie, încercând să-mi ascund tulburarea, dar totul era scris în ebraică.

Déborah s-a aplecat spre mine, vorbind tare, ca s-o audă toată lumea:

— *Haggadah se deschide de la dreapta.*

Am început să bâlbâi niște scuze, stângace. Cu vocea lui gravă, Georges a început povestea ieșirii din Egipt.

— Anul acesta suntem sclavi...

Povestea din Haggadah amintea tuturor celor din jurul mesei teribilele încercări prin care trecuse Moise.

Eu mă lăsam legănată de răspunsuri și de frumusețea aspră a istoriei eliberării poporului evreu. Vinul de Pesah îmi dădea o amețelă puternică, veselă și senzația că mai trăisem această scenă, cunoscând deja toate gesturile pe care le făceam. Totul îmi era familiar: să trecem din mână în mână pâinile matzah, să înmuiem ierburile amare în apă sărată, să luăm cu vârful degetului o picătură de vin și s-o lăsăm să se scurgă în farfurie, să ne așezăm cotul pe masă. Farfuriile de aramă cu ofrandele simbolice de Pesah mi se păreau și ele cunoscute, ca și cum le-aș fi avut dintotdeauna sub ochi. Cântecul evreiesc îmi sunau familiar. Timpul parcă fusese abolit, iar eu simțeam un miracol, căldura unei bucurii adânci ce venea de foarte departe. Ceremonia mă transporta într-o vreme străveche. Mi s-a părut că simt chiar niște mâini strecurându-se într-ale mele. Degetele lui Nachman, aspre ca rădăcinile unui stejar bătrân. Și-a aplecat capul spre mine pe deasupra lumânărilor, ca să-mi spună:

— Suntem toți perle din același șirag.

Sederul s-a terminat. Și a început petrecerea.

Volubilă, comunicând cu ușurință cu toată lumea, Déborah își aroga poziția de stăpână a casei. Făcea complimente și punea întrebări tuturor. Mai puțin mie, desigur. Eu eram ruda aceea îndepărtată pe care o inviți ca să n-o lași singură într-o seară de sărbătoare — dar căreia n-ai nimic să-i spui.

Dezinvoltă, frumoasă și amuzantă, a început să relateze cu umor cum pregătise cina pentru Georges, cum lăsase ardeii să se ardă, despre rețeta de salată de vinete pe care o avea de la mama ei și despre cea de ardei pe care i-o lăsase tatăl — vorbea, vorbea, vorbea și toată lumea o asculta.

— Deci? Mama ta cum pregătește Gefilte fish? m-a întrebat, la un moment dat.

N-am răspuns nimic. M-am prefăcut că nu aud. Atunci, s-a întors spre Georges.

— Ceea ce mă frappează în fiecare an la Haggadah e acea idee preconcepută, străveche cum că ar trebui să mergem în Israel ca să scăpăm de persecuții. Reconstruiți orașul sacru Ierusalim. E scris negru pe alb. De mai bine de 5 000 de ani.

— Parcă voiai să te muți în Israel? l-a întrebat Georges pe vărul lui.

— Da, închipuie-ți. Când citesc ziarele și văd ce ni se întâmplă aici, în Franța, îmi spun că lumea nu ne mai dorește prin preajmă.

— Tu și exagerările tale, tată, i-a răspuns fiul lui William. Nu suntem persecutați.

Acesta din urmă și-a împins scaunul în spate, stupefiat de vorbele tânărului.

— Vrei să facem o listă cu toate mișcările antisemite care au avut loc de la începutul anului? l-a întrebat el.

— Tată, există mult mai multe agresțiuni împotriva negrilor sau arabilor, în fiecare an.

— Ai văzut că se pune problema să reediteze Mein Kampf? Cu „comentarii avizate“. Cât de cinic! Va fi un adevărat succes de librărie.

Soția lui William i-a aruncat o privire fiului ei în semn că nu merita osteneala să răspundă. Iar François, cel mai bun prieten al lui Georges, a schimbat subiectul.

— Tu pleci dacă o să câștige Frontul Național?

— Nu, nu plec.

— De ce? Ești nebun! a intervenit William.

— Pentru că vreau să rezist. Și pentru că rezistența se va organiza aici.

— Nu-ți înțeleg raționamentul. Dacă vrei să te lupți, de ce n-o faci acum, înainte să fie prea târziu? Ideea e să evităm să ne ia pe nepregătite, a adăugat Lola, soția lui François.

— Are dreptate. Stăm aici, așteptând catastrofa așezați frumos pe scaune...

— În realitate, pentru tine se joacă posibilitatea de a retrăi experiențele tatălui tău în anii de război și Rezistență. Dar istoria nu se repetă. Iar tu n-o să te ascunzi în munți!

— E adevărat, a replicat Georges, e o fantasmă familială foarte puternică.

— Asta e problema, a adăugat fiul lui William, care avea chef să polemizeze cu cei în vârstă. Astea sunt fantasmele voastre. Vă spuneți că, odată cu venirea Frontului Național, veți putea, în sfârșit, să luptați, ca părinții voștri după Mai 1968, ori ca bunicii voștri în timpul războiului. De fapt, așteptați cu nerăbdare ca extrema dreaptă să ajungă la putere, ca să vă puteți simți vii. Voi, măreții de dreapta. Așteptați catastrofa, pentru ca, în sfârșit, să se întâmple ceva în viețile voastre.

— Fiul meu a luat-o razna, scuzați-l, a intervenit William.

— Nu! Nu, dimpotrivă, e interesant ce spune! a răspuns François.

— Catastrofa... va mai trebui să aștepte, i-a moderat Lola. Chiar dacă Frontul Național câștigă — ceea ce eu nu cred —, chiar dacă suntem împinși în acea extremă, nu văd cu ce vom avea de suferit noi, evreii. Hai să fim realiști! Sunt de acord cu băiatul tău, William. Chiar dacă sunt evreică, am impresia că cei fără acte, africani și imigranți, sunt cei mai expuși. Îmi pare rău să vă dezamănesc, domnilor, dar nu pe voi vă vor aresta în stradă.

— Și de ce nu? a întrebat William.

— Știi bine că Lola are dreptate! Ție, mie, nouă nu ni se va întâmpla nimic, a adăugat Nicole, soția lui. Nu ne vor pune să purtăm steaua galbenă.

— Dar poate apărea o altă formă de violență contra evreilor...

— Sunteți complet pe dinafară. Cetățenii de origine africană și nord-africană sunt cei ce riscă, în cazul victoriei Frontului Național. Mult mai mult decât noi.

— Problema e: sunteți pregătiți să vă bateți pentru alții, în afară de voi? Și dacă veți deveni, la rândul vostru, domnul Just? Uitați-vă la familiile de pe stradă și la copiii care mor de foame pe saltele. Nu vă aduc aminte de nimic? Și dacă ar fi rândul vostru să fiți generoși? Să-l luați pe unul dintre ei la voi acasă, să doarmă pe canapeaua voastră? Asta înseamnă să-ți asumi riscuri. Deci, dacă pentru o primă dată nu ați fi voi victimele, ci cei chemați să ajute?

— Evreii aveau deja dușmani în Franța. În timp ce imigranții nu au.

— Și indiferența voastră? Nu e și asta o formă de colaboraționism?

— O, o, o! Calmează-te, și nu-i vorbi pe tonul ăsta tatălui tău!

— Discursul ăsta liberal e simplist, a intervenit William. Și culpabilizant pentru evrei. Trăim într-o țară unde există încă mult antisemitism — dovadă, zilele astea. Imaginează-ți dacă brusc, odată cu venirea Frontului Național, ar trebui să te confrunți cu justiția, în timp ce vârful piramidei

statului nu e de partea ta. Ei bine, pentru mine, asta schimbă percepția de a fi evreu în țara noastră — cu siguranță.

— Cu discursurile astea panicarde, cedezi impulsului de a nu face nimic pentru ceilalți.

— Voi nu puteți înțelege! a țipat William. Georges și cu mine, generația noastră, am fost supuși la o groază de acte antisemite, și asta ne-a marcat, nu-i așa, Georges?

Acesta a început să râdă, pentru că William devenise brusc foarte teatral.

— Ascultă, William, sunt de acord cu tine în toate. Dar, ca să fiu sincer, eu n-am fost niciodată victima unui act antisemit. Nici la școală, nici la muncă.

William și-a așezat mâinile pe burtă. Nu-și revenea după o asemenea idioțenie debitată de vărul său. Zâmbind, sigur de efect, l-a întrebat pe Georges:

— Da? Ești sigur?

— Da, a confirmat acesta. Sunt sigur.

— Vrei să spui că nu te-ai întrebat niciodată ce ți s-a întâmplat în anul de Bar Mitzvah?

Deodată, Georges a înțeles aluzia.

— Ok, ok..., a cedat el într-un gest de căință ce arăta că se dă bătut. Eram în sinagogă, în seara atentatului din strada Copernic.

— Și ăla n-a fost un act antisemit? a zbierat William, ridicându-se.

Scaunul i-a căzut pe spate. Ai fi zis că cei doi veri joacă o piesă de teatru.

— Da, era 3 octombrie 1980, la câteva luni după Bar Mitzvah-ul meu, și eram încă sub elanul fervorii iudaismului. Una dintre rarele perioade din viața mea când mergeam în mod regulat la sinagogă...

— Scuză-mă că te întrerup, a zis William, dar aş vrea să precizez un lucru pentru fiul meu: data fusese aleasă pentru a celebra noaptea de 3 octombrie 1941, când în Paris au fost atacate şase sinagogi! Printre care şi Copernic.

— Era în timpul slujbei de vineri seara, sinagoga plină, iar eu mă rugam împreună cu sora mea. Cu vreo 10 minute înainte de final, pe când se spunea Adon'olam asher... a explodat bomba. Am auzit o deflagraţie. Geamurile s-au pulverizat peste câţiva membri ai congregaţiei. Rabinul ne-a condus repede afară, pe uşa din spate. Eu şi sora mea am văzut maşini în flăcări. Am luat-o la stânga, până în bulevardul Kléber de unde am prins autobuzul. Ajungând acasă, am găsit-o pe Irène, bona noastră, uitându-se la ştirile regionale pe FR3. Tocmai anunţaseră un atentat. Femeia a realizat imediat că scăpaserăm dintr-un mare pericol.

— Şi tu?

— Pe moment, nu. Dar seara, în pat, picioarele au început să-mi tremure, fără să le mai pot stăpâni.

— Apoi, a adăugat William, îţi mai aminteşti, au urmat declaraţiile antisemite ale lui Raymond Barre.

— ... da, pe vremea aceea, era prim-ministru..., a spus că atentatul fusese cu atât mai şocant, cu cât lovise „francezi nevinovaţi“ ce se aflau pe stradă, din întâmplare, în faţa sinagogii.

— A zis „francezi nevinovaţi“?

— Da, da! Ca şi cum, în mintea lui, noi, evreii, n-am fi fost nici tocmai francezi, nici în întregime nevinovaţi...

— Şi nu crezi că acel atentat a lăsat urme asupra ta?

— Nu. Nu cred.

— E doar o reacţie de negare.

— Crezi?

— Da, asta e. Îngroparea traumei. Și, în plus, sentimentul că asimilarea te protejează.

— Ce vrei să spui?

— Uită-te la noi, cei din jurul acestei mese, a zis François. Suntem toți fii ori nepoți de imigranți. Absolut toți. Și oare ne considerăm ca atare? Deloc. Ne vedem doar ca niște burghezi francezi, proveniți din clasele de mijloc, care au reușit în viață. Avem toți sentimentul că suntem perfect asimilați. Numele noastre au rezonanțe bizare, și totuși cunoaștem vinurile bune locale, am citit literatura clasică, gătim tocană de vițel... Dar reflectați puțin și întrebați-vă dacă acest sentiment, că suntem profund ancorați în acest sol, nu seamănă cumva cu ceea ce simțeau evreii francezi în 1942. Mulți dintre ei serviseră statul în timpul Primului Război. Și totuși, i-au urcat în trenuri.

— Iată! Toate astea reprezintă aceeași negare. Greșeala de a crede că ție nu ți se poate întâmpla.

— Dar nimeni nu vă cere acum documentele când luați metroul. Terminați cu delirul ăsta! a exclamat fiul lui William.

— Nu e niciun „delir“. Franța traversează o perioadă de mari violențe, economice și sociale. Dacă te uiți la istoria Rusiei de la sfârșitul secolului al XIX-lea, la a Germaniei anilor '30, acești factori au provocat mereu manifestări antievreiești: de când lumea. Spune-mi de ce ar fi diferit acum?

— Ascultă, fiica lui Anne a avut o problemă la școală. Nu-i așa? Povestește-ne ce s-a întâmplat.

Toate privirile s-au întors spre mine. Eu aproape că nici nu participasem la discuție, de la începutul cinei. Iar prietenii lui Georges erau curioși să mă audă — le vorbise mult despre mine.

— Așteptați puțin, nu știm încă ce anume s-a petrecut la școală..., am început eu. Dar ceva a tulburat-o și... a întrebat-o pe mama mea dacă e evreică...

— Vrei să spui că fetița ta nu știe că e evreică? a întrebat Déborah, tăindu-mi vorba.

— Nu chiar... Eu nu sunt practicantă. Adică, e adevărat că nu m-am trezit într-o bună dimineață spunând: „Apropo, știi că suntem evrei...”

— Nu ții sărbătorile?

— ...Ba da. Toate! Crăciun... și galette de Rois... și Halloween... și ouă de Paște... probabil că toate astea i se amestecă în minte.

— În regulă, a zis Georges, explică-le ce s-a întâmplat.

— Fetița mea a spus: “Am impresia că, la școală, lumea nu-i prea iubește pe evrei”.

— Ce?

— Ce grozăvie!

— Ce anume s-a întâmplat, ca să creadă așa ceva?

— Nu știu prea multe, de fapt...

— Cum adică?

— ... N-am întrebat-o... nu încă.

Mi s-a strâns inima. Treceam drept o mamă denaturată și o femeie inconsecventă, în fața tuturor prietenilor lui Georges, care mă întâlneau pentru prima dată.

— N-am prea avut timp să vorbesc cu ea, am adăugat... S-a întâmplat doar de câteva zile.

Singurul care nu spunea nimic era Georges, dar vedeam bine că nu știa cum să-mi vină în ajutor.

Tensiunea devenise palpabilă, prietenii și verii lui păreau să se fi schimbat la față. Toată lumea mă privea cu suspiciune.

— N-am de gând să fac o dramă din asta, am mai spus, pentru a mă apăra. Nu vreau să dau apă la moară comunitarismului. Și apoi, dacă începem să luăm în serios insultele din curtea școlii...

Am simțit că argumentele lucraseră în favoarea mea. Prietenii lui Georges nu voiau să insiste, ci să schimbe vorba, de altfel era timpul să trecem în salon. Georges a propus să ne ridicăm. Atunci, Déborah mi-a ridicat mînea la fileu:

— Dacă ai fi fost o evreică adevărată, n-ai fi luat lucrurile așa ușor.

Cuvintele ei i-au șocat pe toți ceilalți, înainte de a mă atinge. Toată lumea a fost surprinsă de violența lor.

— Ce vrei să spui? a întrebat Georges. Ți-a spus că mama ei e evreică. Bunica, la fel. Familia ei a murit la Auschwitz. Ce mai vrei? Să-ți dea un certificat medical?

Dar Déborah nu s-a lăsat impresionată.

— A, da! Vorbești despre iudaism în cărțile tale?

N-am știut ce să-i răspund, eram bulversată. Am început să mă bâlbâi. Atunci, ea s-a uitat drept în ochii mei și a zis:

— De fapt, dacă înțeleg bine, ești evreică doar atunci când îți convine.

Capitolul 4

Georges,

Comentariile lui Déborah m-au rănit, dar, ca să fiu cinstită, trebuie să mărturisesc că ascundeau și o fărâmbă de adevăr.

Nu mi-a fost ușor să vin să sărbătoresc Pesah la tine acasă.

Din cauza unui quiproquo ce s-a instalat între noi, de la prima cină luată împreună.

Ți-am povestit despre familia mea, despre destinul ei. Așa că, în mod natural, te-ai gândit că am crescut în aceeași cultură ca tine, crezând că acest lucru ne apropie. Iar eu nu am dezmințit, pentru că am vrut ca „acel ceva să ne apropie“.

Dar nu e adevărat.

Sunt evreică, dar nu știu nimic despre această cultură.

Trebuie să înțelegi că, după război, bunica Miriam s-a apropiat de Partidul Comunist, urmând astfel idealul revoluționar al părinților ei din vremea când locuiau în Rusia. Copiii și nepoții ei urmau să se nască într-o lume nouă, credea ea, una fără legătură cu cea veche. Singură supraviețuitoare, n-a mai intrat niciodată într-o sinagogă. Pentru ea, Dumnezeu murise în lagărele morții.

La rândul lor, părinții mei nu ne-au crescut, pe sora mea și pe mine, în cultul iudaismului. Miturile fundamentale ale copilăriei mele, cultura, modelele familiale au aparținut în mod esențial socialismului laic și republican, așa cum a fost închipuit de o generație de tineri la sfârșitul

secolului XX. În sensul acesta, părinții mei au fost asemenea străbunicilor despre care ți-am vorbit, Efraim și Emma Rabinovich.

M-am născut din niște părinți care, în 1968, aveau 20 de ani și pentru care lucrul ăsta a contat. Aș putea zice că asta a fost religia mea.

Acesta e motivul pentru care nu am intrat în viața mea într-o sinagogă. Pentru ai mei, religia era opiul poporului. Pentru mine nu a existat shabbat vineri seara. Nici Pesah, ori Kippur. Momentele importante pentru întâlnirile familiale erau sărbătoarea Huma pentru concerte, Barbara Hendricks cântând Vremea cireșelor în Piața Bastilia, Ziua Părinților, pe care am inventat-o noi, o versiune nonpétainistă și anticapitalistă a Zilei Femeii. Nu cunosc niciun text biblic, niciun ritual, nu am urmat cursurile de după-amiază de Talmud Torah. În schimb, tata îmi citea uneori pasaje din Manifestul Partidului Comunist, seara, înainte de culcare. Nu știu să citesc în ebraică, dar l-am citit în întregime pe Barthes, ale cărui eseuri le împrumutam din biblioteca alor mei.

Nu cunosc cântecele de Kippur, dar știu toate textele Cântecelor partizanilor. Nu mergeam la sărbători să auzim la sinagogă Hazanul, dar ai mei ne puneau să ascultăm The Doors, ale căror cântece le știam pe dinafară înainte să împlinesc 10 ani. Nu m-a învățat nimeni că un popor a fost ales să iasă din Egipt, dar mi s-a spus că trebuie să muncesc din greu, pentru că sunt femeie și nu am zestre.

Nu cunosc viața prorocului Ilie. Dar știu aventurile lui Che și ale comandantului adjunct Marcos. N-am auzit niciodată de Maimonide, dar, când am studiat Revoluția, tata m-a sfătuit să citesc François Furet. Mama nu și-a făcut Bar Mitzvah-ul. Dar a participat la Mai '68.

Genul acesta de educație nu mi-a oferit arme pentru a mă descurca în viață. Dar n-aș schimba pentru nimic în lume cultura aceasta ușor romantică, acest sân care m-a hrănit. Părinții mei mi-au inoculat valoarea egalității

între oameni, ba chiar au crezut în posibilitatea unei utopii, ne-au modelat pe sora mea și pe mine ca să devenim femei libere intelectual, într-o societate în care luminile Culturii îndepărtau, prin strălucirea lor concretă, orice formă de obscurantism religios. N-au reușit să realizeze totul, nici pe departe. Dar au încercat. Au încercat cu adevărat. Și îi admir pentru asta.

Cu toate astea...

Cu toate astea, exista un element perturbator, care contrazicea în mod regulat acest tip de educație.

Era un cuvânt, „evreu“, cuvântul bizar care țâșnea din când în când, de cele mai multe ori din gura mamei, fără ca eu să înțeleg despre ce era vorba. Acest cuvânt, sau noțiune, sau mai degrabă poveste secretă, inexplicabilă, de care mama amintea întotdeauna într-un fel încurcat și care mi se părea brutal.

Mă confruntam cu o contradicție latentă. Pe de o parte, această utopie pe care ai mei o descriau ca pe un model de societate ce trebuia construită, inoculându-ne zi după zi ideea că religia e un flagel ce trebuie combătut în mod absolut. Pe de alta, dosită într-un colț obscur al vieții noastre de familie, existența unei identități ascunse, a unei ascendențe misterioase, a unei linii stranie care-și trăgea rațiunea de a fi din inima religiei. Eram toți o mare familie, indiferent de culoarea pielii ori țara de origine. Legați unii de alții prin umanitatea noastră. Dar, în mijlocul discursului iluminist pe care ni-l țineau, revenea acel cuvânt, ca o stea neagră, ca o constelație bizară, înconjurată de o aură de mister. Evreu.

Ideile intrau în conflict în mintea mea. Cap, lupta contra oricărei forme de moștenire patrimonială. Pajură, revelația unei tradiții iudaice pe linie maternă. Cap, egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii. Pajură, sentimentul apartenenței la un popor ales. Cap, refuzul oricărei forme de „înnăscut“. Pajură, o afiliație stabilită încă de la naștere. Cap, noi, oamenii, suntem ființe universale, cetățeni ai lumii. Pajură, avem rădăcini într-o lume pe cât de deosebită, pe atât de închisă în ea însăși. Cum să te regăsești în așa ceva? De departe, lucrurile învățate de la ai mei păreau clare. Dar de aproape, nu mai erau așa.

Am uitat luni de zile, ani întregi din existența mea, orașele pe care le-am vizitat, lucrurile care mi s-au întâmplat, poveștile pe care, în general, lumea nu le uită, notele de la bac, numele învățătoarelor de la școală și multe altele. Și, în ciuda memoriei mele dezamăgitoare, pot descrie cu precizie fiecare moment în care am auzit cuvântul „evreu“ în copilărie. De la primul moment. Aveam șase ani.

Septembrie 1985

Peste noapte, pe casa noastră a fost pictată o svastică. Evident că eu nu-i cunosc semnificația.

— Nu-i nimic, zice mama.

Totuși, o simt afectată.

Lélia încearcă s-o șteargă cu un burete și înălbitor, dar desenul negru nu dispare. Culoarea rămâne groasă și vie.

Săptămâna următoare, casa e din nou marcată. De data asta, cu un cerc tăiat ce seamănă cu o țintă. Părinții mei spun cuvinte pe care nu le-am mai auzit niciodată până atunci, printre care „evreu“, care mă surprinde ca o palmă, cuvânt ce se insinuează pentru prima dată în viața mea. Mai aud și „gud“⁶, a cărui rezonanță onomatopeică, comică, îmi lovește mintea de copil.

— Da, haideți, nu e nimic, nu vă mai gândiți. Desenele astea n-au nimic de-a face cu voi, zice din nou mama.

Înțeleg, în ciuda cuvintelor liniștitoare, că Lélia se simte amenințată de „ceva“ și că acel „ceva“, antisemitismul, există într-o lume vecină cu a mea, un cerc de spațiu și timp, ce se învâрте în jurul planetei mele de copil.

Ianuarie 1986

În timp ce mama vorbește, cuvintele zboară pe deasupra capului meu, insecte de noapte bâzâindu-mi pe la urechi. Printre ele, unul care revine în discuțiile lor, care nu e niciodată pronunțat ca celelalte, cu o sonoritate specială — un cuvânt care mă îngrozește și mă incită, în același timp. Repulsia naturală la auzirea lui e contrazisă de frisoanele pe care le simt în corp în momentul în care apare — pentru că am înțeles bine că are o legătură cu mine, da, mă „identific“ cu el.

În recreație, nu-mi mai place să mă joc de-a v-ați ascunselea cu ceilalți copii, de teamă să nu fiu descoperită — frica prăzii. Supraveghetorii care mă întreabă de ce plâng, îi răspund: „Suntem evrei“. Îmi amintesc privirea ei uimită.

Toamna lui 1986

Sunt în clasa de pregătire elementară, primul an. Majoritatea colegilor merg la catehism, întâlnindu-se miercurea după-amiază pentru activități.

— Mamă, aș vrea să merg și eu la slujbă.

— Nu e posibil, răspunde Lélia enervată.

— Dar de ce?

— Pentru că noi suntem evrei.

Nu știu ce înseamnă asta, dar simt că e mai bine să nu mai insist. Brusc, mi se face rușine de dorințele mele, de faptul că am vrut să particip la slujbă — doar pentru că duminica, în fața bisericii, fetițele poartă rochițe frumoase, albe.

Martie 1987

În ambalajele de gumă Malabar, cu miros dulce, se găsesc abțibilduri. Trebuie să îndepărtezi hârtia protectoare, să-l pui sub un jet de apă și apoi să aștepți ca imaginea să se lipească de piele. Mi-am pus unul pe partea interioară a încheieturii.

— Scoate-ți-l imediat, zice Lélia.

— Aș vrea să-l păstrez, mamă.

— Bunica se va supăra foarte rău.

— De ce?

— Pentru că evreii nu-și fac tatuaje.

Din nou acel mister. Fără altă explicație.

*

Începutul verii 1987

Shoah de Claude Lanzmann e difuzat pentru prima oară la televiziunea franceză timp de patru seri. Simt, în pofida celor opt ani ai mei, că e vorba despre un eveniment foarte important. Părinții mei decid să înregistreze emisiunile cu magnetoscopul cumpărat cu o vară în urmă pentru Campionatul Mondial de fotbal.

Casetele cu Shoah sunt puse separat, neamestecate cu celelalte VHS-uri. Sora mea mai mare a desenat o stea a lui David pe fiecare, cu un semn al exclamării roșu și ordinul cu litere groase: A NU SE ȘTERGE. Casetele alea mă înspăimântă, bine că sunt puse deoparte.

Mama se uită la ele ore întregi. Și, în momentele acelea, nu trebuie deranjată.

Decembrie 1987

Sfârșesc prin a o întreba pe mama:

— Mamă, ce înseamnă să fii evreu?

Lélia nu prea știe ce să-mi răspundă. Se gândește. Apoi, merge să caute o carte la ea în birou. O pune jos, pe covorul a cărui lână albă, groasă, se scămoșează pe margini.

În fața acelor fotografii în alb și negru, a imaginilor cu corpuri descărnate, în pijamale, a sârmei ghimpate acoperite de zăpadă, a cadavrelor aruncate unele peste altele și a munților de haine, ochelari și pantofi, cei opt ani ai mei nu mă ajută să organizez o rezistență mentală. Mă simt atacată fizic, rănită.

— Dacă ne-am fi născut în acele vremuri, am fi fost transformați în nasturi, zice ea dintr-odată.

Cuvintele ce formează acea frază „am fi fost transformați în nasturi“ conturează o idee prea bizară, ce mă agresează.

În ziua aceea, cuvintele îmi ard creierul. Va fi un loc unde nimic nu va mai crește, un unghi mort al gândirii mele.

Oare mama s-a înșelat atunci, folosind cuvântul „nasture“? Ori l-am confundat eu cu „săpun“? Experiențele făcute pe resturile umane ale evreilor aveau drept scop fabricarea, din grăsime, a „săpunului“, și nu a „nasturilor“.

Oricum, cuvântul mi-a rămas în minte pentru totdeauna. Detest să cos nasturi — din cauza ideii dezagreabile că aș putea să-mi cos vreun strămoș.

Iunie 1989

E anul bicentenarului Revoluției Franceze. Școala mea organizează un spectacol despre anul 1789. Rolurile sunt distribuite. Sunt aleasă să o joc pe Maria Antoaneta, iar băiatul care-l va întruchipa pe Ludovic al XVI-lea se numește Samuel Lévy.

În ziua spectacolului, mama și tatăl lui Samuel stau de vorbă. Lélia face un comentariu ironic despre alegerea actorilor care trebuie să interpreteze capete încoronate destinate decapitării. Din nou, cuvântul „evreu“ îmi trece pe lângă urechi cu răceala înspăimântătoare a unei ghilotine. Resimt o emoție confuză, mândria de a fi diferită amestecată cu amenințarea morții.

Același an, 1989

Ai mei cumpără Maus I: Tata sângerează istorie și apoi Maus II: Și acolo încep toate probele mele. Mă uit la copertile cărților de benzi desenate ca la niște oglinzi înspăimântătoare care îți cer să intri în ele. Ezit. Am 10 ani și știu bine că, în cazul în care plonjez în ele, îmi asum riscul unei călătorii care ar putea să mă transforme pentru totdeauna. Sfârșesc prin a le deschide. Paginile mi se lipesc de degete, hârtia mi se încrustează în pielea palmelor, încât nu mai pot să scap de ea. Personajele în alb și negru se depun în mine, îmi îmbracă pereții plămânilor, urechile mi se încălzesc. Noaptea nu pot să adorm, privesc pe pereții capului meu dansul macabru al pisicilor și al porcilor alergând după șoareci, lanterne magice terifiante. Prezențe fantomatice se așază în jurul meu și chiar pe pat, forme ce poartă pijamale în dungi. E începutul coșmarurilor.

Octombrie 1989

Am 10 ani. Văd împreună cu mama la micul nostru cinema de cartier Sex, minciuni și casete video, filmul lui Soderbergh care tocmai a primit Palme d'Or la Cannes. Vânzătorul de bilete, care face și pe plasatorul și pe operatorul, mă lasă să intru, în ciuda vârstei fragede.

În film, e vorba despre un cuvânt pe care nu-l înțeleg. Întoarsă acasă, odată rămasă singură în camera mea, deschid dicționarul. Masturbare. Hotărâsc să pun în practică definiția, lungită pe covor, cu dicționarul deschis lângă mine. Se deschide o lume. Una necunoscută și plină de forță.

Zilele următoare, înțeleg din reacțiile adulților că n-ar fi trebuit să văd niciodată filmul acela, care totuși mi-a plăcut. Supraveghetoarea de la cantină, cu care mă înțeleg bine, nu vrea să mă creadă. Mă tratează ca pe o mincinoasă și-mi sugerează să încetez să mai povestesc că mama m-a dus să văd filmul. Atunci, înțeleg că pe adulți îi preocupă două subiecte despre care nu vor să vorbească deloc cu odraslele lor: sexualitatea și lagărele de concentrare.

Imaginile din Sex, minciuni și casete video se suprapun cu cele din Maus. Încep să-mi interzic plăcerea, din cauza suferinței șoarecilor, a poporului evreu, căruia simt că-i aparțin, dar fără să înțeleg bine de ce.

Noiembrie 1990

Sunt în clasa a șasea, cea mai bună la dictare, gramatică și mai ales la redactare. Sunt prima la carte, răsfățata clasei. Profesoara de franceză e o femeie înaltă, slabă, cu părul cărunț, îmbrăcată mereu cu fuste de lână. De Sărbătoarea Tuturor Sfinților, ne cere să ne facem arborele genealogic. Lucrările acestea realizate acasă nu vor fi notate, dar vor fi expuse în clasă la întoarcerea noastră la cursuri.

Numele rudelor mele din partea mamei sunt complicat de scris, au prea multe consoane, iar profesoara nu se prea simte în largul ei cu Auschwitz-ul ăsta care tot revine în lucrarea mea.

Începând din acea zi, simt că ceva s-a schimbat. Nu mai sunt deloc răsfățata ei. Chiar dacă-mi dublez eforturile, chiar dacă notele mele sunt tot cele mai bune, tandrețea și afecțiunea au lăsat loc neîncrederii.

Și impresia că înot în ape tulburi, că sunt asociată cu niște vremuri întunecate.

Aprilie 1993

În acea primăvară, câștig al patrulea premiu la Concursul Național despre Rezistență și Deportare, deschis tuturor liceenilor din Franța. De câteva luni, citesc tot ce găsesc în cărțile de istorie despre Al Doilea Război Mondial. Tata m-a însoțit la decernarea premiilor ce are loc la hotelul Lassay, în salonul festiv. Sunt fericită să fiu cu el. În timpul discursurilor, se face adesea trimitere la „evrei” — iar eu am din nou acel sentiment de mândrie amestecată cu teamă, pentru că aparțin unui popor despre a cărui istorie se scriu cărți. Mi-ar plăcea să le spun celor adunați acolo că sunt evreică, ca pentru a adăuga un plus de valoare premiului pe care tocmai l-am primit. Dar ceva mă oprește. Nu mă simt în largul meu.

Primăvara lui 1994

În fiecare sâmbătă, iau RER-ul ca să merg cu prietenele mele la talciocul de la Poarta Clignancourt. Ne cumpărăm tricouri cu Bob Marley și poșete de piele ce miros a vacă. Într-o după-amiază, mă întorc acasă cu o stea a lui David atârnată la gât. Mama nu spune nimic. Tata, nici atât. Dar înțeleg din privirile lor că nu le place că port acea bijuterie. Nu schimbăm niciun cuvânt. O pun într-o cutie.

Toamna lui 1995

Toate clasele din anul doi de liceu sunt adunate în sala de sport pentru un turneu de handbal. Patru sau cinci fete îi explică profesorului de sport că nu pot participa, deoarece e Kippur. Le invidiez și mă simt exclusă dintr-o lume căreia ar trebui să-i aparțin. Mă simt prost să joc alături de „ne-evrei”.

La întoarcerea acasă, în acea zi, sunt tristă. Am sentimentul că singurul lucru căruia îi aparțin cu adevărat e durerea mamei mele. Asta e comunitatea din care fac parte. Una constituită din două persoane vii și mai multe milioane de morți.

*

Vara lui 1998

La finalul clasei pregătitoare de la facultate, merg la părinții mei care plecaseră pentru un semestru în Statele Unite. Tata fusese numit „profesor invitat“ la Universitatea din Minneapolis. Când ajung, ambianța nu e prea fericită: încă de la sosirea lor pe pământ american, Lélia suferă de niște „crize“ ciudate.

— Se întâmplă pentru că mă gândesc la cei din familia mea care n-au putut veni să se refugieze în America. Mă simt vinovată că le-am supraviețuit. De-asta mă simt rău.

Mă simt rănită de faptul că mama ne vorbește despre „familia ei“, ca și cum noi, propriile ei fiice, am fi devenit brusc niște străine.

Mă mai interzice și această renaștere în prezent a unor experiențe din trecut, lucru care are ceva extrem de derutant — mama pare dintr-odată să confunde liniile genealogice, identitatea fiecăruia... Din fericire, odată întorși în Franța, crizele dispar și totul revine la normal.

La sfârșitul acelei veri, am plecat din casa alor mei și am început să-mi „trăiesc viața“.

Mi-am pregătit intrarea la Școala Normală Superioară, în liceul unde bunica Miriam și sora ei Noémie au învățat în urmă cu 70 de ani — fără să o știu. Nu am reușit la examen, apoi au fost vreo 10 ani dureroși, care s-au

îndulcit când am început să scriu, când m-am îndrăgostit și apoi am devenit mamă.

Toate astea m-au costat multă energie, m-au acaparat în întregime.

Și, la capătul acestui drum, te-am întâlnit pe tine. Georges.

*

Nu-ți poți imagina cât mi-a plăcut această sărbătoare de Pesah. Cum e posibil ca un lucru pe care nu l-am cunoscut niciodată să-mi poată lipsi în asemenea măsură? Mi-am simțit strămoșii atingându-mă cu vârful degetelor, înțelegi... Georges, se face dimineață. Ți-am scris acest e-mail, pe care-l vei citi la trezire. Nu regret deloc noaptea asta albă, pentru că am impresia că mi-am petrecut-o alături de tine.

În câteva minute, voi intra în camera Clarei ca s-o trezesc. O să-i spun:

— Micul dejun e gata. Grăbește-te, draga mea, trebuie să-ți pun o întrebare foarte importantă.

⁶ [Le Groupe union defense \(abr.\), organizație studentescă franceză de extremă dreaptă, cunoscută pentru acte de violență, activă în anii 1970. \(N.t.\)](#)

Capitolul 5

— Clara, draga mea, bunica mi-a spus că i-ai vorbit despre o problemă.

— Nu. Nu am nicio problemă, mamă.

— Ba da, i-ai spus că... că ai impresia că lumea nu-i prea iubește...

— Pe cine, mamă?

Înțelesese foarte bine, dar a trebuit să insist:

— I-ai spus bunicii tale că, la școală, lumea nu-i prea iubește pe evrei.

— A, da. Adevărat. Nu e așa o mare problemă, mamă.

— Trebuie să-mi povestești.

— E-n regulă, nu te enerva. În pauză, vobeam cu prietenii mei de la fotbal despre paradis, despre viața de după moarte, așa că fiecare și-a mărturisit religia. Eu le-am spus că sunt evreică — te-am auzit spunând-o, știi — și-atunci prietenul meu Assan mi-a zis:

— Păcat, n-o să te mai iau cu mine în echipă.

— De ce? l-am întrebat eu.

— Pentru că, la mine în familie, lumea nu prea-i iubește pe evrei.

— Dar de ce? am insistat.

— Pentru că, în țara mea, lumea nu prea-i iubește pe evrei.

— A, bine.

— Am fost dezamăgită, mamă, pentru că Assan e cel mai bun la fotbal, cu el câștigăm întotdeauna. Așa că am rămas o clipă pe gânduri și apoi l-am întrebat:

— *Dar care e țara ta?*

— *Părinții mei vin din Maroc.*

— Speram cu adevărat să-mi dea acest răspuns. Pentru că deja găsisem soluția:

— Nu-ți face griji, Assan, nu e nicio problemă. Știi ce? Părinții tăi se înșală. În Maroc, evreii sunt foarte iubiți.

— De unde știi?

— Pentru că, în vacanță, am fost cu mama la un hotel de-acolo. Toată lumea a fost foarte amabilă cu noi. Asta e dovada că marocanii îi plac mult pe evrei.

— A, OK, a zis Assan. Atunci, e în regulă, poți să joci la mine în echipă.

— Și apoi... ați mai vorbit despre asta?

— Nu. După asta, ne-am jucat în pauză, ca de obicei.

Eram mândră de fata mea, dar și de reacția celui alt copil, atât de simplă, de logică. Am sărutat-o pe fruntea ei largă de copil inteligent, care putea șterge într-o clipă prostia unei lumi întregi. Totul era rezolvat. Am dus-o la școală, încrezătoare.

— Îmi pare rău, mi-a spus Georges la telefon. În numele a tot ce mi-ai scris, a tot ce mi-ai povestit: trebuie să vorbești cu directorul școlii — nu poți trece cu vederea afirmații antisemite într-o școală publică...

— N-a fost vorba de remarci antisemite. Doar de niște cuvinte idioate ale unui băiețel care nu știa ce spune!

— Tocmai de-aia, cineva trebuie să-i explice. Și acel cineva e școala publică și republicană.

— Mama lui e femeie de serviciu. N-o să merg la director ca să-l denunț pe fiul unei menajere.

— De ce nu?

— Ar fi ceva aproape violent, din punct de vedere social, nu crezi?

— Dacă ar fi fost fiul unui francez cel ce i-a zis Clarei „În familia mea, nu prea-i iubim pe evrei“, te-ai fi dus?

— Da, probabil. Dar nu s-a întâmplat așa.

— Realizezi — nu vreau să te rănesc — cât de condescendentă e reacția ta?

— Da, realizez. Și mi-o asum. O prefer rușinii de a face probleme unei femei imigrante.

— Dar tu nu ești la fel?

— OK, foarte bine... Georges, ai câștigat. O să-i trimit un e-mail directorului Clarei, pentru a-i solicita o audiență.

Înainte să închid, Georges m-a rugat să nu-mi fac program în weekendul când urma să fie ziua mea.

— Dar e peste două luni.

— Tocmai, îmi imaginez că vei fi liberă. Aș vrea să plecăm undeva amândoi.

Toată ziua m-am gândit cum să-i prezint directorului lucrurile. Voiam să construiesc calm conversația în minte, pentru a nu mă lăsa pradă emoțiilor. Și pentru ca întrebările lui să nu mă ia pe nepregătite.

— Am venit să vă semnalez un schimb de replici, în pauză, între fiica mea și un alt elev din școală. Vă rog să înțelegeți că nu vreau să dau evenimentului un caracter de gravitate...

— Vă ascult...

— ...și aș mai vrea ca asta să rămână între noi. Nu vreau să-i spuneți învățătoarei.

— Foarte bine...

— Iată! Un copil i-a zis fetei mele că familia lui nu iubește evreii.

— Poftim?

— Da... o conversație între copii... despre religie... în care s-a ajuns la acea frază absurdă. Să spunem că remarca a deranjat-o puțin pe fiica mea. Dar nu cine știe ce, în realitate. Am impresia că ne tulbură mai mult pe noi, adulții.

— Cine este elevul în chestiune?

— Nu, îmi pare rău, vreau să păstrez anonimatul copilului.

— Ascultați-mă, trebuie să știu ce se întâmplă în școala mea.

— Da, acesta este, de altfel, motivul pentru care am venit să vă văd, sub rezerva că nu voi denunța pe nimeni.

— Vreau ca învățătoarea Clarei să le vorbească elevilor despre valorile școlii laice...

— ... domnule director, vă respect reacția. Dar...

Lucrurile se inflamau și simțeam că pierd controlul. Consecințele pentru fetița mea erau și mai grave, urma să fiu nevoită să schimb școala... vedeam deja reportajele, jurnaliștii întinzând microfoanele: „Credeti că există o problemă de antisemitism în această școală?“, carele de reportaj ale canalelor de știri curgând în valuri pe stradă...

În felul acesta, mi-am imaginat ce e mai rău, până la momentul adevăratei întâlniri.

În holul de la intrarea în școală, m-am uitat la desenele agățate pe pereți, la mingile abandonate prin colțuri, la salteluțele albastru-petrol, la pereții în culori țipătoare... până când o femeie a venit să mă caute ca să mă ducă la director. Trecând pe lângă geamurile cantinei, unde teancuri de pahare Duralex așteptau ora prânzului, mi-am amintit că ne putem citi vârsta în fundul paharului.

Când directorul mi-a deschis ușa și i-am strâns mâna, totul mi s-a părut ușor ireal. Totuși, biroul lui arăta exact așa cum mi-l imaginasem. Un panou de plută cu orarul și un calendar al anului școlar, prinse cu piuneze. O etajeră cu dosare și, pe birou, un pahar cu agrafe de metal.

S-a așezat pe scaunul cu roțile și mi-a zâmbit arătându-și dinții mici, plăți și depărtați, ca de hipopotam.

Mi-am luat inima în dinți și am inspirat adânc înainte de a-i prezenta situația. El m-a ascultat cu capul ușor aplecat înainte, cu fața calmă, aproape impasibilă. Clipea doar, din vreme în vreme.

— Nu intenționez să fac mare caz din asta, i-am mai spus, vă rog să mă înțelegeți. Vreau doar să vă semnalez incidentul ce a avut loc în curtea școlii conduse de dumneavoastră.

— Ok, a spus el. S-a notat.

— ...Nu vreau să afle nici învățătoarea, nici părinții elevului...

— Am înțeles. N-o să le spun. Altceva?

— Păi... nu...

— Bine, vă mulțumesc.

Eram atât de tulburată, încât am continuat să mă uit la el, fără să mă mișc.

— Mai aveți să-mi spuneți și altceva? m-a întrebat el, nedumerit de ce nu mă ridicam de pe scaun.

— Nu, am făcut eu, fără să mișc o geană. Dar dumneavoastră mai aveți să-mi spuneți ceva?

— Nu.

Am rămas așa, față în față, câteva secunde interminabile, în tăcere.

— Atunci... vă doresc o zi bună, a mai spus directorul îndreptându-se spre ușă ca să-mi sugereze că întâlnirea se terminase.

Am ieșit, siderată. Mi-am deschis mobilul: trecuseră doar șase minute.

Nu fusesem nevoită să mă lupt pentru ca povestea să fie tratată cu discreție.

Nu trebuise să-l conving să nu spună nimic despre ea elevilor.

— I-ai făcut un mare serviciu dorind să nu faci caz, mi-a spus mama.

— Da, asta am înțeles și eu, puțin mai târziu și în mod brutal, i-am răspuns.

— Dar la ce te așteptai?

— Nu știu... Mă gândeam că va fi... preocupat.

Capitolul 6

— Credeai că directorul va fi „preocupat“?

Râsul lui Gérard Rambert a umplut salonul restaurantului chinezesc, un râs tunător, care a întors capetele clienților de la mesele vecine.

Gérard trăiește între Paris și Moscova. Luăm masa de prânz împreună o dată la 10 zile, în funcție de călătoriile lui, mereu în același restaurant chinezesc, la distanță egală de apartamentul lui și al meu, la aceeași masă, comandând meniul zilei. Când se apropie vara, luăm și ceva peste, eu un desert, el o bere — din care nu bea decât câteva guri.

E un bărbat înalt, cu piele frumoasă, mată, întotdeauna proaspăt ras. Vorbește tare și miroase bine, e mereu vesel, chiar și când are probleme, trimițându-mă cu gândul la un locuitor al Romei pierdut prin Paris, da, Gérard ar fi putut fi italian, cu costumele lui pe comandă, puloverele violete și pantofii de la Gammarelli, unde se îmbracă și cardinalii de la Vatican.

Cu Gérard nu te plictisești niciodată.

Iată ce gândesc rarele persoane care au norocul să-l frecventeze.

— Știi, nu mă plâng deloc de companie, în afară de cea cu mine însumi.

*

În ziua aceea, îi povestisem întreaga întâmplare, întâlnirea de la școală, reacția directorului.

— Deci, te miri că directorul n-a fost preocupat? Scuză-mă că am râs, asta ca să nu încep să plâng. Doar nu vrei să mă vezi plângând, nu? Deci, lasă-mă să fac puțin mișto de tine. Fegele. Păsărică drăguță, o să-ți spun de ce ești o păsărică drăguță, dar înainte, lasă-mă să gust pachețelele astea de primăvară și ascultă-mă bine. Mă ascuți? Delicioase! Dă-mi același lucru ca și micuței! Bun. Mă ascuți?

— Da, Gérard, nu fac nimic altceva, crede-mă!

— Suntem pe vremea când aveam opt ani. La școala comunală, profesorul de sport îmi spune:

— *Gérard Rosenberg, ești reprezentantul tipic al unei rase mercantile.*

Suntem la începutul anilor '60, Dalida cântă Itsi bitsi petit bikini și, și, și, Franța e tot antisemită. Înțelegi? Profesorul ăsta, asemenea tuturor francezilor din vremea aia, cunoaște existența camerelor de gazare. Cenușa nu s-a răcit încă. Dar tot îmi spune: „Ești reprezentantul tipic al unei rase mercantile“. O frază pe care n-am înțeles-o pe moment. O să-mi spui, e normal, am opt ani, nu cunosc sensul tuturor cuvintelor, ai priceput? Dar cuvintele mi se înregistrează în minte, ca pe un disc dur. Și mă gândesc adesea la ele. Vrei să-ți spun urmarea?

— Normal.

— Doi ani mai târziu, pe când făcusem 10 ani, era în 1963 și tata se hotărăște să-și schimbe numele, pe cale juridică. Da, urma să ne schimbăm „numele de familie“. De ce? Pentru că tata dorea ca fratele meu mai mare — care avea doar 15 ani pe-atunci — să devină într-o zi medic. Or, auzise că la Facultatea de Medicină antisemitismul era în floare. Și se temea de reintroducerea acelor numerus clausus, care i-ar fi prejudiciat cariera universitară fratelui meu. Știi despre ce vorbesc, numerus clausus?

— Da, da... în Rusia... legile din mai... dar și cele de la Vichy din Franța, prin care doar un număr mic de evrei aveau dreptul să meargă la facultate...

— Așa e! Deci, știi! Lumea nu voia să fie „invadată“ de noi. Mereu, aceeași veche poveste, care în realitate e una foarte nouă. O să vezi. Bun. Tata se hotărăște, deci, de pe-o zi pe alta, ca toată familia să treacă de la Rosenberg la Rambert. Nici nu-ți imaginezi cât de furios am fost!

— De ce?

— Pentru că nu voiam să-mi schimb numele! Iar părinții mei hotărâseră să mă mute și de la școală! Schimbă-ți numele, schimbă-ți școala — era cam prea mult pentru un copil de 10 ani! Nu eram deloc mulțumit, chiar deloc. Am făcut o adevărată scenă, promițându-le că o să revin la numele inițial în ziua când voi împlini 18 ani. Începe noul an școlar. Profesorul însărcinat cu orientarea școlară face prezența.

— *Rambert!*

Eu nu răspund, pentru că nu m-am obișnuit cu numele.

— *Rambert!*

Liniște. Îmi spun că Rambert ăsta ar face bine să răspundă mai repede, pentru că tipul nu pare prea răbdător.

— *RAM-BERT!*

Drace! Îmi amintesc brusc că eu sunt Rambert!

Ca urmare, răspund surprins:

— *Prezent!*

Și bineînțeles că toți copiii mor de râs, e normal. Profesorul crede că am făcut-o expres, că mă prostesc, dorind să mă remarc, înțelegi, genul ăsta de tâmpenii! Deci, după cum îți spuneam, pe moment sunt foarte supărat. Realmente. Foarte. Su-pă-rat. Dar încet-încet, îmi dau seama că, la școală, să te numești Gérard „Rambert“ e cu totul altceva decât să te cheme Gérard „Rosenberg“. Și vrei să știi care e diferența? Aceea că în curtea școlii nu mai aud cotidianul „jidan împutit“. Diferența e că nu mai aud fraze de genul

„Păcat că Hitler i-a ratat pe părinții tăi“. Și, în școala cea nouă, cu numele meu nou, descopăr că e foarte bine să fii lăsat în pace.

— Dar spune-mi, Gérard, ce-ai făcut până la urmă când ai împlinit 18 ani?

— Cum adică ce-am făcut?

— Mai devreme mi-ai spus: „Le-am promis alor mei că o să revin la numele inițial în ziua când voi împlini 18 ani“.

— Dacă în ziua aceea cineva m-ar fi întrebat: „Gérard, vrei să redevii Rosenberg?“, i-aș fi răspuns: „Pentru nimic în lume“. Acum, draga mea, fii amabilă și termină-ți pachetelele de primăvară. N-ai mâncat nimic.

— Și eu am nume franțuzesc, cel mai franțuzesc posibil. Iar povestea ta mă face să mă gândesc...

— La ce?

— În fond, stau liniștită, că la mine „chestia aia nu se vede“.

— Cu siguranță! Te-ar pune chiar să cânti slujba în latină! Știi, vreau să-ți fac o confesiune... când mi-ai spus — ne cunoșteam deja de 10 ani — că ești evreică... m-ai dat pe spate!

— Chiar așa?

— Te asigur! Înainte s-o faci, dacă cineva m-ar fi întrebat: „Știi că mama lui Anne e așkenază?“, i-aș fi răspuns: „Îți bați joc de mine? Nu mai vorbi prostii!“ Arăți atât de franțuzoaică! O adevărată goy! O echte goy!

— Știi, Gérard, toată viața mi-a fost greu să pronunț aceste cuvinte: „Sunt evreică“. Nu mă simțeam îndreptățită. În plus... e ciudat... ca și cum aș fi integrat spaimile bunicii mele. Într-un fel, partea evreiască ascunsă stătea liniștită, pentru că partea goy o maschează, făcând-o invizibilă. Lumea nu mă bănuiește. Sunt cumva visul împlinit al străbunicului Efraim, arăt ca o franțuzoaică.

— Și totuși, ești coșmarul oricărui antisemit.

— De ce?

— Pentru că ești tu însăși așa ceva, a tras el concluzia, izbucnind în râs.

Capitolul 7

— Mamă, am vorbit cu Clara, m-am văzut cu directorul, am făcut tot ce mi-ai zis. Acum, ar trebui să-ți ții și tu promisiunea.

— Foarte bine. Pune-mi întrebări și o să încerc să-ți răspund.

— De ce nu ai încercat să afli?

— O să-ți explic, a răspuns Lélia. Așteaptă, merg să-mi caut pachetul de țigări.

A dispărut la ea în birou, revenind în bucătărie câteva minute mai târziu și aprinzându-și o țigară.

— Ai auzit vreodată de Comisia Mattéoli? m-a întrebat. În ianuarie 2003... eram foarte preocupată de ea... a fost... atât de ciudat să primesc cartea poștală tocmai atunci! Am simțit-o ca pe o amenințare.

N-am înțeles imediat legătura între comisie și amenințarea pe care o simțise mama. M-am încruntat și ea a realizat că am nevoie de explicații suplimentare.

Ca să înțelegi mai bine, trebuie să ne întoarcem, ca întotdeauna, puțin în timp.

Am tot timpul din lume, mamă.

— După război, Miriam a vrut să depună un dosar oficial pentru fiecare membru al familiei.

— Ce dosar oficial?

— Actele de deces!

— Da... evident.

— A fost extrem de complicat. Aproape doi ani cu demersuri administrative asidue ca să reușească să depună unul. Și, atenție, în acel moment, administrația nu vorbește în mod oficial despre „morți în lagăr“, nici despre „deportați“..., doar despre „cei care nu s-au mai întors acasă“. Înțelegi ce înseamnă asta? La nivel simbolic?

— Sigur. Statul francez le spune evreilor: familiile voastre nu au fost asasinate din cauza noastră. Doar că... nu s-au mai întors acasă.

— Ți imaginezi o asemenea ipocrizie?

— Îmi imaginez mai ales durerea acelor familii cărora nu li s-a dat șansa să țină doliu. Să-și ia la revedere, să se reculeagă la un mormânt. Și, după toate astea, administrația mai folosește și un vocabular încifrat.

— Primul dosar pe care Miriam a reușit să-l obțină în legătură cu familia ei datează din 15 decembrie 1947. E semnat de ea și contrasemnat de primarul din Forges pe 16 decembrie 1947.

— Același primar care semnase scrisorile de deportare ale părinților ei? Brians?

— Același, chiar cu el urma să aibă de-a face în mod direct.

— Asta era dorința lui De Gaulle: să-i împace pe francezi, păstrând în aparatul administrativ oameni care nu-și făcuseră „decât datoria“, să reconstruiască țara fără a o diviza... dar toate astea au fost probabil foarte dificil de înghițit pentru Miriam.

— A trebuit să aștepte încă un an, până pe 26 octombrie 1948, pentru ca Efraim, Emma, Noémie și Jacques să fie recunoscuți în mod oficial ca „dispăruți“. Miriam spune că a primit actele pe 15 noiembrie 1948. În acel moment, începe o nouă etapă: decesele trebuie atestate oficial. Lucru care, în lipsa corpurilor, poate fi făcut doar prin decizia unui tribunal civil.

— Așa cum se întâmplă cu marinarii dispăruți pe mare?

— Exact. Procedurile se aplică pe 15 iulie 1949, la șapte ani de la moartea lor. Or, ține-te bine, în actele de deces furnizate de administrația franceză, locul oficial al morții e: Drancy, pentru Efraim și Emma; Pithiviers, pentru Jacques și Noémie.

— Administrația franceză nu recunoaște că au murit la Auschwitz?

— Nu. Se consideră că trec de la categoria „nu s-au mai întors“ la cea de „dispăruți“, iar apoi la cea de „morți pe teritoriul francez“. Data consemnată oficial este cea la care au plecat din Franța convoaiele de deportați.

— Nu pot să cred!

— Totuși, de la Ministerul Foștilor Luptători și Victimelor de Război a fost trimisă o scrisoare către procurorul tribunalului în care se cerea ca locul morții să fie recunoscut ca fiind Auschwitz. Dar tribunalul a decis altfel. Iar asta nu e totul, a refuzat chiar să recunoască faptul că evreii au fost deportați din motive rasiale. A spus că motivele au fost politice. Asociațiile foștilor deportați au obținut abia în 1996 recunoașterea „morții în urma deportării“ și rectificarea actelor de deces.

— Dar ce s-a întâmplat cu imaginile despre eliberarea lagărelor? Dar cu mărturiile? Dar cu Primo Levi...

— Vezi tu, a existat o primă reacție de conștientizare imediat după război, în momentul eliberării lagărelor și a întoarcerii deportaților — apoi, puțin câte puțin, în Franța, lucrurile au fost ascunse sub preș. Nimeni nu mai voia să audă vorbindu-se despre asta, înțelegi? Nimeni. Nici victimele, nici colaboraționiștii. Au fost doar câteva voci care s-au făcut auzite. Dar a trebuit să așteptăm un Klarsfeld în anii '80 și un Claude Lanzmann, cam în aceeași epocă, pentru a putea spune: „Nu trebuie să uităm“. Ei au făcut toată treaba. O muncă titanică, de o viață de om. Fără ei, s-ar fi așternut tăcerea.

— Mi-e greu să realizez toate astea, pentru că eu am crescut chiar în epoca în care, grație lui Klarsfeld și Lanzmann, se vorbea mult pe acest subiect. Nu m-am gândit la deceniile de tăcere care au precedat-o.

— Așa că ajung și la Comisia Mattéoli... Știi ce e?

— Da, chiar foarte bine. „Misiunea de studiu privind spolierea evreilor din Franța“.

Alain Juppé, pe atunci prim-ministru, a definit cadrul acestei misiuni într-un discurs din martie 1997:

Cu scopul de a clarifica pe deplin, pentru puterea publică și concetățeni, acest aspect dureros al istoriei noastre, aș vrea să vă încredințez misiunea de a studia condițiile în care bunurile, mobile și imobile, ale evreilor din Franța au fost confiscate sau, în general, preluate în mod fraudulos, prin violență și furt, atât de forțele de ocupație, cât și de autoritățile de la Vichy, între 1940 și 1944. Doresc, mai ales, să faceți totul pentru a evalua amploarea spoliierilor care au fost astfel operate și să arătați în profitul căror categorii de persoane, fizice sau morale, s-au realizat. Va trebui să mai precizați și ce soartă au avut acele bunuri, de la terminarea războiului și până în acest moment.

— O altă instanță a fost ulterior însărcinată să examineze cererile individuale formulate de victimele legilor antisemite promulgate în timpul Ocupației — ori de către moștenitorii lor legali. Dacă s-ar fi putut dovedi că bunurile aparținând familiei noastre fuseseră spoliaste începând cu 1940, statul francez ar fi fost obligat să ne despăgubească, fără termen de prescripție.

— Era vorba mai ales despre tablouri și opere de artă, dacă-mi amintesc bine?

— Nu! Era vorba despre toate bunurile! Apartamente, firme, mașini, mobilă și chiar bani lichizi pe care statul le-a recuperat din diferite lagăre de tranzit. Comisia pentru despăgubirea victimelor spoliaste ca urmare a legislației antisemite în vigoare în timpul Ocupației trebuia să garanteze monitorizarea rezolvării cererilor. Și a realizării despăgubirilor.

— Și, în realitate?

— Am reușit s-o fac... dar n-a fost simplu. Cum să dovedesc că familia mea a murit la Auschwitz? Când statul francez decretase că toți ai mei muriseră în țară. Asta scria în actele lor de deces de la Primăria din arondismentul 14. Și cum să demonstrez că bunurile lor fuseseră confiscate? Doar statul francez ștersese toate urmele! Și nu eram eu singura, evident... mulți urmași erau în aceeași situație...

— Și ce-ai făcut?

— O anchetă. Mulțumită unui articol apărut în Le Monde, în 2000. Un ziarist furniza toate locurile unde ai fi putut scrie, dacă voiai să depui un dosar la comisie. Dacă vreți documente, scrieți acolo, acolo și acolo, spunând că e vorba despre Comisia Mattéoli. Așa am reușit să obținem acces la arhive.

— Înainte de asta nu avuseserăți acces?

— Să spunem că arhivele nu erau în mod oficial „interzise“ publicului... dar administrația nu înlesnea demersurile și, mai ales... nu făcea publicitate în legătură cu asta. Nu era ca acum, cu internetul. Nu știai cui să te adresezi, unde, în ce fel... În cazul meu, articolul acela a schimbat totul.

— Ai scris?

— Am scris la adresele furnizate de Le Monde și am primit destul de repede niște răspunsuri. Am avut și două întâlniri. Una la Arhivele Naționale și alta la Arhivele Prefecturii Poliției. Apoi, am primit fotocopii după documente, de la Arhivele din Loiret și din Eure. Cu ajutorul lor, am obținut foile de intrare și de ieșire din lagăre... Și am putut pune la punct dosarul care demonstra că fuseseră deportați.

— Mai rămânea să identifici bunurile furate.

— Da, nici asta n-a fost ușor. Am găsit totuși documentele de la SIRE, firma lui Efraim, care dovedeau că fusese confiscată de Compania Generală a Apelor, în momentul arianizării întreprinderilor. Am adăugat și fotografii de familie pe care le găsisem în Forges, cu ajutorul cărora am putut dovedi că avuseseră o mașină, pian... și că toate astea dispăruseră.

— Deci, ai depus dosarul?

— Da, în anul 2000. A fost dosarul cu nr. 3 816. Am fost convocată pentru un interviu, care trebuia să aibă loc... ține-te bine: la începutul lui ianuarie 2003.

— În anul apariției cărții poștale...

— De-asta eram cumva deranjată de povestea asta.

— Înțeleg. Ca și cum cineva te amenința, ca să-ți submineze demersurile. Și ce s-a întâmplat la Comisie?

— Am fost chemată în fața unui juriu sau ceva de genul ăsta, cam la fel ca atunci când mi-am susținut teza. Erau acolo președintele comisiei, reprezentanți ai statului, avocatul meu... destulă lume. M-am prezentat, pe

scurt. M-au întrebat dacă vreau să spun ceva, dacă am întrebări. Am zis că nu. Apoi, avocatul mi-a spus că n-a mai văzut niciodată până atunci un dosar atât de bine întocmit.

— Nu mă miră deloc, mamă.

— Câteva săptămâni mai târziu, am primit o hârtie cu suma pe care statul urma să mi-o dea. Una... simbolică.

— Ce-ai simțit în acel moment?

— Ei bine, pentru mine nu era o chestiune de bani. În realitate, ceea ce mă interesa era ca Republica Franceză să recunoască faptul că bunicii mei fuseseră deportați din Franța. Era unicul meu țel. Voiam cumva... să obțin în Franța... această recunoaștere oficială.

— Deci, crezi că acea carte poștală avea de-a face cu cei ce se ocupau de Comisie?

— Asta am gândit în acel moment. Dar, în prezent, știu că a fost doar o coincidență...

— Pari foarte sigură de asta.

— Da. M-am gândit mult. Săptămâni întregi. Cine din comisie ar fi putut s-o trimită? Și de ce? Ca să mă intimideze? Să nu mă prezint în fața comisiei? Apoi, după multă bătaie de cap, de recitare din nou și din nou a numelor, a dosarelor, am avut o revelație. Câteva luni mai târziu...

Lélia se ridicase să caute o scrumieră. Am privit-o în tăcere ieșind din cameră, apoi revenind.

— Îți amintești când ți-am zis că rușii au mai multe prenume? m-a întrebat ea.

— Da, ca în romanele lor... „poți să pierzi șirul“.

— Ei bine, le mai și ortografiază în diverse feluri. „Efraim“ se scrie și „Ephraim“. În corespondența administrativă, el se semna cu „ph“. Dar în cea personală, folosea grafia cu „f“.

— Unde vrei să ajungi cu asta?

— Într-o zi, am realizat că în dosarele depuse la comisie îi scrisesem numele cu „ph“. Nu cu „f“, ca pe cartea poștală.

— Așa ai ajuns la concluzia că aceasta nu putea fi legată de comisie...

— ...ci, în mod evident, de cineva apropiat de familie.

Capitolul 8

1. Statistic, scrisorile anonime sunt trimise de persoane apropiate. În primul rând, de membri ai familiei, apoi de prieteni, vecini și, în sfârșit, de colegi de serviciu (= Aproțiați ai familiei Rabinovich.)
2. Tot statistic, vecinii au mult de-a face cu faptele diverse. În regiunea pariziană, de exemplu, mai mult de o crimă din trei e cauzată de certurile între vecini. (= Vecinii familiei Rabinovich.)
3. Un grafolog celebru, Suzanne Schmitt, afirmă: Experiența ne arată că persoanele care trimit scrisori anonime sunt în majoritatea timpului discrete. O astfel de scrisoare e o modalitate de a exprima ceea ce nu pot spune în față.
4. Anonimele sunt scrise, în general, cu litere de tipar, pentru ștergerea urmelor. Autorul folosește mâna stângă, dacă e dreptaci, și invers, cu scopul de a-și modifica scrisul. Dar chiar și așa, anumite particularități ies în evidență, observă același grafolog. (= Autorul cărții poștale nu a folosit litere de tipar. Scris modificat? Sau, din contră, a dorit să fie recunoscut?)

I-am citit Léliei notițele pe care le luasem. Ea m-a ascultat, cu privirea pierdută în zare, ca atunci când se concentrează. Am trasat trei coloane: vecini, prieteni, familie. Cele trei cuvinte pierdute pe foaia albă mi s-au părut brusc meschine. Și totuși. Erau singurele noastre amare, acele elemente ce oferă navigatorilor puncte de reper — o stâncă, o clopotniță sau un turn. Urma să ne agățăm de ele.

— Ok, te ascult, a zis Lélia aprinzându-și o țigară tăiată în jumătate cu foarfeca, una dintre găselnițele ei pentru a fuma mai puțin.

— Să începem cu prietenii lui Miriam și Noémie. Pe care dintre ei îi cunoști?

— Nu mă pot gândi decât la o singură persoană. Colette Grés.

— Da, îmi amintesc, mi-ai povestit despre ea. Știi cumva dacă mai trăia în 2003?

— Absolut. A murit în 2005. Am fost la înmormântare. După război, Colette a devenit asistentă la secția de chirurgie de la Pitié-Salpêtrière. Era o femeie pe cinste. A rămas apropiată de mama. S-a ocupat mult de mine când eram mică, în momentul în care Miriam și-a refăcut viața. Locuia pe strada Hautefeuille. Eu dormeam în turn, la etajul al doilea.

— Deci, crezi că ar putea fi autoarea cărții poștale?

— Nici vorbă! Nu mi-o imaginez trimițându-mi o anonimă.

— Era timidă?

— Timidă, nu. N-aș spune. Dar discretă, da. O femeie mai degrabă rezervată.

— E posibil să fi luat-o puțin razna?

— Nu. Ba chiar mi-a trimis o scrisoare foarte plină de bun-simț, cu un an sau doi înainte să moară... Dar problema e că nu știu unde e... Știi, găsesc, arhivez... dar nu le clasez realmente. Sunt cam dezordonată... nu pot să-ți spun unde se află exact toate lucrurile...

Ne-am ridicat amândouă privirea spre biblioteca plină de dosare. Unde să fie scrisoarea, printre sutele de pagini plastificate ale zecilor de clasoare? Urma să ne ia ore s-o descoperim. Trebuia să le deschidem pe toate, să răsfoim, cutii cartonate, clasoare adnotate, cu facsimile de documente administrative și fotocopii ale pozelor vechi. În timp ce ne-am pus amândouă pe treabă, căutând acul în carul cu fân, i-am povestit Léliei ultimele acțiuni pe care le întreprinsesem.

— Am demarat o cercetare pe lângă editorii cărții poștale, „La Cigogne“ SODALFA, a căror adresă apare scrisă foarte mic în mijloc, cu numele fotografului, Zona industrială BP 28, 95380 Luvru. M-am gândit că m-ar putea ajuta să găsească data la care a fost făcută fotografia. Dar pista asta n-a dus nicăieri.

— Păcat, a zis Lélia.

— Ștampila aparține oficiului poștal central de la Luvru. Am făcut cercetări.

— Dar poșta asta s-a închis, nu?

— Da, m-am uitat pe internet. În 2003, era singura deschisă în orice zi a anului, chiar și duminică și de sărbători. Și noaptea. Ștampila a fost aplicată pe 4 ianuarie 2003: am verificat, era într-o sâmbătă.

— Deci? m-a întrebat ea, continuând căutarea.

— Deci, putem afirma cu certitudine că autorul a fost la poșta centrală de la Luvru, în noaptea de vineri spre sâmbătă, sau în cea de sâmbătă spre duminică, cu excepția intervalului de la 6 la 7:30, rezervat operațiunilor informatice de mentenanță și de backup.

— Și ce concluzie tragem de aici?

— M-am uitat pe net cum a fost vremea în acel moment. Citez din buletinul meteorologic: strat de zăpadă de 8 cm pe străzile din arondismentul 12, lucru nemaivăzut la Paris din 13 ianuarie 1999. La ora 11:30, ploaia se transformă în ninsoare, lapoviță, la început, apoi ninsoare abundentă. Vizibilitatea este, practic, nulă.

— Da, îmi amintesc acum, a nins mult în weekendul acela...

— Trebuie să ai o motivație serioasă ca să trimiți o carte poștală anonimă, în plină furtună de zăpadă. Nu crezi?

Am rămas câteva secunde nemișcate, încercând să ne imaginăm de ce se hotărâse autorul să sfideze o ninsoare ce bloca orice vizibilitate.

— Iat-o! a sfârșit prin a exclama Lélia, fluturând o hârtie! Scrisoarea de la Colette Grés.

Mi-a întins un plic pe care era notată adresa ei, dar pe numele lui Miriam. Exact ca pe cartea poștală. În schimb, scrisul era total diferit. Scrisoarea era redactată pe hârtie de corespondență albastru-deschis, foarte groasă și granulată. Mama a citit-o în fugă și apoi mi-a dat-o, fără niciun comentariu. I-am simțit însă tulburarea.

31 iulie 2002

Draga mea Lélia,

În sfârșit, o surpriză plăcută! Nu m-ai uitat! Ai făcut bine reconstituind povestea familiei Rabinovich, mama ta era prea traumatizată de pierderea lui No și a lui Jacques. A fost foarte greu pentru ea — eu am iubit-o întotdeauna pe Noémie, care obișnuia să-mi scrie... superbe scrisori... ar fi devenit o scriitoare foarte bună.

Mi-am făcut procese de conștiință, pentru că aveam o căsuță lângă Picotière, dar soldații treceau mereu pe acolo — cine știe! Pe drumul din față! Mergeau, cred, să caute iepuri și ouă la ferma din apropiere.

Am păstrat scrisoarea ta multă vreme, o să-ți dau un telefon în septembrie... dacă plec. Scuză-mă.

Lélia, te sărut cu multă afecțiune!

Colette

— De ce scrie „nu m-ai uitat“?

— E simplu. În 2002, eram în focul cercetărilor, așa că mi-a venit ideea să-i scriu, ca să-mi povestească despre război și despre amintirile ei.

— Îți amintești în ce lună i-ai scris?

— Aș zice, februarie sau martie 2002.

— Îi scrii în martie... iar ea așteaptă până în iulie să-ți răspundă... patru luni... și totuși e o doamnă în vârstă... are timp de scris... Știi, asta mă duce cu gândul la faptul că luna iulie e una specială în povestea familiei Rabinovich... e vorba despre arestarea copiilor, despre care vorbește și ea în scrisoare. Ca și cum ceva s-a reaprins în ea...

— Dar toate astea nu explică de ce mi-ar fi trimis Colette o carte poștală anonimă, șase luni mai târziu...

— Din contră! În scrisoare spune: Mi-am făcut procese de conștiință, pentru că aveam o căsuță lângă Picotière. „Mi-am făcut procese de conștiință“ e o expresie dură, nu se folosește cu ușurință. E ceva ce o preocupă după arestare, profund... iulie 2002... iulie 1942... Tulburător e că vorbește despre toate ca și cum s-ar fi întâmplat ieri... soldații, iepurii... De fapt, și-a spus că ar fi trebuit să-i adăpostească pe copii în acea căsuță... Ca și cum trebuia să se justifice față de tine. Un alt fel de-a spune: ar fi trebuit să reușesc să-i ascund pe Jacques și Noémie la mine, dar probabil că i-ar fi descoperit oricum... deci, n-ar trebui să mă învinovățesc.

— Așa e. Ai spune că se simte obligată să-mi dea socoteală. Lasă impresia că se justifică pentru ceva.

Brusc, totul devine clar. Și limpede. Piese puzzle-ului se îmbină perfect.

— Dă-mi o țigară, mamă!

— Fumezi iar?

— E-n regulă, e doar jumătate, în plus... Iată cum văd eu lucrurile. După război, Colette se simte vinovată. Fără să îndrăznească vreodată să abordeze

subiectul cu Miriam. Dar nu poate uita arestarea lui Jacques și Noémie. La 60 de ani după evenimente, primește scrisoarea ta. Și crede că o tragi la răspundere pentru cele întâmplate în timpul războiului. Jenată, surprinsă, îți trimite și ea scrisoarea asta, în care, printre rânduri, evocă sentimentul ei de vină, „procesele de conștiință“, cum le numește ea. Are 85 de ani, știe că va muri, și nu vrea să le ia cu ea pe lumea cealaltă. Atunci, îți trimite cartea poștală, ca să se elibereze de ceva.

— Posibil, dar nu prea-mi vine să cred...

— Totul se potrivește, mamă. Era încă în viață în 2003 și a cunoscut îndeaproape familia Rabinovich. Avea și adresa ta... pentru că îi trimiseseși o scrisoare cu doar câteva luni în urmă. Nu văd ce ar mai trebui în plus.

— Deci, cartea poștală ar fi o confesiune? se întreabă mama, care încă nu e convinsă de argumentele mele.

— Exact! Despre o greșeală semnificativă! Ți-o trimite ție... dar pe numele lui Miriam. Dintotdeauna, obiectivul inconștient era să-i mărturisească totul lui Miriam. Zici că această Colette s-a ocupat mult de tine. Trebuie să se fi simțit datoră față de prietena ei, nu crezi? Cartea poștală e, într-un fel, ceea ce Jodorowsky a numit „un act psihomagic“.

— Nu cunosc...

— Jodorowsky zice, citez: În arborele (genealogic) există spații traumatizante, nedigerate, care încearcă la nesfârșit să se elibereze. De la ele pornesc săgeți spre generațiile viitoare. Ceea ce a rămas nerezolvat va trebui repetat și îndeplinit de altcineva, o țintă situată la una sau mai multe generații distanță. Tu ești ținta generației de dinainte... Mamă, Colette locuia cumva lângă poșta de la Luvru?

— Nicidecum. Stătea în arondismentul 6, ți-am mai zis, pe strada Hautefeuille... Nu mi-o imaginez, la 85 de ani, ieșind în plină furtună. Ar fi putut să-și rupă oasele la fiecare colț de stradă... doar ca să meargă la poșta de la Luvru, într-o sâmbătă. Nu are niciun sens.

— Putea ruga pe cineva s-o ducă la poștă... cineva care lucra la ea acasă, de exemplu... și care locuia aproape de Luvru.

— Scrisul de pe cartea poștală și cel de pe scrisoare sunt total diferite.

— Și ce? Îl putea falsifica...

Am tăcut câteva secunde. Totul se explica, totul se înscria într-o linie deductivă exactă. Și totuși. Totuși, am dat crezare intuiției mamei: ea credea că nu e vorba de Colette.

— Ok, mama, înțeleg. Și totuși, vreau să compar scrisurile... Ca să fim sigure.

Dragă domnule Frank Falque, cred că am găsit, mama și cu mine, autorul cărții poștale. Probabil, se numește Colette Grés și e o veche prietenă a bunicii mele, care i-a cunoscut foarte bine pe copiii Rabinovich. A murit în 2005. Mă puteți ajuta să aflu mai multe?

Frank Falque mi-a răspuns, ca de obicei, în următorul minut:

Ar trebui să-i scrieți lui Jésus, criminologul a cărui carte de vizită v-am dat-o.

Ar fi trebuit s-o fac de multă vreme.

Dragă domnule,

Sfătuită de Frank Falque, vă trimit o fotografie a unei cărți poștale anonime pe care a primit-o mama în 2003. Ați putea să-mi spuneți părerea dumneavoastră? Să faceți un profil psihologic al autorului? Vârsta? Sexul? Sau orice informație care ne-ar putea ajuta să-l identificăm? În imaginea alăturată, vă trimit și verso-ul. Cu toată recunoștința pentru atenția pe care o acordați cererii mele,

Anne

Dragă doamnă,

Din păcate, cuvintele de pe cartea poștală nu sunt suficiente pentru a realiza un profil psihologic prin intermediul grafologiei. Pot să vă spun doar că scrisul nu pare autentic. Nimic în plus.

Cu stimă,

Jésus

Dragă domnule,

Înțeleg foarte bine reticența dumneavoastră în a-mi livra o analiză pornind de la atât de puține cuvinte, pentru că vă pune în pericol profesionalismul. Ați putea totuși să-mi furnizați unele elemente?

O să privesc rezultatul „cu suspiciunea necesară“.

Mii de mulțumiri,

Anne

*

Dragă doamnă,

Iată câteva elemente, de privit „cu suspiciunea necesară“, cum spuneți dumneavoastră.

1. A-ul de la Emma nu e unul obișnuit. Aș spune chiar că e foarte rar. E scris într-o manieră ce sugerează o scriitură deghizată în mod intenționat. Ori o persoană ce nu are obișnuința de a scrie.

2. Derutant e că scrisul prenumelor din stânga pare modificat, pe când cel al adresei, „sincer” — folosim acest termen pentru o scriitură spontană, nemodificată. Se pune întrebarea dacă e vorba de același autor în dreapta și în stânga. Mie mi se pare că da. Dar nu pot afirma cu siguranță.

3. Cifrele de la adresă nu ne spun nimic. Trebuie să știți că acestea nu sunt niciodată relevante pentru noi, pentru că nu avem decât 10 cifre, de la 0 la 9 — în timp ce litere sunt mai multe, 26. Cifrele nu sunt niciodată cu adevărat personalizate. Învățăm să le scriem la școală, toți în același fel. Apoi evoluează prea puțin de-a lungul vieții. Ca urmare, nu reprezintă niciodată un element interesant în munca noastră. În cartea dumneavoastră poștală, în afară de 3-uri care sunt în mod specific unghiulare, celelalte particularități sunt frecvente. (Majusculele ridică exact aceleași probleme). Iată tot ce am putut observa,

Nu vă pot spune mai multe.

Cu stimă,

Jésus

Dragă domnule,

Mai vreau să vă rog ceva. Am niște bănuieli în legătură cu o persoană de la care posed o scrisoare.

Ați putea compara scrisul de pe cartea poștală cu o scrisoare de două pagini?

Cu stimă,

Anne

Dragă doamnă,

Da, e absolut posibil. Cu o singură condiție: trebuie ca scrisoarea să dateze din aceeași perioadă în care a fost trimisă cartea poștală. Scrisul se schimbă, în medie, la fiecare cinci ani.

Cu stimă,

Jésus

Dragă domnule,

Scrisoarea a fost trimisă în iulie 2002, iar cartea poștală, în ianuarie 2003 — asta înseamnă doar șase luni diferență.

Cu stimă,

Anne

Dragă doamnă,

Trimiteți-mi-o, o să văd ce pot face, dacă va fi posibil să determin corespondențele grafice cu scrisoarea.

Cu stimă,

Jésus

Dragă domnule,

Aveți în anexă faimoasa scrisoare, redactată în iulie 2002. Credeți că ar putea fi vorba de același autor?

Cu stimă,

Anne

Capitolul 9

Jésus mi-a spus c-o să-mi răspundă, dar nu mai devreme de 15 zile. Până atunci, trebuia să mă gândesc la altceva, să mă ocup cu serviciul, să fac cumpărături, s-o iau pe fiica mea de la școală, de la judo, să fac clătite și să pun gustările în cutii pentru ora 4, să iau prânzul cu Georges și să aflu noutăți despre Gérard, care era din nou plecat la Moscova. Și, mai ales, să am răbdare.

Totuși, orice lucru mă ducea fără încetare cu gândul la cartea poștală. M-am gândit din nou la acea femeie, Nathalie Zajde, pe care o întâlnisem la Georges și a cărei carte o promisem de la el. Vorbea despre Yizkor, cărțile compilate după cel de-Al Doilea Război Mondial, pline de amintirile celor ce plecaseră înainte de război și de mărturiile celor ce nu plecaseră, pentru a păstra o aparență de comunitate. M-am gândit la Noémie, la romanele pe care le avea în minte și care nu fuseseră niciodată scrise. Apoi, la toate cărțile moarte, împreună cu autorii lor, în camerele de gazare.

După război, în familiile evreiești ortodoxe, femeilor li se permisese să aducă pe lume cât de mulți copii posibil, ca să repopuleze pământul. Mi se părea că aceeași soartă trebuiau să aibă și cărțile. Acea idee inconștientă că trebuie să scriem cât mai multe cărți posibil, pentru a umple bibliotecile lipsite de tomurile care nu au putut vedea lumina zilei. Nu numai cele arse în timpul conflagrației. Dar și cele ale căror autori au murit înainte de a le putea scrie.

M-am gândit la cele două fiice ale lui Irène Némirovsky care, devenite adulte, găsiseră manuscrisul Suitei franceze pe fundul unui geamantan, sub rufărie. Câte cărți uitate, ascunse în valize și dulapuri?

Am ieșit să mă plimb în Grădinile Luxemburg și m-am așezat pe unul dintre scaunele de fier, profitând de farmecul melancolic al locurilor pe care familia Rabinovich le străbătuse odinioară de zeci de ori.

Atinsă brusc de un parfum de caprifoi după ploaie, m-am îndreptat apoi spre Teatrul Odéon, așa cum, într-o zi, după ce-și pusese cinci perechi de chiloți una peste alta, Miriam plecase să traverseze Franța în portbagajul unei mașini. Afișele nu erau ale lui Courteline, ci cu o piesă a lui Ibsen, Un dușman al poporului, în regia lui Jean-François Sivadier. Am coborât pe strada Odéon, apoi scările de pe Dupuytren ce dau în École-de-Médecine. Am trecut prin dreptul numărului 21 de pe Hautefeuille, cu turnulețul lui în unghi octogonal, unde Miriam și Noémie Rabinovich petrecuseră ore lungi visând la viețile lor, în casa lui Colette Grés. Am încercat să prind ecourile vocilor fetițelor evreice din trecut. Câtiva metri mai încolo, o pancartă istorică menționa: Terenul delimitat de strada Hautefeuille, între numerele 15 și 21, de École-de-Médecine, Pierre Sarazin și Harpe a fost, în Evul Mediu, până în 1310, cimitir evreiesc. Tunelurile timpului comunică fără încetare.

Am traversat strada Paris cu sentimentul că mă plimb, năucă, printr-o casă prea mare pentru mine. Mi-am continuat drumul spre Liceul Fénelon. Acolo unde, timp de doi ani, făcusem studii pregătitoare de literatură.

În prezent, ca și în urmă cu 20 de ani, am lăsat în urmă lumina de pe strada Suger, pentru a mă pomeni în întunericul și răcoarea holului de la intrare. Ultimii 20 de ani trecuseră repede. Pe vremea aceea, nu știam că Miriam și Noémie fuseseră și ele eleve în acest liceu, și totuși, ceva din interior îmi spunea că trebuia să studiez aici, și nu în altă parte. Îmi vorbește într-un fel pe care ceilalți nu-l pot înțelege, scrisese Louise Bourgeois despre anii la Fénelon. Mai scrisese și următoarea frază, pe care o port în minte. Dacă nu reușiți să lăsați în urmă trecutul, trebuie să-l recreați. Trecând pe sub porticul din lemn, am simțit că Miriam și Noémie nu fuseseră nicicând mai aproape de mine. Avuseserăm aceleași emoții, aceleași dorințe de fete în formare, chiar în această curte de recreație. Orologiul din lemn închis la culoare, cu cele două ace sculptate în formă de foarfecă, bătrânii castani cu trunchiurile lor pătate, balustradele din fier forjat ale scărilor erau aceleași în ochii noștri. Am urcat, ca să privesc curtea de pe coridoarele de la primul etaj, și mi s-a părut că războiul e încă acolo, peste tot, în mintea celor care-l trăiseră, a celor care nu-l cunoscuseră, a copiilor celor ce luptaseră, a nepoților celor ce nu mișcaseră un deget și care ar fi putut face mai mult,

războiul continua să ne modeleze acțiunile, destinele, prietenii și iubirile. Totul ne aducea din nou și din nou la el. Deflagrațiile continuau să rezoneze în noi.

În acest liceu, mă îndrăgostisem de istorie, învățasem să observ factorii de criză, evenimentele declanșatoare. Cauze și efecte. Ca într-un joc de domino, în care fiecare piesă produce căderea celeilalte. Învățasem despre înlănțuirea logică a evenimentelor, fără fenomene aleatorii. Și totuși, viețile noastre nu sunt făcute doar din ore și pauze. Și ca să fac din nou referire la cuvintele lui Nemirovsky: „În realitate, nu înțelegem nimic din toate astea“. Am simțit o mână pe umăr, care m-a făcut să tresar:

— Ce căutați aici? m-a întrebat supraveghetoria liceului.

— În realitate, nu știu prea bine, i-am răspuns eu... am fost elevă aici, pe vremuri. Voiam doar să văd... dacă s-a schimbat ceva. O să plec imediat. Îmi cer scuze.

Capitolul 10

M-am întâlnit cu Gérard Rambert la restaurantul chinezesc, unde am comandat meniul zilei, mereu același.

— Știi, mi-a zis el, în 1956, Festivalul de la Cannes anunță că, printre filmele selecționate să reprezinte Franța în competiția pentru Palme d'Or, se găsește și pelicula lui Alain Resnais, Noapte și ceață. Și ce se întâmplă?

— Nu știu...

— Ciulește bine urechile, chiar dacă sunt mici: rareori mi-a fost dat să văd urechi atât de mici, crede-mă, dar ascultă cu atenție. Ministerul Afacerilor Externe din Germania de Vest cere guvernului francez să retragă filmul din selecția oficială. Mă ascuți?

— Dar de ce?

— În numele reconcilierii franco-germane! Trebuia interzis, înțelegi?

— Iar filmul e retras din competiție?

— Da. Da. Vrei să repet? Da. Da! Asta se numește, pur și simplu, cenzură.

— Dar eu credeam că filmul a fost proiectat la Cannes!

— Ah! Au existat proteste, normal. Și filmul e proiectat, dar... în afara competiției! Și asta nu e tot. Comisia de Cenzură franceză ceruse deja ca o imagine de arhivă să fie tăiată din film, mai bine zis, o fotografie cu un jandarm francez supraveghind lagărul din Pithiviers. Nu trebuiau spuse prea multe despre faptul că francezii ajutasera la organizarea întregii orori. Știi că, după război, lumea nu prea mai voia să audă de noi. Acasă se întâmpla la fel. Nimeni nu-mi spunea nimic despre ce se întâmplase în timpul

conflagrației. Deloc. Îmi amintesc o duminică de primăvară — părinții mei invitaseră vreo zece persoane la noi acasă — era cald, femeile erau îmbrăcate în rochii ușoare, bărbații, cu mânecă scurtă. Iar eu remarc un lucru: toți invitații au un număr tatuat pe brațul stâng. Toți. Michel, fratele bunicului dinspre mamă... Arlette, nevasta fratelui bunicului... au un număr tatuat pe brațul stâng. Vărul și soția lui, la fel. La fel și Joseph Sterner, unchiul mamei. Iar eu, în mijlocul tuturor acelor persoane în vârstă, învârtindu-mă în jurul lor ca un țăntar, sunt cu siguranță pe cale să-i enervez cu toată foiala mea. În acel moment, unchiul Joseph se hotărăște să mă tachineze. Și-mi spune, dintr-odată:

— Tu, pe tine nu te cheamă Gérard.

— A, nu? Și-atunci cum mă numesc?

— Supermalignul.

Unchiul Joseph vorbea cu un accent idiș pronunțat, apăsând pe prima silabă și înghițindu-le pe celelalte, ceea ce devenea „Si-pper-ma-lign“. Eu iau prea în serios acea remarcă, pentru că sunt copil — și toți copiii sunt susceptibili, doar știi asta. Nu-mi place deloc gluma lui. Și brusc, toți acei moși mă enervează cumplit. Atunci mă hotărăsc să-i acaparez atenția mamei, având-o doar pentru mine o clipă. O trag deoparte și o întreb:

— Mamă, de ce are unchiul Joseph un număr pe braț?

Mama se strâmbă și mă trimite la plimbare:

— Nu vezi că sunt ocupată? Du-te și te joacă mai încolo, Gérard.

Dar eu insist:

— Mamă, nu e vorba doar despre Joseph. De ce au TOȚI invitații un număr tatuat pe brațul stâng?

Atunci, mama se uită drept în ochii mei și-mi spune fără să clipească:

— Sunt numerele lor de telefon, Gérard.

— Numerele lor de telefon?

— Exact, zice ea, dând din cap ca să fie mai convingătoare. Numerele lor de telefon. Vezi tu, sunt persoane în vârstă, așa că au făcut-o ca să nu le uite.

— Ce idee bună!

— Iată. Și să nu-mi mai pui niciodată această întrebare. Ai înțeles?

— Așa că am crezut-o pe mama ani întregi. Înțelegi? Ani de zile am crezut că e genial, că toate acele persoane în vârstă n-o să se piardă niciodată pe stradă, grație numărului de telefon. Acum o să comandăm încă o porție de rulouri cu ou, pentru că par tare bune. O să-ți spun ceva. Întreaga mea viață a fost bântuită de „asta“. De fiecare dată când întâlneam pe cineva, mă întrebam: „Victimă ori călău?“ Asta cam până la 55 de ani. Apoi, mi-a trecut. În prezent, nu-mi mai pun decât foarte rar această întrebare... mai puțin atunci când întâlnesc un neamț de 85 de ani... bun... din fericire, nu mă întâlnesc în fiecare zi cu un neamț de vârsta asta, nu? Pentru că toți erau naziști! Toți! Toți! Până acum! Până o să crape toți! Dac-aș fi avut 20 de ani în 1945, i-aș fi căutat pe vânătorii de naziști și mi-aș fi dedicat viața acestui scop. Îți jur că e mai bine să nu fii evreu în lumea asta... nu e niciun minus. Dar nici vreun plus... Hai să împărțim un desert! Tu alegi.

Când m-am despărțit de Gérard, m-a sunat Lélia, voia să-mi arate niște lucruri importante, hârtii găsite în arhivă. Mă aștepta.

Când am ajuns la ea în birou, mi-a întins două scrisori bătute la mașină.

— N-o să le putem trimite la analiză, i-am spus eu.

— Citește, mi-a răspuns ea. O să te intereseze.

Prima era datată 16 mai 1942. Adică cu două luni înainte de arestarea lui Jaques și Noémie.

Mamușcă dulce,

Îți scriu la repezeală ca să te anunț că am ajuns cu bine. Nu pot să spun mai multe, pentru că am o grămadă de treabă, sunt obligată să înlocuiesc pe cineva!

(...)

Nu ți s-a părut că No e schimbată? Mult mai puțin veselă ca înainte. Totuși, cred că a fost mulțumită de acele 24 de ore petrecute împreună, când eu te-am lăsat baltă în mod rușinos. Azi a plouat fără încetare: biata mea fasolică! (...) Sper că nu ești supărată pe mine că am petrecut așa de puțin timp la Pic Pic! Te îmbrățișez foarte strâns și îți scriu mai multe pe seară.

A ta,

Colette

A doua scrisoare era din 26 iulie, deci cu 13 zile înainte de arestări.

Paris 23 iulie 1942

Mămica mea dragă,

Am găsit scrisoarea ta de pe 21, când am ajuns acasă. Continui să scriu la mașină pentru că o fac de două ori mai repede, nu că aș vrea s-o scriu pe grabă, dar am treabă, foarte multă treabă (...) Iată noutățile:

1. La birou: atmosferă de scandal între noi și Toscan, Etienne pleacă totuși în Vincennes.(...)

2. Primit la prânz o scrisoare de la domnul sau doamna Rabinovich, care m-a întristat: No și fratele ei au fost ridicați, ca mulți alți evrei; părinții nu mai au nicio veste despre ei. Era de altfel în săptămâna când trebuia să merg în Forges. Vezi, lipsa mea de entuziasm nu era decât un presentiment rău. O să încerc să dau de Miriam. Biata No! 19 ani, iar fratele ei abia 17. La Paris, lucrurile au fost înspăimântătoare. Copii și mame, soți și soții, separați etc. Nu le lasă mamelor decât copiii mai mici de trei ani!

3. I-am scris lui Raymonde: sunt mulțumită că vine, pentru că de la prânz încoace sunt absolut devastată de veștile din Forges.

(...) A ta,

Colette

Mi s-a părut atât de ciudat! „No și fratele ei au fost ridicați, ca mulți alți evrei; părinții nu mai au nici o veste despre ei“. Ridicați? Termenul era derutant. Asemenea caracterului banal și cotidian al acelor scrisori. Organizarea exterminării evreilor era amintită printre chestiuni despre raționalizare, povești despre pisică și despre ploaie. I-am mărturisit asta mamei.

— Nu e ușor să judeci trecutul cu ochii de azi, știi? Și poate că, într-o zi, și viețile noastre vor fi considerate superficiale și iresponsabile de către urmași.

— Nu vreau s-o judec pe Colette..., dar aceste două scrisori nu fac decât să-mi confirme presupunerile. A fost profund marcată de ceea ce li s-a întâmplat celor din familia Rabinovich în timpul războiului. S-a simțit toată viața vinovată pentru asta.

— Poate, a zis Lélia ridicând din sprâncene.

— De ce nu vrei să recunoști că totul se potrivește? Readuce în discuție mereu același subiect! Cu șase luni înainte ca tu să primești cartea poștală. Absolut incredibil! Nu ți se pare?

— Recunosc că e o coincidență tulburătoare.

— Dar?

— Dar cartea poștală anonimă n-a fost trimisă de Colette.

— Ce te face să afirmi asta? De ce ești așa de sigură?

— Pentru că nu se potrivește. Nu știu cum să-ți explic. E ca și cum mi-ai spune că $2+3$ fac 4. Poți să-mi demonstrezi ce vrei, o să-ți spun în continuare că... nu se potrivește. Înțelegi? Nu cred așa ceva.

Capitolul 11

Dragă doamnă,

Așa cum am discutat la telefon, cele câteva cuvinte examinate nu sunt suficiente pentru a afirma ceva cu certitudine, totuși, putem spune că respectivele cuvinte nu sunt ale autorului scrisorii. Vă rămânem la dispoziție pentru orice altă investigație de care ați avea nevoie.

Cu stimă,

Jésus F., criminolog, expert în grafologie și documente

Jésus și mama mea erau de acord asupra unui punct: Colette nu era autoarea cărții poștale anonime.

Am simțit o mare decepție. Și, în plus, oboseală.

Mi-am reluat viața de zi cu zi, lăsând totul deoparte. O culcam pe Clara în pătuțul ei și-i citeam povestea lui Momo, crocodilul prost dispus, apoi închideam ochii și mă așezam la mine în pat. Vecinii de deasupra cântau la pian și muzica ce venea din tavan mă învăluia. Într-o seară, am avut senzația că notele cădeau la mine în cameră ca o ploaie fină.

În următoarele zile m-am simțit abătută. Nu mai aveam chef de nimic. Îmi era mereu frig și doar jetul de apă caldă de la duș mă ajuta să revin la viață. N-am mai luat masa cu Georges. Eram epuizată. Singurul lucru pe care am avut chef să-l fac a fost să merg la cinematecă să cumpăr filme de Renoir ca să-l văd pe unchiul Emmanuel. Am găsit Tire-au-flanc și La nuit du carrefour. Nu mai aveau La petite marchande d'allumettes. Pseudonimul Manuel Raaby a apărut pe generic și asta mi s-a părut, în același timp, ireal

și trist. Apoi m-a apucat un somn irezistibil, ca sub efectul unui somnifer, mi-am pus puloverul sub cap și m-am gândit la Emmanuel. Aș fi vrut s-o sun pe Lélia, să-i cer să-mi spună data exactă și împrejurările în care a murit. Dar n-am avut curajul.

M-a trezit soneria de la intrare.

Georges a apărut în umbra ușii, cu o sticlă de vin și un buchet de flori.

— Pentru că nu mai vrei să ieși din casă... trebuia să fac ceva, altfel ți-aș fi dus dorul prea tare, a zis el, râzând.

L-am lăsat să intre în apartament, în tăcere, ca să n-o trezim pe Clara. Ne-am dus în bucătărie să desfacem sticla de vin.

— Ai primit vreun răspuns de la Jésus? m-a întrebat el.

— Da, și nu e Colette. Treaba asta m-a cam descurajat. Mi-am spus: la ce bun?

— Nu te descuraja! Trebuie să continui.

— Am crezut că, din contră, mă vei încuraja să renunț.

— Nu. Trebuie să mergi înainte. Să continui să crezi în asta.

— N-o să reușesc niciodată. N-o să fac altceva decât să pierd timpul.

— Sunt sigur că sunt și alte lucruri de descoperit.

— Ce vrei să spui?

— Nu știu... reia de unde te-ai oprit. Să vezi unde ajungi.

Mi-am deschis carnetul și i l-am arătat.

— Uite unde m-am oprit.

Pe pagină erau trei coloane. Familie. Prieteni. Vecini.

— Din familie... n-a mai rămas nimeni. Prietenii... i-am terminat de investigat odată cu Colette. Ne mai rămân... vecinii.

Capitolul 12

— Vrei să mergem să întrebăm oamenii din sat ce s-a întâmplat în anii '40?

— Da. O să mergem în Forges și o să-i întrebăm pe vecini. Despre ce au văzut, ce-și amintesc.

— Crezi cu adevărat că vom găsi oameni ce i-au cunoscut pe cei din familia Rabinovich?

— Bineînțeles. Copiii din 1942 au în prezent cam 80 de ani. Își pot aminti unele lucruri. O să mergem chiar mâine-dimineață. O să plecăm foarte devreme, imediat după ce o las pe Clara la școală.

A doua zi dimineață, Lélia mă aștepta la Poarta Orléans, în micul ei Twingo roșu, cu radioul pornit pe știrile zilei. În mașină mirosea a tutun stătut și a parfum, un miros pe care-l cunoșteam dintotdeauna. Pentru a mă putea așeza pe scaunul din dreapta, a trebuit să dau la o parte o grămadă de lucruri: o cutie de creioane, un roman polițist uzat, o mănășă desperecheată, un pahar de cafea gol și geanta ei. Mașina inspectorului Columbo, mi-a trecut prin minte.

— Ai adresa exactă a casei?

— Nu, a răspuns ea. Închipuiește-ți că am găsit o grămadă de hârtii despre Forges în arhivele mele, dar nu și adresa!

— Bun, o să ne descurcăm la fața locului, satul e micuț.

GPS-ul ne-a prefigurat un traseu de o oră și 27 de minute. La radio era vorba despre alegerile europene și despre marea dezbatere la nivel național.

Cerul s-a înnorat brusc. Ne concentrăm la drum. Am coborât volumul radioului și-am început să gândesc cu voce tare în legătură cu ce s-ar fi putut întâmpla cu casa din Forges de pe vremea când fusese părăsită de părinții Rabinovich, într-o zi de octombrie 1942.

— Așteptau să fie arestați, i-am spus eu Léliei, vrând să-și caute copiii în Germania. Deci, poate că înainte de plecare, și-au pus casa în ordine și le-au lăsat instrucțiuni vecinilor. Lumea dă, de obicei, un rând de chei cuiva de încredere. Nu? Dacă s-a întâmplat așa, poate că acea cheie există încă.

— I-au dat-o primarului, a întărit Lélia.

Mama a profitat de surpriza mea ca să-și aprindă o țigară.

— Primarului? am tușit eu. Dar de unde știi lucrul ăsta?

— Uită-te în plicul de pe bancheta din spate. O să-nțelegi.

Am întins mâna peste scaun și am luat dosarul verde, de carton.

— Mamă, deschide măcar geamul tău, că o să vomit.

— Credeam că te-ai apucat iar de fumat.

— Nu, fumez din nou doar ca să-ți suport ție țigările. Deschide geamul!

Dosarul conținea hârtii fotocopyate, cele pe care mama reușise să le recupereze când întocmise dosarul pentru Comisia Mattéoli. Am luat o scrisoare cu antetul Primăriei din Forges, scrisă de mână de primarul însuși. Era datată 21 octombrie 1942, adică la 12 zile după arestarea lui Efraim și a Emmei.

Primarul

Către domnul director al Serviciilor Agricole din Eure

Domnule Director,

Am onoarea să vă informez că, după arestarea cuplului Rabinovich, am procedat la încuierea uşilor locuinţei acestora şi am păstrat cheile. Am realizat apoi, în prezenţa administratorului judiciar comunal recent desemnat, un inventar sumar al mobilierului. Cei doi porci rămaşi sunt în prezent la domnul Fauchère Jean, cu cerealele pe care le-am mai găsit. Dar situaţia nu se poate prelungi prea mult, muncitorul pretinzând o plată zilnică de 70 de franci. (În acest moment, treieră orzul cu mâna.) În plus, în grădină sunt încă fructe şi legume, pe care le-ar putea culege. Deci, pentru a pune capăt acestei situaţii, e necesar să numim un administrator oficial.

Aş fi fericit să primesc indicaţii, deoarece prefectura mi-a răspuns că nu poate soluţiona această situaţie anormală.

Cu mulţumiri anticipate, vă rog să primiţi expresia celor mai bune sentimente ale mele,

Primarul

Primarul avea un scris îngrijit. D-urile se încârligau într-un fel uşor ridicol, iar E-urile îşi luau zborul în volte sofisticate.

— Cu câtă grijă, să scrii despre nişte orori!

— Trebuie să fii un adevărat ticălos.

— Mamă, trebuie să-i găsim pe urmaşii acestui Jean Fauchère.

— Ia următoarea scrisoare. E răspunsul directorului Serviciilor Agricole din Eure, care ia atitudine chiar a doua zi, trimiţând o scrisoare la prefectură.

STATUL FRANCEZ

Directorul Serviciilor Agricole Eure

Către domnul Prefect din Eure (Divizia 3)

ÉVREUX

Am onoarea să vă trimit o scrisoare prin care domnul primar din Forges îmi semnaleză că ar fi oportun să reglăm situația cuplului RABINOVICH care a locuit în comuna sa, prin numirea unui administrator oficial, însărcinat cu întreținerea casei acestora.

Nefiind de competența mea să rezolv această problemă, nu pot decât să vă rog să-i dați domnului primar din Forges instrucțiunile pe care le solicită.

Directorul

— Diferitele servicii își pasează între ele problema.

— Exact. Nimeni nu vrea să-i răspundă primarului din Forges. Nici prefectura, nici directorul Serviciilor Agricole.

— De ce oare?

— Toți sunt copleșiți de volumul de muncă... n-au timp să se ocupe de soarta a doi porci și a unor pomi ai „cuplului evreu Rabinovich”.

— Nu ți se pare ciudat că creșteau porci, evrei fiind?

— Dar n-aveau nicio treabă cu religia! De ce să nu mănânce carne de porc, pe bune acum! În țările calde, carnea nu se putea păstra în bune condiții și riscau să se strice. Dar asta se întâmpla acum 2 000 de ani! Efraim nu era atât de religios.

— Cine știe, poate că directorul de la Agricolă îi răspunde primarului că nu e de competența lui, ca o formă de rezistență. A nu te ocupa... e o modalitate de a împiedica lucrurile să se întâmple.

— Ești o optimistă incorrigibilă. Nu știu de unde ai moștenit trăsătura asta de caracter...

— Nu mai spune așa ceva! Nu sunt optimistă! Doar că mă gândesc că trebuie să privim ambele jumătăți ale paharului. Ce mă fascinează în povestea asta e gândul că, în aceeași administrație, și anume cea franceză, au putut coexista și oameni drepți, și oameni nenorociți. Ia-i ca exemplu pe Jean Moulin și pe Maurice Sabatier. Sunt din aceeași generație, au primit aproape aceeași educație, ajung amândoi prefecți, cu traiectorii similare. Dar unul devine șeful Rezistenței, iar celălalt, prefect în regimul Vichy, superior ierarhic al lui Maurice Papon. Unul e îngropat în Panteon, celălalt acuzat de crime împotriva umanității. Ce anume îl definește pe fiecare? Mamă, stinge țigara aia, o să murim sufocate!

Lélia a deschis geamul de pe partea ei și a aruncat mukul de țigară pe stradă. N-am mai făcut niciun comentariu, dar aveam multe pe limbă.

— Ia a treia foaie din dosar. O să vezi că primarul din Forges n-a rămas în așteptare, cu brațele încrucișate, ci a luat inițiativă și s-a dus la Prefectura din Eure. A primit apoi această scrisoare, datată 24 noiembrie 1942. Adică, o lună mai târziu.

Divizia Administrației Generale a Poliției,

Biroul Imigrări

Referință

Rabinovich 2239/EJ

Évreux, 24 noiembrie 1942

Către Primarul din Forges,

Domnule Primar,

Ca urmare a vizitei dumneavoastră din 17 noiembrie la Inspectoratul General pentru Imigrări, am onoarea să vă aduc la cunoștință că vă autorizez să vindeți la oficiul de Aprovizionare cei doi porci aparținând evreului Rabinovich, arestat pe data de 8 octombrie. Ar fi bine să luați legătura în această problemă cu domnul Intendent Director General al Oficiului Aprovizionare, cazarma Amey, din Évreux. Suma obținută din vânzare va rămâne în posesia dumneavoastră și va fi apoi predată administratorului provizoriu ce va fi desemnat ulterior.

— A existat deci un administrator provizoriu al bunurilor Emmei și ale lui Efraim?

— Numit în decembrie. Însărcinat să se ocupe de grădină și de terenurile lor.

— A locuit în casă?

— Nu, nici vorbă. Terenurile au fost recuperate, sau furate, dacă preferi, în numele Germaniei de către statul francez — ca, de altfel, toate întreprinderile care au aparținut evreilor — pentru a fi apoi încredințate contractanților francezi. În cazul familiei Rabinovich, administratorul provizoriu va angaja lucrători care se vor ocupa de terenuri, dar nu vor intra în casă.

— Și atunci, ce s-a întâmplat cu casa?

— După război, Miriam a vrut să vândă, foarte repede. Fără să mai treacă pe-acolo. Ar fi fost prea dureros pentru ea. Totul a fost aranjat de notari în 1955. Apoi, ea n-a mai vorbit niciodată despre Forges. Dar eu știam că această casă există. Aveam 11 ani când a fost vândută. Poate am auzit frânturi de conversații. Cert e că știam foarte sigur că familia mea necunoscută, acea familie de fantome, locuise într-un sat numit „Les Forges“. Imaginea exista într-un ungher al minții mele și probabil că mă bântuia cumva, la fel ca pe tine acum, pentru că, în 1974, când am împlinit 30 de ani, destinul m-a dus în acel sat. La vremea aceea, eram trei, tatăl tău,

sora ta mai mare și cu mine. Trăiam aproape la comun cu prietenii noștri, ne deplasam mereu în gașcă... Într-un weekend, trebuia să ne întâlnim în casa familiei unuia dintre amici, aproape de Évreux. Cumpăr o hartă Michelin și brusc, trasând ruta cu creionul, văd apărând numele de Forges, la opt kilometri de locul spre care ne îndreptam. Ce șoc! Satul acela nu mai era doar o idee. O legendă. Exista cu adevărat. Sâmbătă seara, dăm o petrecere la prietenii noștri, veselie mare, lume multă, dar eu nu reușesc să fiu realmente prezentă, prinsă de ideea c-aș putea merge pur și simplu în Forges. Să văd. Nu reușesc nici să dorm noaptea. Dimineața devreme, iau mașina și plec cam la întâmplare... ghidată de o forță interioară. Nu mă pierd, ajung unde trebuie și mă opresc în fața unei case oarecare. Sun. După câteva secunde, îmi deschide o femeie. În vârstă, arată bine, simpatică, cu părul alb, îmi lasă o impresie plăcută.

— Mă scuzați, caut casa familiei Rabinovich care a locuit în Forges în timpul războiului. Numele vă spune ceva? Știți cumva, din întâmplare, unde se găsește?

Femeia mă privește într-un fel ciudat. Apoi, pălește și mă întreabă:

— Sunteți fata lui Miriam Picabia?

Îngheț și mi se taie respirația în fața acestei femei care știe despre ce vorbesc, pentru că tocmai ea cumpăraseră casa în 1955.

— Mamă, vrei să spui că, sunând absolut din întâmplare, la prima casă în fața căreia te-ai oprit, dai exact peste locuința bunicilor tăi? Adică, pur și simplu?

— Oricât de improbabil ar putea părea. Chiar așa s-au întâmplat lucrurile: Da, sunt fata lui Miriam, i-am spus eu, îmi petrec weekendul nu departe de aici, împreună cu fiica și cu soțul meu și am vrut să văd satul bunicilor. Dar nu vreau să vă deranjez.

— Dimpotrivă, intrați, îmi face mare plăcere să vă întâlnesc.

Îmi spune toate astea pe un ton foarte blând și calm. Intru în curte și-mi amintesc că, zărind fațada casei, m-am simțit înconjurată de un fel de ceață și m-au lăsat picioarele. Am amețit. Femeia m-a instalat în salon, în fața unei oranjade. Cred că-mi înțelegea emoția. După puțină vreme, îmi revin, vorbim, și sfârșesc prin a-i pune aceeași întrebare pe care mi-o pui tu azi. În ce stare a găsit casa. Și iată ce-mi răspunde:

— Am venit aici în 1955. După prima vizită, am remarcat că lipseau mobile, era clar că lucrurile de valoare fuseseră luate. Apoi, când am revenit, în ziua mutării, am observat că, între timp, cineva mai luase lucruri. O făcuse în grabă, pentru că unele scaune erau răsturnate. Vedeți dumneavoastră? Ca niște hoți ce acționează la repezeală. Îmi amintesc foarte bine că dispăruse o ramă. O fotografie foarte frumoasă a casei, care-mi atrăsese atenția la prima vizită. Ei bine, nu mai era. Pe perete rămăsese doar o urmă în formă de dreptunghi, cu simeza bălăngănindu-se.

Tot ce-mi povestea femeia îmi rupea inima, ni se furaseră amintirile, amintirile mamei, ale familiei noastre.

— Cele câteva obiecte pe care le-am putut păstra, mi-a mai spus ea, le-am pus într-o valiză pe care o țin în hambar. Dacă o vreți, e a dumneavoastră.

Am urmat-o mecanic, nici nu înțelegeam ce mi se-ntâmplă. De atâția ani, acele obiecte așteptau acolo răbdătoare, să vină cineva să le caute. Când a deschis valiza, emoțiile m-au copleșit. Era prea mult.

— O să vin s-o iau altă dată, i-am spus.

— Sunteți sigură?

— Da, o să revin cu soțul meu.

Femeia m-a condus, dar înainte să ne luăm la revedere, aproape de poartă, a adăugat:

— Așteptați, vreau totuși să plecați cu ceva.

Și a revenit ținând în mână un mic tablou, nu mai mare decât o foaie de hârtie, o guașă ce reprezenta o carafă din sticlă, o mică natură moartă încadrată de o pădure rustică. Era semnată Rabinovich. Am recunoscut scrisul elegant și ascuțit al lui Miriam. Mama pictase acel tablou, în vremea când locuia acolo, fericită, înconjurată de familie, de părinți, de fratele și de sora ei Noémie. Din ziua aceea, l-am purtat mereu cu mine.

— Te-ai mai întors să iei valiza?

— Bineînțeles. Câteva săptămâni mai târziu, împreună cu tatăl tău. Pe moment, nu i-am spus nimic mamei, voiam să-i fac o surpriză.

— O, la, la, ce idee proastă!

— Foarte proastă. M-am dus în Céreste ca să petrec o lună de vară cu Miriam. I-am dus valiza, mândră și emoționată să-i ofer acea comoară. Ea s-a întunecat la față și a întredeschis-o în tăcere. Apoi a închis-o imediat la loc. Fără un cuvânt. Nimic. A dus-o în pivniță. La sfârșitul vacanței, înainte de întoarcerea la Paris, m-am dus și-am luat niște lucruri, o față de masă, un desen al surorii ei și câteva fotografii care se găsesc acum în arhiva mea cu documente administrative... nu mare lucru. La moartea lui Miriam în 1995, am căutat valiza în Céreste. Era goală.

— Crezi că a aruncat totul?

— Cine știe? Poate le-a ars. Poate le-a dat cuiva.

Câteva picături mari și grele de ploaie au căzut pe parbriz. Făcând zgomot ca niște biluțe. Sosirea noastră în Forges s-a produs pe o ploaie cu găleata.

— Ți amintești unde era casa?

— Nu foarte bine. Cred că la ieșirea din sat înspre pădure. Să vedem dacă o găsesc la fel de ușor ca prima dată.

Cerul s-a făcut negru, ca și cum s-ar fi înserat. Am încercat să îndepărtăm aburul de pe parbriz cu mânecile hainelor. Ștergătoarele nu mai făceau față. Ne-am învârtit în cerc, Lélia nu mai recunoștea satul, ne întorceam mereu de unde plecaserăm, ca într-un coșmar, când nu mai găsești ieșirea din sensul giratoriu. Iar cerul se vărsa peste noi.

Am ajuns pe o stradă cu un singur rând de cinci sau șase căsuțe unifamiliale, nu mai multe, peste drum de care era doar câmp. Toate aliniate la stradă.

— Am impresia că asta e strada, mi-a spus dintr-odată Lélia. Îmi amintesc că vizavi nu era nimic.

— Așteaptă, scrie „strada Drumeagului“, îți spune ceva?

— Da, cred că așa se numea. Iar casa... aș spune că e asta, a mai zis ea, oprindu-se în dreptul celei cu nr. 9, îmi amintesc că era aproape la capătul străzii, dar nu cea de pe colț, ci cea de dinainte.

— Merg să văd dacă găsesc vreun nume pe poartă.

Ies în ploaie, în fugă, nu avem umbrelă, să văd numele de lângă sonerie. Mă întorc udă din cap până-n picioare.

— Familia Mansois, îți spune ceva?

— Nu. Numele avea un x, sunt sigură de asta.

— Poate că nu e asta casa.

— Printre hârtii am o fotografie veche a fațadei, uite, o putem compara.

— Dar cum vrei s-o facem? Poarta e prea înaltă, nu se vede nimic.

— Urcă-te pe acoperiș, a zis Lélia.

— Pe acoperișul casei?

— Nu, pe cel al mașinii! În felul acesta, vei avea câmp vizual liber și o să te poți uita peste poartă.

— Nu, mamă, nu pot face așa ceva, imaginează-ți ce-ar spune oamenii, dacă m-ar vedea.

— Hai, du-te..., m-a îndemnat mama, ca atunci când, copil fiind, refuzam să fac pipi între mașini.

Am ieșit din nou în ploaie, sprijinindu-mă pe scaunul mașinii, cu portiera deschisă, și m-am cocoțat pe plafon. Nu era ușor să mă ridic în picioare, pentru că era foarte alunecos din cauza ploii.

— Deci?

— Da, mamă, asta e casa!

— Du-te și sună, mi-a strigat Lélia, care nu-mi mai dăduse niciodată în viața ei un ordin.

Murată complet de ploaie, am sunat de mai multe ori la poarta cu nr. 9. Ce emoție să mă găsesc în fața casei familiei Rabinovich! Aveam impresia că, în spatele porții, casa înțelesese că sunt eu și mă aștepta zâmbind.

Am stat așa mult timp, fără să se întâmple ceva.

— Am impresia că nu e nimeni acasă, i-am făcut eu semn Léliei, dezamăgită.

Dar, deodată, s-au auzit lătrături și poarta cu nr. 9 s-a întredeschis. A apărut o femeie la vreo 50 de ani. Vopsită blond, cu părul căzându-i pe umeri, o față ușor umflată și roșie, vorbea cu câinii ce alergau și lătrau. În ciuda zâmbetului larg pe care l-am afișat pentru a-i dovedi bunele intenții, privirea i-a rămas bănuitoare. Câinii, ciobănești germani, se învârteau pe la picioarele ei. S-a răstit la ei, ordonându-le să tacă, dar n-a reușit să se facă ascultată. M-am întrebat de ce unii proprietari de câini își petrec vremea plângându-se de comportamentul acestora, având în vedere că nimeni nu-i

obligă să trăiască cu ei. M-am mai întrebat și de cine îmi era mai frică, de femeie ori de câini.

— Dumnevoastră ați sunat? a lătrat și ea, aruncând o privire furișă spre mașina mamei.

— Da, am spus eu, încercând să zâmbesc, în ciuda apei care-mi șiroia din păr. Familia noastră a locuit aici în timpul războiului. Au vândut casa în anii '50 și ne întrebam dacă am putea, fără să vă deranjăm, evident, să vedem doar grădina, să ne uităm cum era...

Femeia mi-a blocat trecerea. Și cum era impozantă din punct de vedere fizic, n-am putut să văd fațada. S-a încruntat. După câini, era rândul meu s-o inoportunez.

— Casa le-a aparținut strămoșilor mei, am început eu din nou, au locuit aici în timpul războiului. Familia Rabinovich, vă sună cunoscut?

Și-a lăsat capul pe spate și m-a privit strâmbându-se, ca și cum tocmai i-aș fi vârât sub nas ceva urât mirositor.

— Așteptați aici, a zis ea închizând poarta.

Ciobăneștii germani au început să latre din nou foarte tare. Ceilalți câini din cartier le-au răspuns. Păreau să-i prevină pe cei din jur de prezența noastră în sat. Am rămas în ploaie multă vreme, ca sub un duș rece. Dar eram dispusă la multe pentru a vedea grădina pe care o plantase Nachman, fântâna pe care o săpaseră Jacques și bunicul lui, fiecare piatră a acelei case ce văzuse zilele fericite ale familiei Rabinovich, înainte de dispariția ei. După un timp, i-am auzit din nou pașii pe pietriș, apoi femeia a deschis din nou poarta. Am înțeles atunci că mă ducea cu gândul la Marine Le Pen. Avea o umbrelă mare cu flori, nepotrivită, ce o ascundea vederii. În spatele ei ghiceam încă pe cineva, un bărbat, încălțat cu cizme de cauciuc verzi, de vânător.

— Ce anume doriți? m-a întrebat ea.

— Doar... să vizităm... familia noastră a locuit aici...

N-am avut timp să termin fraza, că bărbatul din spate mi s-a adresat, și m-am întrebat dacă era tatăl sau soțul.

— O, nu se vine așa acasă la niște oameni! Am cumpărat-o acum 20 de ani, e a noastră! mi-a scuipat el cu răutate. Data viitoare, stabiliți o întâlnire, a mai zis bătrânul. Sabine, închide poarta. La revedere, doamnă!

Și Sabine mi-a trântit poarta în nas. Am rămas nemișcată, copleșită de un imens sentiment de tristețe, atât de puternic, încât am început să plâng. Ceea ce nu se vedea, din cauza ploii ce-mi șiroia deja pe față.

Mama s-a instalat la volan și a privit drept înainte, hotărâtă.

— O să mergem să-i întrebăm pe vecini, m-a anunțat ea. O să-i găsim pe cei ce ne-au furat, a mai adăugat.

— Furat?

— Da, cei care au luat mobila, tablourile și tot restul! Trebuie să fie pe undeva!

Acestea fiind zise, mama a deschis geamul ca să-și aprindă o țigară, dar bricheta se stingea de fiecare dată, din cauza ploii razante.

— Și acum, ce facem?

— Ne rămân astea două case ce par locuite.

— Da, a zis ea gânditoare.

— Cu care începem?

— Hai la nr. 1, a zis mama, după ce calculase că era casa situată cel mai departe de mașină — permițându-i să fumeze țigara pe drum.

Am așteptat câteva momente ca să ne adunăm forțele, apoi am coborât din mașină.

La nr. 1, a apărut în fața casei o femeie, amabilă, părând să aibă vreo 70 de ani, dar fără îndoială vrând să arate mai tânără decât vârsta reală. Avea părul vopsit roșcat și purta o geacă de piele și o bandană roșie la gât.

— Bună ziua, îmi cer scuze că vă deranjez, suntem în căutarea unor informații despre familia noastră. În timpul războiului, a locuit pe această stradă, la nr. 9. Poate vă amintește...

— În timpul războiului, ziceți?

— Au locuit în Forges până în 1942.

— Familia Rabinovich? a întrebat ea cu o voce răgușită, de fumătoare înrăită.

Ni s-a părut bizar că femeia aceea pronunța numele Rabinovich ca și cum i-ar fi întâlnit în acea dimineață.

— Exact, a zis mama. Vă amintiți de ei?

— Foarte bine, a răspuns cu o simplitate deconcertantă.

— V-ar deranja să intrăm cinci minute ca să vorbim?

Dintr-odată, a părut să ezite.

În mod clar, n-avea niciun chef să ne primească în casă. Dar ceva îi interzicea să ne refuze, pe noi, urmașele familiei Rabinovich. Ne-a cerut să așteptăm în salon, și, mai ales, să nu ne așezăm pe canapea cu hainele noastre ude.

— O să-l anunț pe soțul meu.

Am profitat de absența ei ca să arunc o privire în jur. Am tresărit, pentru că femeia a revenit foarte repede, cu niște prosoape flaușate.

— Dacă nu vă supărați, sunt pentru a proteja canapeaua. O să fac niște ceai, a mai zis, plecând la bucătărie.

A revenit cu un platou cu cești aburinde în mână, un serviciu de porțelan englezesc cu flori roz și albastre.

— Am și eu unele la fel acasă, a zis Lélia, ceea ce i-a făcut plăcere femeii. Mama a știut întotdeauna, instinctiv, să-și atragă simpatia celor din jur.

— I-am cunoscut pe Rabinovich, mi-i amintesc foarte bine, a spus ea, întrebându-ne dacă vrem zahăr. Într-o zi, mama... scuze nu-mi mai amintesc prenumele...

— Emma.

— Da, Emma. Mi-a dat căpșune de la ei din grădină. Mi s-a părut foarte drăguță. A fost mama dumneavoastră? a întrebat-o pe Lélia.

— Nu... bunica mea... aveți niște amintiri mai clare? M-ar interesa mult.

— Păi... îmi amintesc de căpșune... adoram căpșunele... cele din grădina lor erau magnifice, aveau și o grădină de zarzavat și pomi întinși pe spaliere. Îmi mai amintesc muzica ce se auzea uneori până la noi în curte. Mama dumneavoastră era pianistă, nu?

— Exact. Bunica, a rectificat Lélia. Probabil, dădea lecții de pian în sat, vă mai amintiți?

— Nu. Eram mică și amintirile sunt atât de îndepărtate!

Ne-a privit.

— Aveam 4 sau 5 ani când au fost arestați.

Nu se grăbea.

— Dar mama mi-a spus ceva.

S-a gândit din nou, uitându-se la ceașca de porțelan, cufundată în amintiri.

— Când a venit poliția. Mama i-a văzut pe copii ieșind din casă. Când au urcat în mașină, intonau Marseilleza. Asta a marcat-o profund. Îmi spunea adesea: „Bieții copii, au plecat cântând Marseilleza“.

Cine le-ar fi putut cere să tacă? Nici nemții, nici francezii. Nimeni nu putea aduce un astfel de afront imnului național. Copiii Rabinovich găsiseră o modalitate de a-și sfida asasinii. Și, deodată, mi s-a părut că vocile lor se auzeau de undeva din stradă.

— Din casă au dispărut mobila, un pian... ați auzit ceva în legătură cu asta? am întrebat eu.

Femeia a tăcut o vreme, înainte să adauge:

— Îmi amintesc pomii, pe spalier, de-a lungul peretelui.

Apoi s-a uitat la ceașca de ceai, gânditoare.

— Știți, în timpul războiului am fost ocupați de nemți. Stăteau la Castelul Trigall. Era și un învățător, care a dispărut.

A început să divagheze, ca și cum creierul i-ar fi obosit.

— Da, am insistat...

— Proprietarii actuali sunt foarte amabili, ne-a spus uitându-se la noi, ca și cum cineva o asculta, cineva invizibil pentru noi.

Apoi, a început să vorbească cu inflexiuni aproape infantile, iar eu puteam distinge trăsăturile fetei ce fusese, cu 70 de ani în urmă, mâncând căpșune din grădina Emmei. Oare se prefăcea cu bună-știință?

— Ascultați. O să vă explic de ce suntem aici. Acum câțiva ani, am primit o carte poștală ciudată, în care era vorba despre familia noastră. Ne întrebăm

dacă nu cumva a trimis-o cineva din sat.

Am văzut o strălucire în privirea ei, deci nu era totuși așa de naivă. Încerca să ia niște decizii, unele după altele. Am văzut-o sfâșiată între două sentimente. Nu avea chef să meargă mai departe cu această discuție, și nici s-o împingem în cine știe ce zonă. Dar un fel de verticalitate morală o obliga să ne răspundă la întrebări.

— O să merg să-l chem pe soțul meu, a zis brusc.

Soțul ei a apărut în cameră exact în acel moment, ca un actor ce-și așteptase intrarea în culise. Oare ascultase ce vorbiserăm? Sigur că da.

— Soțul meu, ni l-a prezentat pe bărbatul mai scund decât ea, cu mustață și părul foarte alb... și ochi albaștri pătrunzători.

Acesta s-a așezat pe canapea, tăcut, așteptând ceva, nu știam ce. Se uita la noi.

— Soțul meu e din Béarn, a zis femeia. N-a crescut aici. Dar i-a plăcut întotdeauna istoria. Așa că a făcut cercetări despre satul Forges, în timpul războiului. Dacă aveți întrebări, poate vă va putea răspunde mai bine decât mine.

Bărbatul a început imediat să vorbească.

— Vedeți dumneavoastră, satul Forges, la fel ca majoritatea satelor din Franța, mai ales din zona de nord, a fost foarte marcat de război. Familii separate, altele îndoliate. Nici nu vă imaginați cât de greu a fost pentru locuitorii de aici să se pună din nou pe picioare. E aproape imposibil să te pui în pielea lor, în contextul de atunci. Deci nu putem judeca pe nimeni, înțelegeți?

Bătrânul vorbea cu o anume înțelepciune, liniștit.

— În Forges a fost și povestea lui Roberte care a zguduit profund satul, o cunoașteți, cu siguranță.

— Nu, n-am auzit de ea.

— Roberte Lambal? Nu vă sună cunoscut? Avem o stradă care-i poartă numele, trebuie să mergeți să vedeți, e foarte interesant.

— Nu vreți să ne povestiți?

— Dacă vreți, a spus el ridicându-și pantalonii de pe fiecare genunchi. În august 1944, dacă-mi aduc bine aminte, un grup de partizani din Évreux a omorât doi soldați naziști. Foarte grav, pentru forțele de Ocupație, evident. Partizanii au fugit din Évreux și au venit să se ascundă în Forges, unde au fost adăpostiți de mama Roberte, o văduvă de 70 de ani — ceea ce însemna foarte bătrână în acea perioadă — care trăia singură la o mică fermă, cu găinile și caprele ei. După câteva zile, cineva din sat o denunță. Un alt sătean află și dă fuga la fermă, ca să-i prevină pe partizani să spele putina. Aceștia vor s-o ia cu ei pe mama Roberte, pentru că știu că nemții o vor interoga, dar văduva refuză, promițându-le să nu spună nimic. Vrea să rămână cu găinile și caprele ei. Și-apoi, e prea bătrână ca să fugă în pădure. Partizanii scapă. La doar câteva minute după plecarea lor, nemții dau buzna în fermă, cu mașini, motociclete și mitraliere. Sunt vreo 15, împotriva biete Roberte. Îi cer să le spună unde i-a ascuns pe partizani. Ea răspunde că nu știe despre ce vorbesc. Atunci, scotocesc prin toată ferma, întorcând totul cu fundul în sus. Sfârșesc prin a găsi emițătorul radio pe care partizanii îl ascuseseră în baloturile de fân din hambar. O bat crunt pe bătrâna Roberte ca să mărturisească. Dar ea nu scoate niciun cuvânt. Sosește încă o mașină. O patrulă a reușit să-l prindă pe unul dintre partizanii care fugiseră, cu tot cu brasarda și pușca lui. Gaston. Îi confruntă pe Gaston și Roberte, dar niciunul nu vorbește, niciunul nu mărturisește nimic, nu spune unde sunt ceilalți, nu dă niciun nume. Nemții îl leagă pe Gaston de un copac, îl torturează în mai multe reprize, dar niciun nume nu iese de pe buzele lui. Îi smulg unghiile, dar tot nimic. În timpul ăsta, îi cer bătrânei Roberte să le facă ceva de mâncare, cu produsele de la găinile și caprele ei, cu vin din pivniță și toate alimentele ce se găsesc în casă. Trebuie să pună o masă mare în fața copacului unde se află Gaston, însângerat, desfigurat. Nemții petrec seara bând și mâncând, serviți de Roberte, care, din când în când, primește câte o lovitură și cade la pământ,

stârnind râsul bărbaților. A doua zi dimineață, Gaston, care a stat toată noaptea legat de copac, refuză în continuare să vorbească. Atunci, bărbații îl dezleagă pentru ca în zori să-l ducă în pădure. Îl pun să sape o groapă în pământ și îl îngroapă de viu. Apoi se întorc acasă la Roberte, povestindu-i ce i-au făcut lui Gaston. O amenință cu spânzurătoarea, dacă nu va vorbi. Dar femeia se ține tare. Refuză să le spună ce știe despre partizani. Nebun de furie în fața încăpățânării bătrânei, subofițerul german cere să fie spânzurată de copac. Oamenii lui se execută, îi leagă lui Roberte o frânghie de gât și, înainte să moară, în timp ce picioarele i se zbat în aer, subofițerul mai ia și o mitralieră, ca să se răzbune. Iată sfârșitul poveștii.

— Știți cine anume din sat a denunțat-o pe Roberte?

Știam că, insistând, era ca și cum aș fi răscolit o baltă plină de nămol. Apele urmau să se tulbure.

— Nu, nimeni nu știe, a răspuns bărbatul, înainte ca nevasta lui să poată scoate vreo vorbă.

— Soția dumneavoastră v-a spus pentru ce anume suntem aici?

— Explicați-mi!

— Am primit o carte poștală anonimă despre familia noastră și încercăm să aflăm dacă nu cumva a fost scrisă de cineva din sat.

— Puteți să mi-o arătați?

Bătrânul domn a privit atent și tăcut poza de pe telefonul meu.

— Și vreți să spuneți că această carte poștală e ca un denunț?

Pusese întrebarea potrivită.

— Faptul că e anonimă ne lasă o impresie bizară, înțelegeți?

— Înțeleg foarte bine, a zis el clătinând din cap.

— De aceea, ne întrebăm dacă existau în Forges oameni foarte apropiați de nemți.

Presupunerea l-a deranjat, a făcut o grimasă.

— Aveți o problemă să vorbiți despre asta?

Soția lui a intervenit. Se protejau unul pe celălalt.

— Ascultați, soțul meu v-a spus deja, nimeni nu are chef să vorbească despre trecut. Dar în sat au fost oameni foarte cumsecade, a adăugat ea.

— Da, oameni foarte cumsecade, a gândit cu voce tare soțul ei, de exemplu, învățătorul.

— Nu, nu era învățător, era soțul învățătoarei. Lucra la prefectură, l-a corectat femeia.

— Puteți să ne vorbiți despre el? l-a rugat mama.

— Locuia aici, în sat, dar lucra în Évreux. La prefectură. Nu știu la ce serviciu, cred că nu ocupa un post important, dar avea acces la informații. Și, dacă putea ajuta, dacă putea preveni pe cineva, o făcea. Un tip foarte cumsecade.

— Mai e în viață?

— O, nu. A fost denunțat, a zis femeia, cu lacrimi în ochi. A murit în timpul războiului.

— A căzut într-o capcană, a precizat soțul ei. Doi milițieni s-au dus la el spunându-i: „Am auzit că ajutați lumea să ajungă în Anglia, suntem căutați de poliție, ajutați-ne!“ Atunci, el le-a dat întâlnire ca să-i salveze — doar că nemții îl așteptau acolo să-l aresteze.

— Știți în ce an se petreceau evenimentele?

— Aș zice că prin 1944. A fost trimis la Compiègne, apoi în lagărul de la Mauthausen. A murit ca prizonier în Germania.

— După război, ce a făcut învățătoarea?

Femeia și-a coborât privirea și a început să vorbească încetișor.

— Era învățătoarea noastră și o iubeam nespus, știți? După război, nu se vorbea decât despre asta în sat. Despre denunțuri, despre tot ce se întâmplase. Apoi, toată lumea a decis că trebuia să meargă mai departe. Învățătoarea, la fel. Dar nu s-a mai măritat niciodată.

Vocea a început să-i tremure și ochii i s-au umplut din nou de lacrimi.

— Aș vrea să vă mai pun o ultimă întrebare, am încercat eu. Credeți că mai există oameni în sat care i-au cunoscut pe Rabinovich? Și cu care am putea vorbi? Care și-ar putea aminti ceva?

Femeia și bărbatul s-au uitat unul la celălalt. Era clar că știau lucruri pe care nu voiau să ni le spună.

— Da, a zis femeia, ștergându-și lacrimile. Îmi vine în minte cineva.

— Cine?

— Familia François.

— Da, bineînțeles, François, a repetat soțul ei.

— Mama doamnei François era menajeră la familia Rabinovich.

— Da? Puteți să ne spuneți unde locuiește?

Domnul a luat un carnețel și a notat adresa. Întinzându-ne foaia, a precizat:

— Spuneți că ați găsit-o în anuar. Și acum, o să vă conducem, avem treabă.

Carnețelul mi-a dat o idee.

Mi-am spus că aș putea să-l rog pe Jésus să analizeze scrisul.

Când am ieșit din casă, cerul se făcuse albastru. Soarele se reflecta în ochiurile de apă fosforescente, orbindu-ne. Am mers p n  la mașină în tăcere.

— Dă-mi adresa, i-am spus mamei.

Am introdus adresa în GPS-ul de pe telefon și am urmat indicațiile. Aveam impresia că se întâmplă ceva independent de voința noastră, în acel sat dominat de un calm aparent.

După ce am parcat, am sunat la adresa indicată. O doamnă cu părul scurt s-a apropiat de poartă. Purta un halat cu motive geometrice.

— Bună ziua, doamna Fran ois?

— Da, eu sunt, a răspuns ea ușor surprinsă.

— Ne scuzați de deranj, dar căutăm pe cineva care-ș  amintește de familia noastră. Au trăit în sat în timpul războiului. Poate i-ați cunoscut. Se numeau Rabinovich.

Privirea femeii a înghețat. Doar ochii i-au rămas vii.

— Ș  ce doriți mai exact?

Nu părea suspicioasă, ci înfricoșată de ceva ce nu avea legătură cu noi.

— Să știm dacă i-ați cunoscut, dacă vă mai amintiți ceva despre ei...

— De ce?

— Suntem urmașele lor și, cum nu i-am cunoscut direct, ne-ar p cea pur și simplu să aflăm câteva  nt mpl ri, înțelegeți...?

Femeia se îndepărtase de poartă. Am simțit că n-o să ne înțelegem cu ea cu vorba bună.

— Am picat prost, ne cerem scuze. Lăsați-ne măcar datele dumneavoastră și poate ne revedem în altă zi, peste o vreme.

Doamna François a părut ușurată de propunerea mea.

— Foarte bine, a zis ea, așa, o să am timp să mă gândesc...

— Uitați, scrieți aici în carnet, am zis eu, scotocind prin geantă. Așa, când veți avea chef... Nu vă deranjează să scrieți numele și numărul de telefon, nu?

Părea s-o deranjeze, dar, cum voia să scape de noi cât mai repede, și-a scris numele de familie, adresa și numărul de telefon în carnet.

Un domn în vârstă — soțul ei, cu siguranță — a apărut și el în curte. Părea foarte îngrijorat văzându-și nevasta discutând cu două necunoscute la poartă. Avea un șervet de masă la gât.

— Hei, ce se întâmplă, Miriam? a întrebat-o el.

Lélia m-a privit. Am înghețat. Femeia a văzut întrebarea din ochii noștri.

— Vă numiți Miriam? a întrebat mama, uluită.

Dar în loc să ne răspundă, femeia s-a adresat soțului.

— Sunt urmașele familiei Rabinovich. Vor să afle lucruri.

— Tocmai mâncam, nu e momentul.

— Vorbim altă dată, a spus ea.

Părea terorizată de soțul ce voia să-și continue prânzul.

— Nu vă supărați, știm că e extrem de nepolitic să deranjăm la ora mesei, dar, imaginați-vă... pentru noi e foarte emoționant să întâlnim o Miriam, în Forges...

— Vin acum..., i-a zis ea soțului, scoate cartofii din cuptor înainte să se facă scrum, vin și eu imediat.

Soțul a intrat în casă. Femeia a început atunci să vorbească repede, dintr-o suflare. Nu i se vedea decât gura, și ochii ce-i ardeau prin crăpătura porții.

— Mama lucra la ei. Erau o familie frumoasă, pot să vă spun asta, credeți-mă că o tratau cum n-o mai tratase niciun angajator, mi-a spus, în toată viața ei. Erau oameni care făceau muzică, mai ales doamna, iar mama s-a hotărât să-mi pună numele Miriam din cauza lor, adică nu din cauza, știți ce vreau să spun. Mi-a spus Miriam pentru că eram fata cea mare și pentru că și fata lor cea mare se numea la fel. Chiar așa s-a întâmplat. Acum o să plec, pentru că soțul meu o să se enerveze.

Relatarea odată terminată, a plecat fără să ne spună la revedere. Eu și mama am rămas fără cuvinte. Încremenite.

— Hai să mergem să cumpărăm ceva de mâncare, am văzut o brutărie lângă primărie, i-am zis Léliei, mi-e cam rău.

— De acord, a răspuns mama.

Mâncându-ne sendvișurile în mașină, ne simțeam consternate de ceea ce tocmai se întâmplase. Mestecam în tăcere, cu privirea în gol.

— Să recapitulăm, am zis eu, luându-mi carnetul. La nr. 9, noii proprietari n-au nimic de-a face cu povestea. La nr. 7, nu e nimeni.

— După prânz, ar trebui să încercăm din nou.

— Nici la nr. 3 nu era nimeni.

— Apoi, era doamna de la nr. 1, cea cu căpșunele.

— Crezi că ea ar fi putut trimite cartea poștală?

— Orice e posibil. Vom avea ocazia să-i comparăm scrisul cu cel de pe carte.

— Trebuie avut în vedere și soțul.

— Crezi c-ar fi putut-o face împreună? Jésus spunea că e posibil să nu fi fost aceeași persoană care a scris în stânga și în dreapta... ar fi posibil...

Am luat carnetul în care bărbatul notase adresa.

— O să i le trimit lui Jésus, care ne va spune ce părere are. Am și scrisul lui Miriam.

Deodată, telefonul Léliei a început să sune pe fundul genții.

— Număr ascuns, a zis ea neliniștită.

Am luat telefonul și am răspuns:

— Alo! Alo?

Se auzea doar zgomotul vag al unei respirații. Apoi, persoana a închis. M-am uitat ușor surprinsă la Lélia, iar telefonul a sunat din nou. L-am pus pe difuzor.

— Alo! Vă ascult. Alo?

— Mergeți la domnul Fauchère, o să găsiți pianul, a spus cineva, după care a închis.

Ne-am uitat una la alta, cu ochii cât cepele.

— Numele de Fauchère îți spune ceva? am întrebat-o eu pe mama.

— Bineînțeles că-mi spune ceva. Recitește scrisoarea primarului.

Am luat plicul cu scrisoarea:

*Am onoarea să vă informez că, după arestarea cuplului Rabinovich (...).
Cei doi porci rămași sunt în prezent la domnul Fauchère Jean, împreună cu
cerealele pe care le-am mai găsit.*

— Ar fi trebuit să ne gândim la asta. Doar am vorbit în mașină, mai devreme.

— Uită-te în Pagini Aurii, poate găsim adresa acestui Fauchère. Trebuie neapărat să mergem să vorbim cu el.

M-am uitat în oglinda retrovizoare și am avut vaga impresie că cineva ne urmărea. Apoi, am coborât din mașină pentru a face câțiva pași și a lua aer. O mașină a demarat în spatele meu. Am căutat pe site-ul Pagini Aurii, dar nici urmă de Jean Fauchère. În schimb, la Fauchère, fără prenume, mi-a apărut o adresă.

— Ce se întâmplă? m-a întrebat mama, văzându-mi fața.

— Domnul Fauchère, strada Drumeagului, nr. 11. E exact de unde am venit.

Lélia a demarat și ne-am întors exact pe aceleași străzi. Inimile ne băteau cu putere, ca și cum ne-am fi precipitat deliberat spre un mare pericol.

— Dacă spunem că suntem rude cu Rabinovich, nu ne vor lăsa niciodată să intrăm.

— Trebuie să inventăm ceva. Dar ce? Ai vreo idee?

— Niciuna.

— Bun... trebuie... să găsim un pretext ca să ne primească în salon și să ne arate pianul...

— Am putea spune că suntem colecționare?

— Nu, n-o să ne creadă... în schimb, putem pretinde că suntem anticari. Iată! Că expertizăm unele obiecte și că i-ar putea interesa...

— Și dacă refuză?

Am apăsât pe soneria pe care scria Fauchère. Un bărbat în vârstă, dar ținându-se bine, cu haine foarte bine călcate, a ieșit din casă. Dintr-odată, strada părea foarte tăcută.

— Bună ziua, a spus el, destul de amabil.

Era apretat, proaspăt ras, cu obraji strălucitori, o cremă bună, hidratantă, fără îndoială, tuns cu grijă. În curte am zărit un fel de sculptură ciudată, foarte urâtă. Asta mi-a dat o idee.

— Bună ziua, domnule, îmi cer scuze de deranj, lucrăm pentru Centrul Pompidou din Paris, îl cunoașteți?

— Cred că e un muzeu, a spus el.

— Da, pregătim o mare expoziție a unui artist contemporan. Vă interesează în vreun fel arta?

— Da, a zis omul, trecându-și mâna prin păr, mă rog, ca amator...

— Atunci, veți fi interesat de cererea noastră. Artistul în cauză lucrează pornind de la fotografii vechi. Din anii '30 mai precis.

Mama clătina din cap la fiecare frază, uitându-se drept în ochii lui.

— Și noi... avem sarcina de a-i găsi, în magazine de vechituri sau la particulari, fotografii din acea vreme...

Bărbatul asculta cu atenție. Sprâncenele ridicate și brațele încrucișate demonstau că nu era genul care să înghită orice prostie.

— Pentru lucrarea lui, are nevoie de multe fotografii din acea vreme...

— Dăm pe ele între 2 000 și 3 000 de euro, a adăugat Lélia.

M-am uitat la ea ușor mirată.

— A, da? s-a mirat și bărbatul. Dar ce fel de fotografii?

— O, poate fi vorba despre peisaje, monumente, ori pur și simplu fotografii de familie..., am zis eu, dar numai din anii '30.

— Plătim cu banii jos, a adăugat mama.

— Ascultați, a răspuns bărbatul, foarte plăcut surprins. Am niște fotografii din vremea aceea în casă, aș putea să vi le arăt...

Și-a trecut din nou mâna prin păr. Avea dinții extraordinar de albi.

— Așteptați-mă în salon, a spus el, o să mă uit prin lucrurile mele, am totul organizat la mine în birou.

În salon, l-am văzut numaidecât. Pianul. Un magnific pian cu coadă, din lemn de trandafir. Fusesse transformat în piesă decorativă. Pe partea din spate, pe un mileu de dantelă, se aflau mai multe obiecte de porțelan. Ne era imposibil să estimăm dacă era vorba despre un sfert de coadă, trei sferturi sau altfel, dar puteam spune cu siguranță că era mult prea impozant pentru a fi un instrument de cântat doar ocazional. Trebuia să fii profesionist ca să cânti la un astfel de instrument. Era maiestuos, cu două pedale aurite în formă de picătură, literele PLEYEL sculptate în lemn apărând în transparență. Clapele albe de fildeș și cele negre de abanos păreau să-și fi păstrat splendoarea originală. Mi s-a părut că zăresc fantoma Emmei, așezată pe taburet, întorcându-se spre noi și șoptind cu un oftat:

— În sfârșit! Sunteți aici.

Domnul Fauchère a intrat în cameră. I s-a părut ciudat că ne uitam la pian. Nu i-a plăcut deloc.

— Aveți un pian foarte frumos, pare vechi, i-am spus, ascunzându-mi cu greu tulburarea.

— Nu-i așa? a zis el. Iată, am găsit câteva fotografii care v-ar putea interesa.

— E un pian de familie? a întrebat mama.

— Da, da, a răspuns el încurcat. Uitați, fotografiile astea sunt din anii '30 și au fost făcute aici, în sat. Cred că v-ar interesa.

Părea foarte mulțumit de ce găsisese și zâmbea dezvelindu-și dinții albi. Ne-a întins o cutie în care am descoperit vreo 20 de fotografii. Erau clișee cu casa Rabinovich, cu grădina, florile și animalele familiei... Am văzut reacția mamei. O stare de disconfort ne-a cuprins pe amândouă. În spatele nostru, prezența pianului devenise aproape insuportabilă.

— Mai am și o fotografie înrămată, merg să o caut.

Pe fundul cutiei, mama a văzut o fotografie cu Jacques, făcută în fața fântânii, în vara când Nachman venise să ajute la plantarea grădinii. Zâbindu-i tatălui său, în pantalonii lui trei sferturi.

Lélia a luat poza în mână, i-a sărutat fața, mai s-o deformeze, în timp ce lacrimile au început să-i curgă pe obraji.

În mod evident, bărbatul din prezent nu era vinovat pentru război, nici pentru părinții lui, sau pentru furturi. Cu toate astea, simțeam cum ne cuprinde furia. A revenit cu o fotografie a casei Rabinovich, o fotografie frumos înrămată — fără îndoială, cea care fusese agățată pe perete înainte de mutarea noii proprietare pe care o întâlnise Lélia.

— Cine e în poză? Tatăl dumneavoastră? a întrebat mama, indicându-l pe Jacques.

Domnul Fauchère nu mai înțelegea nimic. Nici de ce plângea mama, nici de ce-i vorbea cu asprime.

— Nu, sunt niște prieteni ai părinților mei...

— A! Prieteni apropiați?

— Cred că da, cred că băiatul ăsta era un vecin.

Am încercat să controlez situația, justificând întrebarea mamei.

— Vă punem toate aceste întrebări din cauza drepturilor de difuzare. În fapt, urmașii trebuie să-și dea acordul pentru publicarea fotografiei. Îi cunoașteți?

— Nu există.

— Ce nu există?

— Urmași.

— Ah, am exclamat eu, încercând să-mi ascund tulburarea. Cel puțin, asta rezolvă problema.

— Sunteți absolut sigur că nu există urmași?

Lélia a pus întrebarea într-un mod atât de agresiv, încât bărbatul a intrat la bănuieli.

— Cum se numește galeria dumneavoastră?

— Nu e o galerie, e un muzeu de artă contemporană, am bâiguit eu.

— Și pentru ce artist lucrați, mai exact?

Trebuia să găsesc rapid un răspuns. Lélia nu ne mai asculta. Brusc, am avut o revelație.

— Christian Boltanski. Ați auzit de el?

— Nu, cum se scrie? O să mă uit pe internet, a zis el bănuitor, luându-și telefonul mobil.

— Cum se pronunță, Bol-tan-ski.

A tastat un nume pe telefon și a început să citească fișa de pe Wikipedia, cu voce tare.

— Nu-l cunosc, a mai zis el, dar sună interesant...

Telefonul a început să sune într-o cameră alăturată și el s-a ridicat.

— Vă las să vă uitați, trebuie să răspund, a mai adăugat, lăsându-ne apoi singure.

Lélia a profitat, ca să mai scoată niște fotografii de pe fundul cutiei de pantofi. Le-a strecurat în geantă. Gestul ei mi-a amintit de copilărie. O văzusem mereu făcând asta în cafenele, bistrouri, lua pliculețele de zahăr și le strecura în geantă, la fel și pe cele de sare, piper sau muștar. Nu puteai spune că era furt, se aflau la dispoziția clienților. Întorcându-se acasă, le aranja într-o cutie de fier, una veche, de biscuiți bretoni, Traou Mad, de la noi din bucătărie. Ani mai târziu, văzând filmul lui Marceline Loridan-Ivens, Pajiștea cu mesteceni, am înțeles de unde venea acel gest, urmărind scena în care Anouk Aimée fură dintr-un mic hotel o linguriță.

— Nu le lua pe toate, o să observe, i-am spus Léliei.

— O să observe mai puțin decât dacă aș fi luat pianul, a răspuns ea.

Fraza m-a făcut să râd ca de o glumă evreiască.

Apoi, dintr-odată, am realizat că domnul Fauchère era acolo, în pragul ușii, urmărindu-ne de ceva vreme:

— Și totuși, cine sunteți voi?

N-am știut ce să răspundem.

— Ieșiți din casa mea, ori chem poliția!

10 secunde mai târziu, eram în mașină, Lélia a pornit motorul și am plecat. Dar a oprit în mica parcare din fața primăriei.

— Nu pot conduce. Îmi tremură prea tare mâinile și picioarele.

— Să așteptăm puțin...

— Ți amintesc că fotografiile alea ne aparțin. Hai să mergem să bem o cafea și să ne punem ideile în ordine!

Ne-am întors la brutăria de unde cumpăraserăm sendvișurile cu ton, cu o oră în urmă. Cafeaua era bună.

— Știi ce-o să facem în continuare? m-a întrebat mama.

— O să ne întoarcem acasă.

— Nici vorbă. O să trecem pe la primărie. Dintotdeauna am vrut să văd certificatul de căsătorie al părinților mei.

Capitolul 13

La primărie deschideau din nou la 14:30 și era exact ora 14:30. Un bărbat tânăr era pe punctul să bage cheia în ușa imobilului, o clădire mare din cărămidă roșie, cu acoperiș din ardezie cu trei hornuri.

— Ne scuzați de deranj, nu avem programare... dar, dacă e posibil, am vrea să vedem copia unui certificat de căsătorie.

— Să știți, a zis el pe un ton foarte blând, în mod normal, nu eu mă ocup de lucrurile astea. Dar aș putea să v-ajut.

Ne-a invitat apoi să intrăm pe culoar.

— Părinții mei s-au căsătorit aici, a zis mama.

— A, foarte bine. O să caut documentul. Spuneți-mi în ce an?

— În 1941.

— Dați-mi numele. Să văd dacă mă descurc! De obicei, se ocupă Josyane, dar cred că acum întârzie puțin.

— Numele tatei este Picabia, ca pictorul. Iar al mamei, Rabinovich, R-A-B-I...

În acel moment, tânărul a încremeit și s-a holbat la noi, ca și cum s-ar fi îndoit că suntem reale.

— Chiar voiam să vă întâlnesc, doamnă.

Intrând la el în birou, am văzut, agățată pe perete, o fotografie în care acesta purta o eșarfă tricoloră. Deci era chiar primarul din Forges.

— Chiar voiam să vă contactez, pentru că am primit o scrisoare de la un profesor de istorie de la liceul din Évreux, ne-a spus el căutând hârtiile. Studiază cu elevii săi Al Doilea Război Mondial.

Ne-a întins un dosar.

— Aruncați o privire, în timp ce eu merg să caut certificatul de căsătorie al părinților...

Pentru Concursul Național despre Rezistență și Deportări, elevii de la liceul „Aristide Briand” din Évreux făcuseră cercetări despre elevii evrei deportați în timpul războiului. Porniseră de la listele cu clase, apoi își aprofundaseră cercetarea la Arhivele Departamentale din Eure, la Memorialul Shoah și la Consiliul Național pentru Memoria Copiilor Evrei Deportați. În felul acesta, le dăduseră de urmă lui Jacques și Noémie. Trimiseseră, împreună cu profesorul lor de istorie, o scrisoare primarului din Forges:

Domnule Primar,

Încercăm să luăm legătura cu urmașii acestor familii pentru a reuni mai multe documente de arhivă, mai ales în legătură cu perioada studiilor liceale în Évreux. Am dori ca numele lor, care nu figurează pe placa memorială a liceului, să fie gravate acolo, pentru a repara această omisiune.

Elevii clasei a 10-a A

Emoționată să constat că niște tineri căutau, ca și noi, urmele vieților mult prea scurte ale copiilor Rabinovich, mama i-a spus primarului:

— Mi-ar plăcea mult să-i întâlnesc.

— Cred că ar fi foarte fericiți, a răspuns el. Uitați, vă las să citiți certificatul de căsătorie al părinților dumneavoastră...

Pe data de 14 noiembrie 1941, la orele 18, au compărut în fața noastră Lorenzo Vicente Picabia, desenator, născut la Paris, arondismentul 7, la 15 septembrie 1919, de 22 de ani, domiciliat la Paris, strada Casimir Delavigne, nr. 7, fiul lui Francis Picabia, pictor, domiciliat în Cannes (Alpii Maritimi), fără alte precizări, și al lui Gabriële Buffet, soția sa, fără profesie, domiciliată la Paris, strada Chateaubriand, nr. 11, de o parte, și Miriam Rabinovich, fără profesie, născută la Moscova (Rusia), pe 7 august 1919, de 22 de ani, domiciliată în această comună, fiica lui Efraim Rabinovich, cultivator, și a Emmei Wolf, soția lui, cultivatoare, amândoi domiciliați în comuna noastră, de altă parte, viitorii soți declară că acest contract de căsătorie a fost primit, la 14 noiembrie 1941, de domnul Robert Jacob, notar în Deauville (Eure). Lorenzo Vicente Picabia și Miriam Rabinovich și-au declarat pe rând dorința de a se lua în căsătorie, iar noi am pronunțat în numele legii că sunt uniți prin căsătorie. În prezența lui Pierre Joseph Debord, grefier la prefectură, și a lui Joseph Angeletti, zilier, ambii domiciliați în Forges, martori majori care, după ce au citit, au semnat, împreună cu soții și cu noi, Arthur Brians, primar al comunei Forges. Semnături:

L.M. Picabia

M. Rabinovich

P. Debord

Angeletti

A. Brians

— Știți cine erau cei doi martori, Pierre Joseph Debord și Joseph Angeletti?

— Nu! Nu mă născusem încă, a zis primarul zâmbind, pentru că, în mod evident, nu avea mai mult de 40 de ani. Dar, o s-o întreb pe Josyane, secretara. Știe totul. Merg s-o caut.

Josyane era o doamnă foarte plinuță, cu piele albă și fața roz, de vreo 60 de ani.

— Josyane, vă prezint familia Rabinovich.

Era ciudat să fim numite, pentru prima oară în viața noastră, „familia Rabinovich“.

— Copiii o să fie foarte mulțumiți că v-au găsit, a zis femeia, cu o blândețe absolut maternă.

Se referea, în mod evident, la elevii din clasa a 10-a de la liceul din Évreux, dar, în primul moment, m-am gândit la Jacques și Noémie.

— Josyane, a continuat primarul, numele de Pierre Joseph Debord și Joseph Angeletti vă spun ceva?

— Nu, Joseph Angeletti nu, a răspuns ea uitându-se la el. Dar Pierre Joseph Debord... desigur.

Femeia a dat din umeri, ca și cum ar fi fost evident.

— Deci? a întrebat primarul.

— Pierre Joseph Debord... soțul învățătoarei. Știți, cel care lucra la prefectură...

M-a emoționat faptul că acel bărbat acceptase să fie martor la căsătoria „cuplului evreu Rabinovich“. Murise câteva luni mai târziu, pentru că

dorise prea tare să-și ajute semenii. Și cei ce-l împinseseră în capcană poate mai trăiau și azi, bătrâni decrepiți într-un azil.

— Mai aveți vreun document de arhivă despre familia Rabinovich? a întrebat Lélia.

— Sigur, a răspuns Josyane, când am primit scrisoarea liceenilor am căutat documente..., dar aici n-am găsit nimic. Am vorbit despre asta cu mama mea, Rose Madeleine, care are 88 de ani, dar e foarte lucidă. Și mi-a spus că, pe vremea când ea însăși era secretară la primărie, primise o scrisoare prin care se cerea ca numele celor patru Rabinovich să fie scrise pe monumentul celor morți în Forges.

Eu și Lélia am avut aceeași reacție.

— Mama dumneavoastră își amintește cine a trimis acea scrisoare?

— Nu, doar că fusese trimisă din sudul Franței.

— Știți exact când fusese făcută cererea?

— Cred că în anii '50.

— Puteți să ne-o arătați?

— Am căutat-o în dosarele de aici, dar n-am găsit-o... de niciun fel. După părerea mea, a fost mutată odată cu arhivele, în dosarele prefecturii.

— Asta înseamnă că, încă din anii '50, cineva voia ca numele lor să fie reunite..., a zis Lélia gândind cu voce tare.

Primarul părea la fel de emoționat ca și noi de ceea ce tocmai aflaserăm.

— Mi-ar plăcea ca primăria să organizeze o ceremonie în memoria familiei dumneavoastră, ne-a spus el. Și aș vrea să dispun să li se graveze numele pe monument, lucru care nu s-a întâmplat până acum.

— Ar fi minunat, a răspuns Lélia, mulțumindu-i călduros bărbatului a cărui bunătate ne-a tulburat.

Ieșind din primărie, ne-am așezat pe balustrada unui zid scund. Lélia voia să fumeze o țigară înainte de a se urca la volan.

A strivit chiștocul cu piciorul, apoi ne-am îndreptat spre mașină. De departe, am zărit, strecurat sub ștergătoarele de parbriz, acolo unde se pun de obicei amenzile, un plic din hârtie kraft de mărimea unei jumătăți de coală.

— Ce-i asta... ? am întrebat eu cu voce tare.

— De unde vrei să știi? a răspuns mama, la fel de nedumerită ca mine.

— Cu siguranță că e de la cineva care știe că asta e mașina noastră.

— Și care ne-a urmărit...

— Sunt sigură că e una dintre persoanele pe care le-am vizitat.

În plic erau cinci cărți poștale, nimic altceva. Legate împreună cu o panglică veche, uzată. Fiecare reprezenta un monument dintr-un oraș mare, Madeleine din Paris, o imagine a Bostonului din Statele Unite, Notre-Dame din Paris, un pod din Philadelphia. Exact ca Opera Garnier.

Toate erau din vremea războiului. Îl aveau ca destinatar pe

Efraim Rabinovich

str. Amiral Mouchez, nr. 78

75014 Paris

Erau scrise în rusă și datau din 1939. Brusc, privind frazele în chirilică, pe care nu le puteam descifra, am înțeles ceva evident și decisiv în legătură cu autorul cărții poștale.

— Tocmai am înțeles de ce scrisul e atât de ciudat! i-am spus mamei. Persoana care a scris-o nu cunoștea alfabetul nostru!

— Ai dreptate!

— Autorul a „desenat“ literele alfabetului latin, dar alfabetul lui nativ e cel chirilic.

— Absolut posibil...

— De unde au fost expediate?

— Din Praga. Au fost scrise de unchiul Boris, a zis Lélia.

— Unchiul Boris? Nu-mi mai amintesc exact cine era.

— Naturalistul. Fratele lui Efraim. Care patentă ideea despre creșterea puilor.

— Poți să mi le traduci?

Lélia a parcurs fiecare dintre cele cinci cărți poștale, întinzându-mi-le una câte una.

— Sunt foarte banale, voia să afle noutăți. Îmbrățișează pe toată lumea. Urează „La mulți ani“ unuia sau altuia. Povestește despre grădina lui, despre fluturi. Zice că muncește foarte mult... Uneori, se îngrijorează pentru lipsa răspunsurilor din partea fratelui său... cam asta. Nimic deosebit.

— Crezi că unchiul Boris a scris și cealaltă carte poștală?

— Nu, fata mea. A plecat și el, ca toți ceilalți. A fost arestat în Cehoslovacia. Pe 30 iulie 1942. Tovarășii lui din Partidul SR au încercat să-l salveze, dar, după spusele unui martor pe care l-am găsit, a refuzat: Și a decis să împărtășească destinul poporului său. A fost deportat în lagărul de concentrare de la Theresienstadt, faimosul „lagăr-model“ gândit de naziști. Pe 4 august 1942, a fost transferat în lagărul de exterminare de la Maly

Trostenets, în apropiere de Minsk, în Bielorusia. Asasinat cu un glonț în ceafă încă de la sosire, pe marginea unei gropi. Avea 56 de ani.

— Dar, atunci, dacă nu e Boris, cine e autorul?

— Nu știu. Cineva care nu voia să fie găsit.

— Ei bine, eu simt că nu sunt departe de a o face.

CARTEA A III-A

Prenumele

Claire,

Te-am sunat în dimineața asta ca să-ți spun că vreau să vorbim despre ceva, dar că trebuie să-mi pun ideile în scris. Deci, iată.

Știi că încerc să înțeleg cine i-a trimis cartea poștală Léliei și, în mod evident, asta răscolește multe lucruri în mine. Citesc o grămadă de chestii și am dat peste această frază a lui Daniel Mendelsohn din L'Étreinte fugitive: „Asemenea multor atei, compensez prin superstiții și cred în puterea prenumelor“.

Puterea prenumelor. Ce frază ciudată! M-a pus pe gânduri.

Am realizat că, la naștere, părinții noștri ne-au pus amândurora un al doilea prenume, evreiesc. Niște prenume oculte. Eu sunt Miriam, și tu, Noémie. Suntem surorile Berest, dar în sinea noastră suntem și surorile Rabinovich. Eu sunt cea care supraviețuiește, iar tu cea care nu. Eu sunt cea care scapă. Tu, cea asasinată. Nu știu care e cel mai greu rol. N-aș paria pe acest răspuns. Moștenirea asta e perdant-perdant. Oare părinții noștri s-au gândit la asta? Era o altă epocă, cum se spune.

Fraza lui Mendelsohn m-a răscolită și mă întreb, mă întreb — ne întreb — ce trebuie să facem cu identitatea asta. Adică, ce-am făcut până acum, cum anume ne-au modelat aceste prenume, din punctul de vedere al caracterului și al felului nostru de a vedea lumea. În fond, pentru a relua formula lui Mendelsohn: ce putere au căpătat aceste prenume în viețile noastre? Și în legătura dintre noi? Mă întreb ce putem deduce și construi din toată povestea asta cu prenumele. Prenume ce apar brutal pe cartea poștală, ca și cum cineva ni le-ar arunca în față. Prenume ascunse în numele nostru.

Consecințele fericite sau nefericite, de altfel, asupra temperamentelor noastre.

Prenumele astea cu rezonanțe evreiești sunt ca o piele sub o altă piele. Pielea unei povești mai cuprinzătoare decât noi, ce ne precede și ne succede. Văd cum au făcut să pătrundă în noi ceva tulburător, adică noțiunea de destin.

Oare părinții noștri ar fi trebuit să se ferească să ne dea aceste prenume atât de greu de purtat? Poate. Poate că lucrurile ar fi fost mai facile, mai ușoare în noi, între noi, dacă n-am fi fost Miriam și Noémie. Dar poate și mai puțin interesante. Poate n-am mai fi devenit scriitoare. Cine știe?

În ultimele zile, mi-am tot pus această întrebare: în ce fel sunt eu Miriam?

Îți livrez răspunsurile în vrac.

Sunt Miriam, cea care scapă, întotdeauna, cea care nu rămâne la masă cu familia, cea care pleacă unde vede cu ochii, ca să-și salveze pielea.

Sunt Miriam, mă adaptez situațiilor, știu să fiu discretă, să mă ascund într-un cufăr, să devin invizibilă, să-mi schimb locul, mediul social, natura.

Sunt Miriam, știu să arăt mai franțuzoaică decât orice franțuzoaică, anticipez lucrurile, mă adaptez, știu să mă pierd în peisaj pentru ca lumea să nu se întrebe de unde vin, sunt discretă, politicoasă, binecrescută, puțin distantă, un pic rece chiar. Mi s-a reproșat adesea. Dar e condiția supraviețuirii mele.

Sunt Miriam, dură, nu-mi manifest afecțiunea față de persoanele pe care le iubesc, nu mă simt confortabil cu dovezile de iubire. Familia e un subiect complicat pentru mine.

Sunt Miriam, privesc mereu spre calea de scăpare, evit pericolul, nu-mi plac situațiile-limită, anticipez problemele cu mult înainte să apară, aleg întotdeauna drumul drept, sunt atentă la felul în care se comportă oamenii, prefer apa liniștită, mă strecor printre ochiurile plasei. Pentru că am fost numită astfel.

Sunt „Miriam” — sunt cea care supraviețuiește.

Tu, tu ești Noémie.

Ești Noémie mult mai mult decât sunt eu Miriam.

Pentru că prenumele tău nu e chiar ascuns.

Pe vremuri, te numeam și Claire-Noémie, ca un prenume compus.

Îmi amintesc că, atunci când eram copii — tu trebuie să fi avut 5 sau 6 ani, iar eu 8 sau 9, nu mai mult —, într-o noapte, m-ai strigat, din partea cealaltă a camerei. Eu am venit la pătuțul tău și mi-ai spus:

— Eu sunt reîncarnarea lui Noémie.

A fost ciudat, dacă stăm să ne gândim. Nu? Cum de ți-a venit în cap o asemenea idee? În mintea ta de copil? Lélia nu ne spunea nimic despre povestea ei, la vremea aceea.

N-am mai vorbit despre asta, nici măcar nu știu dacă-ți mai amintești episodul. Ți-l amintești?

Asta e.

Nu știu ce voi descoperi la finalul acestei investigații, nici cine e autorul cărții poștale, cu atât mai puțin care vor fi consecințele a toate acestea. Vom vedea.

Nu te grăbi să-mi răspunzi, nu e urgent, îmi imaginez că ești pe cale să termini corecturile la eseurile tale... eseuri, ce nume potrivit! Curaj! De-abia aștept să citesc cartea ta despre Frida Kahlo, cred sincer că va fi frumoasă, puternică și importantă pentru tine.

Te sărut, pe tine și pe Frida,

A.

Anne,

Am citit de mai multe ori e-mailul pe care mi l-ai trimis. Și-ți mărturisesc că primele două dăți am plâns.

Ca un copil când se lovește, nestăpânit, arzător, cu sughițuri și corpul tremurând. Pentru că durerea lui i se pare, probabil, nedreaptă.

Apoi, recitindu-l, n-am mai plâns, l-am reluat o dată și-ncă o dată, neutralizând ceea ce simțisem la început: neputință și un fel de spaimă.

Neutralizând, am putut să mă concentrez asupra întrebărilor tale și să încerc, în seara asta, să-ți răspund.

Da, îmi amintesc.

Îmi amintesc că te-am strigat într-o seară, când eram mică, ca să-ți spun că sunt reîncarnarea lui Noémie. E una dintre acele amintiri primitive pe care le păstrăm din copilărie, cu intensitatea și precizia imaginilor unui film proiectat în minte.

Da, Lélia nu vorbea cu adevărat despre asta la vremea aceea. Dar o făcea tacit. Era peste tot. În toate cărțile din bibliotecă, în durerea și incoerența ei, în câteva fotografii secrete, nu prea bine ascunse. Holocaustul era o vânătoare de comori prin casă, nu trebuia decât să urmărim indiciile, ca să ne jucăm de-a indienii sau de-a cowboy-i.

Isabel nu avea un al doilea prenume, ca Lélia.

Iar tu, tu te numeai Miriam. Iar eu, Noémie.

Mama mi-a spus într-o zi că intenționase să mi-l pună ca prim nume, Noémie, dar tata i-a sugerat că ar fi mai bine să fie al doilea. Ea mi-a spus: dar Noémie e și el un prenume atât de drăguț! Și e adevărat.

Apoi, a adăugat, dar Claire? Era bine. Era lumina.

Și eu cred că, în fond, e la fel de bine. Ea, al cărei prenume înseamnă Noapte în ebraică.

Și atunci, eu, copilul, mă uitam la fotografia lui Noémie Rabinovich pe care o furasem din biroul mamei, ca să-mi imaginez o realitate. În sensul propriu al termenului de a vedea o imagine, a căuta în imaginea acelei fete

moarte ce anume avea din mine. Îmi amintesc că am observat că aveam aceeași obraji (acum aș spune pomeți, dar eram o copilă), aceeași ochi albaștri.

La fel cum ai tăi sunt verzi, ca ai lui Miriam.

Aveam același păr lung, împletit.

Dar oare mi-am împletit părul lung timp de 10 ani din mimetism? Ar fi o întrebare. La care însă nu caut răspuns.

În fotografia aceea, Noémie avea un aer mongol, cu ochii ușor migdalați și acei faimoși pomeți înalți, iar ai mei deveneau niște fante când zâmbeam în poze, și lumea remarca acel aer mongol al strămoșilor noștri. Să nu uităm nici legendara pată din naștere care apărea pe partea superioară a feselor, ca apoi să dispară, se pare. Mama povestea adesea că noi toate am avut-o. Bineînțeles, acum, când îți scriu, femeia de 38 de ani care sunt se amestecă cu fetița de șase ani și-ți scriu din acel spațiu-timp, eterogen și confuz.

Am fost (fără un motiv clar) un voluntar înfocat al Crucii Roșii, la exact aceeași vârstă la care Noémie lucra ca asistentă în lagărul de tranzit, înainte de a lua drumul Auschwitz-ului. Acolo îmi petreceam toate weekendurile, la Crucea Roșie. Apoi m-am oprit, de pe-o zi pe alta.

Puzzle-uri bizare, le-am refăcut în nopțile mele de insomnie.

Îmi amintesc cu o claritate chinuitoare de ziua în care, mică fiind, mi s-a spus: „Cei din familia ta au murit toți într-un cuptor“. Și că, după aceea, am studiat vreme îndelungată cuptorul din bucătăria noastră, ca să înțeleg cum fusese posibil așa ceva. Cum reușiseră să-i vâre pe toți acolo înăuntru? E genul de enigmă imposibil de descifrat. Tânără fiind, în timpul unei petreceri improvizate, pe când părinții lipseau, am spart nenorocitul de cuptor și-mi amintesc că, în secret, lucrul ăsta mi-a făcut bine.

Când am plecat la New York, la 20 de ani, așa, de pe-o zi pe alta, lăsând baltă tot ce făceam, ei bine, acolo, la New York, m-am dus la Muzeul

Holocaustului. O mulțime de săli. Și, într-una dintre ele, pe un perete, o fotografie. Mică. Era Miriam. Am recunoscut-o. Mi s-a făcut rău. M-am apropiat, avea o legendă: Miriam și Jacques Rabinovich, colecția Klarsfeld.

Am leșinat. Îmi amintesc că am fost scoasă de acolo pe ușa de urgență.

Dar da, la 6 ani, chiar te-am strigat ca să-ți spun treaba aia, monstruoasă în felul ei. Că eram reîncarnarea acelei fete moarte, pe care n-o cunoșteam, pe care nimeni n-o cunoștea, pentru că murise prea devreme și pentru că cei ce-o cunoșteau muriseră odată cu ea. Toți, dintr-o lovitură. Și că n-a apucat să trăiască. Și că eu nu știu nimic despre ea. Și e înspăimântător.

Dar știu, noi știm, că voia să devină scriitoare.

Și iată! De mică spuneam c-o să mă fac scriitoare. Și am spus-o cu tărie și cu tenacitate, până când s-a întâmplat, de-adevăratelea.

De-adevăratelea, cum spun copiii mici.

Și da, în fostele mele nopți de derivă, am formulat această idee că trăiesc viața pe care altcineva n-a putut s-o trăiască, pentru că e obligația mea. Acum, nu mai gândesc așa. Spun doar că am formulat acea idee într-un moment din viața mea, când mă simțeam rău, ca pe un exorcism. Și iată-ne!

Sunt cea care a sărit capra peste spaimile sale, ca să vadă unde aterizează. Și care și-a acoperit brațele de tatuaje pentru a-și ascunde părțile întunecate.

Dar îți scriu despre toate astea azi, pentru că nu mi-e rușine de nimic. Nu mi mai este. O s-o spun. Nu mi-e rușine cu brațele mele.

Deci, da, am putea spune că tu ești Miriam, discretă, politicoasă, binecrescută. Cea care găsește întotdeauna portița de scăpare, care fuge de

primejdie și de situațiile-limită. Deci, opusul meu. Care, pe scurt, m-am aruncat cu capul înainte în primejdii.

Miriam se salvează și toată lumea din poveste moare.

Ea nu a salvat pe nimeni.

Dar. Cum ar fi putut?

Eu te-am rugat să mă salvezi. De atâtea ori. Ce povară!

Când aveam șase ani și ți-am spus că sunt reîncarnarea lui Noémie. Când îți spuneam că te iubesc și că nu înțeleg de ce nu mi-o spui și tu, de ce nu mă strângi în brațe (altă scenă primitivă foarte intensă). Pentru că, așa cum ai spus, tu sau Miriam, pari dură, rece, ți-e greu să-ți exprimi sentimentele, nu te simți confortabil.

Și eu te-am chemat în anumite nopți în care umbrele erau prea înfricoșătoare.

Toate astea sunt departe de mine acum, eram alta. M-am împăcat cu mine însămi și n-am murit.

Ce spun prenumele astea despre noi? mă întrebi.

Anne-Miriam chemată s-o salveze din nou și din nou pe Claire-Noémie de la moarte. Așa cum îi salvezi pe Rabinovich luând urma cărții poștale.

Ce influență au avut aceste prenume asupra personalității noastre, a legăturii dintre noi, nu întotdeauna ușoare? mă întrebi. La naiba!

Azi și mulți ani de acum încolo, nevoia ca tu să mă salvezi a dispărut. Nu era treaba ta. Iar eu, am încetat să mă asasinez. Reproșurile mele la adresa răcelii tale au dispărut și ele. Sper că și enervarea ta în legătură cu mine. Din discreție, cu alte cuvinte (și pudoare), pentru că ar fi de spus mii de cuvinte, pentru că te-am făcut să vezi.

Pentru că și eu știu să fiu discretă și pudică, iar tu, tu nu ești o femeie care se pierde în decor, ori care pleacă de la masă, din contră.

Cred că, ajunse la 40 de ani, și una, și alta, de-abia începem să ne cunoaștem, chiar dacă am trăit atâta timp împreună.

Cred că Miriam și Noémie n-au avut șansa de a începe să se cunoască.

Cred că noi am supraviețuit disputelor, trădărilor, lipsei de înțelegere.

Cred că niciodată n-aș fi putut să-ți scriu asta, dacă nu mi-ai fi trimis acel mesaj, plin de întrebări de dincolo de mormânt.

Cred asta, dar nu știu nimic.

Noi am supraviețuit.

Iar Miriam... ea nu avea puterea să-și salveze sora.

N-a fost vina ei.

Noémie n-a putut scrie.

Noi două am devenit scriitoare.

Am scris chiar la patru mâini, și n-a fost simplu, dar a fost frumos și intens.

Am speranța, Anne, că într-o zi o să fiu pentru tine o forță reală, un adăpost.

O forță Clară?

Succes cu cartea poștală!

Vă îmbrățișez pe tine și pe fiica ta.

Cu tot trupul,

Și brațele mele,

c.

Post-Scriptum:

A dokh leben oune liebkheit. Dous ken gournicht gournicht zein. Dar să trăim fără dragoste, n-am putea.

⁷ Joc de cuvinte intraductibil: Claire = Clară. (N.t.)

CARTEA a IV-a

Miriam

— Mamă, mi-a venit o idee. Nu cumva cartea poștală îi era adresată lui Yves?

— Ce tot spui acolo?

— Da, uite! Am putea citi „M. Bouveris“ ca: „Monsieur Bouveris“, și nu „Miriam Bouveris“.

— Nu cred deloc așa ceva. Yves n-are absolut nimic de-a face cu toată povestea asta.

— De ce nu?

— Divaghezi. În 2003 Yves era mort de mult, e imposibil.

— Dar îți amintesc că scrisoarea datează de la începutul anilor '90...

— Nu, oprește-te. Yves... înseamnă cealaltă viață a lui Miriam. Una care n-are nimic de-a face cu lumea de dinainte de război.

Lélia s-a ridicat, strivindu-și țigara.

— Cu tine, lucrurile stau întotdeauna la fel, erai așa de mică, încăpățânată, a mai zis ea, ieșind din cameră.

Știam foarte bine că avea să se-ntoarcă. Pachetul de țigări fiind gol, se dusesse să ia unul nou din cartușul pe care-l ținea la etaj.

— Bun, explică-mi de ce te interesează acest „M. Bouveris“...

— Păi, uite! Autorul cărții poștale ar fi putut alege să-i scrie lui Miriam sub alte nume. Ar fi putut să-i scrie lui Miriam Rabinovich sau lui Miriam Picabia. Or, a ales să i-o trimită lui „Miriam Bouveris“, pe numele celui de-al doilea soț. Deci, ar trebui să mai fac cercetări în legătură cu el, cu Yves.

— Și ce anume ai vrea să afli?

— Ce relații aveai tu cu el, de exemplu?

— Nu erau niște relații propriu-zise. Tipul era puțin distant. Aș spune chiar... indiferent.

— Era drăguț cu tine?

— Yves era un bărbat foarte drăguț, fin și inteligent. Cu toată lumea, mai ales cu propriii săi copii. Mai puțin cu mine. De ce? N-am idee...

— Poate că vedea în tine fantoma lui Vicente?

— Poate. El și Miriam au luat atâtea secrete cu ei!

— Aș vrea să revin asupra unui punct, mamă. Într-o zi, mi-ai spus, apropo de Yves, că avea crize. Cum anume se manifestau?

— Se pierdea brusc, intra în panică. Părea dezorientat. Apoi, în iunie 1962, s-a întâmplat ceva extrem de ciudat. Vorbea la telefon cu cineva de la serviciu. Și dintr-odată, a început să se bâlbâie. Apoi, în următorii 10 ani, n-a mai putut lucra.

— Dar a reușit cineva să priceapă care era cauza stării respective?

— Nu cu adevărat. Cu puțin înainte să moară, a scris o epistolă ciudată: Adesea mi-am spus că unele lucruri nefaste sunt absolute, definitive, dar, în prezent, am uitat în totalitate toate astea.

— Dar care or fi fost acele lucruri nefaste și absolute? Ce anume uitase și a revenit la suprafață? La ce se referea?

— Nu știu. Dar intuiția îmi spune că avea de-a face cu evenimentele ce s-au petrecut în timp ce ei alcătuiau un ménage à trois, la finalul războiului. Dar nu cunosc mare lucru despre perioada aceea. N-aș putea să te ajut cu adevărat.

— Nu știi nimic?

— Nu, i-am pierdut urma lui Miriam din momentul în care a traversat linia de demarcație împreună cu Jean Arp, în portbagajul mașinii, și a ajuns la

castelul de la Villeneuve-sur-Lot.

— Ai pierdut-o până când?

— Aș spune că până la nașterea mea, în 1944. Despre perioada dintre cele două evenimente, nu-ți pot spune nimic.

— Nu știi nici măcar cum a apărut Yves în viața lui Miriam și a tatălui tău?

— Nu.

— N-ai vrut niciodată să afli?

— Asta, fata mea, ar fi însemnat să intru în dormitorul părinților mei...

— Și te jenează?

— Să zicem că s-au petrecut lucruri... pe care n-am căderea să le judec. Și-au trăit viața așa cum au dorit. Și apoi, era război.

— O să fac cercetări, mamă, o să investighez și eu, ca să încerc să reconstitui acea perioadă din viața lui Miriam.

— Atunci, te las singură pe acest drum.

— Dacă descopăr cine a trimis cartea poștală, ai vrea să-ți spun?

— Va fi decizia ta, în momentul acela.

— Cum voi ști ce e mai bine de făcut?

— Există un proverb idiș care îți poate oferi răspunsul: A khave iz nit dafke der vos visht dir op di tren ni der vos brengt dikh bekhlal nit tsi tren.

— Și ce vrea să spună?

— Adevăratul prieten nu e acela care-ți șterge lacrimile. Ci acela care nu le face să curgă.

Capitolul 1

August 1942. Miriam se ascunde în castelul Villeneuve-sur-Lot de aproape două săptămâni. Într-o noapte, e trezită de soțul ei. Vicente apare de la Paris, o minte, zice că a vorbit cu părinții ei la telefon, că totul e în regulă. Miriam închide ochii și simte că în curând nu va mai rămâne nimic din acele zile îndepărtate de incertitudine. Părăsesc împreună Villeneuve înainte de răsărit, într-o mașină pe care ea n-o mai văzuse niciodată până atunci, în direcția Marsilia.

— Nu pune întrebări, își amintește.

Fiecare oraș are aroma lui. Migdal mirosea a parfum luminos de portocale, amestecat cu un iz de piatră, persistent și profund. Łódź, a textile și flori de grădină, nectarul lor opulent suprapunându-se cu mirosul de frecare metalică a tramvaielor de asfalt. Miriam descoperă că Marsilia miroase a băi parfumate și apă murdară, a lăzi de lemn descărcate în port. Spre deosebire de Paris, tarabele de aici dau un sentiment miraculos de abundență. Vicente și Miriam nu sunt obișnuiți cu forfota trecătorilor pe trotuare, cu aglomerația din intersecții. Merg să bea o bere rece într-unul dintre bistrourile din port, la ora mirosurilor de apă de colonie și de spumă de ras. Așezați pe terasă, ca niște tineri îndrăgostiți, își zâmbesc, cufundându-și buzele în halbele pline de spumă. Se amețesc puțin. Comandă meniul zilei, coaste de miel parfumate cu cimbru, pe care le mănâncă cu mâna. În jur, aud vorbindu-se în toate limbile. De la armistițiu, Marsilia a devenit unul dintre principalele orașe-refugiu din zona neocupată. Străini și francezi urmăriți s-au refugiat aici, în speranța că vor pleca pe mare. Într-un articol ironic din cotidianul Le Matin, Marsilia a fost botezată noul Ierusalim al Mediteranei.

Capitolul 2

Vicente își confecționează încălțări din bucăți de cauciuc de mașină, legate cu fâșii de piele. Călătorește mult cu sora lui Jeanine. Două zile colo, patru dincolo. Nu spune niciodată unde, nici de ce.

Miriam petrece trei luni în Marsilia, în majoritatea timpului singură. Pe terasele cafenelelor, ușor amețită din cauza berilor, inventează povești în care primește vești de la Noémie și Jacques.

— Bineînțeles, o cunosc pe sora dumneavoastră! Am întâlnit-o! Și pe fratele dumneavoastră, la fel! Părinții au venit să-i caute! Bineînțeles! E adevărat!

Uneori, în mulțime, i se pare că le recunoaște siluetele. Întreg corpul îi îngheață. Începe să alerge ca să apuce brațul unei tinere. Dar când se întoarce, trecătoarea nu e niciodată Noémie. Miriam își cere scuze, dezamăgită. Noaptea următoare e întotdeauna urâtă, dar, a doua zi, speranța renaște.

În noiembrie, aude germană pe strada Canebière. „Zona liberă“ a fost invadată. Marsilia nu mai e mama tuturor, orașul refugiaților. În vitrinele magazinelor apar panouri. Intrare rezervată strict arienilor. Verificările documentelor sunt din ce în ce mai frecvente, chiar și la ieșirea din cinematografe, unde filmele americane sunt deja interzise.

Marsilia seamănă acum cu Parisul, cu interdicțiile de circulație, patrulele lui germane și lampadarele care nu se mai aprind noaptea.

Miriam invidiază șobolanii care pot dispărea în pereți. Nu mai are gustul riscului din vremurile de la Rhumerie Martiniquaise, din Saint-Germain. Nu se mai simte protejată de o forță invizibilă. Din momentul în care frații ei au fost arestați, ceva în interiorul ei s-a schimbat: știe ce e frica.

Vicente are chef să meargă în port, să ia aer, în ciuda prezenței uniformelor. Întârzie pe strada Saint-Louis. Miriam îl apucă de braț și-i arată o tânără care se îndreaptă spre ei, cu ochelari de soare, într-o rochie ușoară, ca de vacanță.

— Uite, zice ea. Seamănă cu Jeanine.

— Ea e, răspunde Vicente. Avem întâlnire.

În ținuta aceea ciudată, Jeanine îl împinge pe fratele ei pe o străduță lăturalnică. Miriam îi așteaptă în fața chioșcului de ziare. Pălăvrăgește cu vânzătorul, care retrace de pe tarabă cărțile cu Donald și Mickey:

— Trebuie înlocuite cu cărți de colorat, ordin de la Vichy..., zice el clătinând din cap.

În acest timp, Jeanine îl anunță pe fratele ei că tânăra care se ocupa de permisele lor false a fost arestată. O păpușă de 22 de ani, cu bucle blonde și dinți ca bomboanele. Familia ei avea la Lille niște „ustensile de bucătărie“ foarte bune: adică ștampile false.

Misiunea ei era să circule între Lille și Paris ca să transporte documentele. De fiecare dată când lua trenul, se precipita spre vagonul ofițerilor germani. Zâmbea, se fandosea, întreba dacă au un loc și pentru ea. Evident că ofițerii erau fermecați, își pocneau cizmele numind-o „domnișoară“ și se ocupau de bagajele ei. Tânăra își petrecea restul călătoriei în mijlocul lor. Cu actele false cusute în dublura pardesiului.

Odată ajunsă în gară, îi cerea unui neamț s-o ajute să ducă valiza — și, escortată astfel, traversa gara fără să fie controlată. Păpușa frumoasă de porțelan.

Dar unul dintre ofițeri s-a nimerit, din întâmplare, în același vagon cu ea, de trei ori la rând. A sfârșit prin a-i descoperi jocul.

— În închisoare, în timpul interogatoriului, o duzină de tipi și-au bătut joc de ea, zice Jeanine cu teroarea în vintre.

Fratele și sora o anunță pe Miriam că se vor întoarce la Paris unde sunt „lucruri de făcut“.

— O să te lăsăm într-un hostel de la țară. Ne aștepți acolo.

Miriam nu are timp să protesteze.

— E prea periculos pentru tine să rămâi aici.

Urcând în mașina condusă de Jeanine, tânăra are senzația că se îndepărtează încă puțin de Jacques și Noémie. Îi cere cumnatei sale o ultimă favoare. Ar vrea să le trimită părinților ei o carte poștală, ca să-i liniștească.

Jeanine o refuză.

— Ar însemna să ne pui pe toți în pericol.

— Și care-i problema? i-o întoarce Vicente. Oricum plecăm din Marsilia. E-n regulă, îi spune lui Miriam.

La ghișeul poștei din oraș, Miriam cumpără deci o „carte interzonală“ de 80 de centime. E singurul tip de corespondență autorizat să circule între cele două zone, „nono“ — prescurtare de la „nonautorizată“ — și „ja-ja“, traducere în germană a lui „da-da“. Toate cărțile poștale sunt cenzurate de comisia de control poștal și, dacă mesajul pare dubios, cartea poștală e distrusă imediat.

După ce ați completat această carte rezervată exclusiv corespondenței familiale, bifați informațiile inutile. Este obligatoriu să scrieți foarte citeț pentru a facilita controlul autorităților germane.

Cărțile poștale sunt pre-scrise. Pe prima linie, goală, Miriam scrie: Doamna Picabia.

Apoi trebuie să aleagă între:

- sănătos
- obosit
- ucis
- prizonier
- decedat
- lipsă vești

Ea încercuiește sănătos.

Apoi trebuie să decidă între:

- are nevoie de bani
- are nevoie de bagaje
- are nevoie de provizii
- s-a întors în
- lucrează la
- va merge la școală
- a fost primită la

Miriam încercuiește lucrează la și completează Marsilia.

În partea de jos, e scrisă de autorități o formulă de salut: Cu gânduri pline de afecțiune. Sărutări.

— Nu se poate, zice Jeanine, uitându-se peste umărul lui Miriam. Doamna Picabia sunt eu. Și da, sunt căutată în Marsilia...

Oftând, Jeanine rupe cartea poștală și merge să cumpere alta, pe care o scrie ea însăși.

Marie e sănătoasă. A fost primită la examen. Nu-i trimiteți colete, are tot ce-i trebuie.

— Sunteți penibili, amândoi, zicea ea revenind la mașină. Pare că nu înțelegeți nimic.

Pe tot parcursul călătoriei, Jeanine și Vicente nu-și mai vorbesc. Pe drumul spre Apt, se opresc în fața unei mănăstiri în ruină, transformate în hostel.

— Te lăsăm aici, îi zice Jeanine lui Miriam. Poți avea încredere în hangiu, se numește François. E de-al nostru.

E prima dată când Miriam intră într-un hostel. Auzise despre ele, înainte de război. Cântecul la gura sobei, plimbările lungi în natură, nopțile în dormitoare. Își promisese să încerce odată și-odată, cu Colette și Noémie.

Capitolul 3

La începutul anilor 1930, Jean Giono, scriitorul din Manosque, viitorul autor al *Husarului pe acoperiș*, publicase un mic roman care avusese mare succes. Și avea să inițieze o mișcare numită „întoarcerea la origini“. Din acel moment, asemenea personajelor din carte, tinerii din orașe și-au dorit să trăiască în sânul naturii, în sate de provincie, pentru a readuce la viață vechile ferme abandonate. Acea generație nu mai avea chef de apartamentele înghesuite din marile orașe, unde bunicii lor emigraseră în momentul revoluției industriale.

Băieții și fetele care frecventau hostelurile erau însuflețiți de idealuri — în jurul focului, anarhiști, pacifiști și comuniști discutau înflăcărat, în sunetul chitarelor. Mai târziu în noapte, gurile se apropiau, uitând dezacordurile, aceeași dorință ridicându-se în întuneric între trupurile reconciliate.

Apoi, a izbucnit războiul.

Unii au refuzat să se înroleze și s-au trezit în închisoare. Alții au fost trimiși și uciși pe front. În jurul focului nu se mai auzeau chitarele. Toate hostelurile au fost nevoite să-și închidă porțile.

Mareșalul Pétain și-a însușit acea mișcare, cu ideea că „pământul nu minte“. În 1940, după armistițiu, a autorizat redeschiderea hostelurilor. Temele petrecerilor-spectacol au fost aprobate de administrație, și la fel au fost autorizate și listele de cântece din jurul focului. De atunci încolo, hostelurile n-au mai fost mixte.

François Morenas, unul dintre fondatorii mișcării, refuzase să se supună regulilor de la Vichy. Constrâns să-și închidă hostelul Regain, pe care-l numise astfel în onoarea lui Giono, s-a dus să se ascundă într-o fostă mănăstire în ruine, Clermont d'Apt. Localul nu se mai numea oficial hostel,

dar în zonă se știa că puteai găsi oricând acolo o masă caldă și un pat pentru noapte. Hostelurile interzise, spațiile acestea de disidență continuau să existe clandestin pentru a se converti în refugii pentru tinerii marginalizați, pacifiști, partizani, comuniști, evrei și, mai nou, refractari la STO⁸.

⁸ Service du Travail Obligatoire (Serviciul de Muncă Obligatorie) – în timpul Ocupației din Franța, înrola și deporta forțat în Germania mii de muncitori francezi, pentru a contribui la „efortul de război“. (N.t.)

Capitolul 4

Miriam nu iese din camera ei. François Morenas îi lasă în fiecare dimineață o felie de pâine înmuiată într-un înlocuitor de cafea, pe care n-o mănâncă decât la prânz. Nu se ridică din pat, nu se schimbă, poartă mereu cele cinci perechi de chiloți. E ca și cum ar vrea să oprească timpul, neavând în niciun fel grijă de ea. Se gândește la Jacques și Noémie.

— Unde sunt? Ce fac?

Vântul din vest suflă o săptămână întreagă. Într-o seară, Miriam îi vede pe Jeanine și Vicente apărând la fereastra camerei ei. Ies dintre măslini ca aruncați la țarm de o mare de spumă verde. Știe, de cum vede fața soțului său, că nu-i va da vești nici despre părinți, nici despre fratele și sora ei.

— Vino, îi zice el, să facem o plimbare, trebuie să-ți spun ceva. Despre Jeanine.

Jeanine Picabia s-a ținut mereu departe de lumea părinților ei. Era de părere că marii artiști erau în același timp și niște mari egoiști. Era asemenea copiilor de magicieni, care, crescând în culise, nu mai cred în iluzia spectacolului.

Dorise mereu să fie liberă, să nu depindă de un soț. Foarte repede, își luase diploma de asistentă ca să-și câștige singură pâinea.

Încă din primele zile ale războiului, începuse să lucreze pentru ceea ce, pe vremea aceea, nu se numea încă Rezistență, dar urma să devină.

Asistentă la Crucea Roșie, șofer de ambulanță, transportă documente confidențiale între Paris și consulatul britanic transferat la Marsilia.

Documentele sunt ascunse între pansamente, ori sub seringile de morfină.

Apoi, frecventează un grup din Cherbourg ce organizează fuga aviatorilor și a parașutiștilor englezi. Un fel de pre-rețea de evacuare.

Numele ei se face cunoscut. Așa că Jeanine e reperată de SIS, Secret Intelligence Service — altfel spus, Serviciul de Informații Externe Britanice —, cunoscut și sub denumirea de MI6. În noiembrie 1940, îl întâlnește pe Boris Guimpel-Levitzky, care o pune în legătură cu englezii. Două luni mai târziu, primește ordin să creeze o nouă rețea specializată în informații maritime. Ea acceptă misiunea știind că-și riscă viața.

E nevoită să se asocieze cu un alt francez, Jacques Legrand. Rețeaua lor e botezată Gloria-SMH. „Gloria“ e numele de cod al lui Jeanine, iar „SMH“ al lui Jacques. Trei litere care înseamnă, dacă le citești pe dos, Her Majesty's Service.

În februarie 1941, Gloria-SMH dă lovitura. Agenții rețelei reperează în rada portului Brest vapoare germane, vestitele Scharnhorst, un crucișător din Kriegsmarine, nava ei geamănă Gneisenau și Prinz Eugen, un crucișător greu. Grație acestor informații, englezii organizează un raid aerian care va produce pagube masive. O victorie. Gloria-SMH primește de la Londra 100 000 de franci, pentru a mări rețeaua.

Jacques Legrand recrutează agenți dintre profesorii universitari și de liceu. Majoritatea sunt „căsuțe poștale“, adică acceptă să primească acasă diferite documente. Nu știu ce anume conțin, doar ascund corespondența — dar, oricum, își riscă viețile. Merită toți să fie menționați și salutați pentru curajul lor: Suzanne Roussel, profesoară la Liceul Henri IV, Germaine Tillion, profesoară la Liceul Fénelon, Gilbert Thomazon, Alfred Perron, profesor la Liceul Buffon... Legrand angajează și un om al bisericii, abatele Alesch, vicar în La Varenne Saint-Hilaire, din regiunea pariziană. Tinerii care vor să intre în Rezistență merg să se „spovedească“ la el. Apoi, abatele îi recomandă diferitelor sale contacte.

Jeanine recrutează din anturajul părinților ei artiști ce obișnuiesc să se deplaseze prin Europa, vorbind adesea mai multe limbi străine. Pentru

Rezistență, toate meseriile care permit circulația documentelor sunt importante. Angajații de la SNCF, de exemplu, sunt foarte căutați ca agenți.

Prietena lui Marcel Duchamp, Mary Reynolds, o americană din Minnesota, devine agent de rețea sub numele de „Gentle Mary“. La fel și un scriitor irlandez, care a mai lucrat deja pentru SOE britanic. Un bărbat de încredere, excelent traducător. Numele lui de cod e „Samson“, dar în realitate se numește Samuel Beckett. Promovat inițial sergent în sânul rețelei, înaintează rapid în grad, devenind sublocotenent.

Samuel Beckett lucrează de acasă, din apartamentul lui din strada Favorites. Analizează documentele, le compară, le compilează, determinându-le gradul de importanță, ierarhizează urgențele, apoi le traduce în engleză, înainte de a le dactilografia. Ulterior, ascunde documentele secrete între paginile manuscrisului cărții sale Murphy. Alfred Perron, alt membru din Gloria-SMH, duce manuscrisul la fotografii rețelei, pentru a transforma documentele în microfilme ce vor fi expediate în Anglia.

În această perioadă, Jeanine îl recrutează pe fratele ei mai mic, Vicente, și pe mama lor, Gabriële. Aceasta din urmă intră în rețea la 60 de ani și primește numele de cod „Madame Pic“.

— Iată, știi totul, îi zice Vicente lui Miriam.

— Acum ești una de-a noastră. Dacă o să cădem noi, cazi și tu. Ai înțeles? întreabă Jeanine.

Da, Miriam înțelese deja totul de ceva vreme.

Capitolul 5

Jeanine trebuie să plece de la hostel ca să meargă în Lyon. Cu câteva zile în urmă, doi dintre membrii rețelei, abatele Alesch, alias „Bishop“, și Germaine Tillion ar fi trebuit să meargă acolo pentru a preda un microfilm conținând 25 de planșe fotografice: planurile de apărare a coastei Dieppe. Dar lucrurile nu s-au desfășurat conform planului. Germaine Tillion a fost interpellată la gara din Lyon de poliția germană — și arestată. Abatele Alesch a reușit să se strecoare printre ochiurile plasei. Din fericire, microfilmul era la el, ascuns într-o cutie mare de chibrituri.

Deci, Bishop și-a continuat singur misiunea. Trebuia să-i predea microfilmul contactului său din Lyon, Miss Hall. Dar cei doi n-au reușit să se găsească la punctul de întâlnire, Hotelul Terminus. Miss Hall a revenit a doua zi, dar Bishop nu era acolo. Acesta a reușit să-i predea microfilmele abia a treia zi — înainte de a dispărea din peisaj. Din acel moment, rețeaua a pierdut orice urmă a abatelui.

Neliniștită, Jeanine vrea să înțeleagă ce s-a întâmplat. În Lyon, găsește un agent special de la SOE, Philippe de Vomécourt, alias „Gauthier“, care ține legătura cu Miss Hall. Aceștia deschid cutia de chibrituri și Jeanine descoperă că microfilmul nu conține planurile respective, ci documente fără importanță. Jeanine și Philippe de Vomécourt înțeleg că Bishop, abatele Alesch, i-a trădat.

În același timp, la Paris au loc arestări, ceea ce confirmă trădarea. Jacques Legrand, alias „SMH“, e arestat de Gestapo. Philippe de Vomécourt, la fel, împreună cu fotografii care făcea microfilmele. Samuel Beckett o însărcinează pe prietena lui, Suzanne Déchevaux-Dumesnil, să-i prevină pe ceilalți membri. Dar aceasta e controlată pe drum și obligată să se întoarcă acasă. Cuplul se ascunde la scriitoarea Nathalie Sarraute. 12 membri ai rețelei sunt închiși la Fresnes și la Romainville, apoi împușcați. Ulterior,

alți 80 sunt deportați la Ravensbrück, Mauthausen și Buchenwald. E aproape jumătate din rețea, decimată în câteva zile.

Jeanine aplică protocolul în caz de trădare. Ordonă încetarea imediată a activității rețelei pe tot teritoriul Franței. Și rupe legăturile cu membrii.

Din acel moment, ea devine una dintre cele mai căutate femei din Franța. E nevoită să părăsească țara. E rândul ei să călătorească în portbagajul unui Renault cu 6 cai, portbagaj amenajat de Samuel Beckett cu ajutorul unui amic. Acesta pleacă împreună cu soția lui în sudul Franței, la Roussillon. În drum, o lasă pe Jeanine la hostelul unde se ascund fratele ei și Miriam.

Aceasta îi anunță că va încerca să ajungă în Anglia prin Spania. Ceea ce înseamnă: să traverseze Pirineii pe jos.

— Prefer să mor acolo decât să fiu arestată, zice ea.

Jeanine cunoaște soarta rezervată femeilor din Rezistență. Violuri, crime perfecte, silențioase.

Miriam și Vicente își iau rămas-bun de la ea pe întuneric, fără sărutări ori cuvinte de îmbărbătare, fără coupo santo, ori promisiuni de a se revedea, dar mai ales fără urări de succes, fără vorbe, doar o strângere de mână în semn de noroc.

Miriam și Vicente. Iată-i împreună, din nou. Amândoi, departe de surorile lor pierdute în noaptea războiului.

A doua zi, François Morenas, directorul hostelului, îi anunță că locul e supravegheat.

— E prea periculos să rămâneți la mine. Jandarmii o să vină să-mi caute prin registre.

Acesta îi conduce în Buoux, satul vecin, situat pe înălțimi. Acolo e un han care cazează călători.

— Nu mai am locuri! anunță proprietarul.

— Bun, zice François. O să mergem s-o vedem pe Madame Chabaud.

În zonă, toată lumea o respectă pe această văduvă din Primul Război.

— Da, am o locuință liberă, le zice ea lui Miriam și lui Vicente. Nu e mare, dar pentru voi doi e destul. E acolo, sus, pe Platoul Claparèdes. Casa spânzuratului.

— Perfect, mormăie François. Jandarmilor nu le plac fantomele. Și apoi, e sus. O să vedeți.

Într-adevăr, din sat și până la Platoul Claparèdes merg vreo 30 de minute, printre migdali, în pantă abruptă, fără răgaz.

— În zonă, obișnuiesc să apară parașutiști, deci sunt patrule germane, îi previne François. Dacă nu vreți să aveți probleme, închideți bine obloanele înainte de a aprinde lumina seara, nu fumați niciodată afară ori la fereastră. Vă sfătuiesc să camuflați și golurile de la geamuri, prin care ar putea răzbate lumină, nu se știe niciodată. Chiar și gaura cheii, cât sunteți înăuntru.

Capitolul 6

Mamă,

În dimineața asta, mi-am amintit ceva. Trebuie că aveam vreo 10 ani, când Miriam mi-a propus o plimbare pe deal. Mergeam prin căldura verii, amândouă, și ea luase de pe marginea drumului o crisalidă de albină. Mi-a dat-o, atrăgându-mi atenția că e foarte fragilă. Apoi, a început să-mi vorbească despre război. M-am simțit foarte stânjenită.

Când ne-am întors, am vrut să-ți povestesc. Dar totul mi se învălmășea în minte, așa că am fost incapabilă să-ți redau ceva, orice. Îmi amintesc reacția ta, ca o arsură. Îmi puneai întrebări, la care eu răspundeam mereu: „Nu știu“. Momentul acela e, probabil, unul dintre cele mai importante în formarea caracterului meu.

Începând din acea azi, când nu știu să răspund la o întrebare, pentru că am uitat ceva ce trebuia să țin minte, cad într-o gaură neagră, din cauza acestui sentiment de vinovăție, foarte vechi, față de Miriam și față de tine. Așa că aș vrea să nu mă învinovățești pentru că încerc să trezesc morții. Și că vreau să-i oblig să trăiască din nou. Cred că vreau să găsesc ceea ce-mi spusese Miriam în ziua aceea.

Am și făcut o descoperire în legătură cu asta.

În ciornele ei, Miriam vorbește de o anume Madame Chabaud, în casa căreia a locuit un an, la Buoux, în timpul războiului. Am căutat în Pagini Aurii și am găsit numele. În același sat.

Am format imediat numărul de telefon și am dat peste o doamnă foarte drăguță, căsătorită cu nepotul acelei Madame Chabaud. Aceasta mi-a spus: „Da, da, casa spânzuratului mai există și azi. Și știu că bunica soțului meu a ascuns acolo partizani. Sunați din nou mâine, soțul meu o să

vă povestească mai multe“. Soțul se numește Claude și s-a născut în timpul războiului, o să-l sun și o să-ți povestesc.

Mamă, știu că toate astea te interesează și te tulbură în același timp. Îți cer iertare. Și pentru asta, și pentru că am uitat ce mi-a spus Miriam în ziua aceea.

A.

Capitolul 7

În casa spânzuratului nu mai e nimic. Nici lenjerie, nici obiecte casnice. Doar un pat fără saltea, o băncuță veche din lame de parchet și scaunul de muls ce servise la spânzurare. Și frânghia, pe care nimeni nu îndrăznise s-o ia.

— Haide, poate fi utilă, zice Miriam, care o ridică, înfășurând-o în jurul mâinii.

— Până vă găsiți o saltea, vă puteți face un așternut din mătură spaniolă. O vedeți? Cea cu flori galbene. Lumea așa procedează pe aici.

Și iată-i pe cei doi parizieni porniți să culeagă din spatele casei crengi din acei arbuști verde cu galben-aprins, florile de maquis, ale căror mărgele aurite par niște mici iriși. Cu brațele pline, pun crengile pe pat, le aranjează ca pe o saltea de paie, apoi se culcă ușor peste ele.

— Ai zice că e un coșciug înconjurat de flori, își zice Miriam privind luna rotundă ca un ban, ce apăruse în cadrul ferestrei.

Deodată, situația i se pare ireală. Camera aceea în mijlocul pustietății, soțul pe care abia îl cunoaște. Se liniștește singură, zicându-și că, undeva, departe, Noémie o privește și ea. Gândul acela îi dă curaj.

A doua zi, Vicente decide să meargă în piața din Apt să cumpere lucruri pentru amenajarea casei. Orașul e la numai șapte kilometri depărtare, pleacă pe jos, în zori, urmând drumul mulțimii de țărani, artizani și fermieri, cu oile și mărfurile lor pe care le vor vinde la piață.

Dar, odată ajuns, dezamăgire. Nu există nici saltele, nici rufărie de pat de vânzare. Și cea mai mică tigaie costă cât o sobă. Revine cu mâinile goale.

În buzunar, cu o sticlută de laudanum pentru a-și calma nervii, și nuga pentru soția lui.

Cei doi fac cunoștință cu proprietara, văduva Chabaud. Vitează, cu un caracter în care se amestecă bunătatea și duritatea oțelului, muncește cât trei bărbați, crescându-și singură unicul fiu. Toată lumea o respectă. E bogată, adevărat, dar îi ajută mereu pe cei ce au nevoie. Nu zice niciodată nu, mai puțin când e vorba despre nemți.

O dată pe săptămână, aceștia îi rechiziționează mașina — singura din regiune. N-are de ales, dar niciodată, absolut niciodată, nu le oferă un păhărel.

Miriam și Vicente îi sunt prezentați ca un cuplu de tineri căsătoriți veniți să trăiască aproape de natură. Viața imaginată în romanele lui Giono. Vicente se dă drept pictor, iar Miriam, muziciană. Nu trebuie, desigur, să se știe că e evreică. Madame Chabaud nu se arată surprinsă — tot ce le cere este să respecte viața sătenilor și să se poarte cum se cuvine. Și, mai ales, fără probleme cu jandarmii.

De când cu dezmembrarea rețelei surorii lui, Vicente nu mai are nicio misiune. Și, pentru prima dată, el și Miriam locuiesc sub același acoperiș, ca un cuplu căsătorit, trebuind să se ocupe, zi după zi, de întreținerea căminului. Mâncare, spălat, îmbrăcat, încălzit, dormit. De când se cunoscuseră, nu avuseseră parte decât de momente de grabă și spaimă. Pericolul fusese unicul fundal al poveștii lor de dragoste. Lui Vicente îi plăcea așa. Avea nevoie de asta. Miriam, dimpotrivă, se bucura de noua lor viață simplă și liniștită, pierduți în pustietate, departe de toți și de toate.

După câteva zile, Miriam observă că soțul ei e foarte tăcut. Se închide în el însuși. Atunci, ea îl privește, observându-l ca pe un tablou vivanț.

Pare că nu îl interesează nici lucrurile, nici persoanele. Îl găsește irezistibil, pentru că nimic nu-l incită cu adevărat în afara clipei prezente. Poate să-și investească toată energia într-un joc de șah, în pregătirea unei cine ori a unui foc bun. Dar trecutul și prezentul nu există pentru el. Nu are memorie. Și nici cuvânt. Poate socializa cu un fermier în piața din Apt, petrecându-și

dimineața pălăvrăgind cu el, punându-i mii de întrebări despre munca lui, bând o sticlă de vin împreună și făcându-i cinste cu încă una. Iar a doua zi, abia să-l recunoască. Când e cu Miriam, se întâmplă același lucru. După o seară veselă cu multe râsete, se poate trezi dimineața privind-o ca și când o necunoscută i s-ar fi strecurat în pat. Nicio zi petrecută împreună nu construiește nimic. Totul e luat mereu de la capăt.

Puțin câte puțin, Miriam observă că soțul ei încearcă să se îndepărteze de ea, fizic. În momentul în care intră într-o cameră, el găsește mereu un motiv să iasă.

— O să merg la piață în timp ce tu o vizitezi pe Madame Chabaud.

Orice pretext pentru a sta separați.

Într-o seară, mergând să-i plătească chiria lui Madame Chabaud, Miriam rămâne mult timp la un sirop, ceea ce nemții nu vor vedea niciodată, zice văduva, umplând din nou paharele. Miriam pune întrebări despre fostul locatar al casei, faimosul spânzurat.

— Camille, l-am găsit țepăn, bietul de el. Cu măgarul lângă el, lingându-i picioarele.

— Dar știți cumva de ce a făcut-o?

— Lumea zice că singurătatea aproape că l-a înnebunit... și mistreții, care-i răscoleau grădina. Lucru ciudat, vorbea adesea despre moarte. Zicea tot timpul că se teme de moartea în suferință, era obsedat de idee...

Discuția durează multă vreme. Pe drumul de întoarcere, Miriam se grăbește, pentru că e târziu și se teme că Vicente se va îngrijora. E aproape miezul nopții când ajunge acasă, dar îl găsește pe soțul ei dormind. El, care n-o face niciodată înainte de primele ore ale dimineții, s-a îngrijorat atât de puțin, încât doarme buștean.

În următoarele zile, tânăra remarcă în privirea lui o slăbiciune, o durere surdă. I-au apărut și pete de urticarie. Îl mănâncă pielea și fruntea îi devine

uneori strălucitoare, acoperindu-i-se cu un strat subțire de transpirație. După o săptămână, el o anunță:

— Mă întorc la Paris. Pentru urticaria asta. Trebuie să merg la medic. O să aflu și vești despre toată lumea. O să merg și în Forges la părinții tăi. Apoi, în Étival, în casa familiei mamei, hambarul e plin de pături și de cearșafuri pe care nu le folosește nimeni. O să le aduc. Mă întorc în cel mult 15 zile, cel mai târziu înainte de Crăciun.

Miriam nu e surprinsă. Simțise deja urcând în el acea febrilitate ce precedă întotdeauna anunțurile de plecare.

Vicente pleacă pe 15 noiembrie, în ziua aniversării căsătoriei lor. Un an deja. A naibii sărbătorire, gândește Miriam. Îl conduce până la capătul drumului, chiar dacă știe că nu ar trebui să se gudure pe lângă el în felul acesta, ca un câine în fața stâpânului. Pe Vicente îl enervează, ar fi vrut să fie singur, deja departe.

Atunci, ea se oprește și-l privește dispărând printre migdali. Rămâne nemișcată, încremenită în lumina rece de noiembrie, nu vrea să plângă. Și totuși, a fost atât de puțină tandrețe între ei de când au ajuns acolo! O singură noapte se lipise de ea, ghemuindu-se ca un copil în brațele ei. Câteva săruturi plescăite și sacadate, căutând umezeala în întuneric — dar totul se întrerupsese brusc și Vicente dispăruse într-un somn greu și cald, cu pleoapele umflate.

În noaptea aceea, Miriam se simțise înghesuită de corpul lui inutil.

În ciuda a toate astea, nu l-ar fi schimbat pentru nimic în lume pe acest bărbat enigmatic, lipsit de dorință pentru ea, cu altcineva. Pentru că e al ei, acest bărbat frumos și trist. Un soț uneori naiv ca un copil, dar cu sclipiri în ochi. Și acea fragilitate intimă ce-i leagă, nu mai durabilă decât un inel, îi este de ajuns. E adevărat că el petrece zile întregi fără să vorbească cu ea. Și? I-a făcut o promisiune pe viață și pe moarte. Nu mai e nimic important de spus în plus. Între ei e o demnitate și o singurătate pe care ea le consideră frumoase. Nu e părtașă nici la gândurile, nici la minutele existenței lui, dar e de-ajuns ca el să spună „v-o prezint pe soția mea“,

pentru a umple toate golurile. I se umple sufletul de mândrie că acea frumusețe de bărbat îi aparține. Vicente e tăcut, dar minunat de privit. Poate să trăiască o viață cu asta, contemplându-i pur și simplu frumusețea.

*

În săptămânile următoare, Miriam coboară în sat să cumpere ouă și brânză. Buoux nu are mai mult de 60 de locuitori, un han și o băcănie-tutungerie.

— Dar, doamnă Picabia, unde e soțul dumneavoastră? Nu l-am mai văzut, o întreabă lumea.

— În vizită la Paris, mama lui e bolnavă.

— A, bine, zic sătenii, e un fiu bun.

— Da, un fiu bun, răspunde ea zâmbind.

Încercă să se liniștească — de când s-au cunoscut, Vicente a plecat adesea, dar s-a întors mereu.

Capitolul 8

Pentru a ajunge la Paris, Vicente trebuie să treacă linia de demarcație fără Ausweis. Merge în Chalon-sur-Saône. Acolo, intră în barul ATT, ținut de nevasta unui mecanic SNCF, care se ocupă cu transmiterea corespondenței clandestine. Vicente se prezintă la tejghea și comandă:

— Un Picon-Grenadine, cu mult sirop.

Continuând să șteargă paharele, nevasta mecanicului îi face semn cu capul spre ușa din spate, acoperită de o perdea mare din mărgel de lemn. Calm, ca și cum ar merge la toaletă, el dă la o parte perdeaua într-un zornăit de ploaie musonică. Nu prea discret, își zice, înainte de a intra într-o bucătărie în care un tip face omletă cu unt.

— Madame Pic vă transmite salutări, îi zice Vicente.

Apoi, scoate din buzunar 500 de franci, dar tipul cu omleta încremenește văzând banii.

— Sunteți fiul ei, nu?

Vicente confirmă cu o mișcare a capului.

— Nu iau bani de la Madame Pic, adaugă tipul.

El pune banii la loc în buzunar, fără să se mire prea tare. Bărbatul îi dă întâlnire la ora 11 seara. Se întâlnesc în fața unei pasarele, la ceva distanță de oraș. La capătul pasarelei, e pusă sârmă ghimpată, trasând linia de demarcație. Merg pe sub ea în patru labe aproape 500 de metri, apoi călăuza îi arată lui Vicente o gaură mascată de frunziș. Vicente se strecoară prin ea. Apoi, merge câțiva kilometri pe șosea, fără să fie văzut, până la o gară. Acolo, așteaptă primul tren de dimineață, care-l duce la Paris.

Câteva ore mai târziu, coboară în Gara Lyon. Parisul se agită ca și cum restul lumii n-ar exista. Vicente se duce direct la apartamentul lui, din strada Vaugirard, nr. 6. Se simte murdar de pe drum, hainele îi sunt pline de praf de pe banchetele trenurilor și ale sălilor de așteptare, se grăbește să se schimbe. În cutia de scrisori nu găsește nicio veste de la familia soției lui. Nu e stilul lor să se comporte așa. Își amintește promisiunea făcută lui Miriam de a merge în Forges, ca să vadă ce se întâmplă.

Ajungând la primul etaj, strecurat pe sub ușa, găsește un bilet de la mama lui care-i spune să treacă pe la ea „de urgență“.

Acolo, Vicente o găsește pe Gabriële foarte ocupată, cu o păpușă de porțelan în mână.

— Ce faci? întreabă el.

— Continui să muncesc.

— Pentru cine? se miră Vicente.

— Pentru belgieni, răspunde ea zâmbind.

După ce rețeaua lui Jeanine a fost dezmembrată, Gabriële nu mai e Madame Pic, ci „Dama de Pică“, pentru o rețea de rezistență franco-belgiană. Rețeaua se numește Ali-France, și are legături cu rețeaua Zero, pusă pe picioare la Roubaix, în 1940. Ea se ocupă cu transportul corespondenței.

Vicente se uită la ea. Are 61 de ani, e masivă ca o comodă de salon, dar continuă să se agite, în toate sensurile, ca o fetișcană.

— Dar cum te descurci cu durerile tale de brațe? o întreabă el, care fusese nevoit să i le aline de mai multe ori cu morfină.

Gabriële dispare din cameră și revine împingând un cărucior mare, bleumarin, cu niște roți imense. Strecoară în el păpușa de porțelan învelită

în scutece, în care transportă corespondența clandestină. Mândră de ea ca un ștrengar.

Femeia asta e de neoprit, gândește el.

— Ești cu noi? întreabă ea. Avem nevoie de un contact în sud.

— Da, mamă, răspunde Vicente oftând... pentru asta m-ai chemat?

— Normal. O să-ți dau misiunile.

— Ai vești de la Jeanine?

— Cred că traversarea spre granița spaniolă e prevăzută în curând. Pot să contez pe tine?

— Da, da... până atunci, am nevoie de bani. Trebuie să mă duc în Forges la socrii mei. Și, după aceea, în Étival, vreau să iau din hambar cearșafurile și păturile pentru...

— Foarte bine, i-o retează Gabriële, care n-are niciun chef să asculte poveștile plictisitoare despre trusoul tinerilor căsătoriți.

Trage un sertar plin cu un teanc de bancnote. Le numără și-i dă patru lui Vicente.

— De unde-i ai? Ți i-a dat Francis?

— Nu, răspunde ea, ridicând din umeri. Marcel.

— Nu e la New York?

— Ba da. Dar ne descurcăm.

Coborând scările, Vicente simte bancnotele pe fundul buzunarului, producându-i mâncărimi în palmă. Când ajunge în stradă, în loc să facă dreapta ca să se întoarcă acasă, o ia spre suburbiile Montmartre, îndreptându-se spre Chez Léa.

Capitolul 9

Prima dată când intrase în acest local ca să fumeze opiu, avea 15 ani și era cu Francis. Circumstanțele îi reuniseră, tată și fiu. În rarele ocazii în care cei doi bărbați erau singuri, lucrurile se terminau întotdeauna prost. Vicente încerca să-l mulțumească pe tatăl lui, dar acesta nu avea încredere în el, i se părea prea frumos. L-ar fi iubit mai mult, dacă ar fi fost copilul lui Marcel, iubitul nevestei lui. Da, dacă Vicente ar fi fost un jet de spermă al lui Duchamp, l-ar fi adorat pe băiatul ăsta frumos și melancolic. Dar, din nefericire, așa negricios și cu șoldurile înguste de matador, copilul era fără îndoială un adevărat spaniol.

După patru copii cu Gabriële, Francis ajunsese la concluzia că, uneori, marile minți se anulează reciproc. Ca pictor, era perfect. Dar ca furnizor de descendenți, rezultatul se arăta mediocru.

Neștiind ce să facă cu băiatul ăsta trist, pictorul a decis în ziua aceea să-i ofere prima lui pipă cu opium.

— O să vezi, asta îți limpezește mintea.

Localul ținut de Léa nu era frecventat de actori sau de semimondeni, nu era o fumerie la modă, pentru happy few. Nu. Aici nu întâlneai esteți, doar umbre. Ajungând acolo, la început au pierdut vremea pe la bar, în salonul ce dădea spre stradă. Francis ceruse pentru fiul lui puțin choum-choum. Léa, care era încă în viață la vremea aceea, i-a adus băiatului alcoolul de orez translucid care te ardea pe dinăuntru, de la gât până în stomac. Vicente fusese surprins de durerea acidă resimțită de-a lungul pereților intestinali. Asta îl făcuse să râdă pe tatăl lui, un râs fără ironie, fericit și franc. Râsul acela îl umpluse pe băiat de o bucurie profundă, amplificată de starea de beție. Era prima dată când tatăl lui râdea cu el, și nu de el.

— Mergem? a întrebat Francis care-și dăduse pe gât choum-choumul. Amice, i-a spus el bătându-l pe umăr, mama ta nu trebuie să afle nimic din toate astea.

Copilul se simțise cuprins de o emoție extraordinară. Să se afle acolo, în acel loc interzis, împărtășind un secret cu Francis, să fie numit „amice“. Și gestul ăla prietenesc! Își văzuse de atâtea ori tatăl făcându-l cu prietenii lui! Uneori, și chelnerii din cafenele primeau acest fel de palmă. Întotdeauna urmată de un zâmbet larg. Dar el, Vicente, nu avusese niciodată dreptul la așa ceva.

Opt ani mai târziu, împingând ușa de la Chez Léa, Vicente își aduce aminte de acea primă dată, în compania tatălui său. Ulterior, frecventase toate localurile de gen din Paris, de la cele mai elegante la cele mai sordide. Dar acesta păstra savoarea stranie a pierderii virginității. Între timp, Léa murise, iar tatăl lui îi devenise cel mai mare dușman.

Vicente se îndreaptă spre partea din spate a localului, unde se găsește scara ce duce la subsol. Coborând treptele, regăsește mirosul mâlos de canalizare și mucegai, care îl sufocă pe măsură ce pătrunde în pivnița cu tavan boltit.

După ce ridică o perdea grea ca un covor persan, îi apare în față un regat de beciuri de piatră ce se succed ca niște oglinzi reflectate la infinit. Prima oară, fusese surprins până la greață de duhoarea de opiu, caldă și amară, de materie fecală amestecată cu un parfum dulceag de flori. În prezent, miasma lipicioasă și percutantă, amestecată cu excremente duhnind a paciuli, îl calmează. Îi redă instantaneu liniștea.

Prima dată când intrase acolo, draperiile roșii orientale și țesăturile din moar brodate ce acopereau pereții îl transportaseră în Orient.

Adora totuși acest decor kitsch, patetic. Așa cum era el, teatral și artificial, iluzoriu și murdar. Aici, totul era fals, bijuteriile cu pietre ale bătrânei chinezoaice de la recepție, masivul Buddha, cofurile din fetru ale servitorilor. Dar Vicente știe că ceea ce toată lumea caută acolo nu e o

minciună. Pune pe tejghea banii pe care tocmai îi primise de la Gabriële. Bătrâna chinezoaică îi face semn unuia dintre băieți să se ocupe de el.

Vicente traversează cămăruțele pline de fum, unde, în semiobscuritate, ființe aproape neînsuflețite par niște bolnavi pe punctul de a-și da duhul. Trag fumuri hârâite, cu străluciri de paradis în ochi. Vicente simte cum începe să se excite și cum sexul îi reacționează.

Lungiți pe divane joase, bărbați și femei par goliți de sânge. Cu tijele lor de bambus la capătul degetelor, seamănă cu niște cântăreți la flaut, împlețiți într-o simfonie senzuală, suflând în micile lor pipe turgescențe. Vicente îi invidiază, ar vrea să fie deja acolo, în timp ce corpul i se topește, pregătindu-se să primească delicioasa otravă.

Ajuns în fața patului ce-i fusese atribuit, își descheie mânecile cămășii, apoi își scoate cureaua de piele, pentru a se face comod. Se așază. O mică ființă cheală, cu ochi bulbucați și ten gălbejit, de ceară, îi aduce un platou lăcuit, roșu ca sângele, strălucitor ca o oglindă, cu ustensilele necesare fumătorului de opiu. Vicente își amintește că, atunci când fumase prima oară, tatăl lui îi spusese:

— Asta te va ajuta să nu mai fii niciodată trist, toate grijile vieții tale vor rămâne la ușă.

Dar copilul vomitase copios, până când din stomac nu-i mai ieșise decât un suc flasc. Apoi transpirase și se simțise rău. La final, apăruse și fericirea promisă. La a treia pipă. Mușcătura divină.

Lungindu-se pe divan, neglijent, relaxat, caută acum să înțeleagă suspinele de plăcere ale vecinilor, acele pufăituri lungi și grele, țipete înăbușite în nopți secrete și scandaloase în care trupurile se frământă în întuneric. Dar băiatul cu ten de ceară îi aduce o pipă prea limpede, prost îmbrăcată, ceea ce-l enervează. Băiatul coboară privirea, apoi pleacă să schimbe pipa cu una deja arsă. Vicente se impacientează, vrea să simtă fumul arzându-i plămânii, să-l rețină în interior cât mai mult posibil. Când servitorul revine cu pipa de bambus bună, Vicente închide ochii. Învârte instrumentul între degete, bucuros ca un copil ce regăsește degetele mamei.

Geme, în sfârșit, în miasma galbenă de opiu. Micile lămpi cu ulei strivesc și mai mult atmosfera, dându-i o solemnitate de catedrală. Lungit pe-o parte, ține pipa în vârful buzelor, cu ochii întredeschiși. Își pune capul pe un sabot de lemn, iar zâna brună își face treaba ei de târfă sublimă. Îl pompează ca o regină de bordel din Siam, iar pielea i se întinde mai întâi la ceafă, părul i se ridică asemenea unui scalp magic, de la rădăcină, de pe cap, până la gambe. Într-o exaltare febrilă, cu lumea din jur prefăcută în ceață, își bagă mâna în pantaloni și găsește, în sfârșit, fără să miște, ceea ce venise să caute... un extaz aurit, vise fantasmagorice, o senzualitate a întregii lui ființe imobile.

Prima dată, Francis privise zâmbind sexul fiului său umplându-se de sânge. Adolescentul cunoscuse o dorință înaripată, infinită și eliberată de orice sentiment de vinovăție, o plăcere calmă, lipsită de gust amar.

Vicente n-are nevoie nici să se mângâie, nici să se miște. Simpla atingere cu mâna pe sexul umflat îl duce acolo unde nu mai e vorba de corp terestru, ci de o bunătate infinită ce-l leagă de tot ce iubește, o armonie a trupurilor, frumusețea cărnii de fete tinere, sânii plini ai femeilor mature, perfecțiunea bărbaților, fesele lor de fildeș ca niște statui. Fără să se miște, întregul lui corp se amestecă apoi cu tot ce-l înconjoară, într-o potență sexuală intensă, nu mai e un băiețel, ci un căpcăun asemenea tatălui său, al cărui toiag imens îi poate satisface pe toți cei ce o cer, în timp ce o ninsoare de pene minuscule de lebădă cade cu încetinitorul, iar femeile se îndulcesc într-o voluptate de frișcă pudrată și roz, subrațul le miroase a zahăr și a purpurină, el nu are nevoie să le lingă pentru a le bea, sexul îi plutește în aer ca o pasăre cu pene moi, le satisface așa, în levitație, ore întregi, într-o orgie de plăcere fără sfârșit.

Prima dată, un bărbat venise să se ghemuiască lângă el. Băiatul căutase privirea tatălui său, pentru a-i cere protecția ori aprobarea. Dar Francis, inconștient, uitase de fiul lui, își lăsase ființa la poarta propriului corp. Atunci, Vicente se lăsase în grija mângâierilor opiului, dulci și aproape caste, ca o plimbare fără sfârșit, ca o zi petrecută fără să faci nimic, o noapte lângă un trup cald și adormit.

Era o senzație ce putea dura ore întregi, între somn și conștientă, până când mama lui își făcuse apariția în vis.

Întotdeauna trebuia ca Gabriële să vină să-i mânjească visele. La fel și sora lui, Jeanine. Văzându-le apărând prin volutele fumului, Vicente are impresia că e prins brusc între două stânci de granit, doi săni enormi, ce-l strivesc. Cât despre tatăl lui, geniul secolului, vine și el să-l strivească, cu pictura sa — în comparație cu tablourile lui, el nu e decât un fir minuscul de iarbă, un vierme spân. E păpușa lor de cârpă moale și toți își bat joc de el.

Începe să râdă singur ca un dement, strivind între degete cei doi pitici curajoși. Apoi, îi vine să plângă, din cauza fratelui său vitreg, acel fals geamăn, bastardul pe care Francis i l-a făcut unei alte femei, în același timp cu el. Unde e acest frate pe care-l detestă? A plecat pe un velier. Ar fi trebuit să fug și eu cu el, în loc să-l urăsc, își spune el în prezent. Cu ochii strălucitori, plini de răs, perforând o față de cretă, își revine în simțiri, pentru că e timpul pentru o nouă pipă. Se calmează și-i face semn servitorului că e vremea să continue. Vrea o pătură ca să-și acopere picioarele, o pătură din piele de capră, dintre acelea care miros puternic, dar țin de cald. Apoi va rămâne acolo nemișcat, poate un deceniu, cu pipa mereu aproape de buze.

Când se trezește, nu știe ce zi e. Nu mai are bani. Și nici voință. Opiul a îndepărtat din el orice motiv rațional de a face ceva. În loc să meargă în Forges, se ascunde zile întregi la el în apartament, incapabil să facă ceva, orice.

Se întreabă ce caută în Paris.

De ce a plecat? Își amintește că nevasta lui îl așteaptă pe undeva. Dar creierul îi e incapabil să găsească numele satului în care s-au instalat.

Cum va face ca s-o regăsească?

Singurul lucru pe care și-l amintește e că trebuie să plece la Jura, la casa familiei mamei sale, ca să găsească o tigaie și așternuturi.

Capitolul 10

Miriam nu are nicio veste de la soțul ei. Singură, în casa spânzuratului, fără apă ori electricitate, îl așteaptă. Vântul, care mătură zilele una după alta, suflă din ce în ce mai rece. Din vreme în vreme, Madame Chabaud urcă s-o vadă. Văduva e asemenea crabilor. Sub carapace, carnea e moale. În zilele cu răisese, cu averse adică, îi propune să vină la ea acasă, în sat, pentru că e mai puțin umed. Miriam profită de apa încălzită pe sobă, băgându-se goală în chiuveta de piatră, ca să se spele în genunchi. Madame Chabaud o învață să ardă buștenii „cu economie“, nu pe lățime, ci bucată cu bucată.

— Chiar dacă asta nu ajută întotdeauna tirajul.

Tânăra pleacă întotdeauna acasă cu un coș cu legume și brânză.

Cu două zile înainte de Crăciun, Madame Chabaud o invită să sărbătorească Anul Nou împreună cu fiul și nora ei. Și micul Claude, care tocmai s-a născut.

— Voi și cu mine nu ne prea întâlnim la biserică, nu? Avem alte lucruri de făcut... Dar cred c-ar fi bine pentru toată lumea să mergem la slujba de la miezul nopții. Îmbrăcați-vă călduros, pentru că nopțile de decembrie sunt geroase.

Miriam nu are de ales, așa că acceptă. Nimeni nu trebuie să bănuiască vreodată că e evreică, nici chiar Madame Chabaud. Absența ei de la slujbă ar da apă la moară bârfelor din sat. Oare trebuie să respecte anumite ritualuri, să citească Biblia ori să spună rugăciuni? Miriam nu știe cum se derulează seara de Crăciun. Îl roagă pe François Morenas dacă ar putea s-o ajute să se pregătească.

Ca urmare, François ateul îi arată evreicei Miriam cum să se închine. În numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, două degete pe frunte, două la

inimă, apoi de la un umăr la altul. Tânăra repetă gestul de mai multe ori.

În dimineața de Crăciun, va culege crenguțe de laur din valea Aiguebrun ca să nu meargă cu mâna goală la Madame Chabaud. Munții Alpilles sunt plini de zăpadă. I se pare că vede în depărtare un semn, întoarcerea soțului ei.

Înainte de a coborî în sat, lasă un bilet în fața ușii, pentru el. E genul lui să apară în noaptea de Crăciun, își spune. Și-l imaginează sosind, cu brațele încărcate de cadouri, un Mag sublim.

Cheia e unde știi, eu sunt la Madame Chabaud, vino și tu sau așteaptă-mă.

Cu degetele înghețate, lasă biletul în prag și pleacă la drum, repetând Amin, așa cum o învățase François, pronunțând apăsător „a-ul” și „min-ul”, și nu asemenea așkenazilor, care zic „o” și „meyne”.

Biserica e plină și nimeni nu-i dă atenție în timpul slujbei. Și-a făcut griji degeaba. La ieșire, Madame Chabaud o așteaptă ca s-o ducă la ea. Preotul o salută pe văduvă.

— Madame Chabaud, ar trebui să veniți mai des în vizită. Vedeți, mai zice el arătând spre Miriam, în seara asta ați dat un exemplu. Și acesta a fost urmat...

— Părinte, permiteți-mi să vă răspund că munca e tot un fel de rugăciune, răspunde femeia trăgând-o pe Miriam de braț.

Preotul le lasă să plece fără să mai spună nimic. Știe că văduva se ocupă singură de recoltarea cerealelor, de culesul fructelor și de vânzarea migdalelor, de turme pentru carne, lapte și de confecții din lână, dar și de creșterea a patru cai, pe care îi împrumută cu plăcere celor ce au nevoie. N-are timp să meargă la biserică în fiecare duminică, dar ajută multe familii din sat.

Madame Chabaud o conduce pe Miriam până la ea acasă, unde masa deja pusă e acoperită cu trei șervete de in de un alb imaculat, puse unele peste altele, precum cearșafurile proaspăt spălate de pe un mare pat vechi, care

vor fi îndepărtate pe măsură ce vor trece orele. Șervetul din mijloc va servi pentru masa de a doua zi la prânz — una compusă exclusiv din cărnuri. Cel de dedesubt e pentru seara de 25, seara resturilor. În timp ce șervetul de deasupra înfățișează privirii invitaților ceea ce provensalii numesc cele 13 deserturi din seara de Crăciun.

Crengile de măslin și de laur ce decorează masa sunt garanția fericirii. Cele trei lumânări ale Sfintei Treimi sunt aprinse lângă spicele Sfintei-Bărbi — o farfurie de linte pe care văduva a pus-o la încolțit pe 4 decembrie.

Semințele au avut timp să încolțească și să crească precum o barbă de lăstari verzi și deși. Pâinea a fost ruptă în trei bucăți, pentru Iisus, pentru convivi și pentru cerșetori, și păstrată într-un dulap, învelită în prosop. Miriam își amintește că bunicul ei, la începutul Kiddush-ului, rupea și el pâinea. Și că, în seara de Pesah, trebuia păstrat un pahar pentru profetul Ilie.

Așezate pe toată lungimea mesei, farfuriile prezintă cele 13 deserturi provensale.

— Uită-te bine, n-o să mai vezi asta în altă parte! îi spune văduva. Asta e pompa a l'òli, făină de grâu ce absoarbe uleiul, ca un măgar însetat.

Miriam adulmecă brioua cu miros de portocală, cu aluatul galben ca un bulgăre de unt, pudrată cu zahăr brun.

— N-o tăiem niciodată cu cuțitul! Aduce ghinion, explică Madame Chabaud.

— Anul viitor, am putea fi ruinați, adaugă fiul ei.

— Uite, Miriam, aceștia sunt pachichòis.

Bătrâna e fericită să-i arate tradițiile provensale. Pe patru farfurii sunt așezați biscuiții plăți numiți cerșetori ce simbolizează cele patru ordine religioase care au depus jurământ de sărăcie. Curmalele, cu un „O“ gravat pe miez, evocă exclamația Sfintei Familii atunci când a gustat pentru prima dată aceste fructe.

— Dacă nu avem curmale, punem o smochină deshidratată în care băgăm o nucă.

— Nugaua săracului.

A noua farfurie conține fructe proaspete de sezon, căpșune și struguri, prune de Brignoles și pere fierte în vin. Și, bineînțeles, verdaù, ultimul pepene galben al toamnei, ales în mod expres puțin stafidit. Mai sunt și gogoși, biscuiți oreilletes du languedoc, pâinici numite navettes parfumate cu chimion, galettes cu lapte, biscuiți cu muguri de pin.

Masa aceasta îi amintește lui Miriam de serile de Kipur din Palestina, când cele 10 zile formidabile se încheiau în sunetele schofar-ului. Când se întorceau de la sinagogă, prăjiturile cu mac îi așteptau pe masă, alături de pâinicile unse cu brânză albă, pe care bunicul ei Nachman obișnuia să le mănânce cu hering alături de o cafea cu frișcă.

— Deci, la Paris, tot așa sărbătoriți Crăciunul? exclamă Madame Chabaud văzând-o pe Miriam pierdută în gânduri.

— Ah, nu, nicidecum! răspunde tânăra zâmbind.

— Am un cadou pentru tine! spune bătrâna doamnă după cină.

Merge să ia o portocală. Și lui Miriam i se strânge inima, recunoscând acea hârtie fină folosită de muncitorii din Migdal. Își amintește gustul amar al cojii ce-i rămânea sub unghii multă vreme. Și de ziua în care mama ei îi spusese că întreaga familie va pleca la Paris. Cuvintele îi răsunaseră în urechi ca niște promisiuni. Paris, Turnul Eiffel, Franța.

— Efraim, Emma, Jacques și Noémie. Unde sunteți? se întreabă ea pe drumul spre casă, ca și cum răspunsul ar fi putut țâșni din liniștea nopții.

Capitolul 11

Drumul până la granița spaniolă, prin munți, poate dura patru sau cinci zile. Traversarea costă cel puțin 1 000 de franci, dar poate ajunge până la 60 000. Unele călăuze cer un avans, apoi nu mai apar la întâlnire. Se mai poate întâmpla și ca trecătorii clandestini să fie omorâți pe drum. Dar mai sunt și călăuze curajoase, generoase, cărora le poți spune:

— N-am niciun ban la mine, dar vă voi plăti cu siguranță într-o zi.

Și care răspund:

— Haideți, doar n-o să vă las pe mâna nemților.

Jeanine cunoștea toate acele povești. Călăuza ce-i fusese recomandată e ghid montan, obișnuit cu treburi de-astea, e cel puțin la a 30-a traversare.

Văzând-o pe tânăra femeie, aceasta se neliniștește. Nu doar că nu e mai înaltă decât un copil, dar nu are nici haine, și nici încălțăminte potrivite pentru traversare.

— E tot ce am putut găsi, zice Jeanine.

— Doar să nu vă plângeți după aceea, răspunde călăuza.

— Inițial, trebuia să trec prin Țara Bascilor.

— Ar fi fost mai bine. Traversarea e mai puțin primejdioasă.

— Dar după invazia din sud, nu mai e sigură.

— Da, am auzit.

— De-asta mi s-a spus să merg prin Masivul Valier. Se pare că soldații nemți nu se aventurează pe acolo, e prea periculos.

Bărbatul se uită la ea și i-o întoarce sec:

— Păstrați-vă energia pentru drum!

Jeanine nu e vorbăreață, dar simte nevoia să o facă pentru a-și potoli spaima. Știe că mulți și-au găsit moartea, și nu libertatea, la capătul traversării. Așa că pune un picior în fața altuia, privește spre graniță și uită că are amețeli.

Picioarele i se înfundă în zăpada ce pudrează cornișele. Călăuza observă că e mai puternică decât i se păruse. Trec împreună râuri înghețate.

— Și dacă-ți rupi un picior? întreabă ea.

— N-o să vă mint, spune el. Chestia asta se termină cu un glonț în cap. Asta sau moartea prin înghețare.

Când Jeanine ridică privirea, Spania pare foarte aproape, e suficient să întinzi mâna pentru ca vârful degetelor să atingă crestele pe care luminile strălucesc în noapte. Dar cu cât înaintează, cu atât luminile se îndepărtează. Ea știe că nu trebuie să se lase pradă disperării. Se gândește la filosoful Walter Benjamin, care se sinucisese chiar după ce trecuse granița, crezând că spaniolii o să-l trimită înapoi: Într-o situație fără ieșire, spusese el în ultima scrisoare în franceză, n-am altă soluție decât să merg până la capăt. Dacă și-ar fi păstrat speranța, ar fi fost salvat.

După trei zile, călăuza arată cu mânușa în depărtare și o anunță:

— Mergeți în direcția asta, eu vă las aici.

— Cum adică? Nu veniți cu mine?

— Călăuzele nu trec niciodată granița. O să terminați drumul singură. Mergeți tot înainte până veți da de o bisericuță ce adăpostește fugari. Noroc! mai spune el, înainte de a face cale-ntoarsă.

Jeanine își amintește că, într-o zi, pe când era copil, mama ei îi spusese ceva ce o marcase. Gabriële îi făcuse lista tuturor morților posibile.

Foc,

otravă,

armă albă,

înec,

sufocare...

— Fata mea, dacă, într-o zi, o să fii obligată să alegi moartea, optează pentru cea prin înghețare. E cea mai blândă. Nu simți nimic, ai pur și simplu impresia că adormi.

Capitolul 12

La casa spânzuratului, Miriam e trezită în toiul nopții de bătăi în fereastra bucătăriei. E Vicente, e absolut sigură. Își strecoară picioarele goale în ghetele mari, reci, și-și pune un pulover peste cămașa de noapte. Dar silueta pe care o zărește în întuneric nu e a soțului ei. Bărbatul e foarte înalt, cu umeri largi, și se sprijină de o bicicletă.

— Vin din partea domnului Picabia, zice el cu accentul oamenilor din zonă.

Miriam deschide ușa și-l lasă să intre. Caută chibriturile pentru lampă, dar Jean Sidoine îi face semn că trebuie să rămână pe întuneric. Își scoate pălăria și o anunță:

— Soțul dumneavoastră e la închisoare, la Dijon. M-a trimis să vă caut. Plecăm cu următorul tren. Grăbiți-vă!

Miriam a moștenit de la mama ei capacitatea de a gândi rapid, la rece. Își face în minte o listă cu toate lucrurile de făcut înainte de plecare, să verifice tăciunii din vatră, mâncarea care s-ar putea strica, curățenie, un bilet pentru Madame Chabaud.

— Avem de luat două trenuri și un autobuz, o avertizează Jean. O să ajungem la Dijon puțin înainte de miezul nopții.

În zori, pleacă în liniște spre gara din Saignon, ce deservește linia Cavaillon-Apt. Pe peronul pustiu, Jean îi întinde o carte de identitate.

— Sunteți nevasta mea.

E mai frumoasă ca mine, își zice Miriam uitându-se la actele false.

Călătoria e lungă. Autobuze, trenuri regionale, fiecare minut e un pericol. E frig și ea nu e destul de bine îmbrăcată. La Montélimar, Jean îi pune pe umeri puloverul lui gros, din lână tricotată.

La Valence, tinerii căsătoriți își țin respirația când soldații germani fac controlul. Întind documentele false. Jean admiră capacitatea tinerei femei de a-și păstra sângele rece în fața dușmanului.

În ultimul tren, care-i duce la Dijon, în momentul în care rămân singuri în vagon, Miriam se simte în afara pericolului. Iubește trenurile, noaptea, când vecinii moțăie și în aer plutește o dulceață catifelată — mintea se odihnește, nu trebuie luată nicio decizie.

Cei doi știu că e interzis, că n-ar trebui să vorbească, ci să tacă. Dar noaptea de-afară și liniștea de vată din vagonul gol îi îndeamnă la confesiuni.

— Primul tren în care m-am urcat, zice Miriam pentru a rupe tăcerea, a fost cel în care am traversat Polonia până în România. O femeie masivă, ce păzea samovarul, mă teroriza. Îmi amintesc perfect fața ei...

— Ce urma să faceți în România?

— Să luăm un vapor. Spre Palestina, unde am trăit câțiva ani împreună cu părinții mei.

— Dar sunteți poloneză?

— Nu! Familia mamei e poloneză, dar eu m-am născut la Moscova, în Rusia, zice Miriam uitându-se pe fereastră la copacii care desenează umbre de cerneală în întuneric. Dar dumneavoastră?

— Eu m-am născut în Céreste. Nu departe de Buoux. Două ore cu bicicleta, dacă o iei pe drumul spre Manosque. Tata e meșter rotar. Cântă la trompetă în fanfara satului. Mama confecționează pantaloni, mai zice el pocnindu-și mândru coapsele pentru a-și arăta pantalonii.

— Ce meserie frumoasă! zice Miriam zâmbind. Dar dumneavoastră ce meserie aveți?

— Sunt profesor. Din nefericire, a trecut ceva vreme de când n-am mai pus piciorul într-o școală... am făcut și eu închisoare. Într-o zi, în crâșma de la mine din sat, am spus că nu-mi place războiul. Așa că am fost chemat de judecătorul militar de instrucție la fortăreața Saint Nicolas din Marsilia, pentru „afirmații defetiste“. Am stat un an la închisoare... așa că am idee despre ce vorbesc. Pot să vă spun că soțul dumneavoastră are mare nevoie de curaj. Va cunoaște războiul latrinelor, șmecheriile pentru obținerea de tutun, carcera, disprețul gardienilor și tunsoarea la zero, va învăța să meargă cu saboți de lemn, umilința perchezițiilor, traficul cu mucuri de țigară, va bea alcool tare ca focul și va fi supus la hărțuirile gardienilor... Dar, cel mai important lucru e că, într-o zi, va ieși.

— Dumneavoastră când ați ieșit?

— Pe 21 ianuarie 1941. Mă schimbasesm atât de mult într-un an, eram așa de slab, că nici părinții mei nu m-au recunoscut. Mă transformasem și pe dinăuntru. Nu mai eram deloc un pacifist, așa că m-am hotărât să ajut Rezistența.

— Sunteți curajos.

— Nu e vorba de curaj. Fac lucrurile în felul meu. Cum pot. În sat, în Céreste, a apărut un tip. René. Mergem la el și ne zice ce-i de făcut, ne dă mici misiuni. Uneori, furnizez și prânzul, zice el scoțând din geantă două bucăți de pâine împachetate cu grijă.

Miriam zâmbește și mănâncă cu plăcere împreună cu Jean.

— Vom ajunge în curând, mai zice el. Drumul nostru se oprește aici. O să vă las la nevasta unui deținut ce împarte celula cu soțul dumneavoastră. Măine vă va duce să-l vedeți.

Înainte de a pleca, Miriam îi mulțumește lui Jean Sidoine și, apucându-l de braț, îi mai spune:

— Vreau să-mi dați și mie misiuni.

— Foarte bine. O să vorbesc cu René.

Capitolul 13

În Isle-sur-la-Sorgue, viața lui René Char era supravegheată. Așa că, în 1941, și-a luat nevasta și o valiză pentru a se refugia 50 de km distanță, la un cuplu de prieteni, în Céreste.

Descoperă acolo mica piață cu castani, unde casele se țin drepte în fața bisericii, asemenea copiilor de la cor în fața preotului. Și, în mijloc, fântâna lângă care e fulgerat de frumusețea unei fete din sat. Marcelle Sidoine.

René merge în fiecare zi la fântână s-o vadă. Femeile bătrâne îi observă de pe bănci, din spatele geamurilor, de pe treptele bisericii, sau de pe scaunele pe care stau. Așteaptă momentul în care el apare, ca s-o vadă pe Marcelle scoțând apă.

— V-ați scăpat batista, îi zice el într-o zi.

Marcelle nu răspunde. Pune batista în buzunar și se îndepărtează. În spate, simte privirile de broască ce n-au pierdut nicio firimitură din spectacol.

În fundul buzunarului, degetele tinerei caută bucata de hârtie învelită în batistă. Cu o cerere de întâlnire, e sigură. Și babele îl știu, tertipul cu batista. Inimile lor uscate încep să bată din nou, amintindu-și că și ele au fost tinere, cu trupuri suple, scoțând apă din fântână. Așa că ghicesc cuvintele ascunse în batistă, batista ascunsă în pumn, pumnul ascuns în buzunarul lui Marcelle. Aceasta devine vulpea din cartea Feuillet's d'Hypnos.

Dar Marcelle e deja măritată cu un băiat din sat, Louis Sidoine. Nimeni nu-i poate reproșa că nu-și supraveghează nevasta: Louis e prizonier de război în Germania.

În sat nu există secrete, totul se află. Un străin îi ia nevasta unui localnic. Reglările de conturi se vor face mai târziu. Până una-alta, René își părăsește nevasta și-și instalează cartierul general la mama lui Marcelle. Devine conducătorul unei armate secrete ce se organizează în umbră.

Bărbați și femei gata de luptă se găsesc. Uneori chiar o familie întreagă. Alteori, indivizi izolați, care nu știu nici măcar că vecinul luptă de aceeași parte. Puțin câte puțin, mișcarea dezlănțată și bâlbâită se grupează în jurul unui șef — René Char e unul dintre ei. Acesta știe să adune oamenii, să-i stimuleze și, mai ales, să-i organizeze, intuind caracterele. Face liste cu cei ce-i sunt alături, le dă misiuni. Sub pseudonimul Alexandre devine, în 1942, responsabilul zonal în armata de unificare a rețelelor din Franța. Armata secretă, constituită de Jean Moulin la ordinul generalului De Gaulle. Alexandre, cu trimitere la războinicul poet, rege al Macedoniei, crescut de Aristotel.

René se deplasează pe bicicletă, cu trenul, cu autobuzele regionale, pentru a găsi prieteni acolo unde se ascund, oameni care vor să se angajeze în luptă. Se zbate să-i pună în legătură pe toți cei ce pot ajuta Rezistența, în împrejurimile satului Céreste. Desenează și alcătuiește harta subterană a ținuturilor maquis, găsește ascunzători în grajduri, case cu două intrări, străzi ce trebuie evitate ca să nu te trezești prins în clește. Pe un câmp unde, în curând, ar putea ateriza parașutiști, pune să se taie un copac. Știe să-i facă să tacă și pe cei ce-l găsesc puțin cam prea întreprinzător.

Oamenii lui René Char nu sunt încă înarmați, dar se antrenează ca niște soldați ce urmează să plece pe front. Până una-alta, realizează misiuni de recunoaștere, desenează crucea lui Lorraine pe ziduri, organizează un atentat împotriva casei lui Jean Giono, în noaptea de 11 spre 12 ianuarie 1943, aruncându-i în aer ușa. Scriitorul reușește să scape cu pereții despărțitori zdruncinați. Ce să aibă cu marele scriitor? Cel ce luptase pentru pace? Unii nu înțeleg.

— Cine nu e cu noi e împotriva noastră.

Capitolul 14

La Dijon, Miriam își petrece noaptea la o femeie cu părul aproape ars de vopseaua blondă, într-un apartament umed, pe șoseaua Plombières.

— Când l-am întâlnit pe soțul meu, eram trapezistă, îi mărturisește ea pregătindu-i patul.

Lui Miriam îi vine greu să ghicească urmele unui trup athletic sub cărnurile bogate.

— Trebuie să dormi, mâine ne trezim devreme pentru vizită, mai spune trapezista, aruncându-i o pătură.

Miriam nu poate dormi, a trecut ceva vreme de când nu mai auzise zgomotul avioanelor pe deasupra orașului. Privește pe fereastră ivirea zorilor, simțind încă în picioare legănatul trenului, așa cum pățești când dai din nou de pământ ferm, după o călătorie cu vaporul.

Pentru a ajunge la fortăreața Hauteville, ce domină orașul Dijon, trebuie să mergi cam o oră bună peste câmpuri.

Închisoarea e o clădire cenușie, cu ziduri groase. Miriam îl regăsește pe soțul ei. Nu l-a mai văzut de două luni. Are pleoapele grele și fața buhăită.

— Am niște dureri de cap teribile. Și de rinichi.

Vicente nu vorbește decât despre asta și despre răceala lui. Din nas îi curge un lichid transparent.

— Dar explică-mi ce s-a întâmplat!

— M-am dus în Jura, la Étival. Așa cum plănuisem. Am luat cearșafurile și păturile. Și tacâmuri. A doua zi, pe 26 decembrie, am plecat cu valizele spre casă. Trebuia să trec linia de demarcație. La dus, avusesem o călăuză. La întoarcere, mi-am zis că o pot face singur. Dar n-am avut noroc. Pe la miezul nopții, ajung la pasarelă și dau peste nemții care-și făceau rondul. Cu valiza plină ochi... m-au acuzat că fac comerț la negru. Și iată-mă, draga mea. Uite unde mă aflu.

Miriam rămâne tăcută. E prima dată când soțul ei îi spune „draga mea“. Și n-o privește în ochi. Are fața palidă și ceva sticlos în privire.

— De ce te scarpini în felul ăsta? întreabă ea.

— De la păduchi. Păduchii! Puricii! Judecătorul o să-mi stabilească pedeapsa azi sau mâine. O să vedem.

Tânăra nu reacționează la starea proastă de spirit a soțului ei. O altă întrebare îi arde buzele.

— Ai vești despre părinții mei?

— Nu. Nicio veste, răspunde Vicente cu răceală.

Pentru ea e ca o lovitură în stomac. I se taie răsuflarea. Ora de vizită s-a terminat. Vicente se apleacă spre ea, să-i șoptească ceva la ureche.

— Nevasta lui Maurice... ți-a dat ceva pentru mine?

Miriam dă din cap că nu. El se îndreaptă, preocupat.

— OK, atunci, pe mâine! Mâine, nu uita, mai zice el făcând un efort să zâmbască.

Pe drumul de întoarcere, trapezista se scuză, a uitat. De fapt, chiar avea ceva pentru Vicente. Odată ajunsă în apartament, îi arată o biluță neagră:

— Mâine ți-o strecuri între degete. În felul ăsta, n-o să se vadă nimic când gardianul îți va cere să arăți palmele la intrare. Așa. Apoi i-o dai soțului tău

pe sub masă, discret.

— Dar ce e? întreabă Miriam.

Trapezista înțelege că tânăra n-are nicio idee despre ce anume îi cere soțul ei.

— Niște lemn dulce de la bunica mea. Împotriva durerilor articulare.

A doua zi, totul se petrece conform planului. Vicente pune sub limbă biluța neagră și lucioasă. Miriam îi vede fața întinerind, ca sub efectul unui elixir magic și, pentru prima dată, Vicente îi pune mâna pe față, rămânând așa multă vreme, fără să se miște, uitându-se la ceva în depărtare, în spatele ochilor.

O zi mai târziu, pe 4 ianuarie 1943, află că a fost condamnat la patru luni de închisoare și o amendă de 1 000 de franci. Miriam se temuse de mai rău, de vreo deportare în Germania. Atâta timp cât bărbatul ei cel frumos rămâne în Franța, e gata să suporte orice.

Capitolul 15

Întorcându-se în casa spânzuratului, regăsește atmosfera imobilă de pe Platoul Claparèdes. Toate obiectele la locul lor, indiferente. Luna ianuarie a acelui an 1943 e un pustiu înghețat, care-i pătrunde până la os.

Într-o seară, înainte de culcare, o siluetă în spatele ei o face să tresară.

— Am ceva pentru dumneavoastră, zice Jean Sidoine, bătând în geam.

Cară pe portbagajul bicicletei o cutie mare de scule, de unde scoate un obiect ambalat cu grijă. Miriam recunoaște pe dată radioul din bachelită maro.

— Mi-ați spus că tatăl dumneavoastră era inginer și că vă pricepeți la radiouri.

— Pot chiar să-l repar, dacă se strică.

— Nu vă cer decât să ascultați la el. Cunoașteți Fourcadure?

— Ferma? Da. O văd de aici.

— Proprietarii au curent electric și sunt de acord să vă facă o favoare. O să punem radioul într-un șopron și o să mergeți să-l folosiți acolo. Avem nevoie să ascultați ultimul buletin de știri BBC, cel de după ora 9 seara. Notați totul pe o bucată de hârtie. Pe care o lăsați apoi la hostel, la François. În dulapul lui din bucătărie e o cutie de metal pentru biscuiți, ascunsă în spatele plicurilor cu mirodenii. Puneți mesajele în ea.

— În fiecare seară?

— Da.

— François e la curent?

— Nu. Îi spuneți pur și simplu că ați trecut să-i ziceți bună seara, să beți un ceai, să stați de vorbă, pentru că vă simțiți singură. Să nu se îngrijoreze.

— Când încep?

— În seara asta. Buletinul de știri e la 21:30.

Miriam se mistuie în noapte mergând spre Fourcadure. Când ajunge la fermă, se strecoară în hambar, pune filtrul antibruiaj în funcțiune, întoarce butonul, radioul bârâie, e nevoită să-și lipească urechea de el pentru a înțelege, mai ales când suflă vântul. În întunericul ascunzătorii notează știrile, fără să-și vadă mâna, ori foaia, exercițiu extrem de dificil.

Odată emisiunea terminată, iese din hambar, mereu lipită de pereți, și se îndreaptă spre François Morenas. 30 de minute de mers. Noapte. Frig mușcător. Dar ea se simte utilă, așa că e în regulă.

Intră în hostel fără să bată și se invită să bea un ceai. Tremură, așa că gazda îi pune pe umeri o pătură, atât de rustică, încât paiele sunt încrustate în lână. De când hainele de lână și vata hidrofilă sunt raționalizate, o pătură ca aceasta, chiar dacă zgârie pielea, e o marfă rară.

Miriam se oferă să pregătească plantele pentru ceai. Și, în momentul în care le aranjează în dulap, strecoară hârtia în cutia de biscuiți. În primele seri, îi tremură mâinile, de frig și de frică.

În timpul zilei, se antrenează să scrie cu ochii închiși. Zi după zi, mesajele devin mai lizibile. Miriam nu mai trăiește decât pentru știrile de seară.

După două săptămâni, François îi spune:

— Știi că asculți radioul.

Tânăra încearcă să nu-și arate tulburarea. François nu trebuia să știe.

Totuși, Jean i-a povestit totul. De ce? Pentru a-i proteja ei onoarea. Pentru că, într-o seară, Morenas i-a zis:

— Doamna Picabia vine pe la mine. Vrea să discutăm. Să vorbim. În fiecare seară.

— E foarte singură, săraca. Fără soțul ei.

— Și tu ce crezi?

— Ce să cred?

— Părerea ta.

— Nu știu despre ce vorbești.

— Crezi că așteaptă să fac eu primul pas?

O spusese simplu, fără vulgaritate, doar pentru că întrebarea îl măcina. Atunci, Jean se simțise vinovat. Și-i explicase de ce venea ea la hostel în fiecare seară. Încălcase regulile tăcerii. Pentru a întreține respectul datorat unei femei măritate.

Capitolul 16

Mamă,

Cercetările mele avansează mult.

Am citit memoriile lui Jean Sidoine și am aflat multe lucruri.

Vorbește în ele despre Yves, Miriam și Vicente.

Ba chiar a reprodus o fotografie cu părinții tăi mulgând o oaie. Miriam ține în brațe un mielușel, în timp ce Vicente stă ghemuit la ugerul mamei. Par fericiți.

Am comandat și cartea Mémoire de la fille de Marcelle Sidoine, în care-și povestește copilăria la Céreste în timpul războiului, cu René Char. Cred că e încă în viață.

Tu ți-o amintești? Se numește Mireille. Avea vreo 10 ani pe vremea războiului.

Trebuie să-ți mai povestesc și despre o altă descoperire pe care am făcut-o. Într-una dintre însemnările ei, Miriam face aluzie la un anume François Morenas, proprietar al unui hostel.

Acest domn a scris mai multe cărți în care își deapănă amintirile. Și vorbește în mai multe ocazii despre Miriam.

Într-o zi, când o să vrei, o să-ți fac copii după acele pasaje. Unul dintre ele m-a mișcat în mod special. La pagina 12 din cartea Clermont des lapins: chronique d'une auberge de jeunesse en pays d'Apt, 1940-1945, scrie: „Pe Platoul Bories a apărut Miriam. În acest bastion solitar în care un bărbat tocmai s-a spânzurat, ea locuiește singură. Vine adesea să mă viziteze,

căutând companie. Tocmai a organizat o rețea a Rezistenței și a închiriat Fourcadure pentru că are curent electric și merge acolo pe furiș, în fiecare seară, ca să asculte radioul de la Londra“.

Regăsind silueta lui Miriam în această carte, m-am simțit extrem de bulversată.

Și m-am gândit la tine, mamă. Cum ai descoperit-o pe Noémie, în timpul cercetărilor pe care le-ai făcut, în cartea doctoriței Adelaïde Hautval. Știu că pentru tine e dificil să mă știi cufundată în toată această poveste, povestea părinților tăi. Tu nu ai mers niciodată să investighezi ce s-a întâmplat pe Platoul Claparèdes, cu un an înainte de nașterea ta.

Și bănuiesc de ce. Bineînțeles.

Mamă, sunt fiica ta. Tu m-ai învățat să fac investigații, să compar informații, dând glas și celei mai neînsemnate bucăți de hârtie. Într-un fel, duc la bun sfârșit o lucrare pe care am preluat-o de la tine și pe care doar o continui.

De la tine am toată această forță ce mă împinge să reconstitui trecutul.

Anne,

Mama nu vorbea niciodată despre acea perioadă.

Cu o singură excepție, când mi-a spus:

„Să știi că acele momente au fost poate cele mai fericite din viața mea“.

Închipuie-ți că azi-dimineață am primit o scrisoare de la Primăria din Forges.

Îți amintești de secretara de acolo? Cred că a găsit niște documente pentru noi. N-am deschis încă plicul. Dar amintește-mi de el data viitoare când vii la mine cu Clara.

Capitolul 17

La finalul Postului Mare, alaiul Bouffeților merge din sat în sat, cu un stol de copii pe urmele lui. Conducătorul grupului are în mână o undiță cu o lună din hârtie, întruchipând-o pe zeița lor palidă. În fața bisericii din Buoux, Miriam se lasă antrenată în cerul lor ce șerpuiește, se încolăcește și se desfășoară, în sunetul fluierelor și al clopoțelilor. Tinerii bărbați sar, lovind cu picioarele în pământ, cu zurgălăi la glezne, pentru a-i cere Mamei Pământ care ne hrănește pe toți să se trezească la viață. Au în gură un fluier pe care-l scuipe în fața sătenilor ca pe o insultă, apoi se îndepărtează schiopătând, a péd couquet, într-un dans grotesc. Rânjesc înfricoșător, cu fața acoperită cu făină lipită peste albuș de ou, bufoni cu riduri de moșnegi. Copiii, ca o grămadă de șoareci-de-câmp, cu fețele înnegrite cu dop de plută ars, aleargă pe străzi, din casă-n casă, cerând un ou sau făină. În mijlocul acestei farandole, o voce susură în urechea lui Miriam, fără ca aceasta să înțeleagă de unde vine:

— În noaptea asta, o să primești o vizită.

Sosesc cu puțin înainte de ivirea zorilor. Jean Sidoine și un tânăr extenuat. Livid la față.

— Trebuie să-l ascunzi, zice Jean, în magazie. Câteva zile. Te anunț eu. Până atunci, nu mai trimiți mesaje. Băiatul trebuie supravegheat, e prea tânăr, îl cheamă Guy. De-abia a împlinit 17 ani.

— Fratele meu are aceeași vârstă cu tine, îi zice Miriam băiatului. Hai în bucătărie, o să-ți găsesc ceva de mâncare.

Tânăra are grijă de el, așa cum speră că o face cineva, undeva, cu Jacques. Pregătește o bucată de pâine cu brânză, apoi îi pune pe umeri pătura din

lână de la François.

— Mănâncă și încălzește-te!

— Ești evreică? întreabă brusc adolescentul.

— Da, răspunde ea, chiar dacă nu se așteptase la o asemenea întrebare.

— Și eu, zice el, înghițind pâinea. Poți să-mi mai dai?

Fixează cu privirea tremurătoare bucata de pâine rămasă.

— Sigur, răspunde Miriam.

— Eu m-am născut în Franța, tu?

— La Moscova.

— Toate astea se întâmplă din cauza voastră, mai zice el uitându-se la sticla de vin de pe masă.

E un cadou de la Madame Chabaud, pe care Miriam îl păstrează pentru întoarcerea lui Vicente. Dar înțelege lucirea din ochii băiatului și o apucă fără ezitare.

— Eu m-am născut la Paris, părinții mei, la fel. Toată lumea ne iubea. Asta înainte ca voi, străinii, să veniți să ne invadați.

— A, da? Așa vezi tu lucrurile? întreabă Miriam calm, chinându-se cu tirbușonul.

— Tata a luptat în Primul Război Mondial. A vrut să se înroleze și în '39, punându-și din nou uniforma și apărându-și țara.

— Și nu l-au acceptat?

— Prea bătrân, zice Guy bând dintr-o suflare paharul pe care i-l întinde Miriam. Fratele meu mai mare însă, el a luptat și nu s-a mai întors acasă.

— Îmi pare rău, zice Miriam oferindu-i încă un pahar. Și ție ce ți s-a întâmplat?

— Tata e doctor. Într-o zi, un pacient l-a avertizat că ar trebui să plecăm. Toată familia a ajuns în Bordeaux. Sora mea, părinții și cu mine. De acolo, am plecat la Marsilia. Părinții mei au reușit să închirieze un apartament, în care am rămas câteva luni. Când au venit nemții, ai mei au decis să plecăm în Statele Unite. Dar, în ultimul moment, am fost denunțați. De niște vecini. Nemții ne-au dus în lagărul de la Milles.

— Unde e asta?

— Aproape de Aix-en-Provence. Veneau convoaie, în mod regulat.

— Convoaie? Ce sunt alea?

— Lumea e urcată în tren. Direcția Pitchipoï⁹, cum spuneți voi...

— Noi? Care noi? Străinii? S-ar spune că-i detești pe evrei mai tare decât pe nemți.

— Limba voastră e hidoasă.

— Deci, părinții tăi au plecat cu un convoi în Germania, nu? Întreabă Miriam care-și păstrează calmul în fața furiei tânărului.

— Da, împreună cu sora mea. Pe 10 septembrie. Eu am reușit să scap în ajunul plecării.

— Cum?

— În lagăr, s-a produs un moment de panică și eu am profitat și am fugit. M-am trezit, nu știu cum, la Venelles. Acolo, niște fermieri m-au ascuns timp de trei luni. Dar soții nu se puteau pune de acord. El voia să rămân, ea nu. Mi-a fost teamă că va sfârși prin a mă denunța. Am plecat în seara de Crăciun. Am stat câteva zile într-o pădure. Un vânător m-a găsit dormind și m-a luat cu el. În zona Meyrargues. Tipul locuia singur, era cumsecade. Mai puțin atunci când bea și o lua razna. Într-o seară, a luat pușca și a început

să tragă în aer. Mi-a fost frică și am fugit. Apoi, am găsit refugiu la doi bătrâni, în Pertuis. Își pierduseră fiul în Primul Război. Am dormit în camera lui, păstrată la fel ca atunci când era în viață. Îmi era bine acolo, dar, nu știu de ce, într-o noapte, am plecat. Din nou, în pădure. Cred că am leșinat. Când m-am trezit, eram într-un hambar. Tipul care mă privea e prietenul tău care m-a adus aici.

— În lagărul în care ai fost, n-ai întâlnit cumva un băiat de vârsta ta, Jacques? Și o fată, Noémie?

— Nu. Cine sunt?

— Fratele și sora mea. Au fost arestați în iulie.

— În iulie? N-o să-i mai vezi niciodată. Fii realistă! Treaba cu munca în Germania nu e adevărată.

— Bun, a încheiat Miriam, luându-i sticla din mână, o să mergem la culcare.

În următoarele zile, îl evită. Într-o seară, aplecându-se peste geam, recunoaște sunetul bicicletei lui Jean.

— Trebuie să-l duci pe băiat la Morenas. O să vină să-l ia un tip ca să-l ducă în Spania. Hostelul e punctul de întâlnire. François nu știe. Îi spui că Guy e un prieten de-al tău din Paris. Și că l-ai întâlnit întâmplător, în tren. Dar că nu poți să-l ții la tine, pentru că trebuie să mergi să-ți vizitezi soțul.

*

Miriam, va scrie François în memoriile sale, fata misterioasă de pe platou, îmi aduce un băiat care n-are deloc de-a face cu spiritul hostelului și care vrea să stea la Clermont sub pretextul că e evreu. L-a întâlnit în tren — și, în ziua aceea, el avea de mâncare.

A doua zi, Jean vine din nou la Miriam ca să afle dacă lucrurile s-au rezolvat.

— Și eu ce fac acum? întreabă ea. Cu mesajele radio? Reiau misiunea?

— Nu. Pentru moment, te oprești. E periculos. Trebuie să ne dăm cu toții la fund o vreme.

⁹ Destinație necunoscută spre care plecau convoaiele cu deportați – în idiș.
(N.t.).

Capitolul 18

În casa spânzuratului, săptămânile trec. Miriam simte că viața ei se contractă și îngheață. Zi și noapte, șuieratul vântului prin obloane și pe sub uși o scoate din minți, asemenea avertismentelor unui dușman îndepărtat. Pe platou, în mijlocul copacilor uscați, cât vezi cu ochii, iarna așterne peste cuprins un vâl de gheață și nemișcare.

Regiunea asta din Haute-Provence nu seamănă nici cu câmpiile din Letonia, nici cu deșertul din Palestina, ci cu un ceva pe care Miriam îl cunoaște de multă vreme, încă de la naștere, începând cu prima călătorie în șaretă prin pădurile Rusiei — exilul.

Regretă că l-a ascultat pe Efraim, în seara când i-a ordonat să se ascundă în grădină. De ce-și ascultă fetele întotdeauna tații? Ar fi putut rămâne cu părinții ei.

Tânăra rememorează ultimele luni petrecute în familie, printr-un filtru negru. Distanțarea de sora ei. Noémie făcându-i mereu reproșuri, vrând să petreacă mai mult timp cu ea. Miriam pusese totul pe seama măritişului, dar, în realitate, simțise nevoia să se îndepărteze de sora ei, deschizând ferestrele unei camere ce devenise prea strâmtă. Nu mai erau niște fete, corpul li se împlinise, erau deja femei. Ea avea nevoie de spațiu.

Adesea fusese și arogantă. Nu mai suporta lipsa de pudoare a lui Noémie, sentimentele pe care le etala sora ei mai mică în fața tuturor o iritau. Avea impresia că Noémie trăia totul la vedere, chiar și cele mai intime momente, iar pe ea o deranja acea viață dominată de libertate.

Cât de mult regreta toate astea în prezent!

Își promite să-și repare greșelile. În viitor, vor lua împreună metroul ca să se întoarcă de la Sorbona și se vor juca din nou urmărind trecătorii din

Grădinile Luxemburg. Apoi îl va duce pe Jacques să viziteze marile sere cu vegetație din pădurile tropicale umede, la Grădina Botanică.

Tânăra se ghemuiește în pat și se acoperă cu haine și ziare ca să se încălzească. Se lasă încet să cadă într-o stare de somnolență, vecină cu indiferența. Nimic n-o mai poate atinge, nimic nu mai poate ajunge la ea.

Uneori, deschide ochii, foarte încet, se mișcă cât mai puțin posibil, reducându-și gesturile la strictul necesar. Pune o cărămidă caldă în pat, mănâncă pâine adusă de Madame Chabaud, apoi se întoarce în cameră. Nu mai știe nici ce zi, nici ce oră e. Uneori, nu mai știe nici măcar dacă doarme sau e trează, dacă lumea întreagă o urmărește, ori a uitat-o.

— Cum poți să știi dacă ești în viață, dacă nu e nimeni să-ți probeze existența?

Somn, cât mai mult somn. Într-o dimineață, deschide ochii și, în fața ei, o vulpe mică o privește fix.

— E unchiul Boris, își spune ea, a venit din Cehoslovacia ca să vegheze asupra mea.

Gândul acesta îi dă curaj. Își lasă mintea să rătăcească, vede lumina soarelui strecurându-se printre mestecenii și plopii dintr-o pădure îndepărtată, lumina vibrantă a vacanțelor cehoslovace pe pielea ei.

— Omul nu poate trăi fără natură, îi șoptește Boris prin ochii vulpii. Are nevoie de aer să respire, de apă să bea, de fructe să se hrănească. Natura, pe de altă parte, poate trăi foarte bine fără oameni. Ceea ce dovedește că ne e mult superioară.

Miriam își amintește că Boris vorbea adesea despre tratatul de științe naturale al lui Aristotel. Și despre acel doctor grec ce îngrijise mai mulți împărați romani.

— Galenus a demonstrat că natura ne trimite semne. De exemplu, bujorul e roșu pentru că vindecă sângele. Rostopasca are suc galben deoarece

combate problemele bilei. Planta numită stachys, în formă de ureche de iepure, ajută la vindecarea canalului auditiv.

Unchiul Boris ȋopăia prin natură ca un spiriduș, așa că, la 50 de ani, ȋi dădeai cu ușurință cu 15 mai puțin. Se menținea atât de tânăr grație băilor reci, o tehnică pe care o știa de la Sebastian Kneipp, un preot neamț care se vindecase singur de tuberculoză cu ajutorul hidroterapiei. Cartea lui, Cum trebuie să trăim: avertismente și sfaturi pentru bolnavi și oameni sănătoși, pentru a trăi ȋinând cont de o minimă și rezonabilă igienă și de medicina naturistă, stătea întotdeauna la capul patului unchiului, în versiunea originală, în limba germană.

Unchiul Boris lua notițe pe manșetele cămășilor, pentru a nu-și mai încărca buzunarele deja pline. Oprindu-se în fața unei sălcii albe, spusese:

— Copacul ăsta e aspirină pură. Laboratoarele vor să ne facă să credem că doar chimia ȋi ajută pe oameni să se vindece. Așa că lumea sfârșește prin a crede asta.

El le arăta fetelor cum să culeagă flori, de unde să le prindă ca să nu-și piardă proprietățile medicinale. Uneori, se oprea și le lua pe Miriam și Noémie pe după umeri, împingându-le în direcția orizontului:

— Natura nu e un simplu peisaj. Nu e în fața voastră. Ci în interior, atâta timp cât și voi sunteți în interiorul ei.

Ȋntr-o dimineață, vulpea nu mai e acolo. Miriam simte că nu va mai veni niciodată. Pentru prima dată după mult timp, deschide fereastra de la camera ei. Pe Platoul Claparèdes, migdalii sunt plini de mugurași albi. Iarna a fost alungată de o rază minusculă de soare. Lumina de pe crestele Masivului Alpilles anunță primăvara.

Vicente iese din închisoarea Hauteville-lès-Dijon pe 25 aprilie 1943. Dar nu se alătură din primul moment soției sale. Mai întâi, trebuie să-l viziteze pe Jean Sidoine.

Capitolul 19

Toți bărbații între 20 și 22 de ani sunt obligați să meargă la Primărie pentru o vizită medicală și prezentarea actelor de identitate. După recensământ, trebuie să-și aștepte convocarea. Serviciul de Muncă Obligatorie este, așa cum îi spune numele, obligatoriu. Durează doi ani.

Lucrând în Germania, vei fi ambasadorul statului francez.

Lucrând pentru Europa, îți protejezi familia și căminul.

Gata cu zilele negre, tata lucrează în Germania.

Guvernul de la Vichy vrea să-i facă pe francezi să creadă că acești tineri trimiși în Germania vor avea ocazia să dobândească noi competențe. Calificările profesionale ale fiecăruia vor fi luate în considerare. De facto, ar trebui să plece aproape 600 000 de tineri. N-o fac toți. Mulți refuză să se supună.

Peste tot se fac percheziții și controale ale poliției pentru a-i aresta pe cei „insubordonați” și „refractari”. Familiile le sunt amenințate cu represalii. Amenzile pentru cei care ajută vreun tânăr să scape de AMO ajung până la 100 000 de franci.

Tinerii care refuză să plece în Germania nu au altă soluție decât să intre în clandestinitate. Încearcă să-și găsească refugiul la țară, să se ascundă prin ferme. Mulți se pierd prin maquis. Un număr de aproximativ 40 000 dintre ei devin luptători în umbră.

René Char se ocupă, din cartierul lui general din Céreste, să recupereze refractarii din zona Durance, organizându-le găzduirea, testându-le aptitudinile și soliditatea convingerilor. Își coordonează trupele. Jean

Sidoine îi vorbește despre vărul său. Om blând, un literat, dar de încredere.
Hotărâsc să-l ascundă la tânăra evreică de pe Platoul Claparèdes.

E Yves Bouveris. Cel pe care-l caut eu.

Capitolul 20

Miriam stă în pragul casei spânzuratului, cu mâna streașină la ochi ca să se ferească de soare, și privește în depărtare. Știe că bărbatul care se îndreaptă spre ea e soțul ei, dar îl recunoaște cu greu, cu obrații lui supti, de om bătrân, și corpul de copil, fără mușchi. Vicente i se pare mai mic decât în amintirile ei. Are fața însemnată, la coada ochiului i se mai văd încă urmele unui hematom galben-verzui. E escortat de cei doi veri Sidoine, Yves și Jean, ca de niște infirmieri sau jandarmi. Cei trei se îndreaptă spre casă ca niște mercenari la capătul puterilor, cu buzunarele pantalonilor deformate și buzele murdare de la praful drumurilor.

— M-am gândit că l-ați putea găzdui pe vărul meu în magazie, îi spune Jean, e un SMO.

Miriam acceptă fără să-i dea prea multă atenție, tulburată de prezența soțului ei.

Înainte să plece, Jean Sidoine o pune în gardă:

— Mie mi-au trebuit săptămâni ca să mă obișnuiesc cu libertatea. Nu disperați!

Într-adevăr, în seara aceea, Vicente nu vrea să se culce la ei în cameră. Preferă ca, în prima lui noapte de om liber, să doarmă sub stele. Miriam e aproape ușurată. În ciuda a tot ce-și imaginase în săptămânile de hibernare, întâlnirea cu Vicente nu-i aduce alinare. Din contră. În închisoare, măcar era la adăpost de toate, de nemți, de poliția franceză. Și, mai ales, de acele pericole obscure care o apasă, fără a le putea da un nume.

În următoarele zile, tânăra tresare ori de câte ori zărește silueta vărului Yves. Nu e conștientă de prezența lui. Preocupată în întregime de sănătatea soțului ei, nimic altceva nu mai contează. De două ori pe zi, îi duce lui

Vicente de mâncare, o supă pe care o prepară ea însăși și pâine pe care o ia din sat. Când se așază lângă el, i se pare că e prea grasă, cu șoldurile ei rotunde ce se ițesc în spate ca un violoncel. Uneori, are impresia că a devenit mama soțului ei.

După o vreme, Vicente începe să-și recapete forțele. E rândul ei să se îmbolnăvească. Are febră. Temperatura îi crește și, odată cu ea, corpul începe să-i degaje un miros acru. De data asta, Vicente e cel care trebuie să urce de două ori pe zi în dormitor, cu tava de mâncare. Yves îi împărtășește secretul unui ceai împotriva febrei, pe care-l știe de la mama lui. Îl instruiește cum să culeagă ismușoară-de-câmp.

Grație aceluia ceai, Miriam se vindecă. Vicente decide că evenimentul trebuie sărbătorit. Pleacă la piața din Apt să cumpere ceva pentru o cină adevărată, și, pentru prima oară, Miriam și Yves rămân singuri acasă.

Prezența bărbatului o jenează. Totuși, el face tot ce poate. Și asta o irită și mai mult.

Vicente se întoarce cu două sticle de vin, napi, brânză, o dulceață apetisantă și pâine. Un festin.

— Uite, îi zice el lui Miriam. Aici, lumea învelește brânza de capră în frunze uscate de castan.

Cei doi n-au mai văzut așa ceva în viața lor. Desfac frunza ca și cum ar scoate hârtia unui cadou fragil. Yves le zice că asta se face pentru a păstra brânza moale multă vreme, chiar și pe timp de iarnă. Explicațiile îl încântă pe Vicente:

— Unul dintre împărații romani, Antonius Pius, a murit pentru că a mâncat prea multă.

De la un librar ambulant, a cumpărat o carte care-l amuză grozav, mai ales titlul, o carte de Pierre Loti, publicată în 1883, Fratele meu, Yves.

— Propun să o citim cu voce tare, pe rând.

Vicente desface apoi o sticlă de vin și, în timp ce Miriam curăță legumele și Yves pune masa, el le citește fumând țigări de contrabandă, ce pătează degetele.

Cartea începe cu descrierea respectivului Yves, din titlu. Un marinar pe care Pierre Loti îl cunoscuse pe un vas și pe care, probabil, îi iubise. Vicente citește primele rânduri:

— Kermadec (Yves-Marie), fiul lui Yves-Marie și al lui Jeanne Danveoch. Născut pe 28 august 1851, la Saint-Pol-de-Léon (Finistère). Înălțime, 1,80 m. Păr castaniu, sprâncene la fel, ochi căprui, nas normal, bărbie comună, frunte asemenea, față ovală. E rândul tău! îi lansează lui Yves, care trebuie să continue pe loc, respectând stilul cărții.

— Bouveris (Yves-Henri-Vicent), fiul lui Fernand și al lui Julie Sautel. Născut pe 20 mai 1920 în Sisteron (Provence). Înălțime, 1,80 m. Păr șaten, sprâncene la fel, ochi căprui, nas normal, bărbie comună, frunte asemenea, față ovală.

— Perfect! exclamă Vicente, mulțumit de felul în care Yves respectă regulile jocului.

Apoi, continuă lectura:

— Semne particulare: pe piept în partea stângă, un tatuaj cu ancoră, pe încheietura dreaptă, o brățară cu un pește.

— Eu n-am niciun tatuaj, zice Yves.

— Ne ocupăm, îl anunță Vicente.

Miriam se neliniștește. Știe că soțul ei e capabil de lucruri ciudate. Acesta revine cu o bucată de cărbune. Apoi, apucă solemn încheietura lui Yves ca să-i deseneze o linie subțire, neagră, asemenea brățării descrise în carte. Yves începe să râdă, gâdilându-se. Râsul lui o irită pe Miriam. Vicente vrea să-i deseneze și o ancoră pe piept, în partea stângă. Lui Miriam i se pare că merge prea departe cu joaca. Dar Yves își descheie cămașa... Are un corp

bine făcut. Cu piele ce pare fermă și un miros de transpirație ce o surprinde și pe care Vicente îl găsește excitant.

În acea seară în bucătărie, Vicente înțelege că Miriam și Yves sunt naivi și inocenți. Tânărul provincial și tânăra străină. Lui, care n-a cunoscut în preajma părinților săi decât copii experimentați în jocurile adulților, i se par agasanți și atrăgători, în același timp.

Când s-au întâlnit el și Miriam, cu doi ani în urmă, a făcut ceva apropouri la nopțile pe care le petrecuse în casa lui Gide. Miriam, care-l citise pe Gide, nu înțelesese aluziile. Atunci, Vicente înțelege că ea nu e asemenea fetelor din gașca lui, libere și savante. Prea târziu să-i mai explice. Și prea complicat. Erau deja căsătoriți.

Puținele lucruri pe care Miriam le auzise despre bărbații cărora le plac bărbații fuseseră întotdeauna în legătură cu scriitori. Oscar Wilde, Arthur Rimbaud, Verlaine și Marcel Proust erau niște noțiuni abstracte. Cărțile lor n-o ajutaseră să-și înțeleagă bărbatul, mai ales că el n-o învățase nimic despre viață. Viața ar fi fost singura care ar fi învățat-o, mult prea târziu, să înțeleagă cărțile pe care le citise în tinerețe.

Vicente vrea să știe totul despre Yves, îi pune întrebări privindu-l fix, ca pe vremuri, când îl interesa Miriam.

Yves le povestește că s-a născut în Sisteron, un sat situat cam la 100 de km spre nord, pe drumul către Gap. Mama lui, Julie, era din Céreste, unde locuiesc Jean Sidoine și mare parte din familia ei. Copil fiind, Yves a locuit în școlile unde mama era profesoară. Își invidia colegii care se întorceau acasă la ei după ore. El rămânea pe loc.

Apoi a fost trimis ca intern la colegiul din Digne. Ani friguroși, în săli de clasă prost încălzite și în dormitoare cu paturi umede, obligat să se spele cu apă înghețată. Mâncarea era raționalizată, iar hainele rare, cârpite. Yves detestase internatul și nu se legase afectiv de niciun coleg, preferând, în schimb, cărțile. Îi plăceau la nebunie relatările de călătorie, Joseph Peyré,

Roger Frison-Roche și marii alpiniști. Era un băiat ușor timid și blând care știa să se bată — dar care prefera pescuitul și sporturile în aer liber.

— O să vă las acum, zice la finalul serii, am vorbit prea mult, se mai scuză el ieșind din cameră.

Vicente o întreabă pe Miriam ce părere are despre chiriașul lor.

— Genul care-și pune sufletul pe tavă, zice ea.

— Uneori, e bine să fii așa, concluzionează el.

Cei doi bărbați devin inseparabili. Într-o noapte cu lună plină, foarte senină, Yves îi arată lui Vicente cum să pescuiască raci în Aiguebrun. Râd atât de tare, că nu reușesc să prindă decât unul. Ceilalți le scapă printre degete, dând din coadă. Ajung acasă spre dimineață, cu un singur păstrăv, dolofan, care aproape se invitase în undiță. Îl mănâncă la micul dejun și îi dau numele de „nesătulul“ ca omagiu adus formelor și generozității lui.

Miriam nu-l mai văzuse niciodată pe soțul ei vorbind despre pescuit cu atâta entuziasm, el, care, în general, nu se interesa deloc de lucrurile care le plăceau bărbaților. Îi și spune asta.

— Lucrurile se mai schimbă, răspunde el misterios.

Băieții sunt mereu foarte ocupați. Intră și ies din casă, dispărând uneori ore întregi. Apoi, pașii și râsetele lor răsună iar prin casă. Într-o zi, Miriam îi atrage atenția lui Vicente. E periculos.

— Dar cine ne poate auzi? întreabă acesta, ridicând din umeri.

Cei doi încep s-o enerveze, mai ales când fac pe bărbații de 30 de ani. Fumează pipă ca să-și dea importanță — și apoi, Yves îi ține soțului ei discursuri despre viață. Fac trimitere chiar la noțiuni de filosofie pe care ea le găsește patetice.

Yves îi pune lui Vicente multe întrebări despre Paris și cercurile artistice. Nu-i vine să creadă că are în față un tip de vârstă lui care-l tutuiește pe Gide.

— I-ai citit cărțile?

— Nu, și i-am spus că, oricum, le consider lipsite de valoare.

Yves e flatat, de asemenea, de prietenia cu un tânăr ce vorbește despre Picasso ca despre un bătrân unchi. Exasperată, Miriam îi aude discutând în salon.

— Deci, Marcel, explică Vicente, i-a pus mustață Giocondei.

După aceea, ia o hârtie și o desenează pe Mona Lisa cu mustață.

— Nu te cred!

Ba da. Și a scris dedesubt...

Vicente scrie cu creionul negru cinci litere mari.

— L.H.O.O.Q.¹⁰, silabisește Yves, înainte de a înțelege semnificația frazei pe care tocmai o pronunță.

Amândoi izbucnesc în râs. Și Miriam se retrage în dormitor.

¹⁰ Tablou de Marcel Duchamp, reprezentând-o pe Mona Lisa cu mustață. Pronunția acestor litere în franceză seamănă cu fraza Elle a chaud au cul, expresie vulgară despre apetitul sexual exacerbat al unei femei. (N.t.)

Capitolul 21

Yves îi propune lui Vicente să viziteze fortăreața Buoux, o cetate medievală așezată pe înălțimi.

— E frumoasă, seamănă cu o insulă, o să-ți placă.

Miriam îmbracă în fugă niște pantaloni ai soțului ei ca să-i însoțească — e sătulă să stea singură în casă.

Toți trei o iau spre Valea Serre, pe drumul ce duce la fortăreață. Rămân cu gura căscată în fața stâncilor monumentale de pe versantul abrupt al muntelui. În vârful scărilor rupestre cu trepte plate ca să poată urca asinii, se ivește un turn rotund. Printre ruine e plin de ciori pe care nimeni nu le deranjează.

Miriam descifrează inscripția în latină gravată în piatră pe frontonul vechii biserici cu arcade în formă de leagăn: *In nonis Januarii dedicatio istius ecclesiae. Vos qui transitis... Qui flere velitis... per me transite. Sum janua vitae.* Apoi, traduce pentru băieți:

— „Închin această biserică zilei de 9 ianuarie. Voi, ce treceți pe aici... vreți să plângeți... Treceți prin mine. Sunt poarta vieții“.

Yves îi învață pe ea și pe Vicente cum să distingă uliul de acvila-de-munte. Le arată cu degetul în depărtare Muntele Ventoux. Tânărul cunoaște pe dinafară numele plantelor, al animalelor și al pietrelor. Îi place să dea definiții și să numească minunile naturii. Miriam se gândește la unchiul Boris, căruia îi plăcea de asemenea să claseze și să definească. Legătura aceasta imaginară, neașteptată, între cei doi bărbați nu rămâne fără consecințe. Tânăra începe să-l privească pe Yves cu alți ochi.

În timp ce se plimbă de-a lungul meterezelor, îndreptându-se spre locuințele rupestre, îi urmărește pe cei doi mergând în fața ei. Yves și Vicente au exact aceeași înălțime, ar putea face schimb de încălțări și de haine. Dar, în același timp, sunt atât de diferiți! Vicente e o ființă de suprafață. O suprafață, ce-i drept, magnifică. Dar imposibil de sondat. Tot ce se petrece în mod misterios sub pielea lui, în venele și fluidele corpului ori în gândurile lui rămâne un mister pentru ea și pentru restul lumii. Yves, în schimb, e clădit dintr-un singur bloc și dintr-un singur material. Ce se vede la exterior e din aceeași plămădă cu ce se petrece în adâncul ființei lui. Doi bărbați, ca două fețe ale aceleiași monede.

După fortăreața Buoux, Yves îi duce la Borie. Satul cu colibe rotunde din piatră. Niște cabane ciudate, făcute exclusiv din pietre plate, puse în mod miraculos una peste alta.

Când cei doi soți intră într-una dintre ele, contrastul dintre lumina din exterior și întunericul din interior îi lasă la început orbi. Ușor-ușor, ochii li se obișnuiesc și trupurile încep să perceapă spațiul care-i înconjoară. Răcoarea îi pătrunde. Tavanul, făcut din pietre întrepătrunse, seamănă cu un cuib de pasăre întors.

— Suntem ca în interiorul unui sân, zice Vicente mângâindu-l pe al lui Miriam în întuneric.

Apoi, o sărută sub ochii lui Yves. Miriam se lasă alintată. Simte că ceva e pe cale să se petreacă. Dar ce? Nu știe să-i dea nume. Ea și Yves sunt în același timp surprinși și rușinați.

— Originea caselor, explică Yves jenat, are legătură cu solul. Pământul de-aici e plin de pietre. Trebuie curățat. Ca urmare, pe măsură ce oamenii au înlăturat pietrele, s-au format grămezi. Din care au făcut locuințe. Păstorii le folosesc ca să se adăpostească atunci când căldura devine insuportabilă.

Pe drumul de întoarcere, aud râsete ce vin din hanul singuratic al lui Seguain. Din depărtare, viața are un aer de normalitate, în acea după-amiază leneșă.

Umezeala din aer slăbește simțurile. Yves e de părere că femeile sunt niște mistere de nepătruns. Vicente încearcă să fabrice secrete acolo unde nu există, ca să alunge plictiseala. Trăise de foarte tânăr situații bizare. Se obișnuise cu obscenitățile adulților, așa cum o făcuse cu opiul. Cu timpul, pentru el nici dormitorul unui bărbat, nici cel al unei femei n-au mai avut niciun secret. Creierul lui avea, deci, nevoie mereu de doze mai puternice. Tânjea după plăceri mai piperate, în culori coapte în căldură și sânge.

Și totuși, uneori, acest aer viciat lasă loc unei mari purități, în care gândurile lui devin candidе și limpezi, în care el nu mai caută decât o iubire simplă, o bucurie copilărească.

Miriam nu l-a mai văzut niciodată pe soțul ei atât de fericit și de sănătos ca în această perioadă plină de veselie, în care fiecare zi înseamnă o aventură. Mănâncă melci. A doua zi, frunze de sfeclă sau grâu încolțit. Adună lemne uscate, fac foc ca să frigă cotlete. Confectionează sfoară din tulpini de urzică, despicându-le pe lungime și scoțându-le mijlocul. Spală hainele și le pun să se usuce la soare. Apoi, serile, citesc din Loti, pe rând.

— Yves, fratele meu, reia Vicente cu emfază, suntem niște copii mari... Adesea, prea veseli când nu trebuie, apoi triști și bătând câmpii cu grație pentru un moment de pace și fericire pe care îl trăim din întâmplare.

Vicente e fericit, dar motivele acestei fericiri sunt misterioase, subterane și de neînțeles pentru Miriam. El trăiește momentul de dinainte de a se naște. Când cineva îi invita pe Picabia la masă, trebuia să pună trei rânduri de tacâmuri. Pentru Francis, Gabriële și Marcel.

Francis îi dăduse fiului său gustul substanțelor și pe cel al cifrei trei. Cifra aceea care-ți permite, prin dezechilibrul ei, să găsești un moment infinit, plăsmuit din combinații neașteptate și ciocniri accidentale.

Capitolul 22

Într-o zi, întorcându-se de la piață, Vicente anunță că nu mai au bani. A cheltuit ultimele bancnote de la mama lui. Ca urmare, trebuie să-și găsească de lucru.

El, care e singurul dintre ei necăutat de nemți, încearcă să se angajeze muncitor la mica fabrică de fructe conservate din zona Apt. Dar contramaistrul îl consideră dubios și, ca urmare, se întoarce acasă fără să rezolve problema.

A doua zi, Yves pleacă să caute un dihor la unul dintre verii lui, în Céreste.

— Ca să-l mâncăm? întreabă Miriam neliniștită.

— Nu, în niciun caz! Pentru iepuri.

Vichy a interzis posesia de arme și, ca urmare, e imposibil să vâneze un iepure sau orice alt fel de animal în pădure. Dar Yves cunoaște o altă tehnică, pentru care are nevoie de un dihor și de un sac mare de pânză.

— Trebuie să găsești o vizuină. Pe o parte, pui dihorul. Pe cealaltă, prinzi în sac iepurele înspăimântat.

În aceeași seară, înfometați, mănâncă un iepure, iar pe al doilea îl duc lui Madame Chabaud, în loc de chirie. Miriam îi explică situația lor financiară. Și prezența lui Yves.

Văduva, al cărei unic fiu a scăpat la mustață de munca obligatorie, le oferă de lucru pe diferitele sale proprietăți.

Miriam constată că Madame Chabaud face parte dintre acele ființe care nu te dezamăgesc niciodată, în timp ce altele o fac mereu.

— În legătură cu primele, nu ne mirăm niciodată. Cât despre a doua categorie, o facem întotdeauna. Chiar dacă ar trebui să fie invers, îi spune ea, mulțumindu-i.

Cei trei se trezesc în zori ca să ajute la culesul cireșelor, al migdalelor, la strânsul fânului, la smulgerea buruienilor — limba-mielului și lumânărică. Părul li se acoperă de pleavă de grâu, pielea li se înroșește de la efort. Țin la oboseală, la căldură, la înțepăturile de insecte și la zgârieturile provocate de mărăcini. Uneori, sunt cuprinși chiar de un soi de fericire, mai ales în jurul prânzului, când toată lumea își face siesta, pe fân, la umbră, femeile de o parte și bărbații de cealaltă.

Într-o dimineață, Vicente se trezește cu ochiul stâng umflat cât un ou de prepeliță. Înțepătură de păianjen, constată Yves, care-i arată lui Miriam două punctulețe roșii, urmele colților. Cei doi pleacă la muncă, lăsându-l pe Vicente singur acasă. Seara, când se întorc, îl găsesc în toane bune. Ochiul i s-a dezumflat, nu mai simte nimic și a pregătit și cina. Înainte de culcare, îi spune lui Miriam:

— Când v-am văzut venind împreună, mi s-a părut că semănați cu niște îndrăgostiți.

Tânăra nu știe ce să răspundă. Ar fi trebuit să sune a reproș. Dar Vicente a spus-o vesel și degajat. Ea și-a amintit avertismentul lui Jean Sidoine. Care avea dreptate, soțul ei nu mai era același bărbat.

*

Luna iulie își justifică numele de luna lui cuptor. Parizienii invadează locurile de scăldat, femei și bărbați în costume de baie se înghesuie pe terasele de pe malurile Senei. Miriam, Vicente și Yves se hotărăsc să caute răcoarea apei între falezele din Buoux și Sivergues. Acolo, unul dintre izvoarele râului Durance curge din munte, ajungând într-un bazin scobit de

mâna omului. Vegetația verde și luxuriantă contrastează cu uscăciunea și albeața pietrei. Locul e ascuns în scobitura stâncii precum în basmele medievale. Tinerii îl descoperă cu euforie. Vicente e primul care se dezbracă.

— Haideți! îi îndeamnă pe cei doi, intrând în bazinul cu apă rece.

Yves se dezbracă și el și se aruncă în apă, stropindu-l pe Vicente ca un copil obraznic. Pudică, Miriam rămâne nemișcată.

— Vino! o cheamă Vicente.

— Da, vino! întărește Yves.

Fata le aude vocile ce răsună cu ecou sub stâncă. Le cere să închidă ochii. Niciodată n-a înotat goală pușcă. Apa bazinului e extraordinar de densă și moale, strecurându-se pe pielea ei ca o mângâiere.

Pe drumul de întoarcere, Miriam îi ia pe băieți de braț. Yves e tulburat, dar n-o arată. Vicente îi strânge brațul cu putere, lipindu-l de el, pentru a o felicita pentru inițiativă. Niciodată n-a ținut-o așa de strâns, nici măcar în ziua căsătoriei lor. Tânăra simte că plutește deasupra pământului.

Merg așa, braț la braț, când cerul se înnorează brusc.

— E răisă, exclamă Yves.

În câteva secunde, din cer încep să cadă picături mari, calde și grele de ploaie. Vicente și Miriam o iau la fugă, adăpostindu-se sub un copac. Yves îi ia peste picior:

— Vreți să vă fulgere?

Ploaia le curge pe fețe, lipindu-le părul de obraji și hainele de piele.

Miriam se împiedică de o piatră udă, iar Vicente se preface că pățește același lucru, căzând peste ea. Tânăra îi simte pe coapsă dorința puternică. Începe să râdă și se lasă sărutată pe față. Lungiți fiind, Vicente o strânge

puternic sub el. Ea închide ochii și se lasă în voia lui, sub ploaia caldă și deasă ce-i udă coapsele. Întorcând capul, îl zărește pe Yves care-i urmărește de departe. Îl simte tânjind. Acel moment e ca un sigiliu. Din acel moment, vor rămâne toți trei sub impresia clipei ce-i leagă unii de alții, fascinându-i.

A doua zi dimineață, în casa spânzuratului sunt treziți de venirea jandarmilor. Miriam începe să tremure din toate încheieturile. Se gândește să fugă.

— O să fie bine, o liniștește Vicente strângând-o tare de mână, dar trebuie să ne păstrăm calmul. Lumea de pe-aici ne iubește mult.

Soțul ei are dreptate. Jandarmii au venit doar să-i vadă de aproape pe acești parizieni despre care vorbește toată lumea. Simplă vizită de curtoazie, ca să verifice ce se vorbește prin zonă:

— Parizienii ăștia... sunt prea drăguți pentru niște parizieni.

În timp ce Vicente îi întâmpină, Miriam îl ajută pe Yves să se ascundă. Face rapid curățenie prin casă, dar jandarmii nu cer să intre. Pleacă precum au venit, binedispuși.

După plecarea lor, tânăra simte o angoasă profundă, pe care nu reușește să și-o calmeze. Începe să vadă numai pericole peste tot. Îi pune mii de întrebări lui Madame Chabaud despre evenimentele din regiune.

— Încă o arestare în Apt.

— Represalii în Bonnieux.

— Vești proaste din Marsilia, e mai rău ca înainte.

Vrea să se întoarcă la Paris. Vicente organizează plecarea.

În tren, cu cartea de identitate falsă în buzunar, se simte ușurată că l-a părăsit pe Yves și acea relație care fusese prea mult pentru ea. Când iese din Gara Lyon, mirosul cald de gudron și praf o dezgustă. În Paris nu mai circulă autobuze, doar metroul, la interval de jumătate de oră.

N-a mai văzut orașul de un an.

Se simte amețită și cere să plece imediat în Forges, unde vrea să-și vadă tatăl și mama.

Cei doi iau trenul din Gara Saint-Lazare. Miriam rămâne tăcută, simte că ceva nu e în regulă, că ceva teribil o așteaptă acolo.

Ajungând în fața casei părinților ei, vede pe jos toate scrisorile pe care li le trimisese timp de un an, cu vești despre ea.

Nimeni nu venise să le adune și să le citească.

Are impresia că o să leșine.

— Vrei să intri? întreabă Vicente.

Dar ea nu poate nici să vorbească, nici să se miște. El încearcă să meargă să vadă ce poate zări pe fereastră.

— Casa pare nelocuită. Părinții tăi au pus cearșafuri peste mobile. O să bat la vecini, să-i întreb dacă știu ceva.

Miriam rămâne mult timp nemișcată. O durere îi traversează întreg corpul.

— Vecinii zic că ai tăi au plecat, după arestarea lui Jacques și Noémie.

— Au plecat unde?

— În Germania.

Capitolul 23

Lumea vorbește despre o debarcare a forțelor aliate, prevăzută în săptămânile ce urmează. Pétain a ajuns la Paris ca să se adreseze francezilor, de la balconul Primăriei.

„Am venit să vă ușurez de toate relele ce planează asupra Parisului. Mă gândesc mult la voi. Am găsit orașul puțin schimbat, pentru că n-am mai fost aici de aproape patru ani. Dar fiți siguri că, imediat ce voi putea, voi reveni și atunci va fi o vizită oficială. Deci, pe curând, sper.“

După ce-și termină discursul, se urcă în mașină ca să viziteze răniții care au supraviețuit raidurilor aeriene. Camerele de luat vederi îl urmăresc până la spital. Se transmite în direct. Ziariștii au ales să se instaleze în piața Operei Garnier, ca să urmărească cortegiul. La trecerea mașinii, lumea se înghesuie, aclamându-l pe Mareșal.

Yves debarcă la Paris fără să anunțe. Închiriază o cămăruță la ultimul etaj al unui imobil vechi la Poarta Clignancourt. Proprietara îi spune că, în caz de atac, trebuie să se îndepărteze de la fereastră.

Are linie directă de metrou până la Miriam și Vicente. Dar, chiar și așa, reușește să se piardă.

Lucrurile nu se petrec așa cum prevăzuse. Trioul nu reușește să regăsească acea lipsă de griji a zilelor de vară. În prezent, totul pare atât de departe! Cei doi însurăței îl țin la distanță, lăsându-l uneori zile întregi fără să-i trimită vreo veste. Acesta din urmă nu înțelege ce se întâmplă și suportă cu greu șederea în Paris. Vicente nu se mai interesează deloc de el, iar Miriam îi face doar din când în când câte o vizită rapidă.

Nu e ce și-a imaginat despre ei trei. Yves nu mai vrea să iasă din apartament, se închide în sine. Traversează ceea ce Miriam va numi mai

târziu o criză de melancolie. Prima.

Miriam merge la Poarta Clignancourt ca să-ncerce să-i bage mințile în cap. Vremurile sunt grele, Parisul e bombardat în vederea eliberării. Sfârșește prin a-i mărturisi că se gândește să rămână însărcinată cu soțul ei. Yves petrece o ultimă noapte în cămăruța lui. Senzație de singurătate absolută. A doua zi, se întoarce în Céreste.

Miriam și Vicente nu i-au spus tot adevărul. De la întoarcerea lor în Paris, fac parte dintre cei 2 800 de agenți care lucrează pentru rețeaua franco-poloneză F2.

Vicente și-a procurat o amfetamină folosită de militari, care-l ajută să rămână treaz cât mai mult timp posibil. Drogul anulează în el orice simț al pericolului, din care se salvează mereu ca prin minune. Miriam, pe de altă parte, are senzația că e protejată de sarcină, așa că-și asumă riscuri imense.

Lélia nu e încă decât un fetus, dar are pe buze gustul acid al bilei pe care corpul o elimină sub imperiul fricii. Același gust pe care Miriam îl cunoscuse în burta Emmei, atunci când auzea bătăile înnebunate ale inimii mamei sale, înfruntând polițiștii.

Capitolul 24

Lunile trec, aprilie, mai, iunie. Debarcarea se produce, urmată de insurecția din Paris. Vicente privește pânțele lui Miriam, proeminență monstruoasă, și se întreabă ce anume va ieși de acolo. O fată? Da, speră că va fi o fată. Pe fereastră, viitorii părinți aud zgomotele îndepărtate ale luptelor din Paris, ciudate, ca niște focuri de artificii.

Pe 25 august 1944, după furtuni, un cer schimbător acoperă Parisul. Vicente se îndreaptă spre piața Primăriei ca să asiste la discursul lui De Gaulle. Dar văzând mulțimea adunată, se răzgândește. Îi e frică de mulțimi, chiar dacă sunt de partea celor buni. Preferă să dea o tură pe la Chez Léa.

Pentru prima dată, francezii vor zări silueta generalului a cărui voce au auzit-o doar la BBC, acea imensă statuie de marmură albă, ce depășește cu un cap mulțimea ce se înghesuie în jurul lui.

Miriam nu are nicio veste de la părinții, fratele și sora ei. Dar continuă să aibă credință, să spere. Îi repetă fără încetare lui Jeanine, în oboseala ultimelor săptămâni:

— Când se vor întoarce din Germania, cel mai frumos cadou va fi să descopere bebelușul.

Patru luni mai târziu, pe 21 decembrie 1944, în ziua solstițiului de iarnă, se naște mama mea, Lélia, fiica lui Miriam Rabinovich și a lui Vicente Picabia. Se naște la nr. 6, pe strada Vaugirard, cu Jeanine ținând-o de mână. Aceasta știe ce înseamnă să aduci pe lume un copil, departe de ai tăi, într-o țară în haos. Ea însăși are un băiețel, Patrick, născut în Anglia.

Cu un an în urmă, în momentul în care Jeanine a zărit în depărtare granița spaniolă, în noaptea de Crăciun a anului 1943, și-a jurat că, în cazul în care avea să scape cu viață, va face un copil. Mersese în direcția pe care i-o indicase călăuza, apoi, amintirile deveneau confuze.

Se trezise în Spania, într-o închisoare de femei, pentru a fi curățată, luată în evidență și interogată de autoritățile spaniole, în același timp salvată și prizonieră. De acolo, grație legăturilor cu Crucea Roșie, fusese transferată la Barcelona. Și de acolo, a reușit să ajungă în Anglia pentru a se înrola în secțiunea feminină a Forțelor Franceze Libere.

La sosirea în Londra, a aflat că abatele Alesch, clericul cu păr alb și privire reconfortantă, era în realitate agent al Serviciului de Informații al Statului Major german, remunerat cu 12 000 de franci pe lună pentru munca sa de agent dublu. Preot din Rezistență ziua, locuia noaptea pe strada Spontini, în arondismmentul 16, împreună cu cele două metrese, pe care le întreținea cu banii de colaboraționist. Munca lui consta în a încuraja tinerii să intre în Rezistență — doar ca să-i poată denunța și obține prime grase.

Tot atunci află și de moartea majorității membrilor rețelei, printre care Jacques Legrand, alter egoul ei, deportat la Mauthausen ca urmare a trădării abatelui.

La Londra face cunoștință cu o bretonă, Lucienne Cloarec. O tânără din Morlaix, care-și văzuse fratele împușcat în fața ei de nemți. Lucienne decisese să se alăture generalului De Gaulle. Se imbarcase, singura femeie printre 17 bărbați, pe un mic pescador de alge marine, cu pânze, numit Le Jean. Traversarea durase 20 de ore. Maurice Schumann, impresionat de ea, o invitase în emisiunea lui de pe BBC, de cum ajunsese.

Prin decretul din 12 mai 1943, generalul De Gaulle a decis că Lucienne Cloarec și Jeanine Picabia urmau să fie primele două femei decorate din Rezistență.

Puțin timp după aceea, Jeanine a rămas însărcinată. Doar promisese.

Întoarsă la Paris, Jeanine și băiețelul ei, Patrick, sunt cazați la Lutetia. Hotelul, luat înapoi de la nemici de Forțele Franceze Libere, găzduiește într-o primă fază personalități importante ale Rezistenței. Jeanine se odihnește acolo câteva săptămâni, împreună cu nou-născutul. Camera lor e situată într-unul din turnulețele rotunde, în formă de râșniță de piper. Pisicii ei îi place să lenevească pe pervazul ferestrei în formă de hublou. Camera i se pare tinerei atât de somptuoasă, încât îi propune fratelui ei Vicente s-o ia la ea pe micuța Lélia.

Are o bănuială că fratele și cumnata ei nu se mai înțeleg prea bine de la nașterea fetei.

Capitolul 25

Mamă,

Stau pe bancheta din spate a micului tău Renault 5 alb, am șase sau șapte ani, traversăm bulevardul Raspail și tu-mi arăți un hotel imens, un palat, spunându-mi că acolo ți-ai petrecut primele luni din viață. Îmi apropii fața de geam, privesc clădirea care mi se pare la fel de mare ca întreg arondismentul 6. Și mă întreb cum e posibil ca mama să fi stat în acel loc. O enigmă în plus, un rebus care vine să se adauge tuturor celor ce-mi jalonează copilăria.

Mi te-am imaginat alergând pe holurile cu mochete groase de culoare crem și furând prăjituri proaspete de pe gheridoane, ca să le mănânci pe ascuns. Exact ca într-un album din care-mi citeai când eram mică.

Dar, în cazul tău, mamă, poveștile ciudate ale trecutului nu erau niciodată basme pentru copii, erau reale, existaseră cu adevărat. Și chiar dacă azi cunosc circumstanțele care te-au făcut să-ți petreci primele luni de viață la Lutetia, chiar dacă știu că viața ta de copil a fost ulterior marcată de absența confortului material, în mintea mea rămâne gravată o imagine. Falsă și reală în același timp. Imaginea fantezistă de a avea o mamă care a învățat să meargă pe holurile de la palat.

A.

Capitolul 26

La începutul lunii aprilie 1945, Ministerul Prizonierilor de Război, al Deportaților și al Refugiaților e însărcinat cu organizarea întoarcerii mai multor sute de mii de bărbați și femei pe teritoriul Franței. Marile clădiri pariziene sunt rechiziționate. Sunt mobilizate Gara D'Orsay, cazarma Reuilly, piscina Molitor, marile cinematografe Rex și Gaumont Palace. Și Velodromul de Iarnă. (În prezent, acesta nu mai există. A fost dărâmat în 1959. Cu un an înainte, găzduise un centru de retenție al francezilor musulmani din Algeria, aflat în subordinea prefectului Maurice Papon.)

La început, Lutetia nu face parte dintre clădirile rechiziționate de minister. Dar, foarte curând, lumea realizează că întregul plan organizatoric trebuie regândit. Generalul De Gaulle decide atunci că hotelul trebuie pus la dispoziția deportaților, cu toate cele 350 de camere. E vorba despre organizarea serviciilor sanitare cu medici, structurarea spațiilor din interior, pentru crearea de infirmerii cu materiale suficiente.

De Gaulle pune la dispoziție taxiuri care să preia personalul medical la finalul turelor, pentru a-l duce la Lutetia. Studenții la Medicină urmează să dea și ei o mână de ajutor, la fel și asistenții sociali. Crucea Roșie e și ea prezentă, împreună cu alte organizații, precum cercetașii, care sunt însărcinați să ducă mesaje, alergând ziua întreagă pe imensele culoare ale palatului. Aceștia vor fi atașați auxiliarelor feminine ale armatei terestre.

Hotelul va trebui să furnizeze mese zilnice la orice oră din zi și din noapte, nu numai pentru cei sosiți, dar și pentru personalul de îngrijire și cadre. Șase sute de persoane se vor ocupa de primirea deportaților. Bucătăriile de la Lutetia vor trebui să gătească până la 5 000 de porții pe zi, ceea ce implică organizarea aprovizionării și a depozitării alimentelor. Mărfurile

sechestrare de pe piața neagră vor aproviziona pivnițele de la Lutetia. În fiecare zi, poliția va distribui mâncarea confiscată ca marfă de contrabandă. Dar și haine și încălțăminte. Camionetele vor face drumuri zilnice între depozitele cu mărfuri confiscate și hotel.

Trebuie, de asemenea, organizată primirea familiilor ce se vor prezenta în masă la ușile turnante ale hotelului, în speranța de a-și regăsi un fiu, un soț, o soție, un tată sau bunicii. Ideea este de a pune la punct un sistem de fișe, care vor fi expuse în holul central. Toate familiile în cauză vor depune o foaie cartonată cu fotografiile apropiaților dispăruți și cu informații ce vor permite identificarea acestora — la fel și datele lor de contact.

Pe toată lungimea bulevardului Raspail, se recuperează panourile de la alegerile municipale care trebuie să aibă loc pe 29 aprilie 1945. Două duzini de panouri confecționate din plăci de lemn, bătute în cuie unele de altele. Sunt instalate în holul mare de la Lutetia, până la scara centrală. Puțin câte puțin, vor fi acoperite de zeci de mii de fișe, scrise de mână, cu fotografii și informații necesare pentru reunirea familiilor.

Trebuie, de asemenea, organizate birourile de primire și selecție.

Ministerul Prizonierilor de Război estimează că formalitățile de primire vor dura între una și două ore. Timp necesar pentru stabilirea listelor administrative, îngrijirilor la infirmerie, împărțirea tichetelor de hrană și a bonurilor de transport, pentru ca cei sosiți din Germania să se poată întoarce acasă cu trenul sau cu metroul, în cazul parizienilor. Oamenii vor primi și cărți de deportați și o mică sumă de bani.

Pe 26 aprilie, totul e gata. În ziua deschiderii hotelului, Jeanine vine să dea o mână de ajutor, pentru că organizatorii au nevoie.

Dar lucrurile nu se petrec întocmai cum prevăzuse ministerul. Cei veniți sunt într-o stare indescritibilă. Iar ei nu s-au pregătit pentru așa ceva. Nimeni nu și-ar fi putut imagina una ca asta.

— Cum a fost? întreabă Miriam, când Jeanine se întoarce în strada Vaugirard, după prima zi.

Cumnata ei nu știe ce să răspundă.

— Ei bine, nimeni nu se aștepta la așa ceva.

— Adică, la ce? întreabă Miriam. Vreau să vin și eu cu tine.

— Mai așteaptă puțin, ca lucrurile să se organizeze...

Zilele următoare, Miriam insistă.

— Nu e încă momentul. În prima zi, am avut doi morți de tifos. O cameristă și tânărul cercetaș care se ocupa de vestiar.

— Dar nu e necesar să mă apropii de oameni.

— La intrarea în hotel, o să te întâmpine o ploaie de pudră. Dau pe toată lumea cu DDT. Nu cred că ar fi recomandat pentru laptele tău.

— N-o să intru. O să aștept afară.

— Listele cu cei care sosesc se citesc în fiecare zi la radio. E mai bine pentru tine să le asculți aici, decât să te amesteci prin mulțime.

— Vreau să depun o fișă la intrarea în hotel.

— Dă-mi mie fotografiile și informațiile și o să ți-o completez eu.

Miriam o privește fix.

— De data asta, tu o să mă asculți pe mine. Măine merg la Lutetia. Și nimeni n-o să mă poată împiedica.

Capitolul 27

Sub soarele parizian, un autobuz cu platformă traversează Sena argintată care-și deschide coapsele în Piața Dauphine; autobuzul trece pe Podul Artelor unde frumusețea femeilor îți sare în ochi, cu rujul lor stacojiu și unghiile arogante; automobilele se mișcă în toate sensurile, șoferii fumează, cu un braț sprijinit de rama geamului, în timp ce soldații americani se plimbă, se uită la franțuzoaice, cu tocurile lor înalte, inele fine pe fiecare deget și rochii mulate, cu flori, ce le pun în valoare sânii; aerul capitalei e din ce în ce mai cald cu trecerea zilelor, teii fac umbră pe trotuare, copiii se întorc de la școală cu ghiozdanele în spate. Autobuzul își continuă traseul, de pe malul drept pe cel stâng, de la Gara de Est la Hotel Lutetia și toți, mașinile grăbite, negustorii în pragul magazinelor, trecătorii cu treburile lor, toți se opresc ca să vadă apărând pentru prima dată, în interiorul autobuzelor, aceste ființe cu arcadele sprâncenelor proeminente și priviri pierdute. Și cu umflături pe capetele rase.

— Au dat drumul pacienților din spitalul de nebuni?

— Nu, sunt bătrânii ce se întorc din Germania.

Nu sunt bătrâni, majoritatea au între 16 și 30 de ani.

— Aduc înapoi doar bărbații?

Sunt, desigur, și femei, dar fără păr, cu trupurile descărnate, de nerecunoscut. Unele, incapabile de a mai avea vreodată copii.

Trenurile venite din est sosesc oră după oră în diferite gări din Paris — uneori, aterizează și avioane pe Bourget și Villacoublay. În prima zi, pe peron, o fanfară primește deportații cu mare fast, cu Marseilleza, uniforme

și toate alămurile. Prima dată, sunt dați jos cei din lagărele de exterminare, apoi prizonierii de război și, la final, muncitorii de la SMO. Asta, în prima zi.

La coborârea din tren, oamenii sunt urcați în autobuze, aceleași care, cu câteva luni în urmă, îi transportaseră pe cei luați pe sus spre lagărele de tranzit, chiar înainte de trenurile pentru animale.

— Din păcate, nu există altă soluție, li se spune.

Deportații stau în picioare, îngrămădiți unii într-alții, privind pe fereastră defilarea străzilor capitalei. Unii descoperă Parisul pentru prima dată.

În trecere, văd ochii parizienilor înghețând, trecătorii și șoferii lăsând deoparte ceea ce fac pentru câteva clipe, pentru a se întreba de unde vin aceste ființe cu capetele rase, în haine cu dungi, care dau buzna în oraș. Ca niște entități venind dintr-o altă lume.

— Ați văzut autobuzele cu deportați?

— Ar fi trebuit să-i spele prima dată.

— De ce au haine de pușcăriași?

— Se pare că le dau banii la sosire.

— Atunci, e bine.

Și viața își reia cursul.

La lumina roșie a semaforului, un domn în vârstă, șocat de această priveliște a ororii, întinde punga cu cireșe roșii și zemoase pe care o ține în mână. O ridică spre fereastra autobuzului și zeci de brațe uscate ca niște bețe, cu degete descărnate, se reped asupra cireșelor, care zboară prin aer.

— Nu e voie să hrăniți deportații! țipă femeia de la Crucea Roșie.
Stomacul lor nu suportă!

Deportații știu bine că e ca o otravă pentru stomacul lor — dar tentația e prea mare.

Și autobuzul se pune în mișcare spre malul stâng, spre Piața Saint-Michel și bulevardul Saint-Germain. Iar cireșele nu pot fi reținute de stomac și ies pe partea cealaltă.

— Ar putea să se comporte mai civilizat, își spune un trecător.

— Ar putea mânca mai frumos, gândește altul.

— Miroseau, într-adevăr, foarte urât, ar fi putut să se spele.

Capitolul 28

Unul dintre deportați n-a vrut să urce în autobuz pentru că l-a recunoscut, e chiar cel care l-a dus de la Paris la Drancy. Așa că a fugit pe o parte a gării, înainte de ieșirea călătorilor, în zona străzii Alsace. Acum nu știe foarte bine unde se află, s-a pierdut.

— Vă simțiți bine, domnule, aveți nevoie de ajutor? întreabă un trecător.

Acesta dă din cap că nu, totuși nu vrea ca cineva să vină să-l ajute să urce în autobuz. Iar oamenii, drăguți, bine intenționați, se opresc roată în jurul lui.

— Nu arătați prea bine, domnule.

— Atenție, nu-l bruscați!

— Merg să chem un jandarm.

— Domnule, vorbiți franceză?

— Trebuie să-i dăm ceva de mâncare.

— Merg să-i cumpăr ceva, vin repede.

— Aveți acte? întreabă jandarmul care fusese chemat.

Bărbatul e speriat de uniformă. Totuși, jandarmul e amabil, își spune că ar trebui să-l ducă la spital, bietul om. N-a mai văzut niciodată pe cineva într-o asemenea stare.

— Domnule, urmați-mă, o să vă ducem undeva unde să primiți îngrijiri. Aveți cumva cartea de repatriat?

Bărbatul se gândește în sinea lui că nu mai are acte de multă vreme, nici bani, nevastă sau copil, păr sau dinți în gură. Îi e teamă de oamenii ăștia care-l înconjoară și îl privesc. Se simte vinovat că e acolo, vinovat că i-a supraviețuit soției lui, părinților și băiețelului său de 2 ani. Și tuturor celorlalți. Are impresia că a comis o nedreptate și-i e teamă că toți oamenii ăștia vor arunca în el cu pietre și că jandarmul o să-l ducă la închisoare și în fața unui tribunal cu SS-iști pe de o parte, și cu nevasta lui moartă, părinții morți și copilul mort pe de cealaltă. Și toate celelalte milioane de morți. Ar vrea să aibă forța să fugă, pentru că bastonul jandarmului îi face rău și la simpla privire, dar nu are. Își amintește că, într-o zi, cu multă vreme în urmă, a venit aici, în acest cartier, că și el era îmbrăcat ca toți ceilalți, că avea păr în cap și dinți în gură, dar își spune că niciodată nu va mai putea redeveni unul dintre ei. Un trecător s-a dus, amabil, la un magazin din apropiere, a explicat că „e pentru un deportat care moare de foame și nu mai are dinți“, și atunci vânzătorul s-a gândit la iaurt și a adăugat „nu trebuie să-l plățiți, e normal, trebuie să-i ajutăm“, iar trecătorul îi dă prizonierului iaurtul, care-i perforază stomacul, pentru că e o mâncare prea grea pentru el, a cărui viață atârna doar de un fir de păr, după ce fusese evacuat de la Auschwitz de SS-iști în ianuarie, cu trei luni în urmă, după ce supraviețuise masacrelor, marșurilor morții, marșurilor forțate prin zăpadă sub loviturile supraveghetorilor, noilor umilințe, haosului prăbușirii regimului, călătoriilor în aceleași trenuri de vite, foamei, setei, luptei pentru supraviețuire până la întoarcere, o bătălie aproape imposibilă pentru corpul lui aflat la limita epuizării, așa că inima lui încetează să mai bată, acolo, în ziua sosirii, pe un trotuar gri din Paris, la baza scărilor din strada Alsace, după săptămâni de luptă. Corpul îi este atât de ușor, încât cade îndoindu-se în el însuși, ușor, ca o frunză moartă, și atinge pământul cu încetinitorul, fără zgomot.

Capitolul 29

Autobuzul venit de la Gara de Est ajunge în fața intrării la Lutetia, mulțimea se înghesuie, iar Miriam, care nu înțelege nimic, se lasă antrenată în această mișcare... O bicicletă îi trece peste picior, dar nimeni nu-i cere scuze. Aude pentru prima dată numele unor orașe, cuvinte pe care nu le cunoaște, Auschwitz, Monowitz, Birkenau, Bergen-Belsen.

Deodată, autobuzul cu platformă își deschide ușile, deportații nu pot coborî singuri, sunt ajutați de cercetașii veniți să-i escorteze în hotel, pentru unii sunt necesare tărgi.

Mulțimea de familii care așteaptă se precipită spre ei. Miriam e indignată de lipsa de considerație a celor care, cu priviri disperate, se năpustesc asupra nou-veniților, fluturând fotografii.

— Îl recunoașteți? E fiul meu.

— L-ați cunoscut cumva? E soțul meu, înalt, cu ochi albaștri.

— În poza asta, fetița mea are 12 ani, dar avea deja 14 când au luat-o.

— De unde veniți? Ați auzit vorbindu-se de Treblinka?

Dar Miriam observă că cei coborâți din autobuze nu vorbesc. Nu pot răspunde. De-abia au forța să-și vorbească lor înșiși. Cum să povestească? Nimeni nu i-ar crede.

— Copilul dumneavoastră a fost băgat într-un cuptor, doamnă.

— Tatăl dumneavoastră a fost pus gol în lesă, ca un câine. Pentru amuzament. A murit nebun. De frig.

— Fata dumneavoastră a devenit târfa Lager-ului, apoi, când a rămas însărcinată, i-au deschis pântele ca să facă experiențe.

— Când au văzut că totul e pierdut, SS-iștii au dezbrăcat toate femeile și le-au aruncat pe fereastră. Apoi ne-au dus să le adunăm grămezi.

— Nicio șansă de supraviețuire, n-o să-i mai vedeți niciodată.

Cine poate risca să vorbească și să nu fie crezut? Și, mai ales, cine ar putea spune așa ceva celor ce așteaptă? Nu poți, de milă. Unii încercă totuși să aducă speranță:

— Fotografia soțului dumneavoastră îmi spune ceva. Da, trăiește.

Miriam aude această frază în mulțimea ce se precipită pe ușile turnante de la intrarea în hotel:

— Mai sunt 10 000 ce așteaptă acolo, nu vă faceți griji, o să se întoarcă.

Deportații știu că asta e o perspectivă lipsită de sens. Dar speranța a fost singurul lucru care i-a ținut în viață, în lagăre. Unul dintre ei e îmbrâncit de o femeie ce pare să nu realizeze oboseala celui pe care-l întreabă dacă l-a cunoscut pe soțul ei. O asistentă de la Crucea Roșie e nevoită să intervină:

— Lăsați-i să treacă! Doamnelor și domnilor, vă rog, o să-i uciideți împingându-i în felul ăsta. Lăsați-i să treacă!

Foștii prizonieri sunt duși către o unitate de hidroterapie, rechiziționată, din fața pieței Récamier. Pentru a ajunge acolo, trebuie să treacă pe la patiseria hotelului, situată pe colț, între bulevardul Raspail și strada Sèvres. Vitrinele golite de prăjituri îi privesc defilând. Aceștia au fost dezbrăcați de hainele vărgate, pentru dezinfectare. Obiectele le-au fost înregistrate și puse în saci de plastic, pe care-i poartă legați de gât. Acolo are loc trecerea prin norul de DTT, ce ucide păduchii purtători de tifos. Deportatii trebuie să se prezinte goi în fața unor oameni în haine de cauciuc, cu mănuși de protecție și cu bidoane în spate, cu faimosul praf. Proiectat peste ei din niște țevi lungi. Un

tratament dificil de suportat. Dar li se explică faptul că, din păcate, nu există altă soluție.

Odată dezinfectați și spălați, li se dau haine curate. Apoi, trebuie să meargă în birourile de la etajul întâi, pentru a fi interogați, cu scopul de a descoperi, printre ei, „falșii” deportați.

Pentru a fugi de represalii, foști colaboratori ai regimului de la Vichy se ascund printre aceștia, cu speranța de a-și schimba identitatea. Vor să scape de asasinatle din răzbunare, ce au loc în toată Franța, să treacă printre ochiurile plasei de epurare ce se pregătește, cu tribunalele ei extraordinare. Câțiva milițieni francezi își tatuează un fals număr matricol pe antebrațul stâng, pentru a lăsa impresia că vin de la Auschwitz. Se strecoară printre deportați în momentul în care ies din gară, chiar înainte de a fi urcați în autobuzele ce pleacă spre Lutetia.

Pentru a detecta impostorii, Ministerul Prizonierilor de Război, al Deportărilor și al Refugiaților cere birourilor de control instalate în hotel să pună la punct un sistem de supraveghere activă. Ceea ce înseamnă că fiecare prizonier e supus unui interogatoriu, pentru a verifica dacă e vorba despre un „adevărat” deportat. Pentru unii, această nouă încercare reprezintă o umilință.

Interogatoriile sunt dificile, pentru că supraviețuitorii din lagăre sunt atât de debusolați, încât nu mai pot vorbi, gândurile li se încurcă, se agață de detalii ne semnificative și sunt incapabili să dea informații precise. Asta în timp ce uzurpatorii de identitate reușesc să construiască povești foarte coerente, din amintiri furate de la alții.

Uneori, se termină prost, pentru că prizonierii nu suportă confruntarea cu poliția franceză, pe care o consideră un instrument brutal.

— Cine sunteți dumneavoastră ca să-mi puneți mie întrebări?

— Și de ce încep din nou interogatoriile?

— Lăsați-mă-n pace!

Reacțiile sunt uneori violente în birourile pentru primiri. Bărbați ce răstoarnă mese. Femei ce se ridică arătând cu degetul spre cei ce conduc interogatoriul:

— Îmi amintesc de tine! M-ai torturat!

Când un impostor e demascată, e închis într-una dintre camerele de la Lutetia. Supravegheat de o întreagă armată. La ora 18, o dubă a poliției vine să-i ia pentru a fi judecați.

Odată interogatoriul terminat, „adevărații“ deportați primesc acte, o sumă de bani și bonuri de transport gratuit pentru autobuz și metrou. Apoi sunt primiți în hotel, unde se pot odihni câteva zile. Se pot lăsa pe mâinile „micilor albastre“ care sunt într-un du-te-vino, femeii din corpul feminin de voluntari ce se ocupă cu primirea și au în grijă etajele. Primul e rezervat administrației, deasupra e infirmeria și apoi camerele, până la etajul șapte. Etajul trei e rezervat în întregime femeilor.

— Nu vă faceți griji, camerele sunt foarte bine încălzite.

Radiatoarele merg chiar și în plină vară, pentru că trupurile lor descarnate nu reușesc să se încălzească.

— Au preferat să doarmă pe jos, chiar dacă paturile sunt foarte comode, ce ciudat!

Deportații se lungesc pe mochetă pentru că nu mai știu să stea într-un pat. Uneori, se îngheșuie mai mulți, unii într-alții, ca să poată dormi. Toți se simt rău, cu capetele lor rase, abcese și inflamațiile acute ce le infectează pielea. Știu că stârnesc frică. Știu că simpla lor vedere provoacă suferință.

În somptuoasa sală de mese din Hotelul Lutetia, palmierii în ghiveci pun în valoare liniile simetrice ale pietrelor șlefuite, ale vitraliilor monumentale și ale coloanelor ornamentale, toată acea virtuozitate Art Deco, în slujba luxului și a geometriei.

Mâncarea e servită, prizonierii sunt strânși în jurul meselor, n-au mai mâncat dintr-o farfurie de atâta timp, de pe vremea unei lumi care li se pare că n-a existat niciodată. Paharele argintate sunt pline cu apă potabilă. Și pe asta au uitat-o.

Pe fiecare masă, au fost așezate vase cu câte un buchet drăguț de garofițe albastre, albe și roșii. Ambasadorul Canadei în Franța și soția lui au trimis de la ei din țară lapte și gemuri pentru deportați.

Un bărbat fără vârstă, cu capul aplecat înainte, detașat parcă de corp, privește cu atenție farfuriile cu carne din fața lui. E obișnuit să-și fure mâncarea, să și-o „organizeze“, cum se spunea în lagăr, așa că nu știe dacă are voie să se așeze și cere fără încetare permisiunea unei „mici albastre“. Aceste femei-voluntar sunt uneori needucate, unii deportați nu mai vorbesc decât germana, alții își repetă fără încetare numărul matricol.

— Nu puteți lua acest cuțit, domnule.

— Am nevoie de el ca să-l omor pe cel ce m-a denunțat.

Capitolul 30

Miriam reușește să intre la Lutetia pe ușa rotativă, îmbrâncită de lumea care se calcă în picioare. Caută panoul „Informații despre familii” și descoperă sub scara centrală sute de fișe, cu sute de cereri de căutare și de fotografii cu nunți, vacanțe fericite, mese în familie, portrete de soldați în picioare. Acestea acoperă holul central, de la podea la tavan. Ai zice că pereții se cojesc în foi de hârtie.

Tânăra se apropie, în același timp cu deportații ce tocmai au sosit, atrași de acele fotografii ale lumii de dinainte, îngropate în cenușă. Ochii lor privesc, dar nu par să înțeleagă semnificația imaginilor. Nu sunt siguri nici măcar că s-ar putea recunoaște pe ei înșiși în portretele afișate.

— Cum să știu că am fost cândva acel bărbat?

Miriam se îndepărtează de panou pentru a lăsa loc altora și caută biroul de informații, când un bărbat înnebunit o apucă de braț, luând-o drept una dintre voluntarele ce ajută familiile:

— Scuzați-mă, mi-am găsit soția, a adormit în brațele mele și nu mai reușesc s-o trezesc.

Miriam îi spune că nu lucrează acolo, că a venit și ea să caute pe cineva. Dar bărbatul insistă, veniți, veniți, fără să-i dea drumul la braț.

Văzând-o pe femeie, așezată în fotoliu, își dă seama că nu doarme. Nu e singura moartă de acolo, mor cu zecile în fiecare zi, corpurile epuizate nu rezistă la emoțiile regăsirii și ale întoarcerii.

Se îndepărtează ca să se așeze la coadă la biroul de informații. Lângă ea, niște francezi țin în brațe un copil polonez pe care l-au ascuns pe toată durata războiului. Fetița avea 2 ani când a venit la ei. Acum are 5 și

vorbește perfect franceza, cu accent parizian. Au venit la Lutetia pentru că au auzit numele mamei ei pe listele difuzate la radio.

Dar în fața acestei femei filiforme, fără păr, franțuzoaica nu o recunoaște pe mama fetei. Micuța e cuprinsă brusc de o panică îngrozitoare, începe să plângă, nu o vrea pe această femeie care seamănă cu un coșmar. Începe să urle, în holul hotelului, agățându-se de picioarele celei care a crescut-o și care nu e mama ei.

La biroul de informații, Miriam nu află nimic, i se dă o fișă să o completeze și i se spune să aștepte listele difuzate la radio. E sfătuită să nu vină în fiecare zi.

— Nu are niciun rost.

Tânăra se apropie de un grup de persoane care, într-un colț al holului, par să fie de-ale casei. Acestea vin în fiecare zi, făcând schimb de informații și de zvonuri care circulă.

— Rușii i-au luat cu ei pe unii deportați.

— Mai ales, medici și ingineri.

— Dar și cojocari și grădinari.

Fata se gândește la tatăl ei inginer, la faptul că ambii părinți vorbesc rusa. Dacă au fost luați, asta explică lipsa lor de pe listele cu cei întorși.

— Soțul meu e medic. Sunt sigură că l-au reținut acolo, pentru ei.

— Se spune că cel puțin 5 000 de persoane au plecat în Rusia.

— Dar cum să aflăm exact?

— Ați întrebat la birou?

— Nu. Nu vor să mă mai primească.

- Încercați dumneavoastră! Cu nou-veniții sunt mai amabili.
- Sunt bine undeva, toți acei oameni.
- Trebuie să avem răbdare, o să-i aducem înapoi.
- Știți ce i s-a întâmplat doamnei Jacob?
- Soțul ei era pe lista morților de la Mauthausen.
- Când ea i-a citit numele, a leșinat.
- Apoi, trei zile mai târziu, bate cineva la ușă, ea deschide.
- Soțul e în fața ei. Se făcuse o greșeală.
- Și nu e singura. Nimic nu e vreodată într-un tot pierdut, să știți.
- Se spune că, în Austria, există un lagăr unde sunt trimiși cei care și-au pierdut memoria.
- În Austria, ziceți?
- Ba nu, în Germania.
- Și le-au făcut fotografii persoanelor respective?
- Nu, nu cred.
- Atunci, cum să aflăm ceva?

Miriam își depune fișa în holul de la intrare. Cum nu are fotografii cu familia, pentru că toate albumele sunt în Forges, scrie cu litere mari prenumele, pentru ca aceștia să le poată imediat repera printre alte zeci, sute, mii de fișe ce flutură pe-acolo. EFRAIM EMMA NOÉMIE JACQUES. Apoi, semnează și își scrie adresa, strada Vaugirard, la Vicente acasă, ca părinții ei să știe unde s-o găsească.

Ridicată pe vârfuri, pentru a prinde cu o piuneză fișa, are brațele întinse, cât pe ce să se dezechilibreze. Lângă ea, un bărbat o privește cu un zâmbet ciudat pe buze.

— Am aflat de pe o listă că sunt mort, sfârșește el prin a spune.

Tânăra nu știe ce să-i răspundă. Odată fișa agățată, pornește spre ieșire, când o femeie o prinde de umăr.

— Uite, e fata mea.

Miriam se întoarce și, până să-i răspundă, femeia îi întinde o fotografie, atât de aproape de ochi, de nu poate vedea nimic.

— Era puțin mai în vârstă decât în poză când au arestat-o.

— Mă scuzați, zice Miriam, nu știu...

— Vă implor, ajutați-mă s-o găsesc, spune femeia ai cărei obraji se umplu de pete roșii.

Apoi, o prinde brutal de braț, ca să-i șoptească:

— Pot să vă dau mulți bani.

— Dați-mi drumul! țipă Miriam.

La ieșirea din hotel, vede grupurile obișnuiților casei agitându-se, luându-și lucrurile și precipitându-se spre metrou. Se ia după ei ca să înțeleagă ce se întâmplă. Aceștia îi explică faptul că, dintr-o greșeală, vreo 40 de femei care trebuiau să ajungă la Lutetia au fost trimise la Gara d'Orsay. 40 de femei sunt multe. Iar Miriam simte că Noémie ar putea fi printre ele — așa că ia metroul împreună cu ceilalți și ajunge la gară cu inima bubuindu-i în piept. Invadată de un presentiment, de un fel de lumină, de bucurie.

Dar, odată ajunsă, constată că niciuna dintre femei nu e sora ei.

— Jacques, Noémie, ați auzit cumva de ei?

— Știți în ce lagăr au fost deportați?

— Înțelesesem că toate femeile au fost trimise la Ravensbrück.

— Nu știm nimic, doamnă. Sunt doar niște supoziții.

— Oare nu ne putem interesa la cele care au fost acolo?

— Ne pare rău. N-am primit niciun convoi din Ravensbrück. Și cred că nici n-o să vină.

— Dar de ce nu trimiteți pe nimeni să-i caute? Mă ofer voluntar, dacă vreți!

— Doamnă, am trimis deja trupe pentru repatrierea celor de-acolo. Dar n-au mai avut pe cine repatria.

Cuvintele sunt clare. Dar Miriam nu înțelege. Creierul ei refuză să le înțeleagă semnificația: „N-au mai avut pe cine repatria“.

Tânăra părăsește Gara d'Orsay, întorcându-se acasă. Jeanine îi deschide ușa, ținând-o pe Lélia în brațe. Cele două se înțeleg din priviri, fără vorbe.

— Măine o să merg din nou, zice Miriam simplu.

Și, în fiecare zi, se întoarce la Lutetia, pentru a-i aștepta pe ai săi. Și ea și-a pierdut orice simț al discreției. Fără nicio reținere, interpelează deportații ce ies din hotel, pentru a le reține atenția câteva secunde.

— Jacques, Noémie, ați auzit cumva de ei?

Îi invidiază pe cei ce au auzit un nume la radio, ori au primit o telegramă. Îi recunoaște imediat, după felul cum intră, cu pași apăsați, în holul hotelului.

Zi după zi, tânăra încearcă să se facă utilă pe lângă cei din serviciul de organizare, vrând să înțeleagă ce anume se întâmplă în Polonia, Germania și Austria. Își petrece timpul pe diferite etaje, până aude:

— Nu mai așteptăm niciun convoi azi, întoarceți-vă acasă, doamnă.

— Reveniți mâine, n-are niciun rost să mai rămâneți.

— Vă rog, trebuie să plecați în momentul acesta.

— V-am mai spus că azi nu mai vine nimeni.

— Mâine la 8 dimineața, primii sosiți. Haide, nu vă pierdeți speranța!

Lélia, care e acum un bebeluș de nouă luni, are dureri teribile de burtă. Ca urmare, refuză să mai mănânce, iar Jeanine îi cere lui Miriam să petreacă mai mult timp cu fiica ei.

— Are nevoie de tine, trebuie s-o ajuți să mănânce.

Timp de o săptămână, Miriam nu se mai duce la Lutetia. Rămâne să-și vegheze și să-și hrănească bebelușul. Când se întoarce acolo, găsește aceleași femei, fluturând fotografii. Totuși, ceva s-a schimbat. E mult mai puțină lume ca înainte.

— Am auzit că, de mâine, nu va mai veni niciun convoi.

Pe 13 septembrie 1945, ziarul *Ce soir* publică un articol al lui M. Lecourtois:

Lutetia încetează să mai fie un hotel al morților vii.

În câteva zile, rechiziția se va ridica, iar Hotelul Lutetia, de pe bulevarul Raspail, va fi redat proprietarilor. Vor fi necesare trei luni pentru a-l repune în funcțiune. (...) Hotelul e gol. Lutetia își închide porțile pentru cea mai mare mizerie umană posibilă, redeschizându-le, mâine, pentru oameni fericiți că trăiesc.

Miriam e furioasă. Peste tot în presă, citește aceeași frază: de-acum încolo, repatrierea deportaților poate fi considerată încheiată.

— Dar nu e terminată, pentru că ai mei nu sunt pe niciuna dintre liste, și nici nu s-au întors acasă.

Între speranța aproape epuizată și lipsa dovezilor, tânăra nu-și poate găsi pacea. Își amintește zvonurile pe care le auzise în holul hotelului:

— Mai sunt 10 000 de oameni care așteaptă acolo, nu vă faceți griji, vor reveni.

— Se spune că, în Germania, există un lagăr unde sunt trimiși cei care și-au pierdut memoria.

Miriam a văzut imaginile din lagărele de exterminare difuzate în ziare și la actualitățile cinematografice. Dar îi este imposibil să le coreleze cu dispariția părinților, a lui Jacques și Noémie.

— Trebuie să fie pe undeva, își zice ea. Trebuie să-i găsesc.

La finalul lui septembrie 1945, Miriam se alătură trupelor de Ocupație în Germania, la Lindau.

Se angajează ca traducător pentru aviație. Vorbește rusă, germană, spaniolă, ebraică, puțină engleză și, bineînțeles, franceză.

Acolo, continuă să caute.

Poate că Jacques și Noémie au reușit să evadeze.

Poate că sunt pe undeva, într-un lagăr pentru cei care și-au pierdut memoria.

Poate că n-au bani să se întoarcă în Franța.

Orice e posibil. Trebuie doar să continui să crezi.

Capitolul 31

— Când erai mică, n-ai fost niciodată în Germania să-ți vezi mama?

— La Lindau? Ba da. Tata m-a trimis acolo cel puțin o dată. Am o poză cu mine într-un bazin, unde mama îmi face baie, într-o grădină... îmi imaginez că la baza militară...

— Dacă înțeleg bine, în acel moment, părinții tăi nu mai trăiau efectiv împreună.

— Nu știu... De fapt, erau separați, locuiau în țări diferite. Cred că mama a avut o legătură în Lindau, cu un pilot.

— A, da? Dar nu ne-ai spus niciodată!

— Cred că a și cerut-o de nevastă. Dar pentru că voia să mă dea la pension și să nu mai audă de mine, s-a despărțit de el.

— Dar spune-mi, când s-a refăcut trioul?

— Ce trio?

— Yves, Miriam și Vicente. S-au revăzut, nu? După nașterea ta.

— Nu prea am chef să vorbesc despre asta.

— Am înțeles... nu te supăra. Oricum, n-am venit să vorbim despre asta, ci despre scrisoarea pe care ai primit-o de la primărie.

— Ce scrisoare?

— Mi-ai spus că secretara din Forges ți-a trimis o scrisoare pe care n-ai deschis-o încă.

— Ascultă, sunt cam obosită... nu știu unde e scrisoarea aia. O s-o căutăm altă dată, dacă nu te superi.

— Sunt sigură că m-ar putea ajuta în anchetă. Chiar am nevoie de ea.

— Vrei să ți-o spun pe șleau? Nu cred că vei găsi persoana care a trimis cartea poștală.

— Eu sunt sigură că o voi găsi.

— De ce faci toate astea? La ce-ți ajută?

— Nu știu, mamă, e o forță care mă împinge înainte. Ca și cum cineva mi-ar spune să merg până la capăt.

— Ei bine, eu m-am săturat ca de mere pădurețe să-ți răspund la întrebări! E trecutul meu! Copilăria mea! Părinții mei! Toate astea n-au legătură cu tine. Și-acum, mi-ar plăcea să vorbim despre altceva.

Capitolul 32

Dragă Anne,

Îmi pare atât de rău pentru mai devreme! Hai să uităm ce-am spus!

Eu nu m-am împăcat niciodată cu mama. Era absolut imposibilă. Dar am fi putut să parcurgem un drum frumos împreună, dacă ar fi acceptat să-mi spună de ce m-a abandonat mulți ani. Că n-a avut încotro.

Cred că a păstrat tăcerea pentru că avea procese de conștiință. Pentru că ea a trăit. Și pentru că a lipsit atât de mult, lăsându-mă singură.

Dacă mi-ar fi explicat de ce, aș fi înțeles. Dar am fost nevoită să descopăr totul singură și, în acel moment, era deja prea târziu, ea nu mai era.

Toate astea ridică niște întrebări esențiale... iar pentru mine e prea mult, pentru că mi se pare un fel de trădare față de mama.

Mamă,

Miriam avea impresia că lupta era doar a ei.

Nu înțelegea de ce ar trebui să-ți povestească. Și atunci, în mod evident, ajutându-mă în investigația mea, simți că o trădezi.

Miriam îți impune tăcerea ei, de dincolo de mormânt.

Dar, mamă, nu uita că tăcerile ei te-au făcut să suferi. Și nu numai tăcerile: senzația că te lăsa pe dinafară în legătură cu niște povești care nu te priveau.

Înțeleg că cercetările mele te-ar putea tulbura profund. Mai ales în ceea ce-l privește pe tatăl tău, viața pe Platou, ori sosirea lui Yves în anturajul părinților tăi.

Dar, mamă, această poveste e și a mea. Și, uneori, asemenea unei Miriam, mă privești ca și cum aș fi o străină în țara poveștii tale. Te-ai născut într-o lume a tăcerii, e normal ca noi, copiii tăi, să avem nevoie de cuvinte.

Anne,

Sună-mă după ce citești e-mailul și-o să-ți răspund la întrebarea de ieri. Cea care m-a supărat.

O să-ți spun, foarte precis, nu când anume s-a refăcut trioul — asta n-o știu —, ci când anume s-au văzut Miriam, Yves și tatăl meu, pentru ultima dată.

Capitolul 33

Era în vacanța de Toussaint¹¹, în noiembrie 1947. În Authon, un sătuc în sudul Franței. Cum de știu? Păi, e simplu. Am o singură fotografie cu mine și tata. O fotografie la care m-am uitat de atâtea ori, încât o știu pe dinafară. Dar nu avea nimic scris pe ea. Așa că nu știam nici unde fusese făcută, nici în ce an. Evident că n-avea rost s-o întreb pe mama... Apoi, într-o zi, am mers în Céreste, la o verișoară Sidoine — era pe la sfârșitul anilor '90 —, vorbim... de tot... și de nimic... și ea îmi spune: „Uite, apropo, am găsit din întâmplare o poză foarte drăguță cu tine și cu Yves. El ținându-te pe genunchi. Să ți-o arăt“. Deschide un sertar și scoate o fotografie. Surpriză! În acea imagine, mă aflu în același loc, îmbrăcată și pieptănată exact la fel ca în cea cu tata. Cele două poze trebuie să fi fost făcute în aceeași zi. Aș putea spune, chiar pe același film. Am întors-o, încercând să-mi ascund tulburarea, și iată, de data asta are o legendă: Yves și Lélia, Authon, noiembrie 1947.

— Data aceea... trebuie că te-a bulversat.

— Evident. Tata s-a sinucis pe 14 decembrie 1947.

— Crezi că a avut vreo legătură?

— N-o să aflăm niciodată.

— Nu-mi amintesc de ce a murit exact tatăl tău. Realizez că treaba asta a rămas pentru mine o enigmă.

— O să-ți dau procesul-verbal al legistului de la arhivele Poliției Prefecturii din Paris. Îți las documentele. O să-ți faci singură o idee.

¹¹ [Sărbătoarea Tuturor Sfinților, pe 1 noiembrie. \(N.t.\)](#)

Capitolul 34

Vicente descoperise o amfetamină mai nouă decât benzedrina, dar și mai recreativă, numită Maxiton. Bomboană. Un excelent stimulent al sistemului nervos, dar fără tremurături și amețeli, fără oboseala fundului de ochi. Noul drog îi oferea stări de grație, în care viața i se părea simplu de trăit.

Amfetaminele taie de obicei elanul vital, dar nu și de data asta, iar Lélia fusese concepută în euforia unei nopți fără sfârșit. Era exact ce căuta Vicente în droguri. Surpriza. Reacțiile neașteptate. Experiențele chimice între un corp viu și substanțe tot atât de vii, infinitatea de stări rezultate din ele, urmărind ora și ziua, contextul și dozele, temperatura ambiantă și mâncarea ingurgitată. Putea vorbi despre asta ore întregi, cu o precizie de chimist. În acest domeniu, Vicente era un erudit, cunoscând ramuri întregi ale chimiei, botanicii, anatomiei și psihologiei — ar fi putut lua fluierând probele cele mai dificile, dacă ar fi existat un concurs de toxicologie.

Vicente presimțea că va muri tânăr, că nu va mai putea suporta pentru multă vreme stilul acela de viață. Părinții îi dăduseră la naștere un nume care nu-i plăcea, Lorenzo. Și-atunci, Lorenzo se rebotezase Vicente, alegând prenumele unui unchi mort prematur, într-un accident de muncă în uzină. Inspirând vaporii unui produs coroziv care i-a perforat plămânii, unchiul acela murise în chinuri de nedescris, cauzate de o hemoragie internă. Avea o fetiță de 3 ani. Vicente urma să se sinucidă la câteva zile de la aniversarea Léliei, care împlinea aceeași vârstă.

— Vicente a murit de supradoză în fața casei mamei lui. L-a găsit portăreasa.

— Deci, ea a chemat poliția...

— Exact. Și poliția a consemnat evenimentul într-un caiet, pe care eu l-am găsit. Un caiet vechi dictando, cu hârtie îngălbenită. Paginile au cinci coloane de completat. „Numere, Date și Adresă, Stare civilă, Rezumatul incidentului.“ La pagina despre tata, apar în general furturi. Și printre ele, moartea lui. Toate cazurile sunt scrise cu același stilou cu cerneală neagră. În afară de al lui Vicente. De ce? Polițistul a folosit o cerneală albastru-deschis, foarte deschis, aproape ștersă de timp. A scris: Anchetă în cazul decesului lui sieur Picabia Laurent Vincent. Ciudată formulare. A franțuzit numele. Lorenzo a devenit Laurent și Vicente, Vincent.

— Trebuie că polițistului ăluia îi plăceau formulările vechi, pentru că acel „sieur“ e puțin anacronic.

— Survenit pe 14 decembrie, către ora 1 dimineața, în patul său. Informația asta e falsă, știu. Vicente a murit în stradă, pe trotuar, motiv pentru care, de altfel, poliția a deschis o anchetă. Acest lucru e confirmat și de registrul Institutului de Medicină Legală pe care l-am consultat.

— Și-atunci, de ce minte polițistul?

— Treaba e că portăreasa a sunat la poliție când a văzut cadavrul în stradă. Apoi, cunoscându-l pe Vicente, a trezit-o pe Gabriële, ca să-i spună că fiul ei e mort. Gabriële a cerut ca acesta să nu fie lăsat să zacă în stradă, și să fie dus în patul lui... de unde confuzia. Apoi, polițistul pune o serie de întrebări: Stupefiant? Abuz de alcool? Alcool toxic? La IML 1 rap. Medico-legal al dr. Frizac. Așa am descoperit că a existat și un raport medico-legal.

Din el am aflat trei lucruri despre moartea tatii. Că motivul prezumtiv al morții a fost sinuciderea. Că a fost găsit pe strada din fața casei lui Gabriële. Și că, în acea lună decembrie 1947, la miezul nopții, nu avea în picioare decât o pereche de sandale.

Capitolul 35

— Nu ți-ai pus niciodată întrebări în legătură cu originile tale?

— Nu. Știu că pare straniu, dar niciodată. Semăn atât de mult cu Vicente, încât nu există motiv de îndoială. Sunt după chipul și asemănarea lui. Dar, într-o noapte, ca să-i enervez pe Yves și pe Miriam, le-am pus întrebarea.

— Ce întrebare?

— I-am întrebat a cui fată sunt, prostuțo!

— De ce?

— Tu ce crezi? Ca s-o fac pe mama să vorbească... Miriam nu spunea niciodată nimic. Mă săturasem. Înțelegeți? Îmi ajunsese. Voiam să-mi povestească despre tata. Atunci, am mers s-o caut. Ca s-o fac să iasă din mușenia ei, trebuia s-o lovesc tare. Eram la Céreste, în vacanța mare. I-am provocat pe mama și pe Yves la începutul serii. Și Yves a reacționat foarte urât. A fost o noapte teribilă, furtunoasă.

— Se simțea responsabil pentru moartea tatălui tău?

— Bietul de el, în prezent sper că nu. Dar poate atunci avea acel sentiment? Orice ar fi fost, a doua zi dimineață mi-am făcut bagajele și, împreună cu tatăl tău, care era cu mine, am plecat la Paris.

— Noi nu eram născute în acel moment?

— Ba da, ba da. Am plecat cu voi... Și, trei zile mai târziu, am primit o scrisoare.

— Scrisoarea pe care voiai s-o obții?

— Exact. La vremea aceea, nu știam nimic despre tata, ori despre viața lui Miriam în timpul războiului. Ea nu vorbea niciodată despre asta. Iar eu eram așa de dornică să aflu date, locuri, cuvinte, nume! Punându-i acea întrebare am obligat-o să-mi dea informații.

— Mi-o arăți?

— Da, e la mine în arhivă, mă duc s-o caut.

Capitolul 36

Joi, ora 16

Lélia mea, dragă Pierre,

Întrebarea Léliei în legătură cu originile ei, pusă la o oră nepotrivită, ne-a bulversat pe mine și pe Yves, având în vedere că, în alt moment, totul s-ar fi putut petrece cu calm. Yves e o ființă prea sensibilă (a plătit cu vârf și îndesat această sensibilitate) pentru a putea fi abordat într-un mod atât de abrupt. Acestea fiind spuse, îți răspund cu plăcere la partea esențială a întrebării.

În iunie '43, Jean Sidoine, prietenul proprietarului de hostel François Morenas, ne-a întrebat dacă-l putem găzdui în magazia din spatele casei pe unul dintre verii lui. Așa că Yves a venit să locuiască împreună cu noi.

Deci, în '43, locuiam pe Platou. Stalingradul trezise o scânteie de speranță, dar naziștii deveneau din ce în ce mai agresivi. Pe acel platou idilic, eram totuși amenințați în orice moment de un posibil denunț. Așa că Vicente și cu mine am hotărât să plecăm de-acolo în decembrie 1943, pentru a ne întoarce în strada Vaugirard (în casa închiriată sub nume fals). Grație documentelor false procurate de Jean Sidoine. Deci, Lélia, tu ai fost concepută la Paris, în martie 1944, și nu în timpul cât am stat pe Platou, în 1943.

La Paris, începând cu 1 aprilie 1944, Vicente și cu mine am făcut parte dintr-o rețea în care eu mă ocupam de cifre, adică de codificarea și decodificarea mesajelor. Agent P2, nr. 5943, cu statut permanent de militar combatant. Mă numeam Monique și eram „fiică a calvarului“. Vicente era sublocotenent, nr. 6427, tot P2, cu funcția de „Chiffre CDC“ (Șef al departamentului de Criptare). Se numea Richelieu și era „pianist“. Am fost

demobilizați amândoi pe 30 septembrie 1944, cu două luni înainte de nașterea ta.

Vreau să-ți spun că, în cazul în care evenimentele din primul trimestru al anului 1944 nu ar fi fost favorabile aliaților și, în ciuda pericolului cotidian al împușcăturilor din stradă, al raziilor de la metrou sau a eventualității arestării noastre de către Gestapo, n-am fi conceput și lăsat în viață un copil căruia Debarcarea din iunie '44 și eliberarea Parisului i-au salvat viața. Așa că Vicente și-a declarat fiica la Primăria arondismentului 6, pe 21 decembrie 1944, cu actele reale de identitate.

— Și ce s-a întâmplat după nașterea ta?

— Tata a dispărut vreme de trei zile, după ce a ieșit de la primărie. În loc să se întoarcă pe strada Vaugirard, s-a evaporat.

— Nimeni n-a știut unde s-a dus?

— Nu. Nimeni. Trebuie că era într-o stare ciudată, pentru că la primărie a declarat numai prostii. Pe certificatul meu de naștere totul e fals, dată, loc. A inventat totul.

— Crezi că era drogat?

— Poate... ori era doar un reflex din Rezistență... nu știu. În orice caz, pot să-ți spun că asta mi-a creat o groază de probleme mai târziu, când am devenit funcționară. Am ajuns chiar în fața unui judecător de primă instanță, la Primăria din arondismentul 6. Pot să-ți spun că, în vremea ministrului Pasqua la Interne, funcționarii trebuiau să fie „francezi get-beget” — ceea ce nu era cazul meu. Când am fost nevoită să-mi schimb actele de identitate, de data asta sub Sarkozy, pentru că-mi fuseseră furate, buletin, pașaport, permis de conducere... a fost iar un adevărat circ. Un funcționar de la administrație mi-a explicat că ar trebui să dovedesc că sunt franțuzoaică. „Și cum ați vrea să dovedesc, având în vedere că mi s-au furat toate actele?” „Dovediți că părinții dumneavoastră sunt.” Mama fiind

născută în străinătate, tata având nume spaniol și certificatul meu de naștere fiind fals, eram foarte suspectă. Așa că, mi-am spus, la naiba, iar o luăm de la capăt.

— Mamă, ce s-a întâmplat cu tine după ce ți-a murit tatăl?

— Am fost trimisă în Céreste, la familia lui Yves.

Capitolul 37

După doi ani petrecuți în Germania, Miriam se întoarce în Franța. Yves îi ia locul lui Vicente în patul ei și o încurajează să dea examene, ca să devină profesoară. Pentru a se putea concentra, el o trimite pe Lélia la o văduvă din Primul Război, Henriette Avon, în bastionul familiei Sidoine. Începând din acel moment, Yves va fi mereu acolo pentru a o alina și ajuta. Împotriva tuturor.

Henriette ezită înainte de a o lua în grijă, copiii sfârșesc prin a costa mai mult decât se spune — din cauza rufăriei ce trebuie spălată mai des decât de obicei, a veselei sparte și a pâinii furate de pe blat. Dar fetița asta brunetă, lipită de mama ei ca un câine care simte că stăpânul lui încearcă să scape de el, îi stârnește milă.

Henriette e săracă, chiar foarte săracă — iar chiriașele ei sunt chiar mai rău. Pe lângă Lélia, mai e și Jeanne. Lumea zice că are 100 de ani, pentru că nimeni nu-și amintește când s-a născut. Corpul ei mic și acoperit de cruste seamănă cu al unui homar. E oarbă, dar cu degetele face încă minuni. E suficient s-o pui într-un colț, cu un prosop plin de mazăre sau de linte pe genunchi, și mâinile lui Jeanne se agită prin aer pentru a desface, alege, decortica, decoji, ca și cum irișii ochilor ei goi i-ar fi coborât în vârful degetelor. Dar Jeanne o înspăimântă pe Lélia atât de tare, că fetița fuge de ea cât poate.

Jeanne nu se spală niciodată. În schimb, Henriette e de neclintit când vine vorba de igiena Léliei. Pentru a-i spăla părul, o instalează pe un scăunel în fața chiuvetei, cu o mânășă pe ochi și un prosop la gât. Henriette golește o sticlă de șampon Dot, de culoarea vaniliei, pe capul fetiței. Șamponul costă mult, dar femeia nu se zgârcește. Toarnă succesiv apă caldă dintr-un ibric,

ce curge puțin câte puțin de pe ceafă spre urechi, făcând-o pe copilă să tremure.

La școala din Céreste, Lélia învață să citească, să scrie și să socotească. Directoarea îi remarcă aptitudinile, mult superioare celorlalți copii de vârsta ei. Îi spune lui Henriette că părinții fetei ar trebui să se gândească pentru ea la studii superioare. Pentru femeie, e ca și cum i-ai spune că, într-o zi, micuța va merge pe lună.

Céreste devine satul Léliei, așa cum Riga fusese pentru Miriam peisajul neașteptat al copilăriei. Cunoaște pe toată lumea, cu obiceiuri și personalități, dar învață și fiecare piatră, ungher, drum al Crucii, care e limita după care copiii nu au voie să se aventureze, drumurile din Gardette, dealul pe care e construit turnul de apă al satului. Un gigant capricios, care-i privează uneori de apă mai multe zile la rând.

Casa lui Henriette e aproape pe colț, între strada Bourgade și drumul ce șerpuiște spre Cours. Panta e atât de abruptă, că Lélia sfârșește întotdeauna prin a o coborî în fugă. Casa din colț, ce împarte curtea cu cea a lui Henriette, le aparține lui Louis și Robert, doi nebunatici care se amuză s-o încolțească pe Lélia lângă vreun perete, înainte de a o lăsa să fugă.

Aceasta, negricioasă cum e, devine un veritabil copil de la țară. Ziua ei preferată e Mardi Gras, când se costumează asemenea tuturor copiilor din Céreste în caraque — un cuvânt provensal ce desemnează țigani. Copiii se adună în piața din centrul satului, o liotă de șoareci-de-câmp, îmbrăcați în zdrențe, cu fața înnegrită cu un dop de plută ars, și apoi colindă pe străzi, din casă în casă, cu un coș, cerând un ou sau făină. Seara, se iau după trăsura Caramatranului, o sperietoare-de-ciori înaltă, multicoloră, care e judecată și arsă în piață. Cei mai mici urlă cât îi țin plămânii și aruncă în ea cu pietre. Copiii savurează sacrificiul.

— Pe vremuri, tinerii făceau Balul Bouffeților la finalul Postului Mare... așa era demult, povestesc bătrânii satului.

În zilele procesiunii religioase, preotul e urmat de steag, apoi vin copiii din cor și fetele îmbrăcate în alb. Au în mâini coșuri cu flori, legate cu o

panglică mare, albă, roz sau albastru-deschis.

Prima dată când Lélia li se alătură, Henriette aude comentariile femeilor:

— Mica evreică n-ar trebui să participe la procesiune.

Femeia se supără. O apără pe fetiță ca și cum ar fi a ei și, dățile viitoare, femeile se feresc să mai spună răutăți.

Dar evenimentul o tulbură pe Henriette, care se întreabă ce crede Dumnezeu despre prezența Léliei printre cei botezați.

În biserică, statuia Fecioarei o atrage pe Lélia, cu frumoasa ei privire pierdută, mâinile împreunate într-o eternă rugă și pelerina azurie cu falduri, strânsă în talie cu o curea albă. Fetița a observat că, în fața ei, oamenii se închină, făcând o reverență. Îi imită și ea, făcându-și cruce. Dar Henriette îi explică:

— Nu, tu nu.

Copila nu întreabă de ce.

Într-o zi, primește o piatră în față, cât pe ce să-i spargă ochiul.

— Evreică împruțită! aude ea în curtea școlii.

Lélia înțelege imediat că acel cuvânt îi este destinat, neștiind ce înseamnă cu adevărat. Întorcându-se acasă, nu-i povestește lui Henriette incidentul. Ar fi vrut să-i mărturisească asta cuiva, dar cine i-ar putea explica semnificația aceluia cuvânt care tocmai a intrat în viața ei? Nimeni.

Capitolul 38

În acea zi, în anul 1950, în curtea școlii, mama află, deci, că e evreică. Iată! Așa s-a întâmplat. Brutal și fără nicio explicație. Piatra aruncată în ea seamănă cu cea pe care Miriam o primise, la aceeași vârstă, de la copiii din Łódź, când se dusesse pentru prima dată să-și întâlnească verișorii.

Anul 1925 — nu era, deci, atât de departe de 1950.

Pentru copiii din Céreste, ca și pentru cei din Łódź ori pentru cei din Paris, în 2019, nu era decât o glumă. O insultă ca oricare alta, pe care o strigi în curtea școlii, în pauză. Dar pentru Miriam, Lélia și Clara, a reprezentat de fiecare dată o întrebare.

Când mama mea a devenit a noastră, n-a pronunțat niciodată cuvântul „evreu“ de față cu noi. L-a omis — nu în mod conștient și deliberat, nu: cred că pur și simplu nu știa cum să se descurce cu el. Și nici de unde să înceapă. Cum să explice totul?

Surorile mele și cu mine ne-am confruntat cu aceeași brutalitate, în ziua când, pe peretele casei noastre, a apărut o svastică.

1985 nu era prea departe de 1950.

Și realizez azi că aveam chiar vârsta bunicii mele la data în care fusese insultată și lovită cu pietre. Vârsta fiicei mele când, în curtea școlii, i se spusese că lumea nu-i prea iubește pe evrei.

Ceva se repeta la nesfârșit.

Și ce să faci cu o astfel de constatare? Cum să nu tragi concluzii pripite și aproximative? Nu mă simțeam capabilă să dau un răspuns.

Din toate acele experiențe de viață, trebuia să învăț ceva. Dar ce? O mărturisire. O întrebare despre acel cuvânt a cărui definiție îmi scăpa mereu.

— Ce înseamnă să fii evreu?

Poate că răspunsul era deja conținut în întrebare:

— Să mă întreb ce înseamnă să fii evreu?

După ce am citit cartea pe care mi-a dat-o Georges, Copii de supraviețuitori, de Nathalie Zajde, am descoperit tot ce i-aș fi putut spune lui Déborah atunci, la cina de Pesah. Doar că răspunsurile veneau cu câteva săptămâni mai târziu. Déborah, nu știu ce vrea să zică „a fi cu adevărat evreu“ ori „a nu fi“. Pot doar să-ți spun că sunt un copil de supraviețuitor. Adică sunt cineva care nu cunoaște gesturile Sederului, dar a cărui familie a murit în camerele de gazare. Cineva care are aceleași coșmaruri ca și mama ei și-i caută locul printre cei vii. Cineva al cărui corp e mormântul celor ce nu și-au găsit liniștea mormântului. Déborah, spui că sunt evreică doar atunci când îmi convine. Când s-a născut fetița mea și am luat-o în brațe la maternitate, știi la ce m-am gândit? Prima imagine care mi-a venit în minte? Cea a mamelor care alăptau când au fost trimise în camerele de gazare. Deci, iată, mi-ar conveni să nu mă gândesc la Auschwitz în fiecare zi. Mi-ar conveni ca lucrurile să stea altfel. Mi-ar conveni să nu-mi fie frică de autorități, de gaz, de a-mi pierde actele, de spații închise, de mușcătura de câine, de trecerea granițelor, de zborul cu avionul, de mulțimi și de virilitate, frică de bărbați când sunt în grup, că o să mi se ia copiii, de oameni care se supun autorității, de uniforme, de întârziere, de a fi arestată, de a trebui să-mi refac actele... frica de a spune că sunt evreică. Iar asta, în permanență. Nu numai „când îmi convine“. Am toate astea înscrise în codul genetic, amintirea pericolului și a violenței, pe care uneori mi se pare că le-am trăit cu adevărat sau că trebuie să le fi trăit. Moartea mi se pare mereu iminentă. Am sentimentul că sunt o pradă. Mă simt adesea supusă unei forme de aneantizare. Caut în cărțile de istorie povestea care nu mi-a fost spusă. Vreau să citesc, mai mult și mereu. Setea mea de cunoaștere nu se potolește niciodată. Uneori mă simt o străină. Văd obstacole acolo unde nimeni altcineva nu le vede. Nu reușesc să împac ideea de familie cu acea

referință mitologică numită genocid. Și această dificultate e parte din mine. Mă definește. Timp de aproape 40 de ani, am căutat să trasez un destin care mi-ar putea semăna, fără să reușesc. Dar azi, pot uni între ele toate punctele, pentru a vedea apărând, în constelația de fragmente împrăștiate pe hârtie, o siluetă în care mă recunosc, în sfârșit: sunt fiică și nepoată de supraviețuitori.

Capitolul 39

Lélia mi-a întins plicul pe care-l primise de la Primăria din Forges. Înăuntru, o scrisoare adresată ei.

— Pot? întreb eu.

— Da, da, citește-o, se grăbește să spună Lélia.

Mă reped asupra scrisorii, o foaie cartonată Bristol mare, albă, cu un scris drăguț, citeț.

Dragă doamnă,

În urma vizitei dumneavoastră la Primăria din Forges, am căutat în arhive scrisoarea despre care mi-ați vorbit: cererea ca numele a patru membri ai familiei Rabinovich deportați la Auschwitz să fie scrise pe monumentul funerar din Forges.

Nu am găsit nimic în arhive.

În schimb, am descoperit această scrisoare, care v-ar putea interesa. Era la primărie, într-un dosar. Nu am deschis-o și v-o trimit ca atare.

Cu prietenie,

Josyane

Lélia mi-a arătat pe biroul ei un plic sigilat, pe care scria CAIETE NOÉMIE.

Am înțeles imediat despre ce era vorba. Nimeni nu le mai atinsese din 1942.

— Anne, sunt prea emoționată ca să-l deschid.

— Vrei s-o fac eu?

Lélia a confirmat din cap. Am inspirat adânc și mâinile au început să-mi tremure în timp ce desfăceam plicul. Prin cameră a trecut ceva, ca un suflu electric, pe care l-am simțit amândouă. Am scos două caiete, în întregime acoperite cu scrisul lui Noémie. Paginile erau pline, fără niciun rând gol. L-am deschis pe primul, care începea cu o dată, subliniată.

Am început să citesc pentru mama, cu voce tare.

4 septembrie 1939

E ziua de naștere a mamei. Acum 25 de ani, la cealaltă, „penultima“, era ziua unchiului Vitek. Locuim în Forges. Schimbăm stațiunea în mod constant. Mi-au trebuit două zile ca să realizez că e război. Cum să realizezi, când afară cerul e atât de senin? Copaci. Verdeață. Flori. Totuși, deja se pierd vieți în mod sinistru. Dar moralul e bun. Trebuie să ni-l menținem și o vom face. Pentru noi, schimbarea are întotdeauna ceva pitoresc. Cinic, dar adevărat. Viața noastră fizică nu s-a schimbat, gesturile au rămas la fel. Dar, în jur, totul e diferit. Viața însăși și-a pierdut echilibrul. Ne trebuie timp să ne obișnuim. Să ne schimbăm. Important e să ieșim din această metamorfoză puternici și curajoși. Azi, Londra a fost bombardată timp de două ore. Un vas de pasageri a fost scufundat. Vremurile barbare ale civilizației. Explozii sinistre și cer luminat în direcția Parisului. Ieșim să le vedem, cu aceeași idee în minte. Ne obișnuim cu faptul că e război. Coșmar nocturn. Când mă trezesc, primul lucru pe care mi-l amintesc e că suntem în luptă. Că bărbații mor pe câmpul de bătălie, iar femeile și copiii, pe străzile bombardate ale orașelor.

Așteptăm ora 5 Lemain. Nicio veste, de niciun fel. Se pare, lumea zice că. Nicio scrisoare de la contesă. Hitler e nebun. Nu i-a propus lui Sir Nevile Henderson o împărțire „echitabilă” a Europei între Germania și Anglia? Și lumea încă vede în cuvintele lui sacrificiul. Englezii bombardează Germania (?). Lansează manifeste. Miriam cântă la trombon do re mi fa sol. Citim Pierre Legrand. Poate că vom reuși să mergem, în sfârșit, în Rusia, să ne cunoaștem rudele. Le ușurăm enorm sarcina celor ce vor veni. A 150-a aniversare a Revoluției, războiul de eliberare a popoarelor are loc. Chiar dacă nu durează mult. Sunt pe cale să realizez că, atâta vreme cât lupta nu s-a încheiat, nu avem dreptul să ne gândim la consecințele războiului asupra vieților noastre și ale celorlalți (Miriam și pesimismul).

6

Vreme splendidă. Tricotaj. Scrisori. Poate, dulap. Ora 5 Lemain.

9

Uneori, nu merită să scrii. Azi e o zi urâtă. Dimineață, dezbateri poloneze. Fiecare realizează inutilitatea anumitor argumente, dar le punem în discuție pentru a ne convinge pe noi înșine. Domnii sunt la Paris, o să ajungă în cursul săptămânii viitoare. În timp ce noi discutăm despre utilitatea unui bacalaureat în filologie ori despre viața noastră în Forges, unii oameni mor. Oare ai noștri din Łódź sunt toți în viață? Coșmar îngrozitor. Da, zi foarte proastă.

*

La evocarea rudelor din Łódź, Lélia m-a rugat să mă opresc. Era prea mult pentru ea. O simțeam emoționată și tulburată.

— Până unde merge povestea?

Atunci, am deschis al doilea caiet, și el acoperit de notițe. Dar am realizat imediat că nu e continuarea jurnalului lui Noémie.

— Mamă, am zis, e...

În timp ce vorbeam cu Lélia, am parcurs în diagonală primele două pagini.

— ...un început de roman...

— Citește-mi-l, mi-a cerut mama.

Am întors paginile, caietul conținea și notițe, planuri ale capitolurilor, pagini deja redactate. Totul, amestecat. Recunoșteam foarte bine parcursul mental al romancierului care tatonează, caută, are nevoie să-și aștearnă ideile pe hârtie și să povestească unele pasaje ce-i vin în minte, dezordonat.

Apoi. Am citit ceva ce m-a făcut să mă opresc. Nu-mi venea să cred. Și am închis caietul, incapabilă să vorbesc.

— Ce se întâmplă? m-a întrebat Lélia.

Dar eu nu reușeam să-i răspund.

— Mamă... n-ai deschis plicul ăsta cândva? Ești sigură?

— Niciodată. De ce?

N-am putut spune mai mult. Capul a început să mi se învârtă. I-am citit pur și simplu Léliei prima pagină din roman.

În acea dimineață de sfârșit de septembrie, Évreux era acoperit de ceață. O ceață rece, ce anunța iarna. Dar ziua urma să fie una frumoasă, cu aer proaspăt și cer senin.

Anne își petrecea timpul plimbându-se prin oraș și așteptând fetele la poarta liceului, ca să stea de vorbă. Pentru a ajunge acolo, trebuia să

treacă prin fața cazărmii și a hotelului Normandia, unde locuiau ofițerii englezi.

Își puse deoparte caietul de muzică și începu să se uite la roșii, verze și pere. Pe cealaltă parte, o stradă cu căsuțe joase și cinci perechi de șosete uscându-se de-a curmezișul.

— Se pare, zise Anne ascultând ritmul orașului, că primele convoaie de englezi vor ajunge mâine. La Grand Cerf e deja un mic Stat Major. Sunt tare șic, știi?

Eroina romanului lui Noémie se numea Anne.

Capitolul 40

Am întâlnire cu Georges la Gara Lyon, gara ce reprezintă întotdeauna o promisiune de soare și vacanțe de vară. M-am oprit la farmacie să cumpăr un test de sarcină, dar nu i-am spus nimic. În tren, el mi-a detaliat programul weekendului, unul încărcat. Mașina închiriată ne aștepta la gara din Avignon, apoi trebuia să ne lăsăm lucrurile într-un hotel din Bonnieux, înainte să coborâm din nou spre o capelă, unde o studentă la istorie avea să ne prezinte operele lui Louise Borgeois, expuse acolo.

Tocmai pentru Louise Borgeois alesese Bonnieux, pentru a-mi sărbători cei 40 de ani. După vizita ghidată, urma să mergem să mâncăm la un restaurant de pe înălțimile orașului, cu o panoramă impresionantă. Iar ca desert, urma să ne plimbăm prin podgorii și să facem o degustare de vinuri.

— Apoi o să fie și ceva surprize.

— Dar nu-mi plac surprizele... mă înspăimântă.

— Bine. Tortul și lumânările vor veni deci, ca surpriză, în mijlocul podgoriei și a degustării de vinuri.

Weekendul aniversar începea foarte bine, eram fericită să fiu cu Georges, fericită să iau trenul spre sudul Franței. Eram sigură că sunt însărcinată, recunoșteam semnele, dar voiam să aștept întoarcerea la Paris pentru a face testul în toaleta trenului. Dacă se dovedea pozitiv, vestea urma să ne transforme seara de duminică într-un moment foarte fericit. În caz contrar, weekendul nostru nu avea să fie marcat de decepție. Mașina de închiriat ne aștepta la gară, am pornit în direcția Bonnieux, Georges s-a așezat la volan, iar eu mi-am scos ochelarii de soare ca să admir peisajul. Pentru prima dată de multă vreme, nu mă gândeam la nimic altceva decât la faptul că sunt acolo, cu un bărbat, imaginându-mi o viață alături de el și ce fel de părinți am putea fi. Dar o viziune m-a întrerupt. I-am cerut lui Georges să oprească

și să dea înapoi. Voiam să revăd fabrica de conserve de fructe de pe drumul spre Apt, pe lângă care tocmai trecuserăm. Fațada cafenie, cu arcade romane, îmi era extrem de familiară.

— Georges, am mai trecut prin fața acestei clădiri de zeci de ori.

Apoi totul mi-a devenit cunoscut. Apt, Cavaillon, l'Isle-sur-la-Sorgue, Rousillon. Acele sate se iveau din trecutul meu, toate acele nume erau ale vacanțelor din copilărie, la bunica. Atunci mi-am adus aminte și că Bonnieux, unde Georges rezervase camera la hotel, era un sat unde mergeam cu Miriam.

— Dar cunosc foarte bine Bonnieux! Bunica avea o prietenă care locuia acolo și al cărei nepot era de-o vârstă cu mine.

Totul îmi revenise brusc în minte, nepotul se numea Mathieu, avea o piscină și știa să înoate. Eu, nu.

— Mi-era rușine, pentru că trebuia să port aripioare pe brațe. Ulterior, i-am rugat pe ai mei să mă învețe să înot...

Privind pe geamul mașinii, urmăream cu atenție fiecare casă, fiecare fațadă de magazin, ca atunci când încerci să descoperi într-un om în vârstă trăsăturile tânărului de altădată. Totul era atât de ciudat! Mi-am scos telefonul ca să mă uit la harta regiunii.

— La ce te uiți? m-a întrebat Georges.

— Suntem la 30 de km de Céreste, satul bunicii mele.

Satul unde Miriam o trimisese pe Lélia la dădacă și unde se instalase după război, ca să se mărite cu Yves Bouveris. Céreste, satul vacanțelor mele din copilărie.

— N-am mai fost niciodată acolo după moartea bunicii. Acum 25 de ani.

Ajungând la hotel, m-am uitat la Georges zâmbind.

— Știi ce mi-ar plăcea? Să mergem să facem o plimbare în Céreste, mi-ar plăcea să revăd cabana în care stătea bunica.

Georges a râs, pentru că petrecuse mult timp organizând această excursie. Dar a acceptat cu grație, iar eu am scotocit prin geantă ca să găsesc carnețelul pe care-l luam cu mine peste tot.

— Ce-i ăla? m-a întrebat Georges.

— Carnețelul în care notez tot ce mă ajută în ancheta mea. Există oameni în sat care au cunoscut-o pe Miriam și cu care m-aș putea întâlni...

— Hai să mergem atunci! a zis el cu entuziasm.

Ne-am întors imediat la mașină. Georges mi-a cerut să-i povestesc despre Miriam, despre viața ei, amintirile mele cu ea.

Capitolul 41

— Multă vreme, să zicem cam până la 11 ani, am crezut că strămoșii mei sunt provensali.

— Nu cred, a zis Georges râzând.

— Ba da! Credeam că Miriam se născuse în Franța, în acel sat ce traversa drumul lui Domițian, unde mergeam în vacanțe. Credeam că Yves e bunicul meu.

— Nu știai de existența lui Vicente?

— Nu. Cum să-ți spun... totul era confuz... Mama... nu-mi spunea: „Yves e bunicul tău“. Dar nu-mi explicase nici că nu e. Înțelegeți? Îmi amintesc foarte bine că, în copilărie, când eram întrebată de unde sunt părinții mei, răspundeam: „Din Bretania din partea tatei, din Provence din partea mamei“. Eram jumătate bretonă, jumătate provensală. Viața era așa. Miriam nu vorbea niciodată despre lucruri care ar fi putut contrazice acea logică. Nu spunea niciodată „pe vremuri, în Rusia“ ori „când îmi petreceam vacanțele în Polonia“, ori „pe când eram copil în Letonia“ sau „la bunicii mei în Palestina“. Noi nu știam că ea trăise în toate acele locuri.

Când Miriam ne arăta cum să decorticăm mazărea pentru supa de pesto, cum să împodobim sticlutele de lavandă cu o panglică de duminică, sau când ne învăța să uscăm flori de tei pe cearșaf pentru infuzia de seară, să macerăm sâmburii de cireșe pentru ratafia, să facem gogoși cu flori de dovlecel, eu credeam că învățăm rețetele familiei. De asemenea, când ne învăța să întredeschidem obloanele pentru a păstra răcoarea, să consacram anumite ore muncii, altele siestei, credeam că perpetuăm gesturi ale strămoșilor. Și chiar dacă azi știu că sângele meu nu se trage de acolo,

rămân atașată de pietrele ascuțite ale drumurilor, de arșița aceea pe care trebuie să înveți s-o suporti.

Miriam era o sămânță pe care vântul o purtase peste continente și care sfârșise prin a încolți aici, pe această bucată de pământ nelocuită. Rămăsese aici până la sfârșitul vieții ei, timpul se opri.

Putuse, în sfârșit, să prindă rădăcini undeva, pe acest deal în parte neprietenos, care-i amintea probabil de solul pietros și de căldura din Migdal, de acel moment al copilăriei în Palestina unde, pe proprietatea bunicilor ei, măcar o dată nu fusese o fugară.

Momentele pe care eu le-am petrecut cu bunica Miriam au fost toate aici, în sudul Franței. Aici, între Apt și Avignon, pe dealurile Luberon, am stat în preajma acestei femei al cărei nume secret îl port.

Miriam era o ființă care avea nevoie să pună distanță între ea și ceilalți. Nu suporta să te apropii prea tare. Îmi amintesc că, uneori, se uita la noi cu un fel de suferință în privire. Azi sunt sigură că nu mă înșel când afirm că fețele noastre erau cauza. Brusc, o asemănare cu cei de dinainte, modul de a râde, un răspuns, ceva de felul acesta o făcea să sufere.

Alteori, aveam impresia că trăia cu noi de parcă am fi fost o familie de adopție.

Era fericită să împărtășească un moment intim, o masă în compania noastră — dar, în fond, îi aștepta pe ai săi.

Pentru mine, e greu să fac legătura între Miroșka, fata familiei Rabinovich, și Miriam Bouveris, bunica alături de care-mi petreceam verile între Munții Vaucluse și lanțul Luberon.

Nu e simplu să leg toate părțile între ele. Mi-e greu să strâng la un loc toate epocile poveștii. Familia asta e ca un buchet prea mare, pe care nu reușesc să-l țin bine în mână.

— Aș vrea să revăd cabana copilăriei mele. Trebuie s-o luăm pe dealuri, în spatele satului.

— Atunci, să mergem! zice Georges.

Ajungând la capătul drumului, mi-am amintit de Miriam, de pielea ei neagră tăbăcită de soare, am revăzut-o mergând printre pietre și, în ciuda uscăciunii, printre plante succulente.

— Uite, îi spun lui Georges. Vezi cabana? Acolo a trăit Miriam după război, cu Yves.

— Probabil că le amintea de casa spânzuratului.

— Fără îndoială. Acolo mi-am petrecut toate verile cu ea.

Era o construcție din cărămidă, țiglă și ciment, fără baie sau toaletă — cu o bucătărie de vară, în exterior. Ne petreceam zilele împreună în acel loc, de la începutul lunii iulie, la ralanti, din cauza căldurii ce pietrifica oameni și animale, transformându-i pe toți în statui de sare. Miriam recrease acolo o viață asemănătoare cu cea pe care o cunoscuse în dacha tatălui ei în Letonia și în ferma bunicilor ei. Mama purta părul lung și tata la fel, ne spălam într-un lighean de plastic galben, la toaletă trebuia să mergem în pădure, obișnuiam să mă ghemuiesc în spatele unui pietroi acoperit de mușchi și să-mi privesc fascinată urina caldă formând un pârlăuș printre frunze, enervând găzele în trecere și luând cu ea, ca lava unui vulcan, gândacii și furnicile.

Multă vreme, am crezut că toți copiii dorm în vacanță într-o cabană mare împreună cu familia, făcându-și siesta pe saltele și nevoile în pădure.

Miriam ne învăța să facem gem, miere, compot de fructe, să îngrijim grădina de legume și livada de gutui, caiși și cireși. O dată pe lună, distilatorul venea să fabrice țuică din resturile de fructe. Făceam ierbare, spectacole, jocuri de cărți. Produceam sunete de trompetă cu fire de iarbă pe care Miriam ne învăța să le ținem între degete, trebuia să le alegi lungi și groase ca să sune bine. Făceam lumânări din portocale, cu fitilul dintr-un fir

trecut prin coaja fructului. Îl îmbibam în ulei de măsline. Din când în când, mergeam în sat să cumpărăm cârnați pentru grătar, cotlete, umplutură pentru roșii sau ciocârlii fără cap. Trebuia să traversăm pădurea, un drum lung prin soare, în sclipirile argintate ale frunzelor de stejari-de-plută. Noi, copiii, știam să mergem pe acele cărări, cu picioarele goale, fără să ne rănim. Recunoșteam, printre pietrele drumului, pe cele care nu făceau rău, dar și pietrele-fosile în formă de cochilii și dinți de rechin. Știam să suportăm căldura, să o învingem așa cum câștigi o bătălie împotriva unui dușman nemilos, atât de înfricoșător, încât pietrifică totul în cale. Victoria era întotdeauna sublimă, când răcoarea venea să ne salveze la căderea serii, briza mângâindu-ne frunțile ca o mânășă umedă ce alungă febra. Miriam ne ducea atunci să dăm de mâncare vulpoiului ce trăia pe deal.

— Vulpile sunt cumsecade, ne spunea ea.

Adăuga apoi că vulpoiul era prietenul ei, ca și albinele. Și noi chiar credeam că ea vorbea cu ei în secret.

Vacanțele treceau repede, ca un vis de copil, cu unchiul, mătușa și toată droaia de verișori. Pe copiii făcuți cu Yves, Miriam îi numise Jacques și Nicole.

Nicole a devenit inginer agronom.

Jacques, ghid montan și poet. A fost multă vreme și profesor de istorie.

Amândoi au trecut în adolescență printr-un eveniment tragic. Jacques, la 17 ani. Nicole, la 19 ani. Nimeni nu făcuse legătura. Din cauza tăcerii. Și pentru că, în familia noastră, lumea nu credea în psihanaliză.

Unchiul Jacques, pe care-l adoram, mi-a găsit o poreclă. Îmi spunea Nono. Îmi plăcea. Era numele unui roboțel dintr-un desen animat.

Puțin câte puțin, Miriam și-a pierdut memoria, începând să facă chestii ciudate. Într-o dimineață, foarte devreme, a venit să mă scoale din pat. Părea neliniștită, tulburată.

— Ia-ți valizele, trebuie să plecăm, mi-a zis.

Apoi mi-a făcut un reproș în legătură cu șireturile de la pantofi. Nu-mi mai amintesc dacă problema venea din faptul că erau legate sau, din contră, dezlegate. Dar ea părea foarte furioasă. Mașinal, am urmat-o, dar ea s-a dus pur și simplu și s-a culcat la loc.

După o vreme, a început să audă voci care îi vorbeau de pe deal. Obiecte, fețe, amintiri pierdute îi reveneau în memorie. Dar, în paralel cu acele aduceri-aminte îndepărtate, imperceptibile, discursul și chiar scrisul îi deveneau stângace. Și totuși continua să scrie. Să scrie. A aruncat sau ars aproape totul. N-am mai găsit decât câteva pagini, la ea în birou.

Ajunsă într-o perioadă dificilă, m-am cufundat într-o stare de rău bizară.

Foarte legată de natură, de plante, unele dintre persoanele din jurul meu mi se par foarte nesuferite.

Le-o tai sec, mi se pare că nu mă pot înțelege.

Așezată lângă platan și lângă tei, care-mi devin din ce în ce mai dragi. Mă descopăr nu adormită, ci visătoare, și sper că, încet-încet, mintea mea va renunța la o mulțime de stupidități. Una dintre certitudini e splendoarea pădurii noastre, sunt sigură că am reușit să ne adaptăm în acest spațiu; trebuie să mărturisesc totuși că mă întorc la Nisa pentru lunile de iarnă.

Acolo mai găsesc în mod special bucurie și prietenie.

Jacques o să se întoarcă miercuri.

Ultimii ani, a trebuit ca cineva să vină din Céreste să se ocupe de ea, pentru că nu mai putea trăi singură. Atunci s-a produs un fenomen ciudat: a uitat franceza. Limba asta pe care o învățase târziu, la 10 ani, i s-a șters din minte. Nu mai vorbea decât rusă. Pe măsură ce creierul ei intra în declin, recădea în copilăria limbajului și-mi amintesc foarte bine scrisorile în chirilică pe care i le trimiteam ca să păstrăm legătura. Lélia le cerea un model prietenilor ruși, pe care apoi îl copiam. Toată familia participa, construiam fraze pe masa din sufragerie, era totuși o fericire să scriem în limba strămoșilor noștri. Însă, pentru Miriam, era foarte complicat. Devenise o străină în propria țară.

*

După ce am făcut turul cabanei, eu și Georges ne-am întors la mașină. În acel moment, i-am mărturisit că-mi cumpărasem un test de sarcină de la farmacie.

— Sunt sigur că ești însărcinată, a zis el. Dacă va fi fată, o să-i punem numele Noémie. Și Jacques, dacă va fi băiat. Ce crezi?

— Nu. O să-i dăm un nume care nu a fost al nimănui.

Capitolul 42

Vedeam paginile carnetelului meu defilând, convinsă că ceva va ieși din ele. Dacă îmi puneam mintea la treabă, urma să-mi vină o idee.

— Mireille! am exclamat. I-am citit cartea! Cred că locuiește tot acolo.

— Mireille?

— Da, da! Mica Mireille Sidoine! Fata lui Marcelle — crescută de René Char. Trebuie să aibă vreo 90 de ani în prezent. O știu, pentru că a scris o carte de memorii pe care am citit-o de curând. Și... și zicea că locuiește încă în Céreste! Le-a cunoscut pe Miriam și pe mama, sunt sigură. Doar era verișoară cu Yves.

În timp ce vorbeam, Georges se uita pe telefon în Pagini Aurii:

— Da, am adresa, putem merge, dacă vrei.

Recunoșteam străduțele satului pe care îl traversam în copilărie, casele lipite unele de altele, curbele strânse ca niște coate, nimic nu părea să se fi schimbat în ultimii 30 de ani. În fața casei lui Henriette era cea a lui Mireille, fiica lui Marcelle, vulpea din Feuilles d' Hypnos.

Am sunat deci la ușă, fără s-o fi anunțat în prealabil de vizită. La început, n-am îndrăznit. Dar Georges a insistat:

— Ce ai de pierdut?

Un domn în vârstă a deschis fereastra ce dădea în stradă, era soțul lui Mireille. I-am explicat că sunt nepoata lui Miriam și că sunt în căutarea unor amintiri. Ne-a spus să așteptăm. Apoi a deschis ușa și, foarte drăguț, ne-a invitat la un sirop.

Mireille era acolo, în grădina din spatele casei, așezată la o masă, îmbrăcată în negru, coafată și aranjată. 90 de ani, poate mai mult. Aștepta, ca și cum am fi avut întâlnire.

— Apropiați-vă, mi-a spus ea. Ochii mei sunt aproape orbi. Trebuie să veniți foarte aproape, ca să vă pot vedea fața.

— Ați cunoscut-o pe bunica mea Miriam?

— Sigur că da. Îmi amintesc foarte bine de ea. Și-mi mai amintesc și de mama ta, când era doar o fetiță. Cum se numea?

— Lélia.

— Da, ce nume drăguț! Original. Lélia. Nu mai cunosc pe nimeni cu numele ăsta. Ce anume vrei să știi?

— Cum era? Bunica? Ce fel de femeie?

— Oh! Era discretă. Nu vorbea prea mult. Nu stârnea niciodată vorbe în sat. Nu era deloc cochetă, asta-mi amintesc.

Am rămas multă vreme, vorbind despre Yves și Vicente, de triumphiul amoros pe care-l formaseră și consecințele acestuia. Povestind despre René Char și felul în care trăise războiul în Céreste. Mireille vorbea cu franchețe. Fără ocolișuri. Eu mă gândeam la felul în care o să-i povestesc toate astea mamei — despre Mireille, grădina ei pierdută, amintirile despre Miriam. Aș fi vrut să fie acolo, cu mine.

La un moment dat, am simțit că e timpul să plecăm, că Mireille începe să obosească. Am mai întrebat-o doar dacă sunt șanse să mai întâlnesc în sat și alte persoane care mi-ar putea vorbi despre bunica.

— Cineva care a cunoscut-o bine.

Capitolul 43

Juliette ne-a oferit o limonadă pe care o făcuse pentru nepoții ei. Era o femeie veselă și vorbăreață, am povestit multă vreme verzi și uscate, despre Miriam, despre boala ei Alzheimer, despre înmormântare. Pe vremea când era asistentă, locuise la Miriam ca s-o ajute la final. Pe atunci, avea 30 de ani, așa că amintirile ei erau foarte clare.

— Îmi vorbea despre voi! Nepoții. Dar mai ales despre Lélia, mama dumneavoastră. Spunea mereu că o să meargă să locuiască la voi.

— De ce? Nu-i mai plăcea aici, în Céreste?

— Iubea Céreste, natura, dar îmi spunea mereu: „Trebuie să merg la fata mea, pentru că ea i-a cunoscut“.

— Da, acum îmi amintesc...

M-am întors spre Georges ca să-i explic.

— La final, Miriam confunda lucrurile. Credea că Lélia îi cunoscuse pe Efraim, Emma, Jacques și Noémie. Chiar i-a spus într-o zi: „Tu, care i-ai cunoscut pe bunicii tăi“ — ca și cum Lélia ar fi crescut cu ei.

În acel moment, lui Georges i-a venit ideea să-i arate lui Juliette cartea poștală, pentru că aveam o poză cu ea pe telefon.

— A, bineînțeles, o recunosc, a zis femeia.

— Cum?

— Eu am pus-o la poștă.

— Ce vreți să spuneți? Că dumneavoastră ați scris această carte poștală?

— A, nu! Eu doar am pus-o în cutia poștală!

— Dar cine a scris-o?

— Miriam. Cu puțin timp înainte de a muri. Poate cu doar câteva zile. A trebuit s-o ajut puțin, să-i țin mâna... la final, nu mai putea forma literele.

— Vreți să-mi explicați exact ce s-a întâmplat?

— Bunica dumneavoastră voia adesea să-și pună amintirile în scris. Dar, din cauza bolii, era dificil. Scrisa lucruri pe care le descifram cu greu. În franceză, rusă, ebraică. Toate limbile pe care le învățase i se amestecau în minte, înțelegeți? Apoi, într-o zi, ia o carte poștală din colecția ei... știți, colecția cu monumente istorice.

— Ca a unchiului Boris...

— Da, numele mi-e cunoscut... trebuie că mi-a vorbit despre el. Și, deci, mă roagă s-o ajut să scrie cele patru prenume. Voia neapărat, îmi amintesc ca acum, să folosească un pix. Îi era teamă că, scrise cu cerneală, cuvintele s-ar putea șterge. Apoi, mi-a zis: „Când o să merg să locuiesc la fata mea, să-mi trimiteți cartea poștală. Îmi promiteți?“ „Promit“, i-am răspuns eu. Și iau cartea poștală și o pun între hârtiile mele de acasă.

— Și apoi?

— Nu a mers niciodată să locuiască împreună cu mama dumneavoastră, așa cum spera. A murit aici, în Céreste. Nu m-am mai gândit la cartea poștală, trebuie să vă mărturisesc. A rămas pusă bine, printre hârtii. Apoi, câțiva ani mai târziu, petrec Crăciunul la Paris, cu soțul meu. În iarna lui 2002.

— Da, ianuarie 2003.

— Exact. Luasem cu mine dosarul în care aveam toate documentele de călătorie, cărțile de identitate, rezervările la hotel... Și apoi, în timpul sejurului la Paris, găsesc, în îndoitura dosarului, cartea poștală. În ultima zi, chiar înainte de întoarcerea în Céreste.

— Într-o sâmbătă dimineața.

— Chiar așa. Îi spun soțului meu: trebuie neapărat să trimit această carte poștală, Miriam și-a dorit asta, i-am promis. Și-apoi, chiar nu voiam să mă întorc acasă cu ea. Lângă hotel era o poștă mare.

— Cea de la Luvru.

— Exact. Acolo am pus-o.

— Vă amintiți cumva dacă ați pus timbrul invers?

— Deloc. Era un frig cumplit și soțul meu mă aștepta în mașină, așa că n-am fost prea atentă. Apoi, am fugit la aeroport, unde avionul nostru n-a putut decola.

— Ar fi trebuit să puneți cartea poștală într-un plic cu câteva cuvinte, să ne explicați! Ne-ar fi scutit de toate acele enigme...

— Știu, dar așa cum v-am spus, eram în întârziere, era și o furtună de zăpadă, soțul meu bombănea în mașină, n-aveam la îndemână un plic...

— Dar de ce voia Miriam să-și trimită ei însăși acea carte poștală?

— Pentru că, știindu-se condamnată la pierderea memoriei, îmi spusese: „Nu trebuie să-i uit; în caz contrar, nu va mai rămâne nimeni care să-și aducă aminte că au existat“.

Această carte n-ar fi putut prinde viață fără investigațiile mamei mele. Și fără propriile ei scrieri. Așa că este a ei, în aceeași măsură.

Cartea îi este dedicată lui Grégoire și tuturor descendenților familiei Rabinovich.

Mulțumesc editorului meu Martine Saada.

Lui Gérard Rambert, Mireille Sidoine, Karine și Claude Chabaud, Hélène Hautval, Nathalie Zajde și Tobie Nathan, Haïm Korsia, Duluc Détective, Stéphane Simon, Jésus Bartolome, Viviane Bloch, Marc Betton.

Mulțumiri lui Pierre Bérest și lui Laurent Joly, pentru privirea asupra textului și sfaturile lor.

Mulțumesc tuturor cititorilor care au însoțit această carte, Agnès, Alexandra, Anny, Armelle, Bénédicte, Cécile, Claire, Gillian-Joy, Grégoire, Julia, Lélia, Marion, Olivier, Priscille, Sophie, Xavier. Mulțumiri lui Émilie, Isabel, Rebecca, Rhizlaine, Roxana.

Și lui Julien Boivent.